

Provincie
Centrale Bibliotheek

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” Aalter

30e jaargang - nr. 1 - 2007

AUGUST VAN OYEN,
EEN AALTERNAAR
OVERLEDEN IN FRANKRIJK
TIJDENS DE GROTE OORLOG 1914-1918
IN AMERIKAANSE LEGERDIENST.

Gedenksteen bij het graf van August Van Oyen.

In nummer 1 van 2005 hadden we het reeds over René François, oud-strijder van de grote oorlog 1914-1918. Maar op het monument voor de oorlogsslachtoffers aan de Sint-Corneliuskerk staan nog namen gebeiteld waarvan de rustplaats of plaats van overlijden niet is ingevuld.

Zo vinden we er ook de naam van August Van Oyen uit Aalter. August werd geboren te Aalter op 23 september 1892 als zoon van Jean-Baptiste (°Poeke, 24.01.1852). Jean-Baptiste huwde op 6 februari 1885 met Maria-Elodie Van Gothem (°Lotenhulle, 17.06.1854) uit de Bellemstraat. Hij had zeker nog twee broers: Bruno-Arthur (°Vinkt, 12.05.1879) en Baziël (°Lotenhulle, 23.10.1885) en drie zusters, nl. Eugenie-Florence (°Vinkt, 09.09.1882), Marie-Josephine (°Aalter, 18.08.1896) en Alice-Marie (°Aalter, 19.09.1899). Twee broers en 3 zusters waren reeds jong overleden. De familie woonde een tijdje te Lotenhulle en kwam te Aalter wonen rond 1891. Augusts vader was brouwersknecht.

August emigreerde kort voor het uitbreken van de eerste wereldoorlog naar de Verenigde Staten van Amerika op 01.02.1913 vanuit

André Van Oyen aan het graf van August Van Oyen.

Liverpool met de Mauretania. August begeeft zich naar een vriend, Alfons Van Landschoot, te Fairfield (IOWA). Als beroep wordt voor August bakker opgegeven. De emigratiedocumenten leren ons dat hij 5 feet 4 inch (1,61 m) groot is, blauwe ogen heeft en zwart haar. Hij is ongehuwd. Met hem vertrekken uit Aalter op dezelfde dag ook Louis Thys (23j.) en Theophiel Van Renterghem (39j.).

Waarschijnlijk heeft August kort daarop vrijwillig dienst genomen in het Amerikaans leger om zijn naturalisatie te bespoedigen.

Een familielid van August, André Van Oyen, verschafte ons de volgende gedetailleerde informatie over deze Aalternaar. André zijn grootvader, Baziël, was de broer van August.

Reeds kort na zijn aankomst in Amerika, liet August aan zijn broer en familie weten dat hij goed is aangekomen en dat hij denkt van binnenkort te mogen overkomen. Hij vroeg aan zijn familie om niet terug te schrijven, aangezien hij op dat ogenblik over geen vast adres beschikte. Hij maakte dan reeds deel uit van de Amerikaanse strijdkrachten. Hij diende bij het 168 Infanterie Regiment van het *'American Expeditionary Force'*. Een kopie van zijn eerste brief volgt hieronder en geeft ons meer informatie.

ON ACTIVE SERVICE
WITH
AMERICAN EXPEDITIONARY FORCE.

19

Beminnde Broeder

Ik kom nu te weten weder dat
ik gret overgekomen ben laat die
weder ook an Broeder ~~Patent~~
Arthur

gemoyt int kort meer mens
vermachten en ik reeds gekwast
dat ik een wel mogen
overkomen om een te
schijft met weder ik de my
geen rest alsoe nu daar meerde
sluit ik

van broeder August van Oyen
com 160 wfs (40)

WAR WORK COUNCIL

ARMY AND NAVY
YOUNG MEN'S CHRISTIAN ASSOCIATION

"WITH THE COLORS"

New York USA 2/16 1917

Bemunde Broeder

Ik kom nu nog eenige regels te schrijven om u te laten weten dat ik u met geheel mijn regiment in New York ben nu weten u 3 mylen van de zee en genoyt et eel goet geloven dat u overkomen maar wanneer et val u nu weet ik niet maar et val geheel neker met bang meer dueren een week of 6 of 7 en nu inscheepen denk ik maar ik weet et loch niet neker

Ik ben nu altijd goet en genoyd en verhoor van u en van Broeder Arthur et helpde en ik zie dat de u nu int korte eens val te men bezige en nu wandeling kunnen spreken

In deen camp waar u nu zit nu en maar destry duernend soldaten en weten nu alen komen elpen denk ik

Tweede brief van August vanuit Amerika.

er zijn er ook vele vliegers en alle gereedschappen
en dat al wat dienen voor om te helpen
Wij moeten er nog 3 doctoren plaatsen en achter
dat wat er met lang meer dienen er nog onbekende
denk ik er eblen is dagen en 3 nachten op weg
gecent van Des Moines naar New York Ik weet
nu ook al een beetje wat Soldaat zijn is ik heb
al een beetje ongerghoud en ook al op steenen
geslagen maar is et wederom gekan er eblen
nu wederom gaat den best en kleeren en
shaping en ik geer my zeer goet ik non met
tenig naar Chicago willen goven eer ik
frankryk geinen et dan mede goet ik
enlygen van schryven non et binnen best
op ik van Broeder August
my adres is

August van Gzen (co A) 168 inf 84th infantry
Brigade (camp Albert) I Mills
Heerstead Long Island
New York

als gij kunt laat dat adres
weeten van Broeder Arthur
en van Kenner want ik denk dat
ik en allen wel tenien kuygen
geheel int best

In voorgaande brief van augustus 1917, liet August weten dat hij met gans zijn regiment te New York vertoefde. Hij denkt dat ze over 6 à 7 weken zullen inschepen voor Europa. Zijn adres is dan (co m). 168 Inf 84ste Inf Bde (Camp Albert) L. Mills Hemstead Long Island New York.

In september 1917 schreef hij terug aan zijn broer Baziël. Baziël was op 8 november 1911 getrouwd met Emmerence De Boever en woonde als landman op Nieuwendam te Aalter. Hierin maakt hij zich ongerust van hem nog geen nieuws ontvangen te hebben in Amerika. Hij stuurde tevens een foto op in volledige militaire kledij en liet weten dat hij zich goed voelde bij het leger. Hij vermeldde eveneens dat hij van zijn andere broer Arthur een nieuw adres had gekregen van Baziël. Arthur was getrouwd op 4 januari 1907 met Maria-Emma Geldhof. Hij verbleef een tijdje te Hautmont in Frankrijk en woonde later in Bellemstraat 28 waar hij biervoerder was. August verwachtte de overtocht naar Europa binnen de 14 dagen. Hij gaf een nieuw adres op waar men hem kon bereiken. We laten u de inhoud van deze derde brief lezen om meer details te vernemen over de toestand en het denken van August.

Baziël moet in het Belgisch leger gediend hebben bij de 5^e Compagnie Conducteurs. Dat blijkt uit de briefomslag. In 1905 was hij inderdaad soldaat bij het bijzondere Korps van de spoorwegen en in 1914 opgeroepen voor de oorlog 1914-1918. Baziël moet te Calais in het hospitaal vertoefd hebben (porte Graveline). Uit de postafstempling blijkt ook dat de laatste brief pas op 9 oktober 1917 werd verstuurd naar Baziël vanuit Hemstead. Schijnbaar werd de brief doorgestuurd naar St.-Agatha-Berchem.

August in uniform.

Nieu York 9/9 1917

Beminnde Broeder Baniel

Met deere gelegenheid kom ik u nog
eenige reeijelen te schrijven om u te laten
weeten dat ik nog altijd in volle
gezondheit ben en verop van u et helpde
ik u al verschemde malen gescreven
en hoorde van u geen ont woord merken
ik gy myne brieven niet ont vangen
nu el ik u adres gehad van Arthur en
kom u zeffens eenige reeijelen te schrijven
als ook een klein portret van mij in soldaten
kleeren gelyk gy weet ben ik een soldat in
Camerikas en gema my heel gaet gy moogt
my geheel ont kort vernachten ik kom
over met geheel meyn regiment en ik
denk niet dat et nog 14 dagen mal
dueren eer wy vertrekken den dag waer
wy vertrekken niet ik niet maar et niet ook
geheel ont kort myn ik gema my heel gaet
by den troep ade ik geneeten dat soldat myn
almer was ik ade et lang geneet

Wij ehlen gaet den kost en kleeren en de mande
onne 30 dollars noo waat moeten wij meer
ehlen et is geheel necker dat et er heeten
is dan in Belgie om soldat te zijn ik et noy
noot noo een leeren gehad
Nu kom ik over met geheel mijn regiment
en zal nu zijn den leuzigen Duitsman
afkansen ik op Bemunde Broeder van een
temen en kunnen spreken wij weten en in
New York op een eiland 3 mylen van
de see met dertig duizend en dat is al
geschikt wao overkomen elpen als ook
veele vliegmarinen den Duitsman moet
er an geheel ont hoit et maar moet
bemunde broeder et zal nu met lang
meer duuren als ik in Frankryk hier
na ik nu laten weten naar ik mit en
meest gy ooren dat wij overgekomen zijn
met dit adres wilt gy my gemaklyk
vinden

August Van Oyen

Co m 168 inf 3de Iowa 84 Brig H 2

Dus

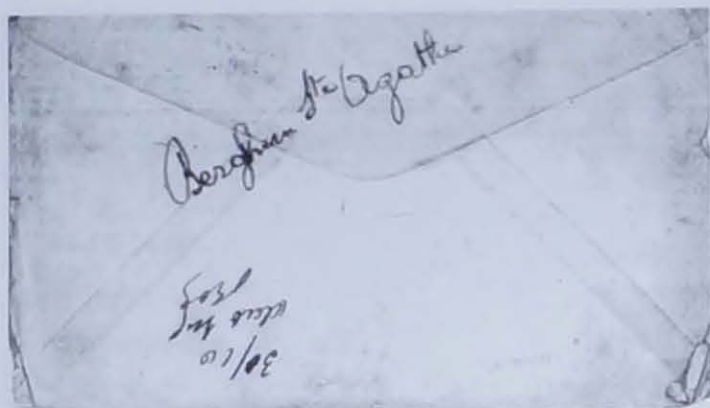
Ik denke niet als gy noy weder schryft dat
ik nu brief noy wil ontvangen nu als

als wy overkomen zal ik et nu trachten
te laten weten en als gy oort dat wy
overgekomen zijn noorder doet ik et nu
kunnen laten weten et t'vraagt altyd
naar dit adres doorende wilt gy
my gemaklyk vinden denke ik

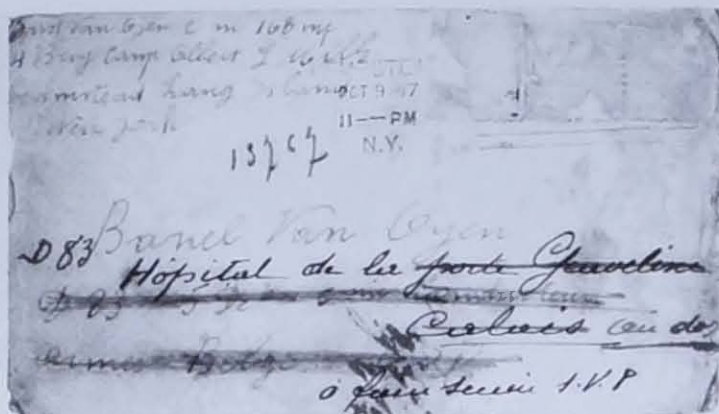
August Van Oyen

(Co m 168 inf) 3de Iowa

84th inf Brigade 42 Division
maar als gy wilt weder schryven schryft ge et ander
adres die ik nu gaf in dezen brief

Voorzijde van de briefomslag.

Achterzijde van de briefomslag.

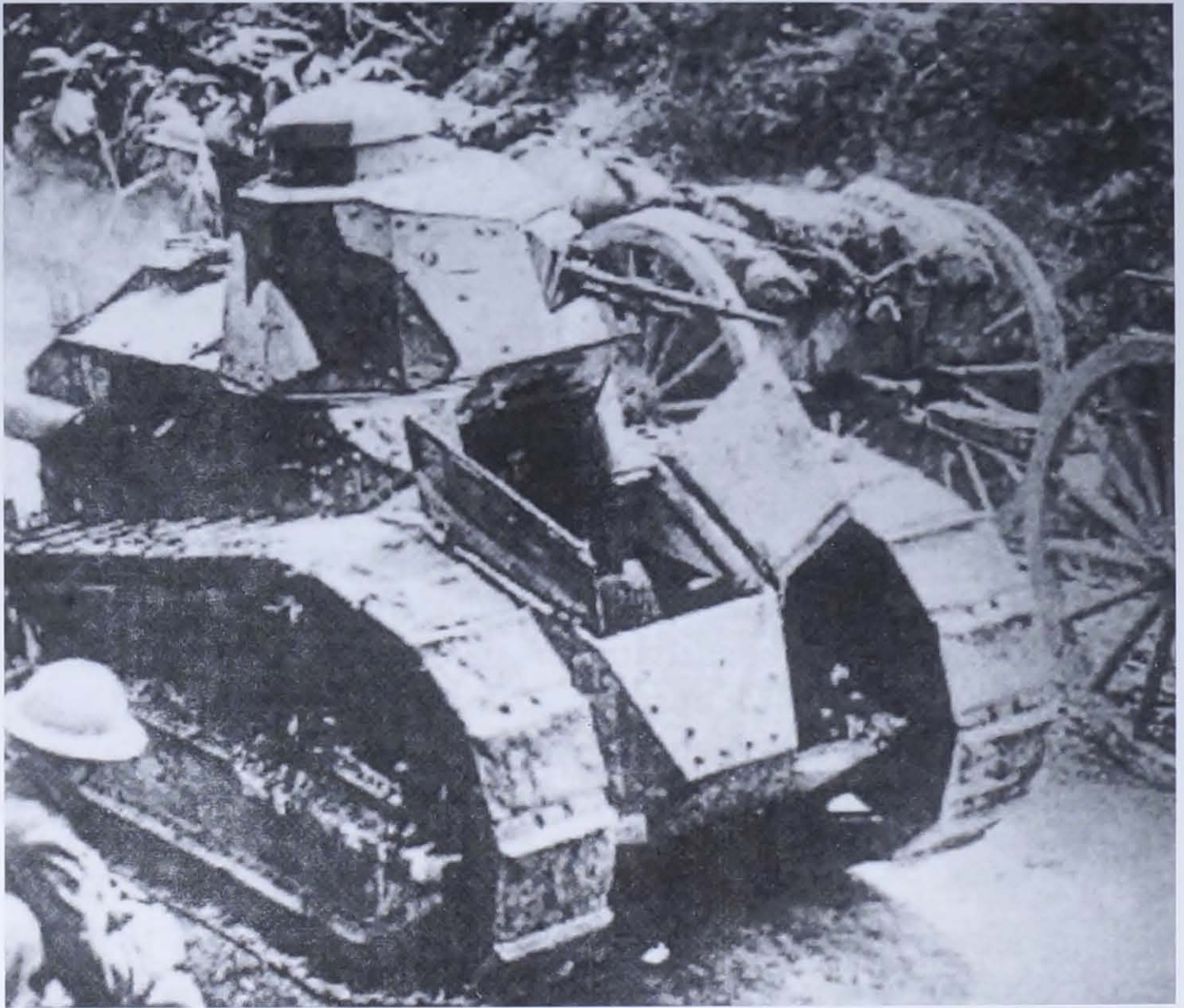
August nam in juli 1918 deel met de 42ste US-Divisie, samen met de Franse troepen, aan de slag op het front te Champagne. Daar probeerden de Duitsers met een laatste groot offensief de Franse en Britse linies te doorbreken. Ze konden immers beroep doen op frisse troepen afkomstig van het oostfront na de wapenstilstand met Rusland. Verschillende frisse US-Divisies, overgekomen uit Amerika, werden samen met Franse troepen ingezet om de bres van de doorbraak af te stoppen.

Tijdens deze zware gevechten sneuvelde August op 15 juli 1918. Hij werd begraven op het 'Meuse-Argonne American Cemetery' te 55110 Romagne-sous-Montfaucon (130 are groot).

Daarna lanceerden de Amerikanen op 26 september 1918, onder bevel van generaal John J. Pershing, met 22 US-Divisies en 4 Franse Divisies (ongeveer 1 miljoen man) het Meuse-Argonne offensief dat zou eindigen met de wapenstilstand op 11 november 1918. Alle

US-infanterie in actie tijdens 1918.

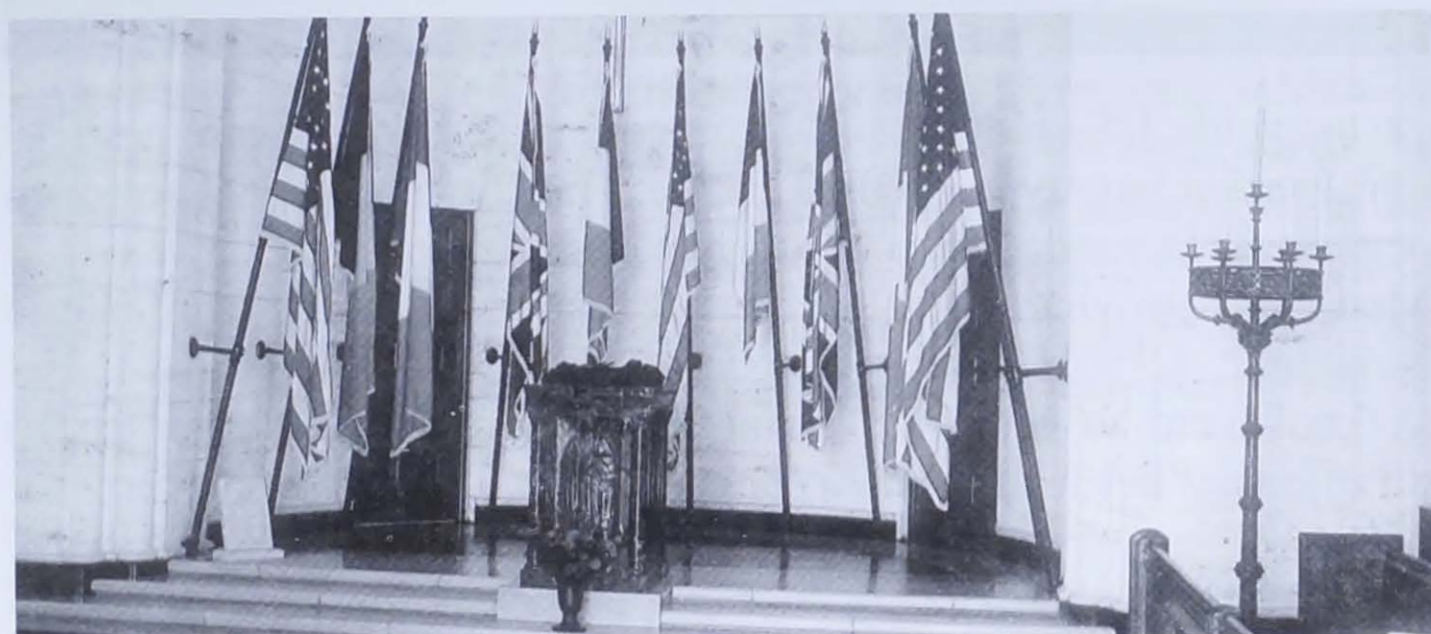
US-tank in gebruik in 1918.

US-artillerie tijdens de campagne in 1918.

Kerkhof Meuse-Argonne.

Vlaggen in de hall van het kerkhof.

Enkele graven van dit uitgestrekte kerkhof.

gesneuvelde US-soldaten uit de omgeving van deze zware gevechten, werden begraven op dit kerkhof. Hier liggen 14 286 personen begraven waaronder onze Aalternaar August Van Oyen.

Men kan hem vinden als Private US Army van de 168st Infanterie Regiment, 42ste Infanterie Divisie op Plod D Row 43 Grave 1. Het kerkhof werd zo genoemd omdat de twee grootste hindernissen bij dit offensief het woud van Argonne en de Maas 'Meuse' waren.

Het kerkhof is alle dagen open van 9 uur tot 17 uur behalve van 25 december tot begin januari.

Langs deze weg wil ik ook André en de familie Van Oyen bedanken voor de geleverde informatie over hun grootvader die op 26-jarige leeftijd in Frankrijk overleed en er begraven werd.

Men kan meer info over het Meuse-Argonne offensief vinden op volgende website <https://www.abcm.gov/ma.htm>

Roger BAECKELANDT

Het Meuse-Argonne Trial embleem.

Bronnen:

- Gegevens André Van Oyen
- BS Aalter, Lotenhulle
- internet

HET LEVEN VAN EEN ARBEIDERSGEZIN IN 1910

Vandaag zingen we de lof van onze 'welvaartsmaatschappij' al leven we in luilekkerland. Eten en drinken is er in overvloed, onze huizen puilen uit van meubels, elektrische apparaten en andere gadgets, onze kleerkasten hangen vol kleren bij zover we soms niet meer weten wat aangedaan en ieder jaar rotsen we met onze auto bijna de hele aarde rond, om te gaan werken, om boodschappen te doen, voor ons plezier... Ooit was het blijkbaar anders en ver in de tijd moeten we daarvoor niet teruggaan. De verhalen van onze ouders en grootouders mogen dan al stereotiep klinken, ze geven alvast aan dat het dagelijks leven van de gewone man destijds niet zo rooskleurig was. Eigentijds cijfermateriaal om één en ander te staven, is eerder zeldzaam. Toevallig vonden we daarover een studie van 1910 terug en omdat we die niet alleen relevant vonden omwille van de inkomsten en uitgaven van een arbeidersgezin in die tijd, maar ook omwille van de manier waarop mensen die begaan waren met de sociale problematiek daar toen tegenaan keken, vonden we het interessant om hier nader op die studie in te gaan.

Maandag 29 augustus 1910.

In de studiezaal van het Sint-Pieterscollege te Leuven zaten zo'n 400 mensen bijeen. Ze kwamen uit alle hoeken van het Vlaamse land, vooral arbeiders, een aantal onderwijzers, enkele volksvertegenwoordigers onder wie Frans Van Cauwelaert en ook veel priesters. Ze woonden allen de *Derde Vlaamsche sociale week* bij, een ini-

Werkmanswoonst in Aalter. Zo stonden er omstreeks 1910 vele in alle Vlaamse dorpen...

tiatief van het *Algemeen Secretariaat der Christene Beroeepsverenigingen* dat in 1904 door pater Rutten (1875-1952) was opgericht. Die vereniging lag mee aan de basis van het in 1912 opgerichte *Algemeen Christene Vakverbond*.⁽¹⁾ Bij de aanwezigen waren er geen mensen van Aalter of andere om-

liggende gemeenten. Eigenlijk niet verwonderlijk, want in Aalter, zoals in de meeste plattelandsgemeenten, kwam de christelijke vakvereniging eerst na de Eerste Wereldoorlog van de grond.

Van het vierdaagse gebeuren werd een uitgebreid verslag opgesteld, dat in 1911 door drukkerij 'Het Volk' werd uitgegeven. Daar vonden we onder de titel *De begroting van een arbeidersgezin* de studie over inkomsten en uitgaven van een gemiddelde arbeidersfamilie. Het referaat was van René Debruyne, medewerker van het *Algemeen Secretariaat der Christene Beroepsverenigingen in België*.⁽²⁾

Pater Rutten centrale figuur van de christelijke vakbeweging in het begin van de twintigste eeuw.

DE BEHOEFTE VAN EEN ARBEIDERSFAMILIE

In de studie werd in eerste instantie nagegaan welke de essentiële behoeften waren van een arbeidersfamilie. Die werden als volgt gerangschikt:

a) Huisvesting

De huisvesting moest beantwoorden aan de voorschriften *der gezondheidsleer en der zedelijkheid*. De meeste arbeidersgezinnen woonden echter in krotten met één, hoogstens twee plaatsen. In Gent kostte een fatsoenlijke arbeiderswoning 4 tot 4,50 frank per week.

b) Verlichting, verwarming, onderhoud

Voor verlichting kwamen petroleum of gas in aanmerking en men rekende daarvoor een gemiddelde kostprijs van 25 tot 30 cent per week. Voor verwarming, koken en wassen waren er kolen nodig. In de zomer één zak van 50 kg en in de winter het dubbele of gemiddeld 75 kg per week. Daarmee kon men slechts één plaats verwarmen. Aan de kolenprijs van toen kwam dat op 2,10 frank. Voor brandhout, *vuurstokjes* enz. diende daar nog 10 cent bijgevoegd.

Men ging ervan uit dat het gezin zelf instond voor het onderhoud van de woning, maar er moesten wel kosten gemaakt worden voor gor-

dijnen, huisraad, enz. en daarvoor bracht men 1 frank in rekening. Alles samen kwam dat op 3,50 frank per week.

c) Voeding

René Debruyne verwees hier onder andere naar een studie van dr. Frans Daels ⁽³⁾: *Uitbreiding over de voeding der arbeiders*. Die studie was begin 1910 naar voor gebracht op een lezing aan de *Katholieke Vlaamsche Hoogeschool*. De studie van Frans Daels vonden we voorlopig niet terug.

Voor het bepalen van de kosten voor voeding ging men in eerste instantie uit van de energiebehoeften. Voor een arbeider met een gewicht van 70 kg die middelzware arbeid verrichtte rekende men 3094 calorieën per dag. Verrichtte die man zware arbeid, dan stelde men de behoeften op 3727 calorieën. Dat zijn cijfers die ongeveer gelijklopend zijn aan wat men vandaag vooropstelt.

De behoeften aan eiwitten, vetten en koolhydraten werden als volgt bepaald:

	eiwitten	vetten	koolhydraten
middelzware arbeid	118	56	500
zware arbeid	145	100	500

Men ging ervan uit dat:

1g eiwitten   5,7 calorieën opleverde ⁽⁴⁾
 1g vetten   9,5
 1g koolhydraten   3,9

Voedingsmiddelen voor het leveren van eiwitten en vetten:

	% eiwit	% vet
mager vlees (rund, kalf, schaap, varken)	20	1-7
gerookte tong, hesp of worst	20	20-36
haring	20	8-16
stokvis	77	-
magere kaas	43	8
vette kaas	33	25
Zwitserse kaas	24	32
eieren	13	10
melk	4	3,5

Voedingsmiddelen voor het leveren van eiwitten en koolhydraten:

	% eiwit	% koolhydraten
gebuilde tarwebloem	9	74
ongebuilde tarwebloem	12	72
gerstegort	11	70
havergort	15	63
ameldonk *	1	83
rijst	7	77
erwten **	22	58
snijbonen ***	25	55
linzen	25	55
suiker	-	95
aardappelen	2	20
tarwebrood	7	52
roggebrood	9	79

(nota: * spelt, ** groene doperwten, *** bruine of witte bonen)

De in de voorgaande tabellen opgegeven cijfers komen vrij goed overeen met deze van recente onderzoeken op het vlak van voedingsleer.

Wat betreft de specifieke vetstoffen verkoos men smout boven boter omdat het meer vetstoffen bevatte en een stuk goedkoper was. Opvallend is dat groenten of fruit als smaakmakers worden beschouwd en niet werden meegerekend als leveranciers van eiwitten of koolhydraten.

Kostprijs van 100 g eiwit (ter informatie hebben we ook de prijs van het voedingsmiddel per kilogram berekend):

	prijs 100 g eiwit in cent	prijs 1 kg voedingsmiddel in cent
stokvis	7,3	56
magere kaas	23,0	99
haring	66,0	132
melk	60,0	25
vlees	90,0	180
eieren	125,0	162

Kostprijs van 100 g koolhydraten (ter informatie hebben we ook de prijs van het voedingsmiddel per kilogram berekend):

	prijs per 100 g koolhydraten in cent	prijs 1 kg voedingsmiddel in cent
aardappelen	5,0	10
havergort	9,0	57
tarwebrood	8,0	41
rijst	10,0	77
suiker	12,0	114
erwten	6,9	40

Door 15 verschillende voedingsmiddelen onderling te combineren zodat men telkens de nodige eiwitten, vetten en koolhydraten bekwaam voor een arbeider van 70 kg die middelzware arbeid verrichtte, kwam men op een gemiddelde prijs van 71 cent per dag.

Door de combinaties met duurdere voedingsmiddelen als kalfsvlees, eieren en rijst weg te laten kwam men op een prijs van 64 cent. Meteen verminderde daarmee ook de variatie op het menu en die was al niet zo uitgebreid.

Tenslotte moest men ook nog suiker, zout, specerijen, koffie, suikerij, thee, groenten en fruit in rekening brengen, wat op 6 cent kwam.

Zo kwam men voor een gezin met twee kinderen tot zo'n 2 frank/dag aan kosten voor voeding. Naar ons gevoel toch een ietwat krap budget. Zo lijkt ons onvoldoende rekening gehouden met het feit dat adolescenten (kinderen > 12 jaar) bijna even grote energiebehoeften hebben als volwassenen. Nochtans werd voor kinderen slechts 30 cent per dag voorzien. Ook de 6 cent die in rekening gebracht werd voor suiker, zout, enz. lijkt aan de lage kant als men bedenkt dat bijvoorbeeld suiker 0,68 frank, koffie 1,75 frank en thee zelfs 2,50 frank per kilogram kosten. ⁽⁵⁾

Mensen die een tuintje hadden, wat aardappelen of groenten konden telen en een paar kippen, konijntjes of zelfs een varken konden houden, waren er uiteraard beter aan toe, maar dat was niet voor iedereen weggelegd.

d) Kleding

Voor een gezin van 4 tot 5 personen werd 3 frank per week voorzien voor kleding.

e) Sociale zekerheid

Men ging ervan uit dat werklieden zouden verzekerd zijn tegen werkloosheid, ziekte, werkonbekwaamheid en ouderdom. Voor een familie van 5 personen rekende men daarvoor 3,65 frank.

f) Lectuur

Men veronderstelde dat een arbeidersgezin ook recht had op wat lectuur. Men had het over *geestesvoeding*. Men dacht daarbij aan een krant, een tijdschrift als 'De Gids' en eventueel ook nog wat *nuttige en aangename brochuren en tijdschriften*. Alles samen voorzag men daarvoor 50 cent per week.

g) Ontspanning, vermaak, genotmiddelen

Een matig glas bier, eene geurige sigaar of eene lekkere pijp tabak, zijn genotmiddelen die de werklieden zich toch zouden moeten kunnen veroorloven, heette het. Op zondag mochten de kinderen op een cent rekenen en men voorzag ook een geschenk voor de naamdag van de familieleden. Het bijwonen van een concert of feest in de wintermaanden, werd ook in aanmerking genomen. In totaal werd daarvoor 2 frank per week uitgetrokken.

h) Onvoorziene uitgaven

Voor de zogenaamde *onvoorziene uitgaven* dacht men aan *bijdragen voor godsdienstige vereenigingen en genootschappen* en kosten voor geboorten, huwelijken en sterfgevallen. Een budget van 50 cent per week werd daarvoor voorzien.

Alles op een rijtje gezet begrootte men de totale uitgaven van een arbeidersfamilie van 4 tot 5 personen op 31,15 frank per week.

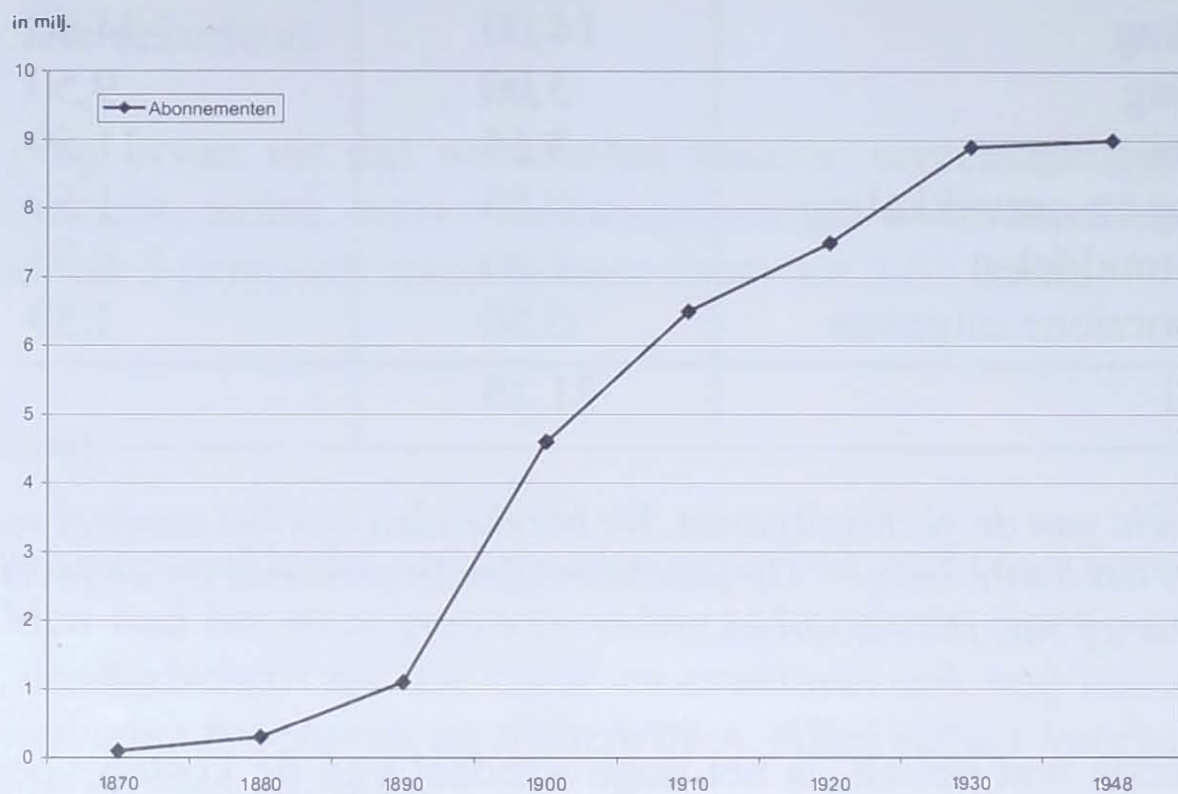
	kostprijs/week	% van de totale uitgaven
huisvesting	4,00	12,70
verlichting, verwarming, onderhoud	3,50	11,10
voeding	14,00	44,40
kleding	3,00	9,50
verzekering	3,65	11,59
lezing en ontwikkeling	0,50	1,59
genotmiddelen	2,00	6,35
onvoorziene uitgaven	0,50	1,59
totaal	31,15	

Overzicht van de gezinsuitgaven. We berekenden ook het aandeel van elke post in het totale budget. Op jaarbasis diende gerekend op uitgaven voor een bedrag van 1619,80 frank.

Het eerste wat opvalt, is het hoge aandeel van de kosten voor voeding in die tijd (44,4%). Dat is een veelvoud van het aandeel dat hedendaags voor voeding wordt uitgegeven, namelijk 15,6%.⁽⁶⁾ In de tweede helft van de negentiende eeuw was dat echter 60% en meer.⁽⁷⁾ Over de cijfers die René Debruyne destijds gebruikt heeft voor het opstellen van een minimum gezinsbudget kan allicht gediscussieerd worden, maar hoewel we voor het begin van de twintigste eeuw over heel wat kleinhandelsprijzen beschikken, lijken die in functie van plaats en tijdstip van het jaar te fluctueren. Belangrijkste probleem is echter het bepalen van het soort uitgaven en de kwantificering ervan. Vanuit onze hedendaagse visie is het dan ook niet eenvoudig om de minimale behoeften van een modaal gezin anno 1910 te bepalen. Daar waar wij geneigd zijn om het vooropgezette gezinsbudget als te krap te beoordelen, kan men dat destijds al als ruim berekend beschouwd hebben.

Zo ontbraken voor ons toch wel enkele essentiële elementen bij het opmaken van het gezinsbudget. We denken daarbij aan medische verzorging en producten voor hygiëne, zoals zeep. Ook vervoerskosten vonden we niet terug. Nochtans moesten heel wat arbeiders soms aanzienlijke afstanden afleggen om op hun werk te geraken. Ze gebruikten daarvoor de spoorwegen of de buurtspoorwegen. In 1908 werden in Aalter, Maria-Aalter en Bellem maar liefst 1292 weekabonnementen afgeleverd, hetzij voor 1 verplaatsing per week, het-

zij voor 6 of 7 verplaatsingen per week. ⁽⁸⁾ Die forensen kwamen uiteraard niet alleen uit Aalter, maar ook uit de omliggende dorpen. Het cijfer geeft echter wel aan hoe groot het aantal mensen dat van het platteland naar de grote industriecentra ging werken toen al was. Dat aantal zou in de jaren daarna nog toenemen.

Grafische voorstelling van de stijging van het aantal afgeleverde abonnementen van 1870 tot 1948. ⁽⁹⁾

Om het door René Debruyne opgestelde gezinsbudget te beoordelen, zouden we eigenlijk over vergelijkbaar studiemateriaal van een andere bron moeten beschikken, maar dat vonden we voorlopig niet. Eén ding is echter duidelijk: of het budget dat een gezin toen jaarlijks moest besteden 200 of 300 frank meer of minder bedroeg, veranderde weinig aan de levensstandaard die men daarmee kon voeren en bovenal waren de inkomsten van een meerderheid van de gezinnen sowieso onvoldoende om een menswaardig bestaan te hebben. Of zoals deken De Gryse van Kortrijk het in 1906 zei, *het merendeel onzer arbeiders lijden ten minste driemaal armoede in hun leven: de eerste maal als ze nog klein zijn, hunne ouders in 't kinderkweken zijn; de tweede maal als ze zelf getrouwd zijn en in 't kinderkweken komen; de derde maal als zij oud geworden zijn.*

DE INKOMSTEN

Tegenover de uitgaven moesten uiteraard ook de inkomsten gezet worden. De lonen waren zeer verschillend in functie van de arbeids-

sector. Daarnaast was er een wezenlijk verschil tussen de lonen in de verschillende grote steden en ook nog eens tussen de steden en het platteland. Ook de lonen van mannen en vrouwen lagen ver uiteen. In zijn studie gaf René Debruyne een aantal voorbeelden:

Bouwnijverheid

De lonen van metsers varieerden van 30 tot 50 cent per uur. In Brussel 45 tot 50 cent, in Gent 39 tot 40 cent en elders nog minder. Metserdienders verdienden van 20 tot 35 cent en steenkappers 35 tot 55 cent. Er werd gerekend op gemiddeld 2675 werkuren per jaar. De lonen per week en per jaar zijn hierna weergegeven voor verschillende uurlonen.

uurloon in cent	weekloon in frank	jaarloon in frank
30	15,43	802,50
40	20,58	1070,00
50	25,72	1375,50

Houtnijverheid

De lonen van schrijnwerkers en meubelmakers gingen van 30 tot 55 cent per uur. Hier werd aangenomen dat er gemiddeld 3000 uren per jaar gewerkt werd. De lonen per week en per jaar zijn in onderstaande tabel weergegeven voor verschillende uurlonen.

uurloon in cent	jaarloon in frank	weekloon in frank
30	900	17,31
40	1200	23,08
50	1500	28,85
55	1650	31,73

Metaalnijverheid

In de metaalnijverheid werden aan geschoolde arbeiders lonen uitbetaald die schommelden tussen 35 en 60 cent per uur. Dagloners moesten het echter stellen met 25 tot 30 cent per uur.

Textielindustrie

In de grote katoencentra verdienden de beste wevers 3,50 tot 4 frank per dag of 21 tot 24 frank per week. Elders waren de lonen 20 tot 30% lager.

Katoenspinners kwamen tot 1500 frank per jaar of 28,85 frank per week.

Dagloners verdienden echter niet meer dan 750 tot 850 frank per jaar of 14,42 tot 16,35 frank per week.

In de vlasspinnerijen was de toestand slechter, daar de lonen er onder 1000 frank per jaar bleven.

Landbouw

Op een landbouwbedrijf waren de daglonen 1 tot 1,50 frank en meestal kregen de arbeiders ook nog de kost bij. Per week was dat 6 tot 9 frank en zelfs als men de kost in aanmerking neemt, waren dat zeer preciaire lonen. Het was dan ook niet verwonderlijk dat heel wat mensen van het platteland in de fabrieken in de industriecentra werk zochten, in de zomermaanden naar Frankrijk trokken of hun geluk aan de overzijde van de oceaan gingen zoeken.

Kolenmijnen

Ook van op het Vlaamse platteland gingen in die tijd mensen in de Waalse kolenmijnen werken. In Aalter, Sint-Maria-Aalter en Bellem werden in 1908 niet minder dan 208 abonnementen uitgereikt met Charleroi als eindbestemming. We veronderstellen dat die mensen er in de kolenmijnen of de metaalindustrie werkten. ⁽¹⁰⁾

De jaarlonen in de kolenmijnen bedroegen naargelang van het bekken van 1158 tot 1306 frank of 22,27 tot 25,12 frank per week.

Uit wat vooraf gaat blijkt dat alleen de best betaalde schrijnwerkers en meubelmakers voldoende verdienden om de uitgaven die een gezin normaal had moeten kunnen besteden, te betalen. Concreet betekende dit dat in nagenoeg alle gezinnen het inkomen van de man

niet volstond om de eindjes aan elkaar te knopen. De steun van het weldadigheidsbureau was een druppel op een hete plaat en volstond bijlange niet om een strikt minimum voor een behoorlijk dagelijks bestaan te kunnen besteden.

Ter illustratie laten we hier René Debruyne aan het woord die een artikel aanhaalde van de Roeselaarse priester Achiël Lauwers. De tekst verscheen in 1897 in 'De Nieuwe Tijd'.⁽¹¹⁾

De man, handwever, was 32 jaar; de vrouw 31, en vier kinderen van 12, 10, 6 en 1/2 jaar oud. De man, handwever, had in de maand Februari 24 dagen gewerkt, in 't geheel 42 fr. gewonnen. De vrouw moest voor 't huishouden zorgen. Van 't weldadigheidsbureel werd 7,85 fr. ontvangen en nog 5 fr. van de bijzondere liefdadigheid, zodat de totale inkomsten 56,85 fr. bedroegen.

De uitgaven bedroegen:

<i>Voor voeding,</i>	<i>fr. 47,94</i>
<i>Voor huisvesting, verlichting, kleeding, enz.</i>	<i>22,34</i>
<i>Voor godsdienstige vereenigingen,</i>	<i>0,42</i>
<i>Voor genotsmiddelen,</i>	<i>2,40</i>
	<hr/> <i>73,10</i>

Volledigheidshalve moet hier nog vermeld dat de toestand voor lagere bedienden, klerken en hulponderwijzers niet veel beter was. Met een jaarwedde van 1200 tot 1500 frank kwamen ook zij niet toe om met één wedde hun familie een minimum levensstandaard te bezorgen. Hun enig voordeel was dat ze min of meer vast werk hadden.

Welke conclusies trok men daar destijds uit?

In de eerste plaats heette het dat in de meeste belgische arbeiders-familiën, zoolang de man alleen staat om voor het inkomen te zorgen, een groot tekort bestaat.

Hoe dacht men daaraan te remediëren?

Steun van het weldadigheidsbureau en van liefdadigheid werden als ontoereikend en overigens vernederend beschouwd. Men merkte overigens op dat de liefdadigheid eigenlijk optrad om aan te vullen wat aan rechtvaardigheid tekort werd gedaan en *dat kan de zending*

niet zijn van de liefdadigheid, zo heette het.

Sommige mensen trachtten toch rond te komen door te bezuinigen. Ze gingen in krotten wonen, ontzegden hun gezin de noodzakelijke voeding en verwaarloosden hun sociale verzekeringen.

Anderen zochten iets bij te verdienen of hielden een winkel of herberg open. Zo waren de lage lonen oorzaak voor het groot aantal *drankhuizen* en daarmee samenhangend het drankmisbruik. Terloops: in Aalter waren er in 1910 maar liefst 181 herbergiers... ⁽¹²⁾

Men was zich in 1910 terdege bewust van de precaire levenssituatie van de *nijverheidswerklieden* en was ervan overtuigd dat verbeteringen zich opdrongen: *De loonstandaard in de meeste nijverheden moet worden verhoogd, en voor de grootnijverheid zal dit grotendeels 't werk moeten zijn van de vakverenigingen. Voor de klein-nijverheid, voornamelijk de huisnijverheid, zal de wetgeving, naar het voorbeeld van Engeland en andere landen, stellig moeten helpen.*

Was er dan nog niets gerealiseerd?

Op dat ogenblik waren de vakbonden nog maar nauwelijks gesprekspartners geworden van het patronaat en bovendien streden ze in verspreide orde voor hetzelfde doel. Om de wetgeving aan te passen was de Katholieke partij al jaren aan de macht, maar had uiteindelijk maar weinig gedaan. Eerst in het begin van de twintigste eeuw kon de christelijke vakbeweging geleidelijk aan enige invloed gaan uitoefenen op de Katholieke partij, die tot dan toe vooral op de middenklasse had gesteund.

Arbeiders bewegen om bij een vakvereniging aan te sluiten en zich te verzekeren tegen werkloosheid, ziekte, enz. was dan ook van het grootste belang.

Daarnaast moest er gestreefd worden naar een betere besteding van de familie-inkomsten en dat wilde men realiseren door scholing van de arbeidersvrouwen. We citeren: *de leden onzer christene vakverenigingen zouden er eene kwestie van eer en plicht moeten van maken, hunne dochters eene huishoudschool te doen volgen, opdat er voor later zorgzame en spaarzame huisvrouwen kunnen uit opgroeien.* God weet hoeveel jonge meisjes er tot na de Tweede Wereldoorlog naar de huishoudschool zijn gestuurd. In die context kwam de reactie van de vrouwenbeweging in de jaren 1960 zeker niet onverwacht.

Tenslotte verwees de spreker ook nog naar de *noodzakelijkheid der drankbestrijding.*

Wat komt uit de Jeneverflesch?

DronkenSchap
HuiskrAkeel
OnTucht
DoodslAg
VerdoemeNis.

DE JENEVERFLESCH IS DUS
Een Geschenk der Hel.

Gelief mede te werken aan de verspreiding van deze brievenlagen.
Zij worden verkocht ten voordele van het Sint-Jans-Genootschap.
Prijs: 85 centimen de 100; 5 fr. 50 de 1000, vrachtvrij verzonden door
gansch België. Bestellingen te doen Koestraat, 61, Sint-Truiden.

Bestrijding van het drankmisbruik...

Opmerkelijk is wel dat er niet over vrouwenwerk en kinderarbeid gesproken werd. Nochtans was het meewerken van de vrouw en/of de kinderen (vanaf 12 jaar) voor veel gezinnen de enige uitkomst om rond te komen. Daarbij lagen de lonen van de vrouwen een stuk lager dan deze van de mannen en kinderen verdienden uiteraard nog minder. De christelijke vakbeweging zag de vrouwen blijkbaar aan de haard. Dat belette echter niet dat thuiswerk wel nog gepromoot werd (kantklossen, naaien), zoals uit diverse documenten van die tijd blijkt. Voor kinderen wilde men de leeftijd waarop ze in het arbeidsproces ingeschakeld konden worden, optrekken tot 14 jaar. Eén en ander werd wettelijk vastgelegd in 1914, maar de landbouwsector vormde een uitzondering en kinderen konden er nog altijd vanaf 12 jaar aan het werk.

Vlasbewerkeren stonden soms uren tot aan hun middel in het koude Leiewater om het vlas in of uit de rootbakken te doen.

Vragen na de lezing van René Debruyne

Na de lezing mochten er vragen gesteld worden.

Een zekere Arthur Catteeuw, vlasbewerker uit Bissegem vond dat het lot van de vlasbewerkers uit de Leiestreek onvoldoende aan bod gekomen was en schetste uitvoerig de harde werkomstandigheden van de arbeiders. De daglonen beliepen 3 frank in de zomer en 3,50 frank in de winter en dat voor 11 uren werken. Op veel plaatsen werd echter minder betaald.

Jozef Cruyplands uit Vilvoorde vroeg zich af of een kortere arbeidsduur geen gevaar betekende voor de nijverheid. Pater Rutten repliceerde dat een arbeidsduurverkorting voor de meeste bedrijven geen nadelige gevolgen had omdat zulks werd opgevangen door *het sneller draaien der mechanieken*.

Konstant Van Haver, steenbakker uit Steendorp, had vragen bij het verlengen van de leerplicht van de kinderen tot de leeftijd van 13-14 jaar. Hoe moesten steenbakkers die gemiddeld 15,50 frank per week verdienden, dat opvangen?

Isidoor De Grève uit Gent pleitte voor een gelijke verloning van de arbeiders op de buiten en deze van de stad. Hij stelde ook dat de patroons altijd uitvluchten hadden om loonsverhogingen te weigeren. René Debruyne vond dat de lonen op de buiten en in de stad zoveel mogelijk gelijk moesten zijn. Op de tweede vraag antwoordde hij dat het niet verstandig was om de verklaringen van de patroons zondermeer te aanvaarden. De *fabrikanten* dienden niet uit te rekenen met hoeveel hun werklui konden leven zonder dat die daarbij inspraak hadden. Arbeiders moesten vooral leren hoe ze de discussie met hun werkgevers konden aangaan.

TOT BESLUIT

Het cijfermateriaal uit een studie van de christelijke vakbeweging omstreeks 1910 bevestigt de verhalen van onze ouders en grootouders over de levensomstandigheden van de meeste mensen in het begin van de twintigste eeuw.

De foto's van het platteland, de steegjes in de steden of de fabrieken staan in schril contrast met het 'Belle époque' beeldmateriaal, waar mooi geklede dames en heren op de Brusselse boulevards flaneren of op de Oostendse dijk paraderen.

Mooi geklede dames en heren bij de ingang van de Wereldtentoonstelling in Brussel in 1910.

We kunnen alleen maar bewondering opbrengen voor de manier waarop de mensen van toen er ondanks de ontoereikende middelen, toch nog in slaagden om te overleven, om mee te bouwen aan een beter leven voor hun kinderen. Zonder hen zouden wij niet zijn en niet hebben waarvan zij alleen konden dromen.

Diegenen die soms vol nostalgie naar het verleden terugblikken, bedenken zich best nog eens voor ze in de tijdmachine stappen die hen naar het 'droomland' van weleer brengt. Misschien was het leven in het dorp of de stad van ons grootvader toch niet zo romantisch...

Voor diegenen die 1910 een lang vervlogen tijd vinden en de toestanden van toen niet meer voor mogelijk houden, is het misschien nuttig om weten dat volgens recente rapporten zo'n 15% van de Belgische bevolking onder de armoedegrens leeft. Gewoon als we zijn om door statistieken geregeerd te worden, lijkt dat misschien niet veel, maar uiteindelijk gaat het om 1,5 miljoen Belgen. Er mag niet veel verkeerd gaan in onze maatschappij om die groep mensen nog verder te zien aangroeien. 1910 is misschien dichterbij dan we vermoeden...

Jan CAMERLINCKX

Bronnen:

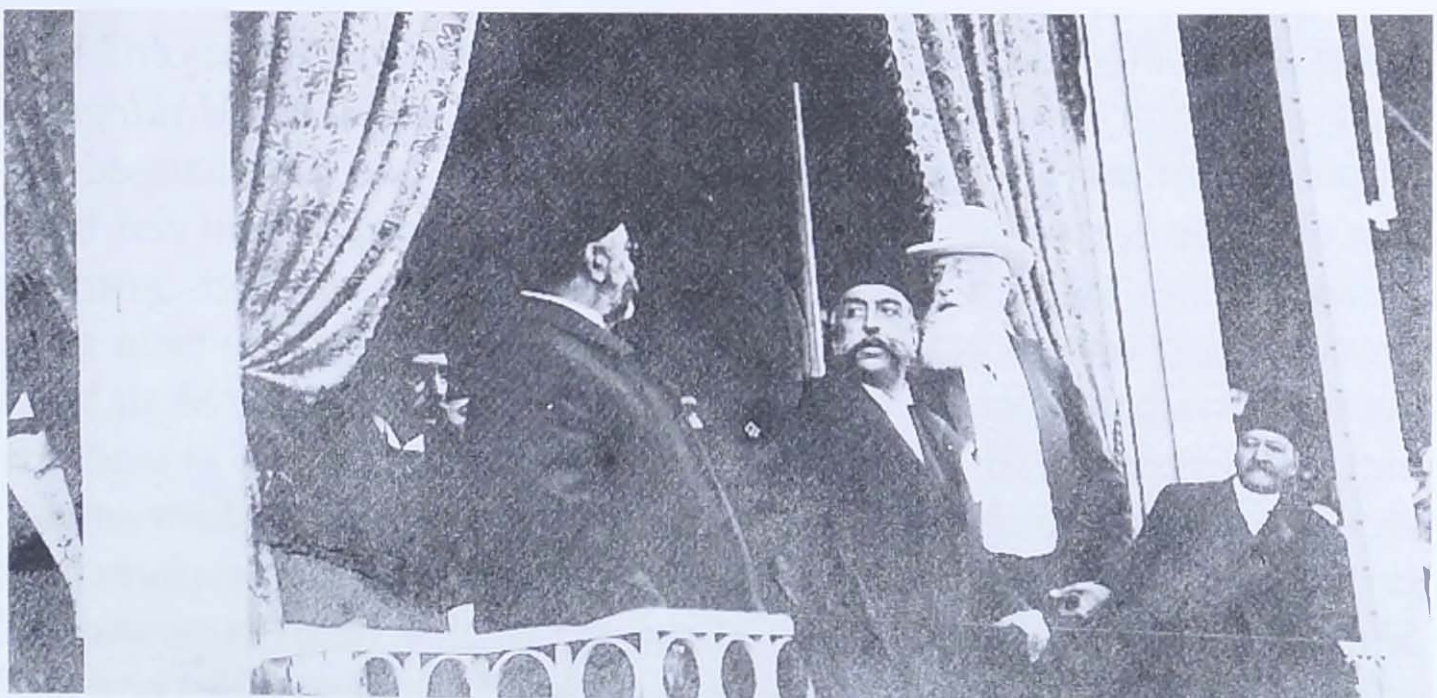
1. SCHOLL S.H., DE BROECK G., LUYKX TH., NEIRYNCK M., SIMON A., *150 jaar katholieke Arbeidersbeweging in België (1789-1939)*, deel 2, Brussel, 1965, p.364-384.
2. Volksboekerij, *Derde Vlaamsche Sociale Week. Volledig verslag*, Gent, 1911, p.262- 288.
3. Frans Daels was toen assistent aan de *Hoogeschool van Gent*. Later werd hij bekend als gynaecoloog, professor aan de Gentse universiteit en voorvechter van de Vlaamse zaak.
4. De opgegeven 5,7 cal/g eiwit lijkt hoog in vergelijking met de hedendaags vermelde waarde van 4 cal/g eiwit.
5. SEGERS Y., *Economische groei en levensstandaard. De ontwikkeling van de particuliere consumptie en het voedselverbruik in België, 1800-1913*, Leuven, 2003, p.509-512.
6. FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie 1998/2007, *Evolutie van de huishoud-budgetstructuur in de voorbije jaren*, 2007. Cijfers 2000.
7. DE WAELE, M., *Koopkracht en levensstandaard in België en Vlaanderen tussen 1800 en 1990*, in 'Tijdschrift voor Industriële Cultuur', 1ste trimester, nr. 1, jaar 2002, p.3-27.
8. BASTIAEN F., *De spoorweg in de groei van een plattelandsdorp: Aalter, op de lijn Gent-Brugge*, in Land van de Woestijne, Aalter, 1988, p.63-153.
9. DE BRUYKER CHR., *Werkforensen. Enquête naar de levensvoorwaarden van werkforensen wonende in de provinciën Oost- en West- Vlaanderen en werkzaam in de Gentse agglomeratie in de jaren 1947-1951*, Gewestelijk A.B.V.V. Gent-Eeklo, 1952, p.79.
10. BASTIAEN F., a.w.
11. Het tijdschrift 'De Nieuwe Tijd' verscheen tussen 1896 en 1901 in West-Vlaanderen. Het was christelijke, sociaal democratisch en Vlaamsgezind. Het bevatte artikels van onder andere Hugo Verriest, verhalen van Stijn Streuvels en bijdragen over sociale problemen van Achiel Lauwers.
12. STOCKMAN L., *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p.376-377.

ONVERWACHT HOOG BEZOEK TE AALTER (ZOMER 1902)

De reizen die vertegenwoordigers van vaak 'exotische' koningshuizen vroeger ondernamen, spraken tot de verbeelding van de bevolking. Bijna vanaf hun ontstaan tot diep in de twintigste eeuw besteedden ook de kranten aandacht aan deze voornamelijk bezoekers. Het is verbazend om zien hoe in een tijd dat het nieuws zich nog relatief traag verspreidde, deze 'vorstelijke faits-divers' relatief vlug in de kranten terechtkwamen. Even opvallend is het hoog 'society'-gehalte van deze berichten.

De *Shah van Perzië* (Iran) was een van die vorsten die bijzonder tot de verbeelding sprak. Zo bracht vooraan de twintigste eeuw Mozaffar al-Din Shah (zoals de volledige naam luidde van de op dat moment aan het bewind zijnde Shah), enkele bezoeken aan Europa. De vorst dompelde zich onder in het leven in Europa en nam een aantal westerse gewoontes aan. Twee jaar ervoor had hij bijvoorbeeld in Parijs kennis gemaakt met het medium film. De Shah was er onmiddellijk wild van en hij had zijn verblijf in België toen ook laten filmen. Geld speelde natuurlijk geen rol...

In juli 1902 bracht de Shah andermaal een bezoek aan Europa en ook aan België. Zoals dat bij gekroonde hoofden wel meer gebeurde,

Een foto genomen in juli 1902 te Oostende. De Shah in gezelschap van Leopold II op de eretribune van de Wellington-renbaan. Zo moeten ook de Aalterse stationsbedienden en nieuwsgierigen hem hebben gezien.

kwam hij naar Europa voor een rustkuur. Hij verbleef een tijdje in Karlsbad in Duitsland. De Duitse kranten smulden overigens van het verhaal dat een Berlijnse operazangeres haar zinnen op de Shah had gezet. Zij raakte binnen in zijn verblijf, zong een speciaal ingeoeffend repertoire en werd opgenomen in zijn harem, zo luidde het. De man zorgde dus voor nieuws in die dagen. ⁽¹⁾

De Shah deed andermaal ook België aan. Het gezelschap kreeg de beschikking over een speciale trein om vanuit Duitsland naar de Belgische kust te rijden. In staatszaken had de Shah duidelijk niet veel zin. De kranten meldden dat de trein niet zou stoppen in Brussel of Antwerpen maar meteen zou doorrijden tot aan Oostende. ⁽²⁾ Daar was men in die tijd vorstelijk bezoek wel gewoon. In de badplaats had men zonet prins Albert en zijn echtgenote ontvangen. De versieringen mochten gewoon blijven hangen, zo noteerden de commentatoren.

Verwijzend naar een van de grote Perzische koningen, had een verslaggever het over *'de opvolger van Cyrus'*, ⁽³⁾ die zich *"best vermaakte aan den boord der Noordzee"*. De man vulde zijn dagen met schietoefeningen op het strand, wandelingen naar Mariakerke, bezoek aan het schietplein, enz. Volgens sommige getuigen was een van zijn bezigheden, het schieten naar stukken van vijf frank die door hovelingen in de lucht werden geworpen. ⁽⁴⁾ Wie het breed heeft, laat het breed hangen...

Maar wat heeft dit alles met onze lokale geschiedenis te maken? Wel, heel eenvoudig: volgens het weekblad *'t Getrouwe Maldeghe* stopte de koninklijke trein te Aalter. ⁽⁵⁾ De Shah had erop aangedrongen om niet al te vlug door het land te rijden, kwestie van een beetje *toerist* te kunnen spelen. Om het schema van het normale spoorverkeer niet in het gedrang te brengen, zette men de trein af en toe in de wissels. Dat deed zich ook voor in Aalter. En de Shah bleef niet verborgen: *"Hij stapte met zijne hovelingen af die vriendelijk met de statiebedienden spraken. Seffens waren er vele kijkers en vier gendarmen op voorhand verwittigd, moesten in groot uniform den Shah bewaken."* Na een minuut of twintig vertrok de trein en was het spektakel voorbij. Het onverwacht bezoek zal zonder twijfel nog stof voor heel wat gesprekken zijn geweest...

Peter LAROY

Bronnen:

1. Zie bijv. *The Constitution*, 13 juli 1902.
2. Zie bijv. *La Flandre Libérale*, 10 juli 1902.
3. Cyrus legde de fundamenten voor het oud-Perzische rijk en stond ook toen al bij geschiedschrijvers geboekstaafd als een 'groot vorst'.
4. Zie bijv. *Het Laatste Nieuws*, 20 juli 1902 en 't *Getrouwe Maldeghem*, 20 juli 1902.
5. 't *Getrouwe Maldeghem*, 13 juli 1902. In andere kranten is niet zo meteen een vermelding hiervan te vinden.

LANDVERHUIZERSLIED

Dit liedje werd omstreeks 1905 in de herbergen te Doomkerke door toekomstige landverhuizers gezongen. Het was bestemd ter aandenken van de honderden mensen uit deze streek, Doomkerke, Sint-Jan, Kruiskerke en Maria-Aalter, die hun familie en vrienden achterlieten om aan de overkant van de oceaan betere tijden te gaan opzoeken. Het werd gedicht en voor de eerste keer gezongen door wijlen Achiël Pieters van Doomkerke voor hij naar Amerika vertrok.

Het hoofdmotief van het lied is "*Afscheid*" doch er schemert ook een beetje angst voor de gevaren van de zee.

Ik zing voor U, O Vlaanderens dierbare zonen
het lied dat hier aan mijne hand ontgroeit.
Om U de weg van hoop en geld te tonen
die alle mens een waren angst ontbloot.

Daarom, ontsluiert nu uwe gemoederen
en reist met mij ginds naar het verre strand.
Wij zullen roepen, als we de kust ontwaren:
Amerika is nu ons vaderland.

Wat baat de zee met duizend hare golven,
wij vrezen niet al is haar woede groot.
Al wierd er in haar schoot ons graf gedolven,
met moed vooruit. Wij vrezen genen dood.

Ons schip zal wel de woeste baren klieven
en ons wel brengen aan het verre strand.
Wij zullen schrijven al in onze brieven:
Amerika is nu ons vaderland.

'k Heb menig dicht en liederen gezongen
en menig dicht geschreven door mijn hand.
Het laatste woord, daartoe ben ik gedwongen,
ja, voor altijd verlaat ik 't vaderland.

Adieu, vaarwel, ik ga de zee bevaren,
schenk u dit lied als echte broederpand.

Adieu, vaarwel, ik ga de zee bevaren,
Amerika is nu mijn vaderland.

Beste lezer, houdt eens halt aan de kapel aan de torens te Ruiselede. Rechtover het café 'De Radio' staat tussen de bomen een kapel met klein kerkhofje. In een van de muren van deze kapel is er een granieten steen ingemetseld met volgende tekst:

*Tot blijvende herinnering
aan de uitwijking vanaf 1888
van 300 Doomkerkenaren
en velen uit deze streek
naar de USA en Canada.
O.L.V. Bescherm hun allen – 1958*

Op de gevel van het huis nr. 116, aan de overkant, staat op een koperen plaat volgende tekst:

Deze woning, vroeger herberg "De Leeuw van Vlaanderen" en later hotel "De Gouden Leeuw", is het geboortehuis van Edward Andries (°Doomkerke, 24.01.1884; +Moline-Illinois, 17.04.1958). Hij was de derde Belgische consul voor West-Illinois en Iowa – USA tussen 1929 en 1953 in opvolging van Cyriel De Voghelaere; eveneens een geboren Ruiseledenaar die verongelukte.

Zie ook mijn artikel over Consul Edward Corijn (Land van de Woestijne 2006 – nr. 1)

HOE KWAM DE FAMILIE PIETERS VAN DOOMKERKE IN DE STAAT NEBRASKA TERECHT ?

De dochter van Achiël Pieters, namelijk Mevr. Florine Steiner – Pieters schreef in 1960 naar het tijdschrift "Ons Doomkerke – de Vijf Zusterparochiën" het volgende over haar familie.

De "eersten" uit de streek rond Doomkerke die naar Nebraska vertrokken zijn, moet een koppel uit Schuiferskapelle geweest zijn: Charles Bals en zijn vrouw. Zij hadden een meid, Sidonie Bonne uit Schuiferskapelle en deze trok naar haar broer Emiel Bonne die met Emilie Pieters van Doomkerke getrouwd was. Later volgden de broers van Emilie: Alfons Pieters, nog ongehuwd, en Achiël Pieters die voor zijn vertrek uit België getrouwd was met Elisa Braeckevelt uit Doomkerke.

Ikzelf ben hier geboren. Ik heb Charles Bals en zijn vrouw nog goed gekend. Hij is gestorven omstreeks 1935. Charles verdiende zijn brood in het africhten en verkopen van paarden. Hij zat er warmpjes in en kon zich reeds in de jaren 1920 veroorloven om bijna ieder jaar naar België te komen.

Mijn nonkel Alfons Pieters kwam naar Amerika omstreeks 1901 en vestigde zich te Mishawaka in de staat Indiana. Mijn ouders, Achiël Pieters en zijn vrouw Elisa Braeckevelt, kwamen in 1906 uit België naar Moline.

Door toedoen van haar tante Emilie Bonne-Pieters verhuisden zij allen naar David City in de staat Nebraska. Ook nonkel Alfons Pieters woonde hier. Hij was getrouwd met Pearl Philippe en ze kregen tien kinderen. Dit jaar (1960) zijn ze 50 jaar getrouwd.

Mijn ouders, Achiël Pieters-Elisa Braeckevelt, kregen 9 kinderen doch een jongetje is gestorven, amper 7 jaar oud. Mijn vader was een harde werker en was zeer goed voor ons allen. Ik hield veel van mijn vader en de herinnering aan hem staat diep in mijn hart gegrift. Vader vertelde toch zoveel en graag over België en zijn geboortestreek, Doomkerke, Kruiskerke, Maria-Aalter. Het was altijd interessant. Ook moeder mist hem zeer en heeft nu 32 kleinkinderen en 12 achterkleinkinderen (hij was toen in 1960 reeds gestorven).

De vernieuwde woning in Doomkerke van waaruit rond 1900 drie "Pieters" vertrokken zijn naar Amerika.

Een foto genomen in 1925 naar aanleiding van een bezoek bij de familie Ed. Andries afkomstig van Doomkerke, vice-consul in Illinois.

De kinderen van Achiël Pieters-Braeckvelt. V.l.n.r.: Phil, Laura, Arthur, Florine met zoon Kenneth, Bertha, Emil, Dodie en Mary.

Dit gezin had dus acht kinderen in leven, namelijk drie zonen – Phil, Arthur en Emil - en vijf dochters – Laura, Florine, Bertha, Dodie en Mary.

Over haar eigen gezin vertelde in 1960 Mevr. Florine Steiner-Pieters, die haar man verloor toen hij 43 jaar oud was:

(we spreken nu nog altijd over de periode 1960)

Mijn oudste dochter, toen 25 jaar, is getrouwd en woont in de staat Californië. Twee zonen vervulden toen hun legerdienst en mijn jongste kind, een meisje, was toen 17 jaar.

Mijn zoon Kenneth was 24 jaar en bereidde zich voor op het priesterschap. In een latere brief vermeldt ze dat hij in 1962 tot priester werd gewijd en in maart 1978 tot hulpbisschop van Portland in de staat Oregon werd aangeduid.

Dit "landverhuizerslied" van Achiël Pieters is het bewijs van het afscheid van zoveel mensen, ook van dicht bij ons, die de overtocht namen met de boot om hen veilig naar het onbekende te brengen, het verre strand van de Nieuwe Wereld.

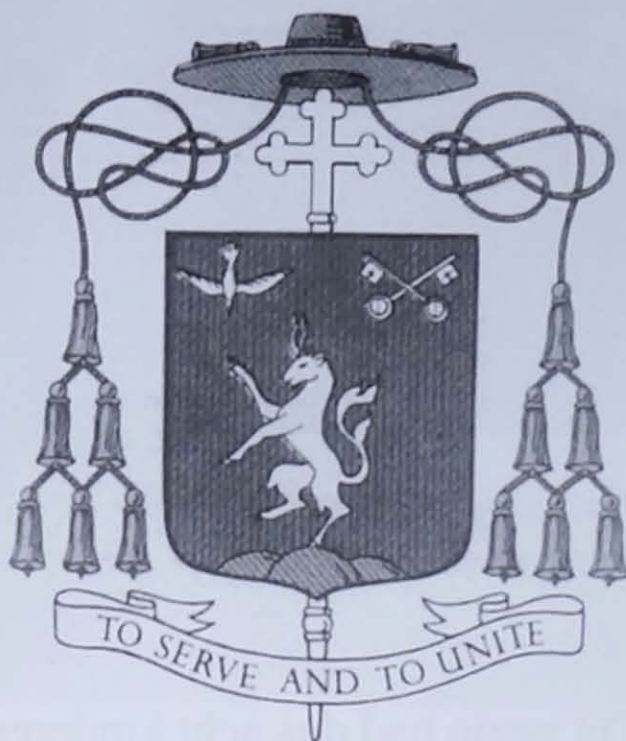
De tekst van dit liedje verscheen in 1963 in het heemkundig tijdschrift van Doomkerke.

WAAROM VERTROKKEN ZOVEEL MENSEN UIT DEZE STREEK NAAR AMERIKA ?

De armoede was hier op bepaalde plaatsen zeer groot. De bekommernis om het dagelijks brood was voldoende om familie en vrien-

den te verlaten. Nochtans hadden ze nooit verder gereisd dan het aanpalende dorp. Een foto uit die periode van spellewerksters van Maria-Aalter (1911) die dagelijks uren bezig waren om een stuiver-tje bij te verdienen, spreekt boekdelen.

V.l.n.r.: Josephine Mortier, vrouw van fotograaf Emiel Persyn; Alida Vermeire, vrouw van Henri Van Ooteghem; Maria De Clercq, vrouw van Jules Devolder; Prudence Van Ooteghem, vrouw van Henri Vandenbrande; Maria Spruytte, vrouw van Peet Strobbe; Prudence Persyn, vrouw van Robert Spruytte; Regina Werrebroeck, vrouw van Henri Dobbelaere; Zulma De Fauw, vrouw van Emiel Vermeire; Mathilde Spruytte, vrouw van Adolf Devogdt; Elisa Declercq, jong gestorven; Augusta Declercq, vrouw van Florimond De Bel en Bertha Persyn, vrouw van Maurice Van Simaeys.

Wapenspreuk van hulpbisschop Kenneth Steiner: *To serve and to unite. Dit betekent: dienen en verenigen.*

Op het schild prijkt een steenbok (steinboch) dat verwijst naar de naam "Steiner". Links staat een duif als symbool van de H. Geest. Rechts staan de sleutels van St.-Pieter als zinspeling op de naam "Pieters".

Walter VERVALLE

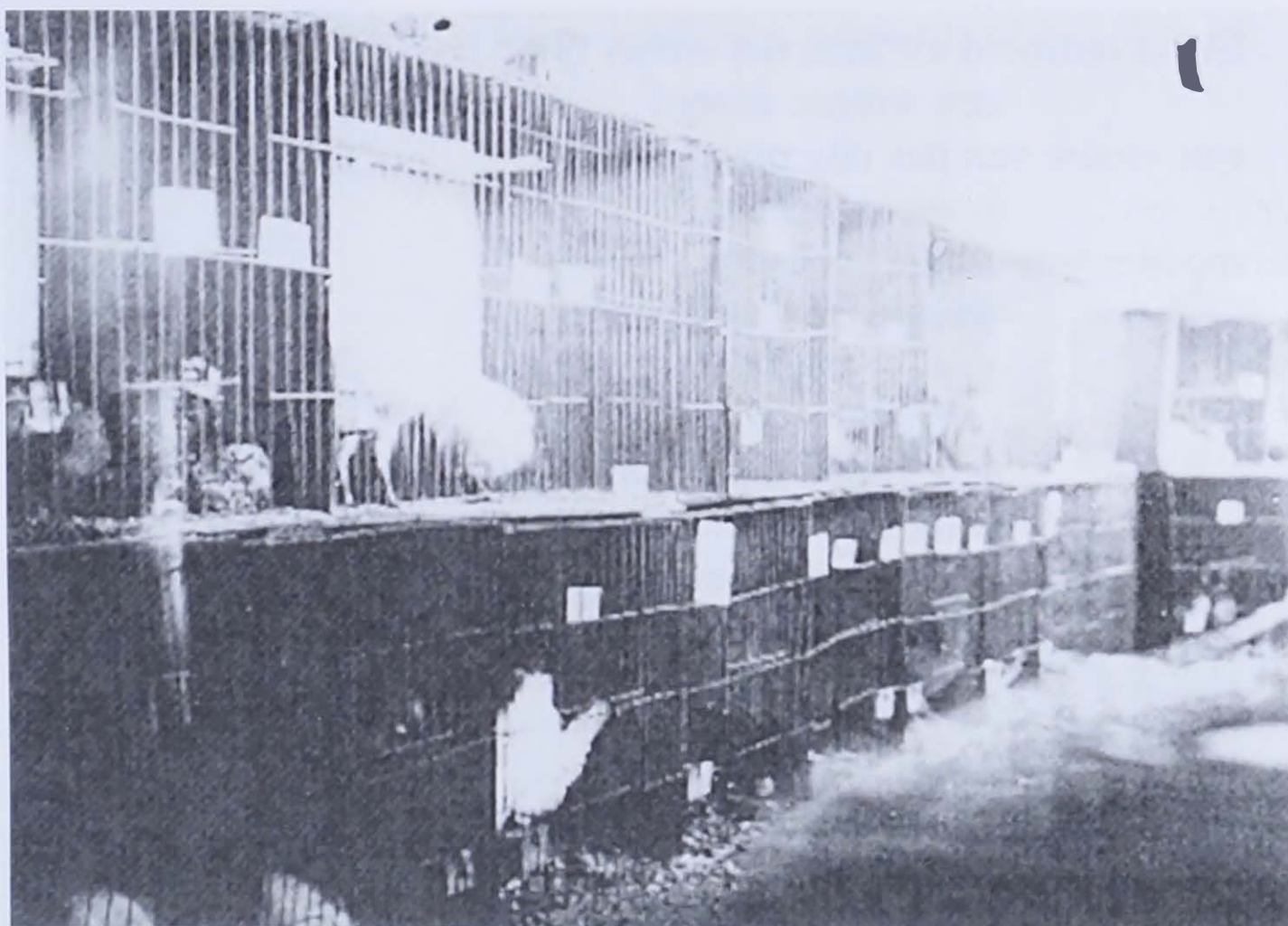

Bronnen:

- heemkundig tijdschrift "Ons Doomkerke – de Vijf Zusterparochiën" jaargang 1963 en jaargang 1978, nr.3.
- foto spellewerksters: zelfde tijdschrift 1973, nr.1.

MET DANK

Naar aanleiding van onze bijdrage Orpingtons, Witte Pauwsteerten en Poryen. Een landbouwtentoonstelling in Aalter-Brug (oktober 1922) (Land van de Woestijne, 2006, 4, p. 45-48) bezorgde de heer Pierre De Wulf (reeds jarenlang trouw lid van onze kring en wiens vader overigens in de prijzen viel) ons een interessante foto. Onze beste dank hiervoor.

HET BESTUUR

VRESELIJKE MOORD

Vorige eeuw waren er verschillende volkszangers die het leed, of is het misschien het leedvermaak, aan de kaak stelden door middel van hun gezang. Soms waren het protestliederen; soms ook andere. Denken we maar aan de "Moorden van Beernem" waar menig lied is over gemaakt.

Aalter mag op dat gebied niet achterblijven. Ook in onze gemeente zijn er gebeurtenissen geweest die op muziek zijn gezet. Wanneer deze gebeurtenis heeft plaatsgevonden, konden we niet achterhalen. In een gepubliceerd liedboek konden we de hand leggen op volgende tekst:

DROEVIGE MOORT TE AALTER

(stemme : Spaansche nachten)

1.

Elk is ontroerd als men dat weder hoort
een wreede moord
een vrouw van pas nog maar 21 jaar
is moordenaar;
moeder was eerlijk, vol vlijt,
werkte en slaafde altijd.

refrein:

Wat zullen die kinderen daardoor nu lijden,
want zij hebben geen moeder meer.
Z'is van hen eeuwig altijd gescheiden
zit daar nu in 't gevang, in droef geweent.

2.

Hij was dronken toen gebeurde die daad,
elk hoort op straat;
't was toen dat zij het geweer daar nu nam,
'n schot... 't was gedaan
't was voor mijn kindjes teer,
nooit zie ik hen nog weer.

3.

Ach, iedereen heeft medelij met haar
als men haar zag,
want die moeder die leed toch daar zoo zeer,
in 't huisje zacht
om haar kindren die hij sloeg,
wanneer hij kwam uit de kroeg.

slotrefrein:

En in 't gevang zit die vrouw nu te kwijnen:
voor u, mijn kindren, boet ik mijn straf.
God zal u zegenen en u bewaren,
en later zult g'uw moeder wederzien.

Willy STEVENS

MISDAAD OP HET PLATTELAND

ENKELE INDRUKKEN VOOR LOTENHULLE (1845-1890).

Bij het doornemen van de registers van briefwisseling voor de gemeente Lotenhulle in het kader van onze deelname aan de dorpsmonografie *Geschiedenis van Lotenhulle*, viel het ons op dat heel wat criminele feiten beschreven werden. Op zich betekent dit uiteraard niet dat de misdaad er vrij spel kreeg. Men zou zelfs het tegendeel kunnen argumenteren. Het feit dat ook heel wat kruimeldiefstallen, scheld- en vechtpartijen en kleine inbraken goed

opgevolgd werden, geeft tegelijkertijd de bekommernis aan van de Lootse bestuurders om deze misdaden te beteugelen. De feiten die zich in Lotenhulle voordeden, speelden zich ongetwijfeld ook in dezelfde of licht gevarieerde vorm op tientallen andere plaatsen af. In die zin is het verhaal zeker niet echt uniek. Gecombineerd met namen en feiten kan dit alles evenwel een mooie aanvulling bieden op een aantal krachtlijnen zoals die in het overzichtswerk over Lotenhulle recent tot uiting kwamen.

Wat volgt is dus geen systematische kwantitatieve analyse en evenmin een diepgaande kwalitatieve analyse. Bij dat laatste denken wij spontaan terug aan een artikel van de bekende Amerikaanse cultuurhistoricus Robert Darnton waarin hij het had over "incident analysis".⁽¹⁾ Het is onze bedoeling om in een andere bijdrage wel ooit eens een diepgaande analyse te maken over de moord op een van de Lootse notabelen uit de 19^e eeuw. Deze moord is ongetwijfeld een van de meest tot de verbeelding sprekende misdaden die het dorp buiten oorlogstijd heeft meegemaakt in de recente periode en bovendien levert hij ons wel wat gegevens op over hoe de Lootse gemeenschap functioneerde. Maar, zoals reeds gezegd, in dit artikel beperken wij ons tot een impressionistische toets van hoe de misdaad zich

gedurende de tweede helft van de 19e eeuw voordeed in Lotenhulle. Wij willen de lezer proberen deelachtig maken aan het gevoel en het inzicht dat wij intuïtief kregen na het doorworstelen van een vijftal volgepende registers van briefwisseling. ⁽²⁾ Om enigszins orde te scheppen in de chaos, hebben wij geprobeerd te werken rond een aantal types: de kruimeldief, de inbreker, de vechtersbaas en de mes-sentrekker, de vandaal, de vuilbek, de niksnut, de brandstichter, de ordehandhaver, de veldwachter en enkele opmerkelijke gevallen. ⁽³⁾

DE KRUIMELDIEF

Kruimeldiefstallen ziet men vaak opduiken in moeilijke economische tijden. Dan is de verleiding bij een aantal mensen groot om in hun overlevingsstrijd anderen te gaan beroven. In de crisisjaren 1840 vallen er een aantal diefstallen te noteren van etenswaren. Maar ook de rest is soms mooi meegenomen. In 1847 verdwijnen bijvoorbeeld bij Bernard De Clercq in de Cijnsstraat wel 8 roggebroden maar daarnaast nemen de dieven ook een gouden ketting, oorringen, gouden medailles en vijf frank mee. Een ander interessant voorbeeld van kruimeldiefstal zien wij drie jaar later. Bij de pastoor van Lotenhulle wordt een lijnwaad slaaplaken gestolen dat buiten hangt aan de wasdraad. In betere tijden zijn ook de Lootse handelaars wel eens het slachtoffer. In de winkel van mevrouw Longeville worden er in 1855 'ellegoederen' gestolen. In 1879 gaan dieven aan de haal met de dagopbrengst (9 frank) van winkelierster De Graeve. Nog een paar jaar later steelt iemand een stuk van 5 frank bij winkelier Francies Planckaert. De man is al vlug gevonden, maar het is blijkbaar een spijtig voorval. De dader is immers, zo luidt het, "*zeer onderhevig aan vallende ziekte, alzoo niet te wel bij zijnent en moet eerder onder het getal der dommeriken dan verstandige menschen gerekend worden*".

De kruimeldief is meestal afkomstig van binnen de dorpsgemeenschap of woont in een van de omliggende dorpen. Meestal duurt het dan ook niet lang of de kruimeldief wordt gevat. Halfweg de jaren 1850 bijvoorbeeld weet bijna heel de dorpsgemeenschap dat men op zijn hoede dient te zijn voor een zekere Leopold Van Parys. De man staat bekend als een '*lastige dief*'. Hij zat wel al eens in de gevangenis maar is na zijn vrijlating hervallen. De burgemeester signaleert dat hij samen met zijn compagnon (een zekere Victor De Meulenaere) een gevaarlijk persoon is die "*slechts van roof leeft en zich hier dagelijks aan overtredingen of misdaad pligtig maakt*".

Tien jaar later is een zekere Petrus Seymortier in Lotenhulle op dat vlak nogal actief. De man wordt vermeld als een rustverstoorder en bedrieger. Na een verblijf in het 'bedelaershuis' bijvoorbeeld komt hij terug naar Lotenhulle, steelt quasi onmiddellijk bij zijn familie kledingstukken en vlucht naar Menen.

DE INBREKER

Hiermee gaan wij meteen een stap verder. De inbreker woont meestal buiten de dorpsgemeenschap, gaat op zoek naar geld en juwelen, is iets stoutmoediger en schuwt bijgevolg het geweld ook niet. De inbreker wacht zijn slag af en vindt zijn slachtoffer op het platteland in de welgestelde burger of landbouwer. Uiteraard zien wij inbrekers doorheen de hele periode actief, maar wij lichten er een aantal opmerkelijke inbraken uit. In 1850 krijgt de koopmansfamilie De Wulf bezoek van inbrekers die papieren geld meenemen en 1110 fr. in 5 frankstukken (sic). In 1875 is er sprake van een stoutmoedige inbraakpoging bij Jules Van Nevel. De 'koeier' bemerkt halfweg de namiddag iemand in de omgeving van het huis. Gewapend met een stok gaat hij er op af. Ondanks het feit dat de inbrekers met zessen zijn, slaan zij op de vlucht. Twee van de inbrekers hebben overigens het gezicht zwart gemaakt, om niet herkend te worden. Een paar jaar later doet zich bij J.B. Van Heyste in de Malsem andermaal een stoutmoedige inbraakpoging voor. De kleinzoon schiet echter wakker en ziet drie mannen: "*eenen zeer groten met langen baard, eenen ander van 16 tot 18 jaar en een manneke van 12 tot 13 jaar*". Door zijn geroep slaan ze op de vlucht. In de jaren 1880 springen vooral een inbraak in het postkantoor, in het *pensionaat* en bij hoefsmid en herbergier Henri Van Bruaene in het oog. Bij deze laatste probeert men een koffer open te breken. De inbrekers kijken dus wel goed uit waar het geld zit.

DE VECHTERSBAAS EN DE MESSENTREKKER

Een vechtpartij was op het platteland niet zo uitzonderlijk. De aanleiding kon banaal zijn. Een keer '*scheef kijken*' naar een onbekende voorbijganger kon al voldoende zijn om van diens hand een '*muilpeer*' in ontvangst te mogen nemen. Maar in veel gevallen lag er toch wel een probleem aan de basis. In 1859 is er een twist tussen Leonard Baudonck en Pieter De Loof "*omtrent den verkoop van boter door*

zijne moeder of zuster destijds gedaan". Het spreekwoord indachtig "als de wijn is in de man, is de wijsheid in de kan", speelden heel wat van die ruzies zich af op café. Op tweede paasdag 1875 is wever Petrus Van Dommel al flink in de olie wanneer hij op café in een discussie verwickeld raakt. Van Dommel vertrekt en de rust lijkt teruggekeerd. Maar daar komt hij plots terug binnen. Hij begint "opnieuw op zijnen poot te spelen en zijnen vader die ook ter herberg aanwezig was heeft hem alsdan bij de arm gepakt en heeft hem zelf buiten gestoken zeggende al die paretten ⁽⁴⁾ niet te moeten maken; dat korts nadien de voordeur vermaakt hebbende Van Dommel die zich buiten aan de venster van den estaminet bevond en wel wist dat er zich nog andere personen in die estaminet bevonden die de waard tot voorkoming van moeilijkheden had binnen gehouden er gedurig op aandrang op dat men hem de deur zou geopend en ingelaten hebben dewijl men hem zulks weigerde hij alsdan met de vuist twee ruiten heeft ingeslagen". Maar de ruzie hoefde niet altijd op café plaats te vinden. De vechtersbaas kon ook best opduiken bij een echtelijke ruzie. Een voorbeeld levert ons de familie Blomme (1871). Er waren reeds een tijdje spanningen en man en vrouw waren in feite reeds apart gaan wonen. Op zekere avond begeeft Blomme zich echter "ten huize zijner helft (...) omtrent 10 ure des avonds onder voorwendsel van zijn palletot ⁽⁵⁾ noodig te hebben, en bij middel van eene bijl, met gevecht willen binnen dringen en de lijsten der deur, benevens een deel van de muur, welke de deur omzoomd, in stukken geslagen."

Sommige ruzies waren het gevolg van langdurige twisten, bijna vetes. De vergevingsgezindheid was soms ver te zoeken. Wat banaal begon, kon na enkele weken eindigen met een messteek. Meer dan eens kwam men bij de burgemeester aankloppen met de mededeling dat deze of gene in het bloed was gevonden (voorbeeld uit 1876): "Verleden nacht omtrent een ure en ene kwart, is men mij komen ontwaken zeggende dat zeker Rots, wever, zeer erg mishandeld was en zijne dagen zelfs in gevaar verkeerden. Rond 9 ure 's avonds in herberg Wwe Floryn op het dorp aangekomen, beginnen ruzie maken met Baele en gevallen en gekwetst. Rots is door zekere Pieters, bijgenaamd Mande Wevers naar huis geleid." Waarmee we er meteen ook nog eens aan herinnerd worden dat heel wat 'figuren' een kleurrijke bijnaam of lapnaam hadden...

Overigens vinden wij vechtersbazen niet exclusief onder de mannelijke kunne. Dat leert ons alvast het verhaal van slachter Augustin De Coster (1868-1869). Iedereen in het dorp weet dat het er vaak boven-

arms opzit met zijn echtgenote. Maar het is evenwel niet Augustin (Gust), maar wel zijn vrouw die de klappen uitdeelt. De vrouw is blijkbaar zwaar aan de drank en begint af en toe in het wilde weg te slaan. De zaak loopt overigens dramatisch af want de Coster overlijdt eraan. De vrouw heeft haar man doodgeslagen...

DE VANDAAL

Misdaad bestaat in proporties. Vandalisme ("*het baldadig vernielen van andermans goed*") lijkt niet altijd even erg voor degene die het doet, maar het slachtoffer zit wel met de gebakken peren. Bekijken wij even onder welke vormen het vandalisme zich in het negentiende-eeuwse Lotenhulle voordeed.

Een eerste vorm van vandalisme is er wel een met een op zijn minst eigenaardige bedoeling. De dader wil eigenlijk niet liever dan opgepakt worden. Dit is bijvoorbeeld het geval voor bedelaar Petrus De Boever (1854). Nadat hij een paar ruiten heeft ingegooid in het dorp, komt hij aan de veldwachter verklaren dat hij niet zal ophouden en dat hij eigenlijk ook nog van plan is brand te stichten. De man weet wellicht niet meer van welk hout pijlen maken en wil niet liever dan door de staat onderhouden te worden ... in de gevangenis.

Ruiten ingooien is duidelijk een favoriete vandenstreek, zeker als vergelding de bedoeling is. Na een cafétwist bij weduwe van Overbeke (1857) gooien enkele onbekenden 's nachts met "*bollen en steenen*" de ruiten in. Op een gelijkaardige manier verbrijzelt schoenmaker Jan De Brabander de ruiten van zijn zuster en mutsenmaakster Marie De Brabander (1862 – zie ook verder). Ook daar zal wel een haar in de boter hebben gezeten.

Een andere vandenstreek getuigt dan weer van meer originaliteit. Bruno De Wulf (1862) vindt op zekere dag glasstukken en spelden in "*brood- en aardappelschellen*" voor zijn koeien. De burgemeester neemt de zaak overigens niet licht op en laat het brood en de '*schellen*' naar de procureur brengen voor verder onderzoek. Met een beetje verbeelding ziet men de Lootse veldwachter al naar Gent trekken met een doos of zak vol '*tojteschellen*'...

Er is natuurlijk ook het zinloos vandalisme, het '*schenteventen*' zonder doel. Merkwaardig genoeg gaat het daarbij vaak om daders die niet in het dorp zelf wonen. Zo worden er een paar gevallen gesig-

naleerd van mensen uit omliggende gemeenten als Poeke, Aalter, Meigem, ... die hun kwaad in Lotenhulle komen uithalen. Wellicht dachten zij meer kans te maken ongestraft te blijven. Een andere mogelijkheid is natuurlijk dat dit typische uitingen waren van onderlinge rivaliteit die tussen de verschillende plattelandsdorpen bestond.

DE VUILBEK

Niet iedereen greep meteen naar fysiek geweld. Ook verbaal geweld betekende voor sommige mensen een kunst waar zij bijzonder in bedreven waren. De lokale overheid trad er streng tegen op, al kregen ook zij soms wel eens rode oortjes.

Een bedelares, Amelie Van Parys, krijgt in 1856 het bevel om het dorp te verlaten. Zij schiet daarbij in een '*Franse colère*' en de burgemeester stelt in zijn schrijven over dit voorval dat hij niet durft herhalen wat de vrouw allemaal heeft gezegd. De vuilbekkerij springt er wel uit bij twisten op het platteland. In 1875 komt er een klacht van de familie Verplaetse tegenover landbouwer Petrus De Loof uit Aalter. Hij heeft "*scheldwoorden en eerschennende woorden*" geuit, zo luidt het. Ook hier speelde natuurlijk de drank een rol. In 1862 schrijft men over Jan De Brabander dat hij voortdurend ruzie maakt tegen zijn zusters maar ook in gedurige dronkenschap leeft.

DE NIKSNUT

Onder de niksnut kan men de personen plaatsen die zich bezondigen aan alle hierboven reeds aangehaalde varianten van crimineel gedrag. Een mooi voorbeeld van zo'n '*nietwaard*' is in Lotenhulle Blandinus De Wulf. Alvast een groot stuk van zijn '*carrière*' is te reconstrueren uit de briefwisseling tussen de lokale en hogere overheid. In 1859 duikt zijn naam voor het eerst op. Er zijn klachten over deze De Wulf als zou hij vrouwen mishandeld hebben. Twee jaar later vinden wij hem terug als militair. Na afloop van zijn verlof keert hij niet terug en de burgemeester signaleert het aan de hogere overheid. Gezag is blijkbaar niet aan De Wulf besteed. Een hele tijd later duikt hij weer op. Blandinus De Wulf staat intussen in Lotenhulle bekend als '*zwer- ver*' en als '*bedelaar*'. In 1877 beledigt hij de onderpastoor en korte tijd nadien signaleert de burgemeester dat hij de godsdienst heeft verstoord. Er zijn geen details over bekend maar wellicht is hij (al dan

niet dronken) tijdens een dienst de kerk binnengevallen of heeft hij zich onheus gedragen tijdens de kerkdienst. In 1883 verbrijzelt hij (klassiek geval...) een aantal ruiten. Blijkbaar acht het bestuur het welletjes en het bestuur laat hem opnemen in de instelling in Hoogstraten. Daarna komt hij overigens ook nog in de instelling van Merksplas terecht (1892). De burgemeester schrijft nog over hem dat hij zeker in staat is te werken maar dat hij "*uit louter luiaardige dronkenschap en ongebonden leven zich anders kan doen doorgaan*". Hij eindigt zijn zwerversbestaan in de instelling van Geel.

Ook een zekere Henri Van Dommel maakt het in die periode wel eens bont in Lotenhulle. Bij herbergier Hellebuyck rukt hij een ijzeren 'tuin' uit (1878). Blijkbaar is dat een van zijn geliefkoosde vandalenstreken want wij vinden er nog enkele vermeldingen van. Bij schoenmaker Baetslé verbrijzelt hij ruiten. Ergens anders trekt hij 'roozelaars' uit. Bij ruzies deelt hij ook af en toe een pak rammel uit. Van Dommel haalt niet het *palmares* van Blandinus De Wulf maar zal voor de Lootse bevolking toch ook wel een lastpost zijn geweest.

Een andere naam die bij de Lootse bevolking ongemak deed ontstaan, was waarschijnlijk die van Seymortier (zie hoger reeds). In de briefwisseling zijn verschillende personen met dezelfde naam te vinden en de familieband is niet altijd duidelijk. Het gaat duidelijk om arme lieden (bezembinders) die leven van wat kleine diefstallen (aardappelen, allerlei groenten, kledij, ...). Merkwaardig genoeg nemen deze 'niksnutten' vaak de vlucht naar Frankrijk of net tegen de Franse grens wanneer zij kwaad hebben uitgehaald. Zo proberen zij wellicht het gerecht te ontlopen. Maar '*boontje komt steeds om zijn loontje*'.

DE BRANDSTICHTER

De meeste gevallen van brand die in de registers van briefwisseling zijn opgenomen, hebben niets met kwaad opzet te maken, enkele vandalenstreken daar gelaten (bijvoorbeeld oogst of struiken in brand steken). Wel moet er ergens halfweg de jaren 1870 een brandstichter hebben rondgelopen die het had voorzien op de lijnwaadfabriek Van Hulle. In 1874 is er voor de eerste keer een brand. Een maand ervoor heeft een wever de 'vuurmaker' van de fabriek mishandeld maar toch blijkt uit de briefwisseling niet dat er verdenkingen op die man rusten. Wel signaleert men in de omgeving van de fabriek verdachte voetsporen te hebben gevonden. Twee jaar later

breekt er nog eens brand uit en weer zijn er sporen. Men heeft "*in den omtrek een phosforke ⁽⁶⁾ gevonden en er voetstappen/kousevoetelingen bemerkt gelijkende aan die van over twee jaren die vandaar ten straat en vervolgens door den verschilligen partijen land leiden*". De burgemeester laat een plaasteren afdruk maken van de voetsporen maar over de zaak wordt verder niets meer geschreven. Wellicht ging het eerder om een persoonlijke twist binnen de fabriek dan om een echte pyromaan.

DE ORDEHANDHAVER

De burgemeester moet op lokaal niveau de misdaad bestrijden. Net zoals in tal van andere plattelandsgemeenten zetten de opeenvolgende Lootse burgemeesters zich echt in om de kleine misdaad te bekampen. Naar aanleiding van een vechtpartij in 1851 luidt het dat moet ingegrepen worden "*.. opdat die baldadigheden, welk ten plattelande maer al te veel plaets hebben in het vervolg niet meer zouden gepleegd worden*". Deze stelling wordt overigens later nog herhaald. In een specifiek geval waarbij getuigen worden bedreigd (1845), treedt de burgemeester ook op en klinkt het vrij gelijkaardig: "*Indien deze geweldplegingen niet voorbeeldig gestraft worden, dan zal het onmogelijk worden de misdaden vast te stellen door de vrees die bij de getuigen zal bestaan van aen dergelijke baldadigheid blootgesteld te zijn*". Bij misdaden die iets zwaarder worden ingeschat, spaart men ook kosten noch moeite. Eerder zagen wij reeds dat bij de brandstichting in de fabriek Van Hulle gipsafdrukken werden genomen. Maar bijvoorbeeld ook reeds in 1850 laat men Livinus De Pau, die onder verdachte omstandigheden dood is gevonden in de bossen, ruim twee maanden na de begrafenis opgraven.

De lokale overheid houdt zeker de kleine criminelen in de gaten. Mensen die een straf hebben uitgezeten, moeten zich aanmelden bij hun terugkeer in het dorp. Wanneer dat niet gebeurt, licht de burgemeester vlug de hogere instanties in. Niet geheel zonder belang is overigens het geruchtencircuit. In het kleine landelijke dorp Lotenhulle weten de mensen heel wat van elkaar. Meer dan eens maakt de burgemeester melding dat hij iets heeft vernomen of nagevraagd als gevolg van een "*openbaar gerucht*". De overheid weet wel dat deze '*geruchten*' of '*roddels*' met een korrel zout dienen genomen te worden. In 1890 doet een circusgezelschap met mensen van oosterse origine Lotenhulle aan. Al vlug circuleert binnen het dorp het gerucht dat deze

mensen stelen (een schoolvoorbeeld van een racistisch vooroordeel). De burgemeester onderzoekt de zaak en stelt uiteindelijk vast dat naar zijn gevoel deze bewering geen steek houdt.

Anderzijds is het zo dat de band tussen de lokale overheid en de bewoners bijzonder nauw is. De burgemeester neemt het in een aantal gevallen zelfs op voor zijn inwoners. In 1860 zien we een dergelijke tussenkomst ten voordele van Felix Van Daele. De man is veroordeeld voor *'boschschenderij'* maar kan de boete niet betalen. Daarom is de straf omgezet in 15 dagen gevangenisstraf. Van Daele is echter oud, gebrekkig en heeft bovendien de vallende ziekte. De burgemeester pleit bijgevolg voor kwijtschelding van straf. Later nog komt vanuit Lotenhulle een verzoek om een gevangenisstraf uit te stellen omdat de vrouw van de gestrafte hoogzwanger is (1873). Menswaardige tussenkomsten dus, maar soms toch wel met bijzondere redenen. In juli 1875 vraagt de burgemeester uitstel van gevangenisstraf voor J.F. Van Laecke en B. De Keyser *"tot als wanneer de werkzaamheden van den oogst verricht zijn, dewijl zij uit hoofde der schaarsheid van het werkvolk zeer moeilijk door anderen kunnen vervangen worden"*. Op zijn minst een merkwaardig argument.

DE VELDWACHTER

Voor de ordehandhaving kon de burgemeester een beroep doen op de veldwachter. Maar het was meestal ook hij die in de brokken deelde. In 1865 krijgt veldwachter Chabrand slaag van een wever, Frederik Overbeke genaamd. Nogal laconiek schrijft de burgemeester van Lotenhulle aan de procureur dat hij *"de steen waarmede Chabrand is geslagen, ter Ued. beschikking houdt"*. In andere gevallen loopt het zo'n vaart niet en is de veldwachter slechts slachtoffer van *"uitbraking van scheldwoorden"* (1875). Het blijft een feit dat de veldwachter tegen een stootje moest kunnen. ⁽⁷⁾

EN VERDER...

Naast criminele feiten die zich herhalen, doen er zich in deze periode in Lotenhulle toch een paar merkwaardige feiten voor. Merkwaardig genoeg voor de tijd van paard en kar is er op een bepaald moment ook sprake van een vluchtmisdrijf. Op een zondagavond in februari 1867 vinden voorbijgangers de bejaarde Pieter Bisschop helemaal onder het

bloed. Omdat de man de naam heeft nogal stevig te drinken, denkt men eerst dat zijn verwondingen zijn te wijten aan een val. Nader onderzoek brengt echter ook kneuzingen en een gebroken rechterarm aan het licht. " ...waaruit men vermoedt dat hij door een paard of rijtuig overreden is - de daders zijn tot heden onbekend. Bisschop is sprakeloos en schijnt in doodsgevaar te verkeren", zo noteert de burgemeester. De bejaarde zal overigens aan zijn verwondingen overlijden.

Minder rechtstreeks een misdaad, maar toch buiten de maatschappelijke norm, zijn de geruchten over een zekere Derdeyn. Deze weduwnaar zou een kind hebben bij zijn eigen dochter. Volgens de burgemeester doet dat "onder de bevolking groote consternatie ontstaan" (1888 – zie geruchtencircuit...).

En tot slot is nog het verhaal van Lootse mensen die op bedevaart gaan naar Oostakker (1875) en onderweg ruzie beginnen te maken. "Ik verneem dat er twee, drij hunner zijn gekwetst geworden", zo schrijft de burgemeester. Op zijn minst een merkwaardige vorm van godsdienstbeleving...

Peter LAROY

Bronnen:

1. R. DARNTON, It happened one night in: *The New York Review of Books*, vol. 51, nr. 11, 24 juni 2004: "...focus on an incident, relate it as a story, and then follow its repercussions through the social order and even, in some cases, across successive periods of time.(...) How can we know what actually happened? What delineates fact from fiction? Where is the truth to be found among competing interpretations? And they leave their readers with a Rashomon effect: the past, when seen up close, looks more inscrutable than ever". (Het Rashomon-effect verwijst naar de film van de Japanse cineast Kurosawa, waarin een misdaad door verschillende personen op verschillende manieren wordt gezien.)
2. Naderhand werden ook een aantal bundels met processen-verbaal bekeken. De verscheidenheid daar is enorm groot. Er wordt niet uit deze stukken geciteerd en globaal gezien blijft het beeld bevestigd.
3. Om de leesbaarheid niet te remmen werden de verwijzingen naar de data van de briefwisseling geschrapt.
4. Bemerkt het heerlijke dialectwoord voor het Noord-Nederlandse 'kapsones' (grote drukte).
5. Bemerkt het heerlijke dialectwoord voor 'mantel' of 'jas'.
6. Hier gaat het dan om een lucifer...
7. Zie *Geschiedenis van Lotenhulle*, Aalter, 2006, p.342-343.

De illustratie bij dit artikel is afkomstig uit P. LAROY, *Roversbendes van het Meetjesland*, Eeklo, 1995.

EEN TI-TA-TOVENAAR VERTELT

Met de kennis van de geneeskundige krachten van planten kan ik mensen en dieren genezen. Het is wel verboden door de vele wetten en decreten, maar toch... heb ik gans Vlaanderen doorkruist om mijn kennis waar nodig ten dienste te stellen van de mensen. Veel geld heb ik er niet mee verdiend. Onderdak, eten en drinken is voor mij voldoende. Meermaals heb ik moeten onderduiken of mij schuil houden.

Het decreet van 1592 verbood mens en dier te genezen door ze bijbelteksten in het oor te fluisteren. Het aanwenden van de kennis van de stand van de zon, de planeten, de maan en sterren was verboden. ⁽¹⁾

Tijdens de synode te Mechelen, gehouden gedurende de maanden juni en juli 1607, drongen de gezagsdragers erop aan dat de overtreders streng zouden gestraft worden. Geestelijke en wereldlijke rechtbanken waren bevoegd vonnissen te vellen en overtreders streng te straffen. ⁽²⁾

Lang geleden, in 1586, ik was nauwelijks elf jaar oud, werd Clara van der Brugghe geboortig van Sint-Omaars in Vlaanderen voor het gravenkasteel in Gent terechtgesteld. Gedurende een half uur werd ze, gebonden aan een pilaar, aan het volk getoond. Van haar eerste man had ze geleerd hoe ze de dieren kon onttoveren. De melk van een koe van een boer uit Sinaai was betoverd. Met twee boekjes en een beschreven perkamentje als attributen, trachtte ze de koe te onttoveren. Ze fluisterde enkele zinnen die uit de boekjes kwamen in het oor van de koe. Waarom ze die boekjes en dat perkamentje bij had, weten we niet. Clara kon noch lezen noch schrijven. Drie dagen duurde het ritueel om de koe te onttoveren. Ze ontving van de boer een daalder voor haar werk.

Waar de rechtbank het zwaarst aan tilde, was dat het perkamentje beschreven was met het bloed van een ongeborn lammetje. Niet een gewoon lammetje, maar een *lammetje Christi*, met andere woorden het *Lam Gods*.

Niet alleen het onttoveren werd haar ten laste gelegd, maar ook dat zij de toekomst kon voorspellen. Ze was een waarzegster. Tijdens het verhoor vroeg ze het hof om vergiffenis en beloofde niet meer in de oude gewoonten te vervallen. Op voorwaarde van verdere

geseling en verbanning als ze het nog eens zou doen, werd ze vrijgelaten. ⁽³⁾

Zoals veel kinderen in het Kortrijkse moest ik van mijn vader als hulpje bij de wevers gaan werken. In de zomermaanden hielp ik de boeren het land bewerken. Spitten, delven en bomen kappen was mijn lot. Naar school gaan om te leren, te lezen en te schrijven was niet aan mij besteed. Tot op een fatale dag tijdens het snoeien, ik uit een boom viel. Mijn rechterarm was gebroken. Zo goed en zo kwaad verzorgde de boer mijn arm, maar genezen deed het niet meer. Van verdere handenarbeid was geen sprake meer.

Al bedelend liep ik van dorp tot dorp tot ik in 1625 een zekere Marius Duyck leerde kennen. Marius ging van parochie tot parochie om mensen en dieren te genezen. Bij hem kreeg ik mijn eerste lessen. Uit zijn boekjes leerde ik verschillende gebedjes uit het hoofd. Na enige maanden bij hem geweest te zijn, trok ik er alleen op uit. Drie jaar lang heb ik mensen geholpen.

Om de dieren te genezen, gebruikte ik een vierendeel look ⁽⁴⁾, een handvol wijnruit ⁽⁵⁾ en een appel van quiriquinten ⁽⁶⁾ dat men bij alle apothekers kon kopen. Dit alles deden we in een halve stoop goed bier en lieten het goed koken. Nadat het brouwsel afgekoeld was, goten we het in een hoorn en lieten het paard hiervan drinken. Tijdens het drinken, prevelde ik de akte van het geloof, de tien geboden, het Onze-Vader en het Weesgegroet. Als er wat problemen waren, bad ik nog het klein geloof.

Voor mensen en koeien brouwde ik het volgende drankje. Een handvol wijnruit samen met wat alsem ⁽⁷⁾ en ysope ⁽⁸⁾ in een halve pot goed bier. Dit aan de kook brengen en laten afkoelen. Met de nodige gebeden zullen de patiënten genezen als het God beliefd. Een zekere Jan de Cock, wiens kalf niet meer wilde zogen, gaf ik de raad enkele missen te laten lezen en aalmoezen uit te delen.

Ruit (wijnruit) of Ruta graveolens is blijkbaar een heel gevaarlijke plant en mag pas op advies van een geneesheer gebruikt worden.

Bron: L. Peyronnet, De geneesheer der armen en de 2.000 nuttige recepten, 1907, p.29 en 125

Mensen of dieren die door de duivel bezeten waren, heb ik nooit genezen. Enkel de betoverde kan ik onttoveren. Men beweerde dat, als men kon onttoveren, men ook kon toveren. Dat is zeker niet waar.

Over het geval van Adriaan van den Dijcke kan ik het volgende zeggen. Toen ik bij hem binnen werd geleid, zat Adriaan gebonden aan handen en voeten op een stoel bij de haard. Adriaan was gedurende negen dagen door een pastoor van Ronse belezen geweest, maar het had niet geholpen. Adriaan beweerde dat hij bezeten was door vier duivels. Onze pastoor van Ronse suste Adriaan zeggende dat hij niet bezeten was door die duivels, maar dat die rond hem draaiden.

Nadat de omstanders mij dit alles verteld hadden, begon ik met hem te belezen. Ik draaide wel negen maal rond hem en prevelde onverstaaanbare woorden, terwijl ik met palmen in water gedrenkt de duivels verjoeg. Ze moesten mij niet betalen, ik was al tevreden met wat eten en 's nachts in de schuur te mogen slapen. Nog veel andere mensen heb ik belezen.⁽⁹⁾

Op 19 januari 1628 werd ik door de officiaal van het bisdom van Gent veroordeeld. Iemand had mij verraden. Ik werd gezeseld en voor tien jaar uit Vlaanderen verbannen. Bij een volgende veroordeling zou ik als galeislaaf op een schip moeten werken.⁽¹⁰⁾

Uit gevangenschap in Vichte, ben ik met de hulp van een Frans officier en een jachtwachter kunnen ontsnappen. Met twee goudstukken, wat zilveren geld en wat kleren die mijn vrouw had gemaakt, heb ik ze omgekocht.

Uit pure armoede heb ik dan ook verder gewerkt. Veel mensen hebben mijn hulp gevraagd. Ik gaf de zieken de raad het boekje waar het Sint-Jansevangelie in opgetekend stond, dat ik hun gaf, tijdelijk op de borst te dragen. Het boekje was door een kapelaan van Deerlijk gewijd geweest.

Om te zien of de mensen door geesten gekweld werden of niet, gebruikte ik volgende methode: twee gewijde boekjes stak ik in een

Gemeene Alsem of Artemisia vulgaris; in aftreksel heel efficiënt tegen duizelingen en bezwijmingen.

Bron: L. Peyronnet, De geneesheer der armen en de 2.000 nuttige recepten, 1907, p.4 en 77.

lederen zakje dat ik aan een sleutel ophing. Terwijl ik zei *Sinte Pieter ende Sinte Pauwels soude dat moghen gheesteweerck zijn*, observeerde ik het zakje. Als de boekjes uit zichzelf in wijzerzin draaiden, betekende het dat de geesten er zich mee bemoeiden. Indien het helemaal niet of in tegen wijzerzin draaide, dan waren er geen kwade geesten mee gemoeid.

Om zeker te weten of mens of dier betoverd zijn, is er een andere methode. Een pot gevuld met urine wordt op het vuur gezet en aan de kook gebracht. Als de urine recht naar boven kookt zonder over te lopen, dan is er toverij in het spel. Voor de koeien wordt dezelfde werkwijze gebruikt maar met melk. ⁽¹¹⁾

Op de achterzijde van het kruiden- en receptenboekje prijkt een afbeelding van professor L. Peyronnet.

Op 23 januari 1631 werd onze *onttovenaer* bij de lurven gevat. Eerst werd hij eventjes te Vichte gevangen gehouden om hem de dag nadien naar de gevangenis van het gravenkasteel te brengen. De aanklacht werd voorgelezen. Omdat ik al op 19 januari 1628 voor het geestelijk hof een veroordeling had opgelopen en als recidivist werd bestempeld, zou mijn straf veel zwaarder zijn.

Het vonnis luidde dan ook als volgt: op een schavot voor de pilaren van het gravensteen zal de beul mij geselen tot bloedens toe. Ik werd voor 25 jaar uit Vlaanderen verbannen. 's Anderendaags, voor zonsopgang, moest ik Gent verlaten en binnen de drie dagen ook het graafschap. Zou ik toch terugkomen binnen die 25 jaar, dan riskeerde ik een nog zwaardere straf (waarschijnlijk de doodstraf).

Willy STEVENS

Bronnen:

L. PEYRONNET, *De geneesheer der armen en de 2.000 recepten*, 1907.
deel I: De voornaamste planten en de goeie en slechte kampernoeliën, in kleur. (32 blz.)
deel II: Een wel opgevatte gezondheidsleer om lang te leven. (29 blz.)
deel III: Honderd geneeskundige planten. (70 blz.)
deel IV: Ziekten en geneesmiddels. (63 blz.)
deel V: De voornaamste planten uit de veeartsenijkunde. (25 blz.)
deel VI: Nuttige recepten. (122 blz.)
deel VII: Enkele aan te bevelen geneesmiddelen (24 blz.)

1. *Tweede placcaetbouck van Vlaenderen*, p.35-36.
2. *Tweede placcaetbouck van Vlaenderen*, p.127, art.14.
3. R.A.G., Fonds Raad van Vlaenderen, reg. 7557, folio 347 verso.
4. Look werd als koortsverdrijvend middel gebruikt.
5. Wijnruit of ruit is in grote hoeveelheden gebruikt een zeer giftig product. In de spuitartsenij als buikzuiverend middel, ook om luizen en ander ongedierte te vernietigen en op de zolder gebruikt, verdrijft het de ratten.
6. Appel van Quiriquinten – Bij Dodoens en andere boeken echter niet te vinden. We vragen de lezer die hier iets meer van weet, ons hiervan in te lichten. Uw gegevens zijn welkom.
7. Alsem wordt gebruikt tegen duizeligheid, bezwijmingen.
8. Hysope heeft goede geneeskundige werkingen. Samen met wijnruit en honing in water gekookt, is het goed tegen kortademigheid en hoesten. Doet zelfs de slijmen verdwijnen.
9. R.A.G. Fonds Raad van Vlaenderen, reg. 8562.
10. R.A.G. Fonds Raad van Vlaenderen, reg. 7594, folio 30.
11. R.A.G. Fonds Raad van Vlaenderen, reg. 8562.

INHOUDSTAFEL

Roger BAECKELANDT	August Van Oyen, een Aalternaar overleden in Frankrijk tijdens de oorlog 1914-1918 in Amerikaanse legerdienst.	3
Jan CAMERLINCKX	Het leven van een arbeidersgezin in 1910.	15
Peter LAROY	Onverwacht hoog bezoek te Aalter in 1906.	31
Walter VERVALLE	Landverhuizerslied	34
Het bestuur	Met dank	39
Willy STEVENS	Een vreselijke moord.	40
Peter LAROY	Misdaad op het platteland.	42
Willy STEVENS	Een ti-ta-tovenaar vertelt...	52

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter, gesticht in 1977.

Verschijnt in maart, juni, september en december.

Uitgegeven met steun van het Gemeentebestuur van Aalter, het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en de Vlaamse Gemeenschap.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67, 9880 Aalter

Bankrekening: nr. 442-6594361-40 - Heemkundige Kring Aalter.

Lidmaatschapsbijdrage : gewone leden : € 12,50

steunende leden : € 25,00 of meer

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

BESTUUR

Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare
09 374 44 58 - willystevens1@skynet.be

Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter
09 375 14 86 - peter.laroy@pandora.be

Secretaris: Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12, 9880 Aalter
09 374 79 82 - jan.camerlinckx@skynet.be

Ledenbeheer: Eliane DE POORTER, Leurebroekdreef 1, 9880 Aalter
051 68 89 91 - arnelidepoorter@pandora.be

Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49, 9880 Aalter
09 374 23 60

Redactie en layout: Jan DEFRUYT, Kestelstraat 67, 9880 Aalter
09 374 65 81 - jan_defruyt@scarlet.be

LEDEN: Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter
09 374 41 36 - robert.verhelst@scarlet.be

Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter
09 375 13 77 - roger.baeckelandt@scarlet.be

Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter
09 374 54 63 - walter39be@yahoo.com

MEDEWERKERS: Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene
051 65 50 29 - erik.wille@skynet.be

Etienne VAN EEGHEM, Ter Weibroek 53, 9880 Aalter
09 374 76 81 - etienne.vaneeghem@scarlet.be

Rik CLAEYS, Kleine Weg 25, 8700 Tielt
051 40 63 20 - Rik.Claeys1@pandora.be

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” Aalter

30e jaargang - nr. 2 - 2007

HET ETEN IS GEREED

GEEF ONS HEDEN ONZE DAGELIJKSE AARDAPPELEN - (DEEL 1)

De aardappeleters, schilderij van Vincent van Gogh (1885).

Aardappelen zijn in Europa en Amerika algemeen gekend en komen in bijna ieder huishouden op tafel. Ze worden op tientallen wijzen klaargemaakt. Versneden en gebakken in het vet, zijn ze als 'friet' gekend.

Tot de zestiende eeuw waren aardappelen in Europa onbekend. In de achttiende en negentiende eeuw werd de aardappel van culinaire curiositeit tot hoofdmenu van een meerderheid der gezinnen in onze contreien.

Waar komen de aardappelen vandaan? Hoe verspreidden ze zich over Europa? Welke rol speelden ze in het dagelijks leven van de mensen? Dat zijn de vragen waarop we in deze bijdrage een antwoord willen geven.

DE AARDAPPEL

De aardappel, *Solanum tuberosum*, is een kruidachtige overblijvende plant van de nachtschadenfamilie, *Solanaceae*, waartoe onder andere ook de tomaat (*Solanum lycopersicum*) en de in ons land voorkomende kruiden bitterzoet (*Solanum dulcamara*) en zwarte

nachtschade (*Solanum nigrum*) behoren. De plant heeft forse, vertakte stengels. De bladeren zijn geveerd met vrij ongelijke eironde bladeren, die naar gelang van de rassen verschillend zijn in afmeting, kleur en aantal. De bloemen zijn wit, roodachtig of violet van kleur en hebben gele of oranje helmknoppen. De ronde bessen zijn groen of purperachtig. De zaden worden slechts gebruikt voor het verkrijgen van nieuwe rassen; in de landbouw worden knollen als poters uitgezet.

Aardappelplant.

De knollen of aardappels zijn opzwellingen aan het einde van de ondergrondse stengels. Het binnenste is te verdelen in schors en merg, gescheiden door een vaatbundelring. Het zetmeelgehalte neemt toe van binnen naar buiten, dit is ook met het eiwitgehalte het geval. Bij het koken stolt het eiwit, zodat de cellen bijeengehouden worden en het zetmeel opgesloten blijft. Zetmeelrijke knollen vallen daarom bij het koken meer uiteen, eiwitrijke blijven meer vast en stevig. De verhouding tussen eiwit- en zetmeelgehalte is van invloed op de smaak van de knollen. Die verhouding varieert vrij sterk naar gelang van het ras: het zetmeelgehalte kan variëren van 12 tot bijna 30 % en het eiwitgehalte van 1,3 tot bijna 5 %. Daarmee samenhangend varieert het watergehalte van 70 tot 82 %. Het ruw eiwit van de aardappelen bestaat voor ongeveer 40 % uit amiden, voornamelijk asparagine en glutamine. De ogen, waaruit de spruiten ontstaan kunnen diep, ondiep of vlak zijn; voor de keuken hebben vlakke ogen de voorkeur. De spruiten bevatten, evenals het loof en de bessen een giftig alkaloïde, *solanine*.

HERKOMST EN VERSPREIDING IN EUROPA

Aardappelen zijn afkomstig uit het Andesgebied in Zuid-Amerika, waar ze in het wild voorkomen. De grootste verscheidenheid van wilde variëteiten komt voor in de regio van het Titicacameer in het grensgebied van Peru en Bolivië en allicht werden daar ruim 7000

jaar geleden de eerste aardappelen gedomesticeerd. Dat is wat onderzoekers op grond van zowel biologisch als archeologisch onderzoek vooropstellen. ⁽¹⁾⁽²⁾⁽³⁾

Afbeeldingen van aardappelplanten en aardappelen op aardewerk, gedateerd rond 600 v. Chr., bevestigen dat de mensen die daar toen woonden aardappelen kweekten, aten en vereerden. Ze bewaarden aardappelen in kisten om ze te gebruiken in tijd van hongersnood of oorlog. Als ze voor lange tijd op reis gingen, namen ze gedroogde aardappelen mee voor onderweg. In de graven van de doden werden aardappelen neergelegd. De Inca's noemden de aardappelen *papas*. Gedroogd heetten ze *chuño*.

In de jaren 1530 zagen en beschreven de eerste Europese 'conquistadores' van Zuid-Amerika de aardappelen die de Inca's verbouwden. Een van hen was Pedro de Cieza de Leon (ca. 1518 - 1560). In 'La chronica del Peru' vermeldde hij dat naast maïs, aardappelen één van de belangrijkste voedingsmiddelen waren van de Inca's. Hij beschreef ook hoe de Inca's ze kookten of droogden.⁽⁴⁾ Juan de Castellanos (1522 - 1607) zou in 1537 op één van zijn veroveringstochten de aardappelen van de Inca's leren kennen hebben. Hij beschreef de plant als zo'n 60 cm hoog, met paarse bloemen en ronde of langwerpige ondergrondse knollen ter grote van een ei. De knollen waren wit, purper of geel, hadden een goede smaak en waren een delicatessen voor de Indianen en zelfs voor de Spanjaarden een lekker gerecht.⁽⁵⁾

Blijkbaar gingen de Spaanse veroveraars de aardappelen ook zelf gebruiken en op de schepen die over de Atlantische Oceaan voeren, stonden ze op het menu van de matrozen. Ze bewaarden goed en bleken scheurbuik (een ziekte ten gevolge van gebrek aan vitamines) te voorkomen. Samen met veel andere botanische curiosa belandden de aardappelen al vrij vlug in Spanje. De eerste vermeldingen dateren

De aardappeloogst bij de Inca's. Afbeelding uit 'El primer nueva coronica y buen gobierno' van 1615.⁽⁶⁾

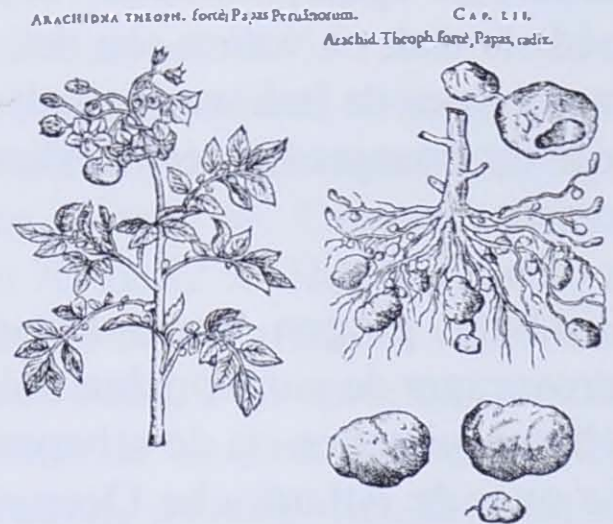
van 1573 en hebben het over de aankoop van aardappelen door het *de la Sangre* hospitaal in Sevilla. ⁽⁷⁾

Van daaruit verspreidden ze zich verder in Europa. Ze kwamen in eerste instantie terecht in plantentuinen van koningen, lokale gezagsdragers, kloosters en plantkundigen. In die tijd werden nieuwe plantensoorten vaak uitgewisseld tussen plantenliefhebbers en het is dan ook niet verwonderlijk dat de aardappel zich vrij snel over het ganse Europese vasteland verspreidde.

Tegen het einde van de zestiende eeuw zijn er verschillende vermeldingen van planten die eetbare knollen geven, maar het is niet altijd duidelijk of het om aardappelen (*Solanum tuberosum*) gaat, dan wel over de pataat of bataat (*Ipomea batatas*) of de aardpeer (*Helianthus tuberosus*). Eén van de eerste beschrijvingen van de aardappel vinden we in de 'Phytopinax' (1596) van de Zwitserse arts en plantkundige Caspar Bauhin (1560 - 1624). Zijn ouders waren afkomstig van Amiens en bekeerd tot het Calvinisme vluchtten ze naar Bazel. Bauhin was één van de eersten die probeerde de planten te classificeren volgens hun kenmerken. Hij vermeldde de aardappelen als: Pappas Hispanorum, Tartuffoli en gaf ze de wetenschappelijke naam *Solanum tuberosum esculentum*. ⁽⁸⁾ *Tartuffoli* was, omwille van enige gelijkenis met truffels, waarschijnlijk een afleiding van het Italiaanse *tartufo* (truffel).

In 1600 beschreef de Franse plantkundige Olivier de Serres (1559 - 1619) de *cartoufle* in zijn 'Théâtre d' Agriculture et Mesnage des Champs'. Volgens hem was de aardappel van Zwitserland naar de Dauphiné in Frankrijk gebracht. ⁽⁹⁾

In zijn 'Rariorum plantarum historia' (1601) heeft de uit de Zuidelijke Nederlanden afkomstige botanicus Carolus Clusius (1526 - 1609) het uitvoerig over de aardappel. Naast een vrij gedetailleerde beschrijving van de plant vermeldt hij: *De plant werd mij in 1588 bekend gemaakt door Philippe de Sivry,*

ESCULENTA etiam est radix hujus novæ, & ante paucos annos Europæ primum cognita. Plantæ: veteribus tamen, meo judicio, non ignotæ, ut postea ex ijs quæ in medium proferemus, apparebit.

PRIMUM autem ex bulbo (qui Aprilis plerumque serendus apud nos, non maturus) paucis diebus à fatione, folia promit ex atro purpurea centia, villosa, quæ deinde explicata, viridem contrahunt colorem, quina, septena aut plura in eadem alia nascuntia, à Raphani folijs non valde aliena, impari semper numero, interjectis alijs minoribus folijs, & impari extremam alam semper occupante: caulis pollicari crassitudine, angulosus est, lanugine obductus, quinos aut fenos interdum cubitos longos, & in multos ramos divisus, longos, infirmos, & nisi radica aut alijs adminiculis sustineantur, pondere suo in terram procumbentes, & late se spargentes: ex ramorum alis prodeunt pedales crassi, angulosi pediculi, denos, duo tenos, aut plures flores sustinentes, elegantes, uncialis amplitudinis aut majores,

Pagina uit 'Rariorum plantarum historia' (1601) van Carolus Clusius met beschrijving en tekening van de aardappelplant.

heer van Walhain en gouverneur van Mons, van wie ik twee knollen en zaad te Wenen ontving; tevens stuurde hij mij een afbeelding van de plant. De Sivry had mij het jaar tevoren geschreven dat hij de plant gekregen had van een verwant van de pauselijke legaat in de Nederlanden, en dat men ze taratouffli noemde. De plant kwam uit Italië, maar daar wist men niet of ze uit Spanje of uit America ingevoerd werd.

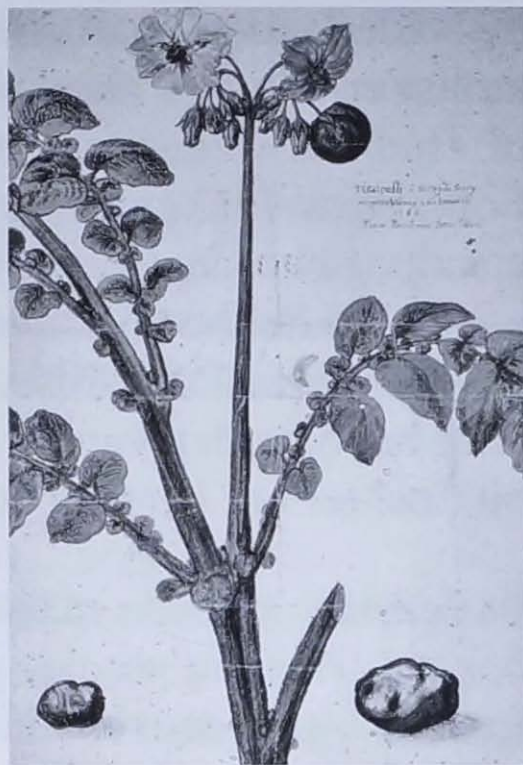
En verder: Het verwondert mij, dat ik nu maar eerst deze plant leer kennen, daar men mij bevestigt dat zij in sommige streken van Italië zeer gemeen is, er gekweekt wordt, en de knol verorberd door de mens, gekookt met varkensvlees, gelijk vroeger de raap en de pastinaak; en dat zij er zelfs gekweekt wordt om zwijnen te mesten. ⁽¹⁰⁾

Dat de aardappel in Italië al zo gemeen was als Clusius liet uitschijnen, wordt door geen andere bronnen bevestigd. Aardappelen zullen er wel algemeen verspreid geweest zijn in tuinen, maar dat ze al op akkers werden verbouwd is niet zeker. Misschien verwarde hij hier met de bataat of de aardpeer.

Nog steeds volgens Clusius was de plant toen al in alle plantentuinen in Duitsland te vinden. In dit verband is het interessant te vermelden dat aardappelen toen in Duitsland niet alleen gekweekt werden, maar ook gegeten. Eén van de vermeldingen in Duitsland betreft een brief van landgraaf Wilhelm IV van Hessen aan keurvorst Christiaan I van Sachsen in 1591: *We zenden uwe hoogheid onder andere een gewas dat we enkele jaren geleden uit Italië bekwamen en Taratouphli genoemd wordt. Onderaan de wortels heeft het veel knollen, die als ze gekookt zijn zeer goed zijn om te eten. Men moet ze echter eerst in water laten opkoken zodat de buitenste schil loskomt. Daarna verwijdert men het kookvocht en kookt ze verder gaar in boter.*

(Vertaling uit Gunter Wiegelmann). ⁽¹¹⁾

Het verhaal van Clusius laat vermoeden dat al vóór 1588 in de Zuidelijke Nederlanden de eerste aardappelplanten gezaaid of uitgepoot werden en dat een en ander gebeurde via de pauselijk legaat in

Reproductie van de afbeelding die Philippe de Sivry in 1588 aan Clusius bezorgde. Het origineel van het aquarel wordt in het Plantijnmuseum te Antwerpen bewaard.

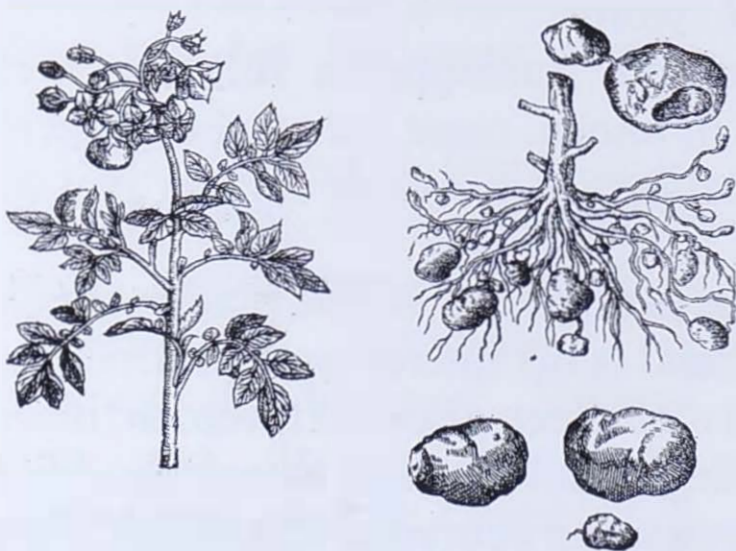
de Nederlanden. Zoals Philippe de Sivry plantgoed bekomen had, zo zullen er nog wel meer notabelen geweest zijn die aardappelplanten of zaad bekwamen en het in hun tuin lieten uitplanten of -zaaien. Sommigen denken dat aardappelen al rond 1600 tot culinair hoogstandje geworden waren. Ze verwijzen daarvoor naar het in 1604 uitgegeven kookboek 'Overture de cuisine' van Lancelot de Casteau, de kok van de Prins-Bisschop van Luik. Daarin worden vier recepten voor het bereiden van *tartoufle* vermeld. Zeer waarschijnlijk gaat het hier echter om bereidingen van truffels en niet van aardappelen.⁽¹²⁾

In dezelfde periode raakte de aardappel ook in Engeland en Ierland bekend. Hoe dat precies gebeurde is niet duidelijk. In de Engelse literatuur worden verschillende verhalen vermeld, die echter alle

weinig gefundeerd zijn. Zo citeert men Francis Drake, Walter Raleigh of John Hawkins als Engelse ontdekkingsreizigers die de aardappel naar Engeland brachten. Waarschijnlijk is, dat de aardappel al op het einde van de zestiende eeuw in Engeland gekend was. Vermoedelijk omwille van zijn gelijkenis met de toen al gekende sweet potato of zoete aardappel (*Ipomea batatas*) kreeg hij daar de naam *potato*. De Engelse botanicus John Gerard (1545 - 1612) heeft het in *The Herbal or general Historie of Plants* (1597) over de *Virginian potato*. De beschrijving die hij van de plant geeft, is echter vaag.⁽¹³⁾ De vraag kan gesteld of Gerard zich, voor wat betreft de oorsprong van de aardappel, vergiste of doelbewust de oorsprong van de aardappel in Virginia, een

round slender foot stalkes, whereon grow very faire and pleasant floures, made of one entire whole leafe, which is folded or plaited in such strange sort, that it seemes to be a flower made of five (or six) dry final leaues, which cannot easily be perceived, except the same be pulled open. The whole floure is of a light purple colour, striped down the middle of every fold or welt with a light shew of yellowness, as if purple and yellow were mixed together. In the middle of the floure throseth forth a thicke flat poinnall yellow as gold, with a small sharp green pricke or point in the midst thereof. The fruit succeeds the floures, round as a ball, of the bignesse of a little Bullesse or wilde plumme, green at the first, and black when it is ripe, wherein is contained small white seed lesser than those of Mustard: the root is thicke, fat, and tuberous, not much differing either in shape, colour, or taste, from the common Potatoes, saving that the roots hereof are not so great nor long, some of them are as round as a ball, some oval or egge-fashion, some longer, and others shorter; the which knobby roots are fastned unto the stalks with an infinitenu ber of threddy strings.

Battata Virginiana sive *Virginianorum*, & *Pappus*,
Virginian Potatoes.

¶ The Place.

It groweth naturally in America, where it was first discovered, as reporteth Clusius, since which time I have received roots hereof from Virginia, otherwise called Norumbega, which grow & prosper in my garden as in their owne native country.

¶ The Time.

The leaves thrust forth of the ground in the beginning of May, the flourisheth forth in August, the fruit is ripe in September.

¶ The Names.

The Indians call this plant *Pappus*, meaning the roots; by which name also the common Potatoes are called in those Indian countries. Wee have it's proper name mentioned in the title. Because it hath not only the shape and proportion of Potatoes, but also the pleasant taste and vertues of the same, we may call it in English, Potatoes of America or Virginia.

† Clusius questions whether it be not the *Arachidna* of Theophrastus. Bauhine hath referred it to the Nightshades, and calls it *Solanum tuberosum* (sententiam); and largely figures and describes it in his *Prodromus*, pag. 89. ‡

The

Pagina uit 'The Herbal or general Historie of Plants' (1597) van John Gerard met beschrijving en afbeeldingen van de aardappelplant.

pas opgerichte Engelse kolonie in Noord-Amerika, situeerde... In die tijd werd overigens vaker de naam Virginia gebruikt als soortkenmerk voor planten die afkomstig waren van de 'Nieuwe Wereld'. In de 'Oxford English Dictionary' noemde men maïs, *Virginia wheat* (tarwe van Virginia). ⁽¹⁴⁾ Opmerkelijk is ook dat de afbeeldingen die Gerard van de aardappelplant gaf, identiek dezelfde waren als deze die in 1601 in het '*Rariorum plantarum historia*' van Clusius verschenen.

Hoewel de aardappelen rond 1600 in heel Europa bekend waren, toch bleven ze tot ver in de zeventiende eeuw een botanische rariteit wiens verspreiding niet verder reikte dan de tuinen van kloosters, kastelen en universiteiten, misschien links en rechts ook de tuin van een ervaren tuinbouwer die met het gewas wilde experimenteren. Aanvankelijk was de aardappel eerder een geneeskrachtige plant en een culinaire curiositeit. De plant werd overigens met een zeker wantrouwen begroet, omdat in de familie van de nachtschaden verschillende giftige verwanten voorkomen en de bessen van de aardappelplant ook giftig zijn. Verder verwachtte men weinig goeds van een voedingsmiddel dat onder de grond tot ontwikkeling kwam.

VAN CULINAIRE CURIOSITEIT TOT HOOFDMENU VAN EEN MEERDERHEID DER GEZINNEN

Talrijke processen over aardappeltienden in de eerste helft van de achttiende eeuw laten vermoeden dat aardappelen toen al als landbouwgewas geteeld werden en dat het areaal al enige omvang had bereikt. De landbouwers beriepen zich op een plakkaat van Karel V van 1 oktober 1520, waarin bepaald werd dat geen tienden mochten geheven worden op nieuwe landbouwgewassen. De tiendenheffers stelden echter vast dat steeds meer aardappelen geteeld werden en zagen met lede ogen aan hoe belangrijke inkomsten aan hen voorbijgingen. Vandaar dat op verschillende plaatsen processen ingespannen werden tegen de landbouwers die geen tienden betaalden op het telen van aardappelen. Dat de landbouwers uiteindelijk aan het kortste eind trokken, zal niemand verwonderen. Belangrijker zijn echter de getuigenissen van de landbouwers daar ze ons een idee geven van waar en wanneer de aardappelteelt zich ontwikkelde.

Het voorlopig oudst bekende proces had in 1723-24 plaats tussen de hoofdmannen en pointers van Klerken, Esen, Zarren, Woumen en

Merkem (omgeving Diksmuide) tegen het Kapittel van Sint-Donaas te Brugge, de abdijen van Anchin en van Sint-Maartens te Doornik. Het ging daarbij niet alleen over het telen van aardappelen als landbouwgewas, zoals blijkt uit de vraag van pensionaris de la Villette: *van het vernemen otter in hemlieden respective prochien stucx ende ackers ghewyse buyten de lochtynghen gheplant wordt den touback, aerde appelen, hoppe ende coolsaet ende ofte daer van thiende wert betaelt...* Uit de verklaringen van de opgeroepen getuigen blijkt dat er al in de periode 1690-1700 aardappelen gekweekt werden. Andere getuigen verklaren dat ze al altijd aardappelen hebben weten aanplanten en voortgaande op de ouderdom van de getuigen zou het telen van aardappelen in die gemeenten al van in de jaren 1670 dateren. Zelfs met enige reserve voor wat betreft de argumentatie van de getuigen, dan nog ligt het voor de hand dat er in de Westhoek in het laatste kwart van de zeventiende eeuw op vrij grote schaal aardappelen geteeld werden.

De heren van het Vrije verzamelden in 1724 vier getuigenissen uit Lotenhulle en Kanegem. Hieruit bleek dat men voor het eerst aardappelen teelde te Kanegem in 1689 en te Lotenhulle in 1690. De vermelding *buyten de lochtynghen* laat vermoeden dat er ook in de tuinen van heel wat mensen aardappelen geteeld werden en dat de aardappel rond 1700 al lang geen exclusiviteit meer was voor plantenverzamelaars. ⁽¹⁵⁾

In augustus 1750 werden in verband met een proces tussen de abdi van Drongen en de parochie van Landegem getuigen uit 35 dorpen van de Kasselrij Oudburg opgeroepen. Jacobus Clincke uit Aalter verklaarde daar *dat inden jaeren 1708 door geheel de prochie van Aeltert op menichvuldige partijen van lande van jaere tot jaere tot den dagh van hedent veltgewijse gheplant sijn geworden aertappels ghenaeemt pattaeters soo in groote als cleene quantiteijt*. Een tweede getuige uit Aalter, Pieter Vercammen, legde een zelfde getuigenis af. ⁽¹⁶⁾

Dat de aardappel al op het einde van de zeventiende eeuw opgang maakt in het oude graafschap Vlaanderen bevestigt ook het verhaal van de Schot John Hamilton, Lord Belhaven (1656-1708), die de aandacht van zijn landgenoten op het belang van de aardappelteelt vestigde en daarbij verwees naar Vlaanderen waar de *bovvers make so much use of this root and had such plenty thereof*. Zoveel, dat de soldaten tijdens de oorlogen van de Liga van Augsburg (1688-1697) er zich ook mee voedden. ⁽¹⁷⁾

In andere gewesten zoals Brabant begon de winning van aardappelen een heel stuk later, namelijk 1710-1720. In Limburg en Henegouwen was dat nog later. Op grond van het feit dat de eerste aanwijzingen voor de aardappelwinning zich in de Westhoek situeren, menen sommigen dat de verspreiding van de aardappel vanuit die omgeving begonnen is. Ze zien daarin een bevestiging voor de opvatting dat de aardappelen omstreeks 1620 in ons land geïntroduceerd zouden zijn via het Karthuizerklooster in Nieuwpoort. Engelse Karthuizers die uit Engeland gevlucht waren, zouden de aardappelen meegebracht en aangeplant hebben. Men vermeldt daarbij een zekere Robert Clark. Het verhaal werd in 1804 vermeld door Prefect Joseph Viry in zijn 'Mémoire statistique du Département de la Lys' ⁽¹⁸⁾, maar wordt niet bevestigd door andere bronnen, ook niet door een in 1743 neergepend handschrift over Robert Clark. ⁽¹⁹⁾

Auteurs als Wiegelmann Günter ⁽²⁰⁾, Fuess, W. ⁽²¹⁾ en Salaman, R. ⁽²²⁾ vermelden dat de aanbouw van aardappelen in Engeland en vooral in Ierland al in het midden van de zeventiende eeuw een feit was. Een stelling die misschien toch enigszins gerelativeerd moet worden, want in Engeland moest de 'Royal Society' in 1662 het aanplanten van aardappelen nog aanbevelen. In 1664 schreef ene John Forster in een pamflet dat aardappelknollen een zeker en eenvoudig middel waren tegen voedselschaarste. Hij voorspelde dat, als de aardappel algemeen zou aangeplant worden in Engeland en Wales, het zou werken als een economisch wonder... ⁽²³⁾ Engeland was misschien nog geen aardappelparadijs, maar de verspreiding was er allicht belangrijker dan elders. Nieuwpoort was in die tijd een haven waar heel wat schepen uit Engeland aanlegden en met of zonder de tussenkomst van Engelse Karthuizers is de Engelse herkomst van de aardappelen in Vlaanderen misschien toch niet zo onwaarschijnlijk.

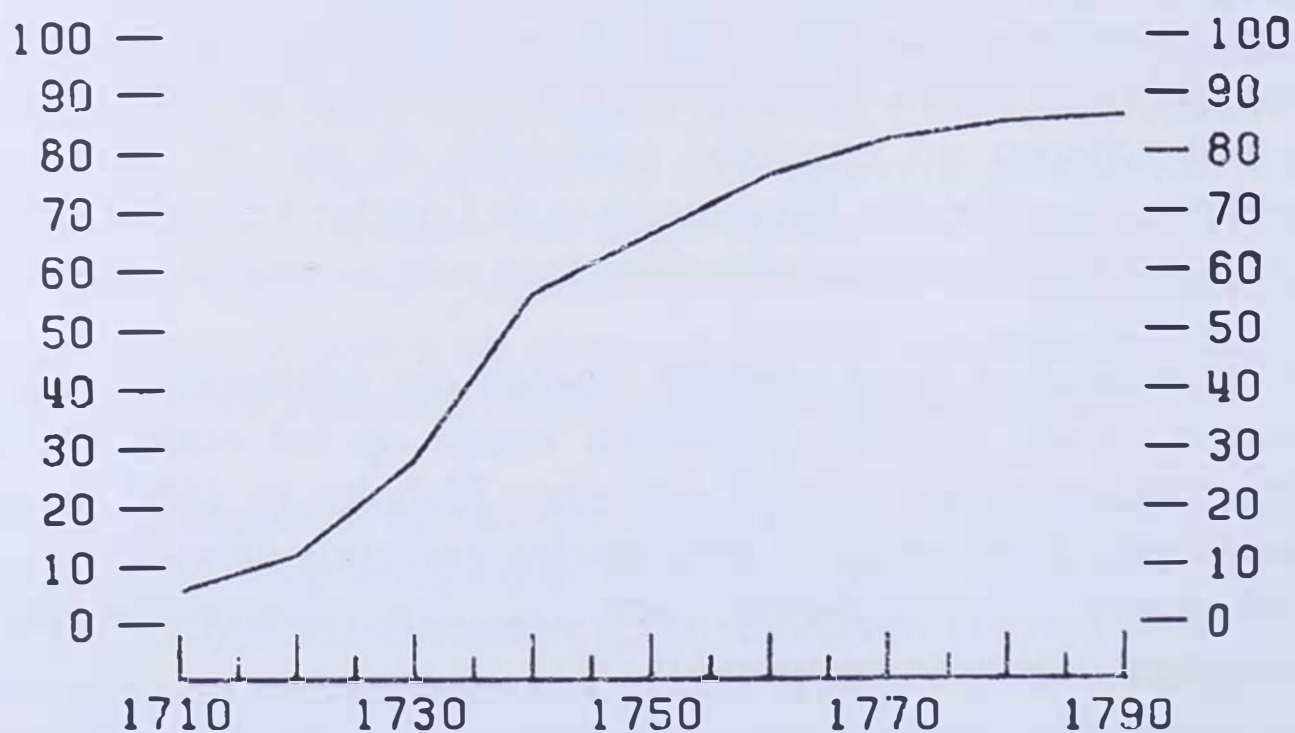
Volledigheidshalve moet vermeld worden dat aardappelen ook in Duitsland al vrij populair geworden waren op het einde van de zeventiende eeuw. Zo schrijft Johannes Elsholtz in 1682 in zijn 'Diaeteticon': *Men eet deze aardappelen enerzijds omwille van de smaak of voor een verandering, anderzijds als voedingmiddel dat bij ons intussen algemeen verspreid is.* ⁽²⁴⁾

Er waren toen ook al hoveniers die zich bezig hielden met het kweken van pootgoed. Een van hen was de Bruggeling Antoon Verhulst, lid van de hoveniersgilde Sint-Dorothea. Hij wordt

beschreven als een vurig propagandist van de aardappel. Zo legde hij aan de mensen uit hoe ze aardappelen moesten poten en verzorgen. In 1702 zou hij op de Markt te Brugge gratis plantgoed uitgedeeld hebben aan belangstellenden. Er was blijkbaar heel wat overredingskracht nodig om de mensen te overtuigen om aardappelen aan te planten. Geschriften, die ons een idee zouden kunnen geven over de wijze waarop aardappelen in die tijd geteeld en voortgezet werden, heeft de man ons spijtig genoeg niet nagelaten.⁽²⁵⁾

Vast staat dat aardappelen in onze gewesten vanaf het begin van de achttiende eeuw opgang maakten. Vooral in 1740 bewees de aardappel goede diensten. Na een zeer strenge winter, waarbij de meeste wintergranen in januari en februari vernield waren door aanhoudende vorst, kon door het massaal aanplanten van aardappelen in het late voorjaar een ramp vermeden worden. In Pruisen bracht de hongersnood Frederik de Grote ertoe om de boeren te verplichten aardappelen te telen. Na 1740 verscheen de aardappel ook in handboeken voor land- en tuinbouw. Het toenemend aantal vermeldingen van aardappelen in boedelbeschrijvingen toont duidelijk de evolutie van het aardappelverbruik aan. Aardappelen kwamen zowel bij rijk als arm voor. In een goede eeuw waren aardappelen een belangrijk voedingsmiddel geworden op het dagelijks menu van de mensen.

VERMELDINGEN VAN AARDAPPELEN IN STATEN VAN GOED (%)

Grafische voorstelling van de vermeldingen van aardappelen (in procent) in boedelbeschrijvingen in de loop van de achttiende eeuw.

Naar Chr. Vandenbroeke⁽²⁶⁾

In Aalter vinden we de eerste vermelding van *ertappels* of *aertappels* in de staat van goed van Lievijne Schepens in 1711. In tegenstelling tot de roede van Tielt waar al tegen het einde van de eerste helft van de achttiende eeuw in 41% van de staten van goed aardappelen vermeld werden, blijkt in Aalter eerst na 1740 een toename van het aantal vermeldingen voor te komen. Tegen het einde van de achttiende eeuw kwamen ze op bijna alle hofsteden voor. ⁽²⁷⁾⁽²⁸⁾

Zoals blijkt uit het cijfermateriaal van onderstaande tabel, nam ook de beteelde oppervlakte in de periode 1760 - 1846 aanzienlijk toe. ⁽²⁹⁾

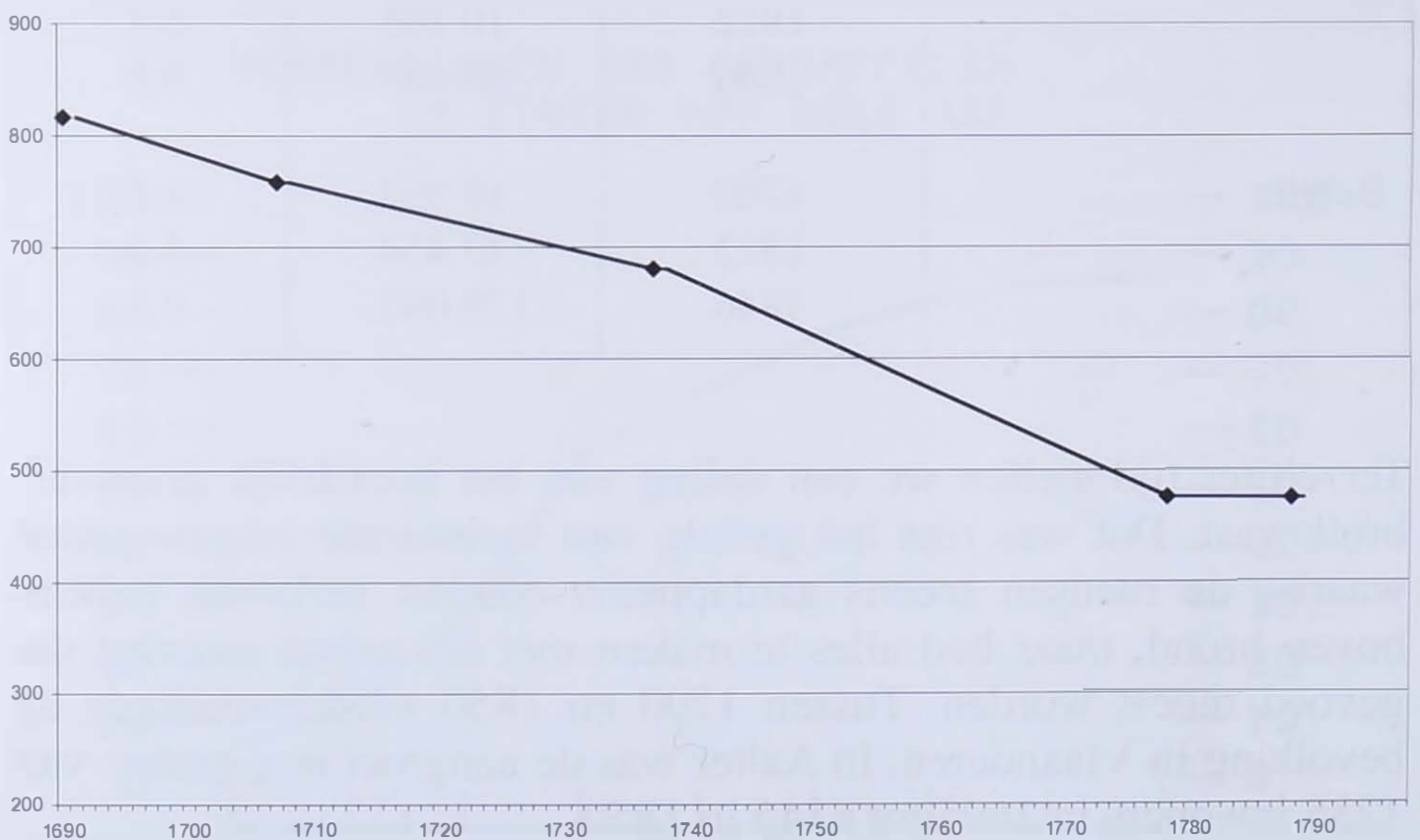
	jaar	ha	%
Oost-Vlaanderen	1760	7944	4,5
	1812	20 011	10,8
	1846	24 459	12,4
West-Vlaanderen	1760	3357	2,1
	1812	13 061	7,5
	1846	13 032	8,5
Brabant	1760	2316	1,3
	1812	10 105	5,1
	1846	20 585	9,8
België	1760	18 962	1,7
	1812	73 454	6,1
	1846	120 093	9,1

Terzelfder tijd stellen we een daling van het hoofdelijk graanverbruik vast. Dat was niet het gevolg van veranderde eetgewoonten waarbij de mensen ineens aardappelen zouden verkozen hebben boven brood, maar had alles te maken met het aantal monden dat gevoed moest worden. Tussen 1700 en 1850 verdrievoudigde de bevolking in Vlaanderen. In Aalter was de aangroei nog groter: van 1235 inwoners in 1695 tot 6145 in 1850.

In de achttiende eeuw hield de toename van de productiviteit van graangewassen geen gelijke tred aan met de toename van de bevolking, wat zich ondermeer uitte in een daling van het graanverbruik.

*Grafische voorstelling van de bevolkingstoename in Aalter in de achttiende eeuw. Naar cijfers van Luc Stockman.⁽³⁰⁾
Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.*

*Grafische voorstelling daling graanverbruik (liter/dag/persoon) in de achttiende eeuw. Naar cijfers van Chr. Vandenbroeke.⁽³¹⁾
Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.*

Meer mensen voldoende voedsel verschaffen, kon alleen maar door naast brood ook aardappelen op het menu te plaatsen. Hoewel de voedingswaarde van aardappelen slechts 25% bedraagt van deze van tarwe of rogge, waren ze interessant omdat de opbrengst met 110 hl/ha veel hoger lag dan deze van broodgranen, met ongeveer 13 hl/ha. Met eenzelfde beteelde oppervlakte kon men tweemaal zoveel mensen voeden als met graan. Ook de prijs was vrij gunstig: in de tweede helft van de achttiende eeuw kostte rogge gemiddeld 2,5 keer meer dan aardappelen. Bovendien was er het voordeel, dat wanneer de graanakkers vernield waren door militaire campagnes of ongunstige klimaatsomstandigheden, aardappelen nog tot in het late voorjaar konden gepoot worden en een voldoende voedselvoorraad voor de volgende winter verschafte.

De Schotse moraal-filosoof en econoom Adam Smith (1723-1790), één van de grondleggers van het klassieke liberalisme schreef in 1776 over de impact van aardappelen in de achttiende eeuwse maatschappij het volgende (vrije vertaling uit het Engels):

De voedselproductie van een veld aardappelen is kwantitatief niet minder dan deze van een veld rijst en veel hoger dan deze van een veld tarwe. Twaalfduizend gewichtseenheden aardappelen van een acre ($\pm 4000\text{m}^2$) is een grotere opbrengst dan tweeduizend gewichtseenheden tarwe. De hoeveelheid vaste voedingsstof die van elk van die twee planten betrokken kan worden, staat echter niet in verhouding tot hun gewicht en dit omwille van de grote hoeveelheid water die aardappelen bevatten. Zelfs als men er rekening mee houdt dat de helft van het gewicht van aardappels uit water bestaat, dan nog bedraagt de hoeveelheid droge stof zesduizend gewichtseenheden of drie maal meer dan van een acre tarwe. Daarenboven is het telen van een acre aardappelen goedkoper dan het telen van een acre tarwe; de extra uitgaven voor aardappelen worden ruimschoots gecompenseerd door het verlies veroorzaakt door de braak voor het zaaien van tarwe. Als deze knol overal in Europa, zoals rijst in landen waar rijst verbruikt wordt, het enige favoriete voedsel van het volk zou worden en naast tarwe en andere graansoorten een proportioneel aandeel van de landbouwoppervlakte zou innemen, dan zou een zelfde hoeveelheid landbouwgrond een groter aantal mensen kunnen voeden. Daar de landbouwers die zich over het algemeen voeden met aardappelen, zouden grotere overschotten meer mensen in de landbouw actief kunnen houden. Een deel van die overschotten zou ook ten goede komen aan de landheer. De bevolking zou toenemen en de pacht-prijzen zouden meer stijgen dan nu het geval is.

Land dat geschikt is voor aardappelen is doorgaans ook geschikt voor gelijk welke andere gebruikelijke teelt. Als aardappelen evenveel grond zouden innemen als graan nu, dan zouden zij de pacht-prijzen in dezelfde mate regelen.

In sommige delen van Lancashire wordt beweerd dat brood van havermeel voedzamer is voor landbouwers dan brood van tarwemeel en ik heb vaak gehoord dat deze opvatting ook in Schotland opgang maakt. Ik twijfel echter aan de juistheid van deze opvatting. De gewone mensen die zich in Schotland met havermeel voeden zijn over het algemeen niet zo sterk en niet zo knap als dezelfde groep van mensen in Engeland die tarwebrood eten. Ook werken ze niet zo goed en zien er ook niet zo goed uit; die verschillen zijn er niet bij mensen van standing. Blijkbaar is het voedsel van de gewone mensen in Schotland niet zo geschikt voor het menselijk gestel als dat van hun Engelse burenen. Met aardappelen ligt dat echter anders.

De dragers, bestellers en kolenladers in Londen en de onfortuinlijke vrouwen die er van prostitutie leven, misschien de sterkste mannen en de mooiste vrouwen in de Britse dominions, waren voor het grootste deel afkomstig van de laagste klassen van het Ierse volk, en die waren al lang gewoon aardappelen te eten. Geen enkel voedingsmiddel kan betere kwaliteitstesten voorleggen en het is derhalve bijzonder geschikt voor de gezondheid van de mens. ⁽³²⁾

Werden aardappelen in de loop van de achttiende eeuw een belangrijke voedselbron in de meeste West-Europese landen, dan maakte Frankrijk daarop een uitzondering. In 1748 had het Franse Parle-

Antoine August Parmentier met in de hand de bloesem van een aardappelplant.

ment zelfs de teelt van aardappelen verboden. Men beschouwde ze als schadelijk voor de gezondheid. Toch had *La Grande Encyclopédie* het in 1765 over *cette plante très saine, très nourrissante et de bon goût* en voegde er zelfs aan toe dat er weinig Franse kantons waren, waar er op het platteland geen aardappelen gekweekt werden. Misschien was de *pomme de terre* vooral bij de gegoeden 'onbekend' of lustten deze geen aardappelen...

De rol die men Antoine Augustin Parmentier (1757-1813) lange tijd heeft toebedeeld in verband met het promoten van de aardappel, is nogal opgeklopt geworden. Parmentier, die als hulp-apotheker van het Franse leger de Zevenjarige Oorlog (1756-1763) meemaakte in het Pruisen van Frederik II, leerde daar tijdens zijn krijgsgevangenschap de voedingswaarde van aardappelen kennen. Terug in Frankrijk, zette hij zijn studies van apotheker verder, maar de Pruisische aardappelen waren hem blijkbaar bijgebleven. In 1773 publiceerde hij onder de titel *l' Examen chimique de la pomme de terre* een eerste tekst ten voordele van de aardappelteelt. In 1781 hernam hij zijn eerdere stellingen in verband met het belang van de aardappel en breidde deze zelfs verder uit in een nota getiteld: *Recherches sur les végétaux nourrissants qui, dans les temps de disette, peuvent remplacer les aliments ordinaires, avec de nouvelles observations sur la culture des pommes de terre*. Enkele jaren later leerde hij het hof van koning Lodewijk XVI de *parmentières*, zoals men de aardappelen toen heette, ontdekken en waarderen. Ofschoon dat initiatief bedoeld was om de aardappel meer in de belangstelling te brengen, toch kan men zich afvragen in hoeverre het daadwerkelijk heeft bijgedragen tot de verspreiding van de aardappel in gegoede kringen. Het waren leraars en priesters die als eersten aardappelen gingen telen in hun tuinen. De hongersnood van 1789 en later de Continentale Blokkade toonden overduidelijk het nut van de aardappelteelt aan. Als *Administrateur des Hôpitaux et Inspecteur général du Service de santé des Armées Impériales* onder Napoléon I, speelde Parmentier een belangrijke rol voor de voeding van 'de natie'. Door zijn toedoen, maar misschien vooral door de omstandigheden, werden aardappelen in het negentiende eeuwse Frankrijk één van de belangrijkste componenten op het dagelijks menu van het modale gezin.

(wordt vervolgd)

Jan CAMERLINCKX

Bronnen:

1. GRUN, P., *The evolution of cultivated potatoes*, in *Economic Botany* 44 (1990), 3rd supplement), p. 9-55.
2. HAWKES, J. G., *The potato: Evolution, biodiversity, and genetic resources*, Washington, 1990.
3. UGENT, D., *The potato*, in *Science* 170 (1970): 1161-1166.
4. PEDRO DE CIEZA DE LEON, *De la chronica del Peru*, Sevilla, 1553. "De los mantenimientos naturales, fuera del maíz, hay otros dos que se tienen por principal bastimento entre los indios; al uno le llaman papas, que es a manera de turmas de tierra, que después de cocidas quedan tan tiernas por dentro como castaña cocida, que no tiene cáscara ni cuero más de lo que tiene una turma de la tierra; porque también nacen debajo tierra como ellas; produce este fruto una hierba mas o menos como la amapola."
5. DE CASTELLANOS JUAN, *Elegias de varones ilustres de Indias Part 4*, handschrift van 1601, in *Historia del Nuevo Reino de Granada*, Madrid, Antonio Paz y Melia, 1886. Vermeld in: Hawkes, J.G., a.w., p.22.
"All hicieron noche, y otro día entraron por las grandes poblaciones de Sorocotá, ya todas desiertas con el mismo temor de sus vecinos, aunque las casas todas proveídas de su maíz, frijoles y de turmas, redondillas raíces que se siembran, y producen un tallo con sus ramas, y hojas y unas flores, aunque raras, de purpúreo color amortiguados; ya las races desta dicha hierba, que será de tres palmos de altura, están asidas ellas so la tierra, del tamaño de un huevo más o menos, unas redondas y otras perlongadas: son blancas y moradas y amarillas, harinosas races de buen gusto, regalo de los indios bien acepto, y aún de los españoles golosina."
6. GUAMAN POMA DE AYALA F., *El primer nueva coronica u buen gobierno*, 1615. Handschrift Koninklijke Bibliotheek van Kopenhagen, GKS 2232 4°.
7. HAWKES, J. G., J. FRANCISCO-ORTEGA, 1992. *The potato during the late 16th century*, in *Economic Botany* nr. 46 (1992), p.86-97.
8. BAUHIN C., *Phytopinax*, Basel, 1596.
9. DE SERRES O., *Le Théâtre d' Agriculture et Mesnage des Champs*, Paris, 1600. Vermeld in Salaman R., *The History and Social Influence of the Potato*, Cambridge, 1949.
10. CLUSIUS C., *Rariorum plantarum historia*, Antwerpen, 1601.
11. WIEGELMANN G., *Alltags- und Festspeisen. Wandel und gegenwärtige Stellung*, Marburg, 1967, p.76. Mededeling Thomas Gloning.
12. LANCELOT DE CASTEAU, *Ouverture de Cuisine*, Luik, 1604.
13. GERARD J., *The Herbal or general Historie of Plants*, 1597.
14. MESSER E., *Potatoes (White)*, in 'The Cambridge World History of Food', deel IIB, 2000.
15. VANACKER L., *De opkomst van de aardappelteelt in West-Vlaanderen en in West-Europa*, overdruk uit Biekorf, 1962, nr. B. Met verwijzing naar Rijksarchief Brugge, Brugse Vrije, triage provisoire nr. 994. Kasselrij Veurne, le reeks, nr. 1227, reg. wett. pass. Diksmuide, f. 163-174.
16. DEFRUYT ROGER, *Nog over de opkomst van de aardappelen te Aalter (ca. 1700)*, Land van de Woestijne, 1990, nr. 3-4, p.49-50. Met verwijzing naar RAG, Raad van Vlaanderen, nr. 6824, getuigenissen nrs. 68 en 69.

17. JOHN HAMILTON, *The Countryman's Rudiments*, 1699, p.32.
18. VIRY J., *Mémoire statistique du département de la Lys*, Paris, 1804.
19. *Notitia Carthusianorum Anglorum*, Nieuwpoort, 1743.
20. WIEGELMANN, G., a.w.
21. FUESS, W., *Die Geschichte der Kartoffel*, Berlin, 1939, p.57-62.
22. SALAMAN R., *The History and Social Influence of the Potato*, Cambridge, 1949.
23. ZUCKERMAN L., *The potato - How the humble spud rescued the western world*, New York, 1998, p.49-50.
24. ELSHOLTZ J.S., *Diaeteticon*, Koln an der Spree, 1682. Vermeld in Wiswe Hans, *Kulturgeschiede der Kochkunst. Kochbücher und Rezepte aus zwei Jahrtausenden mit einem lexikalischen Anhang zur Fachsprache*, München, 1970.
25. TEIRLINCK I., *Antoon Verhulst en de aardappelplant*, in *De Toekomst 1873*, p.176-178.
26. VANDENBROEKE CHR., *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk*, Nijmegen, 1981, p.167-178.
27. STOCKMAN L., *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p.220.
28. CALLENS I., *Leven en werken in de kasselrij Kortrijk: sociaal-economische en demografische studie van de 18de eeuw*, licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, 1985, p.234-239.
29. DEJONGH G. en THOEN E., *Arable productivity in Flanders and the former territory of Belgium in a long-term perspective (from the Middle Ages to the end of the Ancien Régime)*, in 'Land productivity and agro-systems in the North Sea area (Middle Ages - 20th century) - Elements for comparison', Turnhout, 1999, p.30-64.
30. STOCKMAN L., a.w., p.177-184.
31. VANDENBROEKE CHR., *Bevolking, voeding en levensstandaard in het verleden*, Gent, 2004, p.30-31.
32. SMITH A., CANNAN E., *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 1904, Eerste uitgave 1776, heruitgave 1994.

DE BENDE VAN BAKELANDT OOK ACTIEF IN DE OMGEVING VAN AALTER

Dit jaar is het 100 jaar geleden dat Leo-Hendrik Baekeland (1863-1944) een patent nam op de eerste volledig synthetische plastic. Dit fenolformaldehyde werd dan ook naar hem, nl. Bakeliet genoemd. In het verhaal hieronder willen we het deze keer echter hebben over een andere beruchte en bekende Bakelandt. Namelijk Ludovicus (Louis) Bakelandt.

Er is reeds veel gepubliceerd in verband met de bende van "Bakelandt". In de vroege periode 1858-1860 verschenen er van de hand van priester, leraar en Vlaams dichter te Roeselare, Domien Cracco en van Victor Huys, verhalen over Bakelandt en zijn roversbende.

Later waren er ook de werken van A. Denijs (1895), van E. Hosten-E.I. Strubbe (1927), Jan Van Contich en Johan Verdyck (1955), Fred Germonprez (1964), H. Van Duyn en V. Huys (1980). Het meest wetenschappelijk werk is echter van professor Stefaan Top (°Langemark, 1941) uit 1983. Vanaf 1975 doceert hij de cursussen Algemene Volkskunde en Europese Volkskunde te Leuven.

Baekelandt of de Rooversbende van 't Vrijbusch,

Dit was de titel waarmee Victor Huys in 1858 voor het eerst deze West-Vlaamse legende publiceerde. Het Vrijbos was gelegen te Houthulst in de heerlijkheid van het Brugse Vrije en zou bijna 4000 hectaren groot geweest zijn. In de *Flandria Illustrata* van Sanderus uit 1735 lezen we de volgende tekst: "*t'oud Hulft Busch hoirt tot de Brughse VRIIE*" of 't Houthulst bos behoort bij het Brugse Vrije. Hierna zien we een fragment uit de Sanderus illustratie van 1735 die dit bevestigt.

't Vrybusch volgens Sanderus.

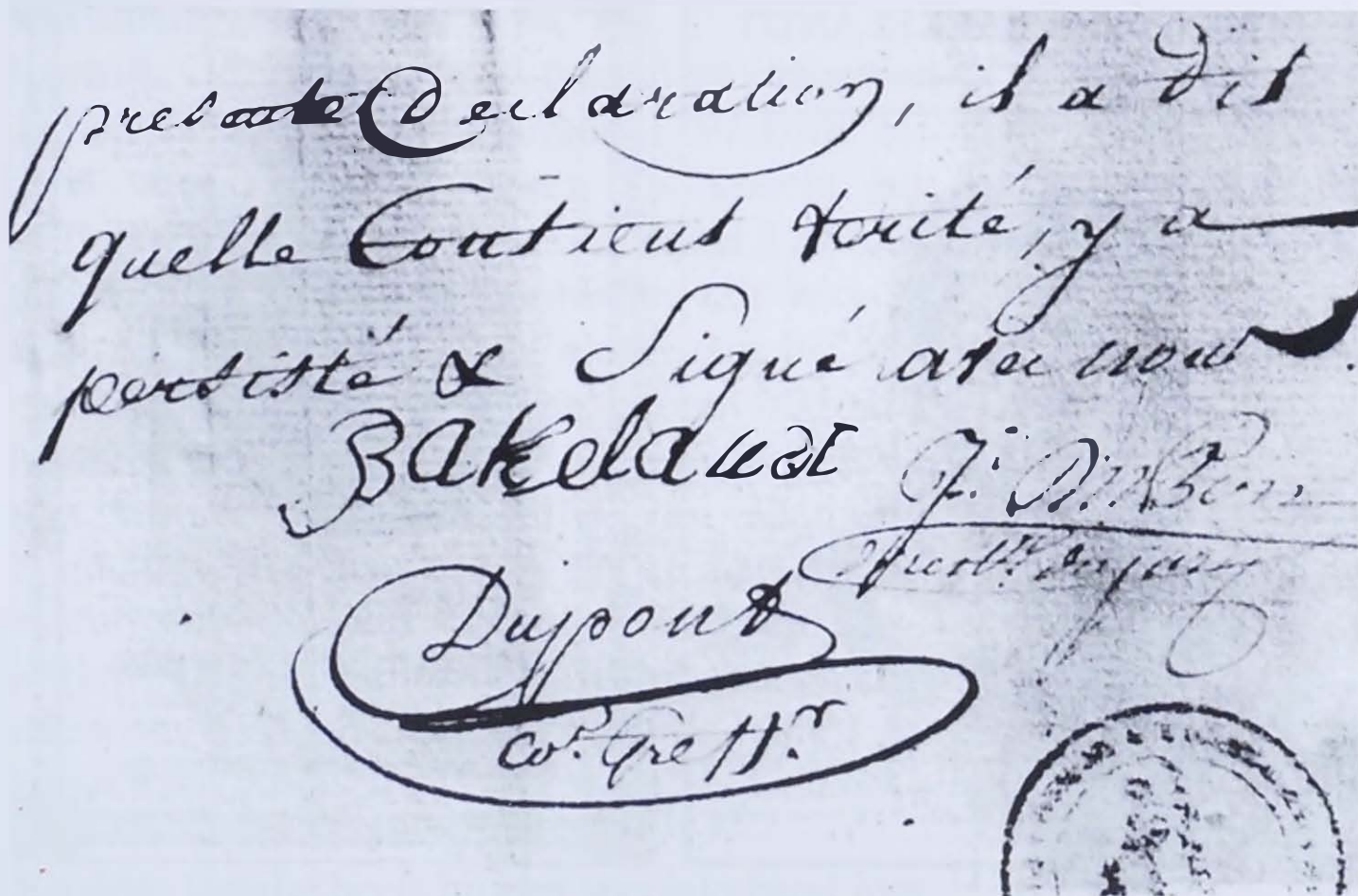
Waar in het begin niet zo nauw werd omgesprongen met de werkelijkheid en men meer tot de verbeelding sprak van het lezerspubliek, is het laatste werk van professor Stefaan Top grotendeels gebaseerd op het gerechterlijk dossier.

Ludovicus (Louis) Bakelandt werd geboren op de wijk de Stinkputten te Lendeledede op 17 januari 1774 in een woning van het Beyaertbos, langs de dreef van het hof 'Het Aerdgoed'. Zijn doopakte, opgesteld door pastoor Jacobus Sameyn, luidt als volgt :

'Ludovicus Baekelandt, filius Carolus Baekelandt, natus ex adultero et incesta cum filia uxores, Maria De Jaeghere, ex primo matrimonio cum Barbara Bostoën.'

Vrij vertaald luidt dit als volgt: 'Ludovicus Bakelandt, zoon van Carolus Bakelandt, verwekt uit een overspelige en incestueuze verhouding in bloedschennis met zijn stiefdochter, Anna-Maria De Jaeghere, kind uit het eerste huwelijk van Barbara Bostoën met Jozef De Jaegere.'

Joanna-Therese Louagie was doopgetuige bij het doopsel van Louis Bakelandt. Petrus-Joseph Vandenberghe was dooppeter van onze Louis.

presente Declaration, is a dit
quelle Conticus forté, y a
persisté & Signé au nom
Bakelandt J. D. B.
Duypont
C. G. H.

Zo ondertekende L. Bakelandt op de gerechtsdocumenten.

We zien dat pastoor Sameyn, toen hulppriester te Lendeledede, de familienaam als 'Baekelandt' noteert. Ludovicus zelf ondertekent later de processen-verbaal van zijn aanhouding en beschuldiging steeds met 'Bakelandt'. We gebruiken dan ook deze schrijfwijze in het verder verhaal. Op het einde geven we in het kort een overzicht van de voorouders van Louis.

Louis was dus een bastaardkind uit de verhouding van zijn vader met zijn stiefdochter. Reeds jong werd hij op 6-jarige leeftijd als 'vacher' (koewachter) tewerkgesteld bij landbouwer Loncke te Lendeledede. Tijdens de periode 1795-1796 verblijft hij als hoeveknecht te Staden bij de weduwe Schooneere (Catharina Lamotte). Hier pleegt hij reeds kruimeldiefstallen en houdt geld achter.

Bakelandt was 1,70 m groot. Hij had licht blond haar en wenkbrauwen, blauwe ogen en een puntige neus. Zijn mond was normaal. Verder droeg hij een litteken aan de zijde van het rechter oog. Een tweede litteken onder het rechter oor. Ook nog een klein litteken op de neus tussen de twee ogen en op de bovenlip. Verder had hij een rosachtige baard. Hij was een vechtersbaas.

Beeld van Louis Bakelandt als kind.

Ander beeld van Bakelandt zoals afgedrukt bij A. Denys.

Pastoor Jean-Baptiste Nolf van Lendeledede berispt hem vaak als jongen, onder andere wegens het in brand steken van een graskant louter voor het plezier.

Waarschijnlijk legde Louis te Staden reeds de eerste contacten met schoenlapper Mathieu Danneel (*) een ander bendelid uit Staden. Mathieu was de schoonbroer van het eveneens beruchte duo Pierre-Jacques en Henri-Joseph Verplancke van Hooglede. Alle drie krijgen ze later de doodstraf.

In 1796-1797 maakt Louis reeds kennis met de gevangenis. Hij werd door de correctionele rechtbank van Kortrijk veroordeeld tot 6 maand gevangenisstraf voor baldadigheden en vechtpartijen. In januari 1797 komt hij vrij en werkt vervolgens voor een paar weken als knecht bij landbouwer August Wittebolle uit Staden. Rond carnaval 1797 komt hij opnieuw inwonen bij de weduwe Schooneere. Hij was te Esen voor een maand ook werkzaam bij een zekere Selschotter. Vervolgens woont hij in bij Mathieu Danneel. In maart 1798 maakt Louis dan kennis met de familie van Joannes-Augustin Busschaert. Hij werkt dan in de steenovens van Jan Commer te Oostnieuwkerke met Pierre-Francies Busschaert (kreeg eveneens de doodstraf) zoon van de oude J.A. Busschaert.

Bij deze familie heeft hij een speciale band met de dochter Catharina van Jean-August Busschaert, bijgenaamd Knorre. Volgens bepaalde

HENDRIK-JOZEF
VERPLANCKE.

PIETER-JACOB
VERPLANCKE

MATTHEUS
DANNEEL

PIETER-FRANCIES
BUSSCHAERT.

ANNA-CATHARINA
BUSSCHAERT.

bronnen was hij de vader van een onwettig kind van Catharina (Zij werd vrijgesproken).

Dan blijft het relatief rustig tot in mei 1799. Hij zou ook als daghuurman te Staden samengewerkt hebben met boswachter August Vandamme in de bossen van de graaf van Staden. Maar Louis is niet bijster gesteld op handenarbeid en zoekt een loopbaan bij het leger. Hij meldt zich in mei 1799 te Izegem aan als vervanger van 'de conscrit' derde klas Josse Raymond Dorme. Dit levert hem een premie op. Hij wordt aanvaard en te 'Cassel' in Noord-Frankrijk afgedeeld bij zijn eenheid. Hier leert hij Frans en is later deze taal relatief goed machtig. Maar hier ook kan hij niet overweg met de opgelegde discipline en het regelmatige levensritme. Hij steelt er kledij en desertereert in het jaar VII voor de eerste maal. Hij logeert daarna vanaf juli te Staden bij de familie J.A. Busschaert. Louis verbleef hier tot in september. Nadien vertrekt hij naar Ichtegem.

Hij speelt hier een figurantenrol bij de verschillende inbraken en diefstallen van de bende rond Busschaert in de vroege periode van 17 juli 1799 tot einde 1800. Voor deze reeks van inbraken en diefstallen was de oude Busschaert (Knorre) in feite de echte bendeleider. (kreeg eveneens de doodstraf). In de nacht van 7-8 januari 1800 wordt Louis gearresteerd als deserteur. In mei 1800 desertereert hij opnieuw en verblijft in de maanden juni-juli als werkman te Pittem bij landbouwer Jean Simpelaere (bijgenaamd Fevre of Defever). Eind oktober vinden we hem terug te Pittem bij herbergier Lieven Verleye (zal vrijgesproken worden). Zijn dochter Rosalie Verleye werd bedacht met zes uur schandpaal en 16 jaar opsluiting.

Op vrijdag 31 oktober 1800 wordt hij samen met Armand-Vincent Simpelaere in de omgeving van Koekelare opgehouden bij een paspoortcontrole door de gendarmen. Ze kunnen er geen voorleggen en worden aangehouden. Ze verklaren dat ze als deserteurs op de vlucht zijn om verdere ondervragingen te vermijden. Via Torhout belanden

zij in de gevangenis te Brugge. Over Gent, Brussel, Namen, Luxemburg, Thionville en Metz gaat het naar hun eenheid bij het Rijnleger te Mainz. Op korte afstand van Mainz deserteren beiden opnieuw en begin januari 1801 zijn ze terug in het Leiedepartement.

Vanaf 1801 zal Louis met Armand-Vincent Simpelaere samenwerken voor eigen rekening en van dan af een hele reeks diefstallen en aanrandingen plegen onder andere ook in de omgeving van Aalter. Simpelaere was reeds knecht geweest bij een zekere De Clercq te Lotenhulle. Ook de vrouwelijke bendeleden Isabelle Van Maele (ook wel Belle Bettens, zwarte Belle en Belle Bauwens genoemd) en Françoise Homez (ook Ameye genoemd) zullen aan deze reeks diefstallen deelnemen. Isabelle Van Maele was meid te Aarsele bij landbouwer Thernanne toen ze kennis maakte met Francies De Bouver. Deze was gehuwd met Rosa Homez. Van Maele heeft te Knesselare en te Kanegem als meid ook gewoond bij De Bouver. Ze verlaat de Bouver in 1794 daar ze ruzie had met zijn vrouw. De Bouver trok van kermis naar kermis met een kansspel en was ook heler van gestolen goederen. Bij gebrek aan bewijzen werd hij later op het proces te Brugge vrijgesproken.

Françoise Homez leerde Simpelaere kennen in juni-juli 1800 op de hoeve van zijn oom Pierre Fevre te Pittem. Ze was dan 17 jaar. Françoise Homez was volgens Isabelle Van Maele de 'maîtresse favorite' van Bakelandt en Simpelaere. Zij was slechts 1.3 m groot en had tot 1800 een onbesproken jeugd. Ze was echter het echte lief van Simpelaere en genoot het volle vertrouwen van de beide mannelijke bendeleden. Ze had een vaste taak, namelijk het verkopen van de gestolen waar (o.a. te Deinze, Ruiselede en Eeklo). Simpelaere was conscrit 1^e klas en deserteerde reeds bij zijn eenheid te Cassel. Na zijn aanhouding werd hij via Brugge overgebracht naar Brest in Frankrijk waar

hij opnieuw deserteerde. Nadien zal hij in contact komen met Louis Bakelandt.

Op 17 januari 1801 zoekt Louis samen met Simpelaere en Françoise Homez een onderkomen bij J.A Busschaert. Deze was ondertussen te samen met zijn dochter Catharina te Ichtegem gaan inwonen bij de gescheiden Barbe Bruneel op de Ermietenhoek. Barbe Bruneel werd ook wel Barbe Sparre, Stuyte of Schout genoemd (ze kreeg eveneens de doodstraf). Ze had J.A. Busschaert verzorgd nadat deze ernstig verwond was aan het hoofd tijdens de boerenkrijgsschermutselingen te Passendale. Ze was bedelares en verkende voor de bende de omgeving waar ingebroken zou worden. Ze kreeg de doodstraf op het proces te Brugge.

Op maandag 19 januari 1801 komen de vier bendeleden, na wat omzwervingen te Ingelmunster en Meulebeke, aan in de herberg bij Lieven Verleye te Pittem. Hier verstoppen ze zich in zijn huis en de omliggende bossen uit vrees aangehouden te worden. 's Avonds trekken ze er op uit langs de baan Kortrijk-Brugge. In de omgeving van herberg 'Den Hille' treffen ze er metser Jean Denijs die terugkeert van een verkoping van bomen uit de Munkenbossen. Tussen de baan naar Koolskamp en de reispost Pittem overvallen ze de man en beroven hem van zijn bezittingen. Ze vluchten nu naar de kroeg van Isabelle Muylaert bij de Bergmolen te Ardooie. Later werd Isabelle Muylaert veroordeeld tot 16 jaar tuchthuis en 6 uren 'Staeke' (schandpaal). Hier doen ze zich te goed aan eten en drinken en wordt de buit verdeeld.

Op 20 januari 1801 gaan hun schreden naar Ingelmunster. Rond 1 uur 's nachts breken ze in bij smid Joseph Vanneste (82j.). Vroeger hadden ze dit huis reeds verkend. Bakelandt slaat een paar vensters aan diggelen en ze stelen zeven pond gewassen garen. Met hun buit komen ze terug bij Isabelle Muylaert te Ardooie en verkopen het garen voor 8 schellingen en een 'portion de genièvre'. 's Morgens trekken ze oostwaarts naar Pittem. Ze duiken tot 24 januari onder bij Lieven Verleye (ook Pietje genoemd).

Op zaterdagmorgen 24 januari zitten ze verscholen in de Munkenbossen en beloeren er de voorbijgangers. In de vroege avond overvallen ze Marthe Panthe (51j.) die terugkeert van 'de sack mart' te Brugge (Sack-mart is in feite de Brugse weekmarkt). Ze beroven de vrouw die erg tegenstribbelt en hen zelfs achtervolgt. Bakelandt bedreigt haar en roept 'si tu viens tu es morte'. Ze verdelen de buit bij Lieven Verleye.

Isabelle Van Maele brengt op 25 januari 1801 daghuurman Josse Claeyns (22jaar), afkomstig van Hansbeke, in contact met Bakelandt en Simpelaere. Claeyns ontmoette Van Maele reeds vroeger te Lotenhulle en ze beloofde toen werk voor hem te vinden. Claeyns zelf is dus een toevallig lid van de bende en zal later weggejaagd worden door Bakelandt.

Bij Verleye worden de gestolen zaken van Panthe verdeeld en er wordt gefeest en gedronken tot laat in de nacht. Ook Rose Van Maele, zuster van Isabelle, is aanwezig.

Op dinsdag 27 januari 1801 verlaten Bakelandt, Simpelaere en Claeyns Pittem en gaan naar Staden bij Mathieu Danneel waar ze eten en trachten te overnachten. Deze vertelt hen dat er een aanhoudingsbevel werd uitgegeven tegen Bakelandt. Ze verlaten onmiddellijk het huis. Dezelfde nacht mislukt een inbraak bij Bernard Vermeulen (alias Naarden Jaspaers). Ze zwerven dan wat doelloos rond en gaan in de richting Tielt.

In de nacht van 28 op 29 januari treffen we ze terug aan tussen Poeke en Kanegem. Op aangeven van Josse Claeyns wordt ingebroken bij Jeanne Dedeckere (80j. - weduwe Joseph De Poorter) te Kanegem. Bakelandt forceert de lemen muur maar de deur naar de slaapkamer is op slot. Abraham, de gehandicapte zoon van Jeanne Dedeckere, roept moord en brand en de bendeleden slaan op de vlucht. Bakelandt rooft eerst nog een geldbeurs uit een keukenkast. Ze vluchten verder en bezoeken, een beetje ontgoocheld, een kroeg 'Le Rossignol' te Tielt waar ze kort verblijven en eten bij het drinken van enkele 'cannettes' bier. Vervolgens wijken ze uit naar Pittem bij Lieven Verleye waar ze uitrusten.

Talrijke delicten worden hier gepland. Verleyes huis en omgeving vormen voor de bendeleden een goed onderduikadres.

Op 30 januari gaat Isabelle van Maele solferpriemen en kaarsen kopen op de wijk Rysselende tussen Ardoeie en Pittem. Dit in het vooruitzicht van een nieuwe roofoverval. De drie mannen, vergezeld van Isabelle Van Maele, gaan 's avonds naar de hoeve van Jan Blomme (46j.) te Ingelmunster. Er is nog licht bij de burens en men wacht achter de koestallen om in te breken bij het drinken van een 'pinte de genièvre'. Opnieuw wordt langs een gat in de muur ingebroken. Jan Blomme verbergt zich onder het stro dat op de aardappelen ligt. Zijn zoontje dat slaapt in de weefkamer, wordt op verzoek van Bakelandt niet wakker gemaakt. Het huis wordt volledig leeggeroofd. In de vroege morgen wordt de buit in de kroeg van Pietje Verleye verdeeld.

Op 31 januari verkoopt Bakelandt vlees en garen bij Isabelle Muylaert. Isabelle Van Maele en Simpelaere verkopen te Deinze zilverwerk. Claeys gaat met wat drinkgeld, dat hij van Bakelandt kreeg, op zijn eentje iets drinken in herberg 'La Slabisse' bij Jozef Maertens.

Op 2 februari 1801, de maandag van Lichtmis, komen Bakelandt, Simpelaere, Isabelle Van Maele en Françoise Homez terug van herberg 'le Cheval' van cabaretier en uitbater Jean Keersbilck te Egem. Ze houden halt in herberg 'Le Rossignol' op de baan van Pittem naar Tielt waar ze eten en drinken. Te Pittem vernemen ze van de Verleyes dat de veldwachters van Ingelmunster op zoek zijn naar de bendeleden. Tezamen met Josse Claeys verzamelen ze bij Passchael die een kroeg open houdt tussen Pittem en Tielt. Hier wordt er overnacht. De volgende dagen trekken ze bij avond en nacht van gemeente tot gemeente. Overdag slapen ze in de bossen en in herbergen waar ze bekend zijn.

Na wat omzwerven, vertoeven ze even op 5 februari rond de middag in kroeg 'La Padderij' te Koolskamp. In de namiddag wordt herberg 'Het Rakxke' te Wingene bezocht. Hier stelt Ameye voor van haar oom, wever Bernard Bauwens, te bestellen. Deze woont te Wingene niet ver van herberg 'l'Ours'. 's Nachts trekken ze er naar toe. Het loopt echter verkeerd af omdat Bauwens en zijn vrouw alarm slaan. Simpelaere steelt de hoed van Bauwens tijdens de vlucht. Françoise Homez wordt door de bendeleden uitgescholden wegens het leveren van verkeerde informatie.

Het gezelschap begeeft zich vervolgens naar Ruiselede in herberg 'Le Cochon – Het Zwijntje'. Ze overnachten ergens in een schuur in de

omgeving. Op vrijdag 6 februari 1801 steekt de bende in de omgeving van Aalter het kanaal Gent-Brugge over. Ze bezoeken eerst enkele familieleden van Claeys in de omgeving van Ursel en Zomergem. In die periode zouden ze ook even te Aalter vertoefd hebben in de vroegere herberg *'De drie Klokken'* in de Brouwerijstraat. Ten slotte belanden ze bij Isabeau Verslype, de moeder van Josse Claeys te Hansbeke. Ze overnachten in de schuur niet ver van Claeys' woonst. Op 7 februari blijven ze bij Claeys thuis tot het avond wordt. Tijdens de dag trekken Belle Bettens en Ameye naar Deinze om er bij goudsmid Jacques-Eugene Lermuseau de zilveren gespen te verkopen die gestolen waren bij Jan Blomme. De bende verlaat Hansbeke en men gaat terug naar Kanegem waar ze avondmalen in *'Het Greeken'*. Opnieuw brengen ze de nacht door in een schuur in de omgeving.

Ondertussen vond er een huiszoeking plaats bij de Pietje Verleye en bij Isabelle Muylaert, beiden onderduikadressen van de bende.

Op 8 februari 1801 vinden we het gezelschap terug in de kroeg van herbergierster Clincke Vanhoutte te Kanegem. Hier broeden ze het plan uit om Catharina De Smet (60j.), landbouwster te Pittem, te bestelen. Onderweg ontstaat er twist tussen Bakelandt en Claeys die zelf een rammeling krijgt van Bakelandt. Ze begeven zich naar *'Lettenburg'* te Tielt. Er is opnieuw ruzie tussen Bakelandt en Josse Claeys. In de buurt van *'De Oude Wal'*, een verdwenen heuvel tussen Kanegem en rechts op de weg naar Ruiselede, wordt Claeys uit de bende weggejaagd. Over de reden van de twist zijn we niet zeker. Volgens Isabelle Van Maeles verklaringen waren Bakelandt en Simpelaere boos omdat ze - op aangeven van Claeys - dagenlang hadden rondgezworven in het Meetjesland zonder iets deftig buit te maken. Volgens Simpelaeres verklaringen was Bakelandt jaloers omdat Claeys beweerde dat Van Maele zich een hele dag met andere mannen had geamuseerd. Bakelandt was zo kwaad dat hij ook zwarte Belle een rammeling gaf. Ameye had reeds diefstallen gepleegd bij Thérèse Salleman te Lotenhulle. August Vesschemoet is ook getuige van een diefstal door Homez gepleegd te Lotenhulle. Hij vertelde tevens op het proces dat Claeys tussen 8 en 20 februari 1801 verschillende malen gezien was te Lotenhulle en te Aalter. Josse Claeys werd op 20 februari 1802 aangehouden.

Vervolgens worden Belle Bettens en Ameye voorop gestuurd om voor het avondeten te zorgen te Pittem. Bakelandt en Simpelaere trekken dan naar Ardooie. In de herberg van de weduwe Pierre Vermandere te Pittem maken ze kennis met landbouwer Ignace Danneels (59j.) die niet ver van 'De Gaepard' woont te Ardooie. Ze vergezellen de man op zijn weg naar huis. In de buurt tussen Rysselende en de Bergmolen schudden ze de man uit en laten hem versuft achter. Ze keren terug naar Pittem waar ze van Belle Bettens en Ameye vernemen dat de familie Verleye werd opgepakt op 7 februari 1801. Men vond er zaken die gestolen waren door de bende bij Jan Blomme. Na dit slechte nieuws verlaten ze onmiddellijk Pittem. Ze dolen dan verder opnieuw rond van gemeente tot gemeente.

Op 9 februari verblijven ze te Koolskamp in een klein huisje waar ze zich uitgeven voor 'conscrits' deserteurs. Ze herstellen er hun kledij en kousen. Vervolgens treffen we ze aan te Zwevezele in de 'Meyboom' waar ze een lange tijd verblijven. Er wordt overnacht op de hooizolder van Pierre Van Walleghem zonder dat deze er iets van af weet.

Op 10 februari bezoeken ze Godelieve Bauwens, moeder van Françoise Ameye. Rendez-vous wordt gegeven aan de hoeve van Maria-Anna De Clercq (familie van de grootmoeder van Bakelandt te Ardooie) op de steenweg Ardooie-Pittem bij het kasteel van Ardooie. De mannen gaan er op uit om de hoeve van weduwe De Smet te verkennen, maar vinden deze niet. Later op de avond worden ze door Van Maele en Ameye naar de hoeve geleid waar ze overnachten op de hooizolder.

Op woensdagavond 11 februari verlaten de mannen hun schuilplaats. Catharina De Smet opent de voordeur op 't geblaf van haar hond en laat de mannen binnen die zich voordoen als 'conscrits' deserteurs. Ze krijgen er zelfs te eten bij het haardvuur. Plots wordt de boerin echter overvallen door Simpelaere, bij de keel gegrepen en neergeveld. Bakelandt bindt de vrouw aan handen en voeten vast. Om het roepen te voorkomen, legt Simpelaere een pluimkussen op haar hoofd. Het ganse huis wordt doorzocht en leeggehaald. Na de diefstal vertrekken ze naar kroeg 'Le Cheval' te Egem waar de uitbaters ze niet meer binnen laten wegens het dubieuze gedrag van Isabelle Van Maele en ook omdat de veldwachters van de streek daar reeds op bezoek zijn geweest en vroegen naar Isabelle Van Maele. In

een klein huis op de grens van Tielt en Pittem overnachten ze en braden er zelfs worst die gestolen werd bij De Smet. Volgens Simpelaeres verklaringen was het in herberg *'Den Uytkant'* te Wingene. Volgens Isabelle Van Maele was het bij dagloner Dopkens op de uithoek van Pittem. Ze stappen dan verder en 's morgens om 5 uur kloppen ze aan in herberg *'Le Cochon'* te Ruiselede. Alexander Leman (67j.) is er de uitbater. Ze worden binnen gelaten en drinken er jenever (*'brulé à deux reprises'*) bij het haardvuur. Een aparte kamer wordt hen ter beschikking gesteld om er te overnachten. 's Anderendaags verkopen de beide vrouwelijke bendeleden gestolen garen op de markt te Ruiselede. In herberg *'Le Cochon'* verwittigt de huisbaas zelfs de bendeleden om geen lawaai te maken aangezien de politiecommissaris er dagelijks zijn pint komt drinken. Ook andere herbergiers werkten niet steeds mee met het gerechtelijk apparaat om informatie te verschaffen over hun schuilplaatsen. Bakelandt en zijn kompanen waren immers goede klanten die graag iets verteerden. Zo was herbergier Lieven Karlo uitbater van de *'De Slinger'* te Staden ook een tipgever van de bende. Ook bij Marie-Françoise Cardoen, cabaretière te Oostnieuwkerke, verbleven Bakelandt en P. F. Busschaert vaak en verteerden er grof geld. Angelus Geldhof uitbater van herberg *'De Zeuge'* te Westrozebeke was eveneens een tipgever van Bakelandt. Bij Jozef Maertens in herberg *'La Slabisse'* te Pittem kwamen de bendeleden ook vaak samen. Een andere uitbaatster van herberg *'De Swane'* te Westrozebeke had regelmatig bezoek van de bende. *'Den Uytkant'* was een andere herberg te Wingene waar Bakelandt regelmatig binnenstapte. Ook in de herbergen *'De Meirlaen'*, *'Het Vosken'* was Bakelandt een klant.

De buit wordt verder verdeeld en ze gaan naar Bulskampveld waar ze overnachten in een schuur. In de periode 13 tot 15 februari verblijft de bende in een herberg bij een zekere Phillips op Bulskampveld. Op vrijdag en zaterdag doet Isabelle Van Maele te Maria-Aalter de was in de kantine van Lieven Duyck (°Ruiselede, 21.12.1765; 01.05.1792 te Ruiselede getrouwd met Jeanne-Marie Verhelst (°Beernem; +Aalter, 23.01.1815). Lieven was de zoon van Pierre en Marie Hoste. Jeanne-Marie was de dochter van Francies en Brigitte Waelaert. Ook de rest van de bende verblijft daar. Van Maele en Homez verkopen tijdens de dag het gestolen goud van de weduwe De Smet op de hoek van de markt te Eeklo voor 13 gulden. Bij Lieven Duyck verkoopt de bende 15 à 16 ellen gestolen linnen voor 13 schellingen en een pot jenever. Voor hun verteer aldaar worden er nog eens 4 ellen linnen overgemaakt aan de uitbaters van de kantine.

Hier zou Bakelandt Isabelle Van Maele opnieuw afgeranseld hebben.

De bende wijkt dan terug uit richting Kanegem. Onderweg maken Isabelle Van Maele en Baeckelandt opnieuw ruzie. Hij verwijt haar te veel te drinken en lui te zijn. Ze wordt door Bakelandt weggejaagd uit het gezelschap. Vanaf nu gaat het snel achteruit met de bende. Ze vervoegen te Ichtegem-Rollegem de verblijfplaats van J.A. Busschaert die inwoont bij Barbe Bruneel. Hier zullen ze verblijven tot aan hun aanhouding op 19 maart 1801. Ondertussen plegen ze nog tal van diefstallen en overvallen. Ze brengen een groot deel van hun tijd door met spinnen, naaien en hout sprokkelen. Tijdens een uitstap naar Pittem vernemen ze van Rose Van Maele dat haar zuster, Isabelle Van Maele, werd aangehouden en dat de weduwe Catharina De Smet na de overval overleden is aan haar verwondingen en gestikt is in het kussen. Ze verblijven nog verder bij Knorre Busschaert die een deel van hun buit aan helers verkoopt. Ze kaarten regelmatig bij Jean Vandamme.

Op 8 maart bezoeken ze de herberg bij Pieter Cloet (ook wel Pietje 'Fyn en Groef' genoemd; hij werd eveneens ter dood veroordeeld) te Ichtegem waar Bakelandt en Simpelaere elk twee pistolen bestellen. Deze werden echter nooit geleverd. Op 13 maart is het tweetal terug te Staden. Ze kopen eieren bij Isabelle Vandecandelaere en eten bij Pierre-Francies Busschaert, een ander bendelid uit de vroege periode.

Op 16 maart verlaten ze de woning van J.A. Busschaert en trachten een veekoopman van Moorslede te overvallen. De man is echter niet alleen en ook een gevaarlijke hond vergezelt hem. De aanranding wordt afgeblazen.

Op 17 maart bewaken ze het huis van garenkoopman Jean-Baptiste Schooneere te Staden om er binnen te vallen als hij naar de markt gaat te Brugge. Bakelandt glijdt uit in een gracht en door het lawaai opgeschrikt gaat Schooneere, die onraad ruikt, terug naar huis. Vervolgens verschuilen ze zich in het Houthulstbos in de hoop dat Schooneere daar toch nog voorbij komt. Maar er gebeurt niets. De bendeleden vervoegen Zarren en overnachten er in een wagenkot. Tussen 6 en 7 uur 's

morgens kloppen ze aan bij Catharina Lamotte op de Zuidhoek te Staden. Beiden hebben zich vermomd omdat Bakelandt hier nog gewerkt heeft en bang is herkend te worden. Ze geven zich uit voor veekoopmannen en vragen of er geen koeien te verkopen zijn. Op een negatief antwoord van de vrouw wordt de arme boerin samen met het kind van 3 jaar dat ze op haar arm draagt, op de grond geworpen. Simpelaere slaat de jonge koeier Jean-Baptiste Mathieu neer en laat hem voor dood achter. Ze gaan zeer driest te werk. Ze doorzoeken gans het huis. Mathieu komt echter bij en vlucht door de voordeur om de burenen te waarschuwen. In paniek slaan beide overvallers op de vlucht. Op woensdag 18 maart bezoeken beiden nog enkele kennissen van J. A. Busschaert.

Op 19 maart 1801 om vier uur 's morgens worden Bakelandt, Simpelaere en Homez zonder veel weerstand opgepakt in het huis van Knorre Busschaert en Barbe Bruneel door de gendarmerie van Torhout en de veldwachters van Torhout en Hooglede. Inten Devos, de knecht van de meier van Ichtegem, was de tipgever die tot Bakelandt zijn aanhouding leidde. Ze worden opgesloten te Brugge waar de oude Busschaert en zijn dochter Catharina de twee bendeleden nog een bezoek brengen en zelfs geld overhandigen.

Huis waar Bakelandt werd aangehouden.

Foto genomen in 1907 door Emiel Tol, koster van Ichtegem.

Hierover lezen we het volgende uit de 'Gazette' van november 1908.

Over 't Huys van medepligtige Bruneel in de wijk Ruiensberghe tussen Ichteghem en Edewalle alwaer hy met 5 van zyn byzonderste mederovers aangehouden werd.

Uit de Gazette van Nov. 1908 (Slosse Fonds, Bewaarbibliotheek Kortrijk)

~ **Ichteghem.** - Over *Baekelandt*. Het is nu 105 jaar geleden, dat de fameuze Baekelandt op't schavot te Brugge onthoofd werd in 't midden van de Markt, immers op Allerzielendag 't jaar 1803. Dien aartschelm, de schrik van de streke, warreerde veel in 't *Vrijbusch*, en had meest zyn verblijf op Ichteghem, op 't *Ermiethoekjen*, en 't is daar dat hij op zynen nest gepakt werd en in de handen van het gerecht overgeleverd. Het huizeken, een *kruipin*, gelijk er in den ouden tijd vele waren, bestond nog tot over een goed jaar; 't is dan afgebrand, en 't was laatst bewoond door Ch. Vanhooren. Menig vreemdeling heeft dat huisje komen bezoeken, en de koster van Ichteghem heeft het eens in portret te getrokken in 1907.

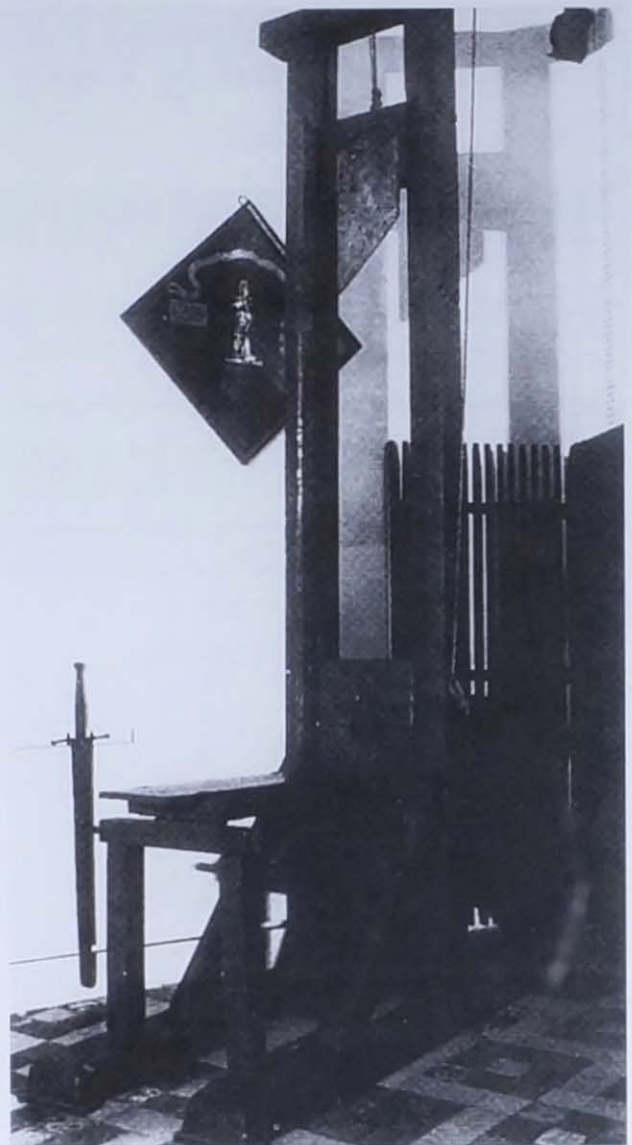
Eenige van Baekelandts getrouwe medehelpers woonden ook op Ichteghem, onder ander in het huis nu bewoond door Stroobandt, nabij den Klakmolen. Ichteghem had dan veel bosschen; 't was bijna al bosch, van aan den *Ermiethoek* tot aan de Plaatse. Baekelandt was van jongs af, dief en deugniet en later moordenaar. 't Was eene algemeene vreugde en verlossing, als Baekelandt's hoofd op het schavot viel, en dat de menschen van dien bandiet verlost waren.

Het huis van Barbe Bruneel bij wie Busschaert inwoonde, was gelegen op de wijk Ruiensberghe op de Ermietenhoek tussen Ichtegem en Edewalle. In 1907 brandde de woning volledig af. De laatste bewoners waren de familie Van Hooren-Huyghe.

Na een lang proces met veel getuigen, 97 in totaal, werden Bakelandt, Simpelaere, Van Maele en Homez samen met 20 andere bendeleden op 20 augustus 1803 veroordeeld tot de doodstraf door onthoofding op het schavot. De jury diende 590 vragen te beantwoorden. Op het proces waren er veel confrontaties tussen de verschillende bendeleden die meestal alles loochenden. Louis Bakelandt legde al snel gedetailleerde verklaringen af en praatte de anderen aan de galg. Ze werden op de Grote Markt te Brugge op woensdag 2 november (Allerzielen) 1803 onthoofd met de guillo-

Houten arrestantenkot in de kelders van het voormalige Landhuis van het Brugse Vrije op de Burg 11, toen het justitiepaleis, waar Bakelandt was opgesloten tijdens de duur van het proces.

Guillotine in het Gruuthuuse Museum te Brugge waarmee Bakelandt en zijn 23 gezellen werden terechtgesteld.

tine. Bij het bestijgen van het schavot droegen Bakelandt, Simpelaere, Van Maele en Homez een rood hemd zoals het voorzien was volgens artikel 4 van het toenmalige strafwetboek. Ze hadden immers deelgenomen aan een roofoverval met doodslag. Bakelandt was de eerste om om 13.30 uur het schavot te bestijgen. Seigneur Boutquin uit Brussel was de beul die de guillotine bediende. Louis werd begraven op het kerkhof van het Sint-Janshospitaal te Brugge nadat niemand zijn stoffelijk overschot had opgeëist. Verder werden nog 3 vrouwen bedacht met 16 jaar opsluiting en 6 uur schandpaal. Een jonge man (Josse Claeys) met 16 jaar dwangarbeid en 6 uur schandpaal, 5 anderen werden vrijgesproken.

Stippen we ook aan dat enkele jaren voordien, op 6 november 1798, op dezelfde plaats te Brugge ook 20 man van de bende François-Marie Salambier (°Isbergues, 15.12.1864) werden geguillotineerd. Deze bende opereerde vooral in de Noord-Franse en Vlaamse

Heden avond te 7 ure

EENE

BIJZONDERE VERTOONING

*met verandering der werkzaamheden
en tot slot der voorstelling de groote PANTOMIME der*

BENDE VAN BAEKELANDT

---

welke zal uitgevoerd worden door 22 wel gekostumeerde personen
en levende paarden.

VERDEELING DER ROLLEN:

De Kapitein der bende	M ^l . Semay.
Ouder-Kapitein der bende	Van Gelleuwe
Een Groot	G. Labroe.
Een Engelschman	O. Herman.
Eene Engelsche Dame	M ^l e. Louisa.
Kind van den Engelschman	Christine.
Hotcherster	M ^l e. Semay.
Gendarmen	M ^l . Henri en Baptiste.

Figuranten. — Volk.

Het Bestuur : P. SEMAY.

Druck. E. De Landshuer, uitgever van « De Schied » Tienen.

14 april 1907:

Historische evocatie te Rumbeke:
"De Bende van Baekelandt"

CIRQUE BELGE
(Koersplein.) te Rumbeke,

den 14 April 1907.

HEDEN AVOND

Buitengewone Vertooning

en vele nieuwe werkzaamheden
door de artisten van den groote Cirque met een korps muziek
dezer gemeente.

DAARBIJ NOG

Groote Pantomine

De Bende van BAECKELANDT

uitgevoerd door al de leden van den
Cirque met medehulp van amateurs van het dorp.

Wij verwachten dus het publiek in zeer groote hoeveelheid,
daar dit de aantrekkelijkste vertooning zijn zal die zal plaats hebben.
De Directeur heeft ook bijzondere kosten gemaakt om op alle
andere manieren het publiek te vergeestigen.

Allen dus op heden avond naar het koersplein. Begin om 7 ure
juist.

PRIJZEN DER PLAATSEN:

1ste plaats 1 fr., 2^e plaats 50 ct., 3^e plaats 0.30 fr.

De Directeur,
L. Kean.

Dr. De Peoster, Uitgever van « De Vlaamsche Dief » Rumbeke

gewesten. Het is misschien voor de naamdragers 'Ba(ec)kelandt' een troost te weten dat Louis als jonggezel stierf. Indien er toch afstammelingen waren, dragen ze zeker een andere naam.

Later werden er overal nog historische evocaties opgevoerd in Vlaanderen, hier een paar voorbeelden.

(*) De portretten of "Plaeten" van de verdachten werden getekend door een Belgische kunstenaar Henry Hennault op basis van de beschrijving in de akten van beschuldiging.

Henry Hennault was in de 19e eeuw meer bekend in Frankrijk als boekenillustrator.

In 'Les archives des Voges' te

2 november 2003:

Historische evocatie te Brugge:
"Groots openluchtcircus,
waarin Baekelandt opnieuw onthoofd wordt"

HEDEN AVOND

Groots openluchtcircus

waarin BAEKELANDT onthoofd wordt

Dag op dag 200 jaren later
wordt de onthoofding opnieuw opgevoerd

Inkom: 5 €
Plaats van het gebeuren:
Lakenhalle aan de markt te Brugge

Voorafgegaan door de
Baekelandt stoet

100 uitvoerders, 15 wagens,
106 paarden en 10 muzikale groepen

laten het volksleven anno 1800 en
de jaren van de bende van Baekelandt herleven

initiatief gemeente Langemark - Poelkapelle

Epinal en in 'Le ministère de la culture' La Jaconde te Parijs worden heel wat werken van hem bewaard.

Roger BAECKELANDT

Bronnen:

- TOP STEFAAN, *De Bende van Bakelandt in de geschiedenis, de literatuur, het volkslied en het volksverhaal*, 1983.
- VANDENBOGAERDE LUC, *Sententie der 'Fransche Republycke jegens Ludovicus Baekelandt en zijn mede-pligtige'* uit 1802, 2004.
- HOSTEN E. en STRUBBE E-I, *De Bende van Bakelandt hare misdaden en veroordelingen volgens het bewaarde procesverbaal*, 1928.
- BS Aalter

AFKOMST LOUIS BAKELANDT

BAKELANDT Jan ° Rumbeke, ±1660	GARDEIN Johanna	DE JAEGERE Willem ° Lendeledede, ±1630
BAKELANDT Joos ° ± 1686 +Rumbeke, 25.06.1737	VANDEVIJVERE Anne-Marie	DE JAEGERE OSTIJN Phillip Joanna ° Lendeledede, 1664 +Lendeledede, +Lendeledede, 22.11.1740 1733 Getrouwd 06.11.1685
BAKELANDT Jacobus ° Rumbeke, 18.05.1715	RIJ(S) Marie-Josepha	DE JAEGERE DE WITTE Jozef Maria ° Lendeledede, (1e) 24.06.1696 +10.04.1756 +17.08.1748 (2e) BOSTOEN Barbara ° Lendeledede, 18.12.1717 +21.01.1778 Getrouwd 20.08.1748

BAKELANDT BOSTOEN

Carolus
 ° 25.07.1735
 +Lendelede,
 13.04.1779
 1e getrouwd

Barbara
 ° Lendelede,
 18.12.1717
 +21.01.1778
 18.09.1764

SINTOBIN
 Barbara-Therese
 ° Izegem,
 19.02.1736

2e getrouwd Izegem, 11.08.1778

DE JAEGERE WULPUT

Anna-Marie
 °Lendelede,
 03.03.1755
 +Izegem,
 03.09.1794

Jacob
 xIzegem,
 22.11.1780

BAKELANDT

Ludovicus
 °Lendelede,
 17.01.1774
 +Brugge,
 02.11.1803

zoon van
 Carolus
BAKELANDT en de Jaegere
 Anna-Marie,
 dochter van
 Barbara Bostoën

Ludovicus Backelandt had twee minnaressen, nl. Isabelle Van Maele en Anna-Catharina Busschaert. Simpelaeres liefje was Françoise Homez.

FRANÇAISE VALT UIT DE HEMEL...

OVER EEN BALLONLANDING IN DE ZOMER VAN 1936

Foto van kort na de landing. Er is duidelijk heel wat volk op de been.

Alles wat met luchtvaart had te maken, sprak zeker voor de Tweede Wereldoorlog nog tot de verbeelding. Nieuwe types vliegtuigen werden gebouwd, allerhande recordpogingen werden ondernomen en de piloten groeiden uit tot nationale helden. De eerste transatlantische vlucht van Charles Lindbergh in 1927 is in dat verband sprekend. Maar wat bijzonder tot de verbeelding sprak, was dat ook vrouwen zich in de lucht gingen bewijzen. Mensen als Anne Morrow (echtgenote van Lindbergh), Amelia Earhart, of Hanna Reitsch verschenen toen met een regelmaat van de klok in de kranten.

In dat verband willen wij kort aandacht besteden aan een gebeurtenis van 70 jaar geleden. Het was 14 juli 1936, blijkbaar een aangename zomeravond. Plots verscheen boven Aalter een ballon, die aanstalten maakte om in het dorp te landen. Heel wat mensen liepen naar de plaats waar de ballon neerkwam en tot hun grote verbazing was de piloot... een vrouw. De plaatselijke verslaggever (waarschijnlijk René Lambrecht) van het weekblad *'t Getrouwe Maldegem* beschrijft het voorval als volgt:

”Dinsdagavond zagen de inwoners onzer gemeente een ballon die flink daalde. Ik stak mijn vochtige vinger in den lucht en voelde dat de wind uit het Zuiden kwam. Die komt uit Frankrijk dacht ik, wij zijn 14 juli. Zij zullen daarginds nationaal feest gevierd hebben. Seffens liepen en reden de menschen uit alle richtingen er naartoe. ’n Viertal jonge kerels die er ’t eerst bij waren, trokken het ding naar omlaag in een weide in de Kestelstraat. De eenige passagier was een meisje van omstreeks 23 jaar, zeer vriendelijk en bevallig, naar sommige menschen vertellen. Het is: Paullet Weber, gebreveteerde vliegster uit Parijs. Zij was opgestegen Dinsdag ochtend omstreeks 6 uur in Roubaix (Frankrijk); eerst dreef de wind haar over het Walenland naar Duitschland toe, langs Luik en Verviers. In den namiddag keerde echter de wind en de ballon nam een andere richting; zij meende nog tot Nederland te kunnen drijven, doch de avond verplichtte haar eerder te dalen. Het hoeft natuurlijk niet gezegd dat seffens veel volk op de been was. Zoodanig veel volk stond er rond den ballon, dat de fotograaf van ’t Getrouwe er bijna niet in gelukte er een foto van te nemen. Iedereen wilde er om ’t dichtst bij zijn, of een beetje meehelpen of een woordje babbelen tegen die schoone vliegster. De fotograaf van ’t Getrouwe kreeg zelfs een visitekaartje en ’t schijnt dat er zijn die nog beter gevaren hebben, en zelfs een mooie foto voor geschenk hebben gekregen van het schoone kind. Zoo een porte bonheur uit Parijs dat zal de moeite zijn om te bezitten.” ⁽¹⁾

Los van het spektakel dat de landing bood, waren de Aalternaren blijbaar bijzonder gecharmeerd door de verschijning van de jonge *française* Paulette Weber. En dat hoeft ook niet te verwonderen. De vrouw had enkele weken ervoor, in mei 1936, nog op de cover gestaan van het Franse vrouwenblad *Eve* (zie foto) ⁽²⁾. Zij was de enige vrouwelijke *aéronaute* in Frankrijk, zo luidde het. Op 1 mei 1936 had zij deelgenomen aan een wedstrijd en in drie uur tijd het traject Roubaix-Mont-Sint-Michel afgelegd. Een goede week later werd zij derde op dertien deelnemers in de *’Coupe Internationale des Sphériques du Mans’*. Wanneer zij twee maanden later uit de hemel neervalt in Aalter, is zij dan ook in zekere zin een beroemdheid in Frankrijk.

De toegelopen Aalternaren kennen haar misschien wel niet, toch zijn zij bijzonder onder de indruk, zo blijkt uit het verslag. Haar leeftijd is waarschijnlijk verkeerd ingeschat ⁽³⁾, maar haar verschijning komt des te bekoorlijker over. Het feit dat de landing de pers haalt, zegt ook veel over hoe maatschappelijk gezien dit fenomeen nog werd

Dix-septième Année. — N° 817

LE NUMÉRO : 75 C^{ms}

Dimanche 24 Mai 1936

LE NUMÉRO : 75 C^{ms}

DIRECTION

Administration et Rédaction
1, Rue des Italiens, 1
PARIS
(9e)

ABONNEMENTS :

FRANCE et COLONIES : 6 mois 20^{fr}
1 an 38^{fr}
ÉTRANGER : 6 mois 24^{fr}
1 an 45^{fr}
Chèques postaux : Paris L111-04

PUBLICITÉ

Société Européenne de Publicité
10, Rue de la Victoire, 10
PARIS
(9e)

TÉLÉPHONE :

Trudaine : 72-72 et la suite

CHÈQUES POSTAUX :
Paris, 308-59

ève

SUPPLÉMENT DU JOURNAL

LE JOURNAL

PARIS, 100, rue de Richelieu

REVUE FÉMININE ILLUSTRÉE DU DIMANCHE
LA PLUS VIVANTE — LA PLUS ÉLÉGANTE — LA MOINS CHÈRE

Paulette Weber op de voorpagina van het vrouwenblad Eve.

bekeken. Een vrouw die een ballon bestuurt, wat gaan wij nog allemaal meemaken..., is een beetje de ondertoon.

Het was volgens velen overigens ook opmerkelijk dat Paulette Weber alleen haar ballon bestuurde. De meeste ballonvaarders

trokken er in die tijd nog wel alleen op uit, maar blijkbaar vond men dat een vrouw toch wel een man diende mee te nemen. Weber zou alleen blijven vliegen. Dit blijkt alvast ook uit een beschrijving van een ballonwedstrijd uit 1947 waar zij aan deelnam. Ook daar zat zij alleen in haar mand, met enkel "sandwiches met ham en een fles rum om warm te blijven, voor het geval zij in de hogere koude luchtstromen zou raken".⁽⁴⁾

In haar carrière brak Weber nadien nog een aantal records, en won ook het Franse kampioenschap. Maar haar passie werd ook haar dood. Begin oktober 1954 ondernam zij een poging om het wereldrecord ballonvaren voor vrouwen op haar naam te zetten. Een dag later vond de bemanning van een Deense vissersboot haar in zee terug.⁽⁵⁾ Misschien heeft er op die dag nog een Aalternaar een traan weggepinkt in herinnering van die zomeravond van 1936...

Peter LAROY

Bronnen:

- 1 't *Getrouwe Maldegem*, 19 juli 1936.
- 2 *Eve (supplement du journal Lyon Républicain)*, 24 mei 1936.
- 3 De verslaggever spreekt over 23 jaar, maar wellicht was zij toch al 36. Zij overlijdt in 1954 op 54-jarige leeftijd, zo zeggen verschillende bronnen.
- 4 *Time Magazine*, 9 juni 1947.
- 5 *The Fresno Bee*, 5 oktober 1954.

DE FAMILIE LAMIROY IN AALTER

Onlangs kreeg ik van een kennis een merkwaardig doodsprentje. Het betreft het overlijden van Henri Lamiroy (°Mullem, 01.01.1854; +Aalter, 16.09.1918). Mullem is een liefelijk dorpje aan de voet van de Vlaamse Ardennen met zijn statig Sint-Hilariuskerkje, zijn prachtige pastorij en dorpsschooltje, een kasteel verscholen in het park, enkele prachtige, goed bewaarde hoevetjes en verder de stilte, de rust en de natuur.

Henri was de zoon van huisschilder Petrus Lamiroy en Justina Detolenaere. Hij trouwde op 28 april 1882 in het naburige Heurne bij Oudenaarde met Marie-Leonie Paumen (°Heurne, 16.12.1855). Henri werd staatsbeambte bij de spoorwegen en verhuisde naar Kortrijk waar hij treinwachter "garde" werd. Later werd hij hoofdtreinwachter bij de staatsspoorwegen. Ook werd hij voorzitter der "*Verbroedering der Vlaamsche Hoofd- en treinwachters van Kortrijk*". In die tijd was het normaal dat treinwachters regelmatig van standplaats veranderden en om dienstredenen moesten verhuizen.

Foto genomen na de zware luchtaanval op de hoeve van August Ardeel op 16 september 1918. Duitse militairen en Aalterse burgers vóór de zwaar gehavende hoevegebouwen.

Daar zijn echtgenote Marie-Leonie ernstig ziek was, kwam het koppel op 19 oktober 1916 in Aalter wonen. Een tweede reden was ook om een veiliger plaats te vinden. Ze woonden in bij hun dochter Alice in de tweewoonst naast de toenmalige Kredietbank in de Stationsstraat. Alice was getrouwd met Alphonse Lamiroy van Bellem.

Het station van Aalter was op het eind van de Eerste Wereldoorlog een belangrijke laad- en losplaats voor militair materieel. Op maandag 16 september 1918, de feestdag van Sint-Cornelius - de patroonheilige van de parochie Aalter, werd door de geallieerde luchtmacht van op grote hoogte een aanval op het station uitgevoerd. Een bom kwam terecht op het erf van landbouwer August Ardeel, staande aan de noordkant van de spoorweg. Henri Lamiroy bevond zich op het erf om melk te halen. Hij werd door de luchtverplaatsing omhoog geworpen en dodelijk gewond. Hij overleed dezelfde dag om 10 uur in de voormiddag. Hij ligt begraven op het kerkhof te Aalter.

Op de akte van overlijden vermeldt de ambtenaar van de burgerlijke stand te Aalter: "Gestorven voor België". Het overlijden werd aangegeven door Alfons Lamiroy, schoonzoon van de overledene. Volgens de bevolkingsregisters van Aalter is hij gestorven bij een "bomaanval". ⁽¹⁾ Zijn weduwe, Mevrouw Paumen is op 7 oktober 1921 verhuisd naar Zedelgem. Op het doodsprentje lezen we: "Bidt voor mij en Gij, mijn zoon, priester des Allerhoogsten, vergeet mij niet in het H. Sacrificie".

MAANDEN.	EIGENNAMEN.	AKTEN VAN OVERLIJDENS.
September 16	Lamiroy Henri 70	Het jaar negentien honderd achttien, den zestienden September om twee en twaalf uur 's nachts voor ons Beveiligd Bureau, Schepce ambtenaar van den burgerlijken stand van Aalter zijn verschenen: Alfons Lamiroy oud dertig jaren, bediende, schoonzoon van de overledene en August De Vleeder oud vijftien jaren, winkelier, zoon van den overledene, beide woonende te Aalter die ons hebben verklaard dat op heden om twee en twaalf uur 's nachts is overleden; Henri Lamiroy, oud vier en zestig jaren en acht maanden, op het oogenblik geboren te Bellem en woonende te Bellem zoon van Godtscu en van Justitia De Kollumere beide overleden echtgenoot van Marie Beatie Paumen, oud twee en zestig jaren huisvrouw te Aalter. Waarvan akte, daadelyk opgemaakt, welke de verklaringsakte, en gedane voorlezing met ons hebben gaurmen te hand.

Wie was nu die priester?

Het betreft zijn zoon Henry Lamiroy, geboren te Heurne op 29 augustus 1883, de latere bisschop van Brugge.

Hij studeerde te Kortrijk en te Leuven en werd priester gewijd op 18 december 1909. Henry werd subregent aan het seminarie Leo XIII in 1910 en hoogleraar aan het grootseminarie van Brugge in 1919. In 1928 werd hij aangesteld tot deken te Ieper. In 1929 werd hij benoemd tot vicaris-generaal en hulpbisschop van Brugge.

In 1931 werd hij tot XXIIIe bisschop van Brugge gewijd. Hij bleef deze functie bekleden tot aan zijn dood op 10 mei 1952.

In 1950 ontving ik, Walter Vervalle, van Monseigneur Lamiroy het H. Vormsel te Wielsbeke, waar ik geboren ben. Onze bisschop had ook een zus, namelijk Maria-Alicia Lamiroy.

Nu komen we met de familie Lamiroy in Bellem terecht.

Maria-Alicia (°Gent, 05.01.1886) trouwde te Kortrijk op 18 november 1911 met Alfons Lamiroy (de schoonzoon die het overlijden van Henri Lamiroy te Aalter had aangegeven).

Alfons werd geboren te Bellem op 21 oktober 1887. Hij zal net als zijn schoonvader werkzaam zijn bij de spoorwegen (ijzerenwegbediende). Na enkele jaren huwelijk is het koppel verhuisd van de Stationsstraat te Aalter naar Oostende en later naar Brugge. Ze hadden vijf kinderen, allen reeds gestorven.

Alfons was de jongste zoon van August Lamiroy, huisschilder en gemeenteontvanger te Bellem van 1896 tot aan zijn dood in 1918. August Lamiroy (°Zingem, 04.03.1857; +Bellem, 14.02.1918) is getrouwd te Bellem op 21 februari 1883 met weduwe Maria Van Beversluys uit Eke. Zij is tien jaar jonger dan hem. Ze sloten in januari 1883 een huwelijkscontract af bij notaris Amelot te Zingem.

August was in 1910 een van de eersten in Bellem die een huisverlichting had, namelijk een toestel

Doodsprentje van Henri Lamiroy.

voor het verwekken van acety-
leengas (carbidverlichting).⁽²⁾

Als bekend huisschilder heeft hij
in 1892 een antependium voor
het altaar in de kerk van Bellem
geschilderd, naar een tekening
van de Sint-Lukasscholen.⁽³⁾

Bij de stichting, op 14 januari
1894 van het ziekenfonds
"Liefde tot Elkander", was hij
lid van het bestuur.⁽⁴⁾

Het koppel had een winkel op
Bellemdorp. August had ook
nog een dochter Maria-Eugenia,
geboren te Bellem op 9 novem-
ber 1883. Ze was getrouwd te
Bellem op 17 april 1906 met
Henricus-Jozef Verhoestraete uit
Koolskamp. De huwelijksakte

vermeld iets speciaals: "Maria Van Beversluys kon geen toestemming
geven voor het huwelijk van haar dochter daar ze medisch onbe-
kwaam werd verklaard door een getuigschrift van dokter Snoeck te
Aalter". In de boeken van de burgerlijke stand van Bellem 1900-1910
staat, dat ze krankzinnig was en in een instelling te Lede verbleef van
9 juni 1905 tot 10 november 1907. Henri Verhoestraete werd school-
hoofd te Bellem van 1929 tot 1936. Hij kreeg de bijnaam "de roste".
Meester Verhoestraete was voorzitter van het eerste bestuur van de
Bellemse voetbalploeg.⁽⁵⁾ Ze woonden in de huidige Museumstraat.
Zijn oudste dochter Bertha was onderwijzeres en gehuwd met Henry
Plovy, zoon van politiecommissaris Robert Plovy van Aalter.

De oudste zoon van August, namelijk Gentiel Lamiroy (°Bellem,
07.11.1884; +Bellem, 15.11.1930) was getrouwd met Alice Van den
Bossche uit Waarschoot. Vanaf 1919 tot aan zijn dood volgde Gentiel
zijn vader op als gemeenteontvanger van Bellem. Hij was ook huis-
schilder en hij heeft tussen 1907 en 1908 aan de schilderwerken van
het interieur van de kerk van Bellem gewerkt.⁽⁶⁾

Hij had een zoon Norbertus en een dochter Angèle, die nu nog altijd
in Sint-Denijs-Westrem woont. Alice Van den Bossche had een
winkeltje op Bellemdorp, daar waar nu winkel De Spar is. Ze
verkocht er voornamelijk kerkboeken, missaals, paternosters, beeld-
jes van heiligen, allemaal voorwerpen die toen nog goed in trek
waren. Achteraan was er het kapperssalon van Werner Mortier. Later

August Lamiroy
° Zingem, 04 .03.1857
+Bellem, 14.02.1918

woonde Alice aan het uiteinde van de Bellemdorpweg, niet ver van de grens met Aalter, waar ze gestorven is. ⁽⁷⁾

Gentiel Lamiroy zit op de middenrij de vierde v. l. n. r. te beginnen. ⁽⁸⁾

Een andere zoon, Octaaf Lamiroy, geboren te Bellem op 25 oktober 1886, was schildersgast. Hij gaat naar de USA op 18 mei 1912 en komt terug naar Bellem in september 1913. Hij trouwt te Kemzeke in juli 1919 met Marie-Octavie Rooms.

Bellemdorpweg voor 1900 met rechts een deel van het huis van schilder-gemeenteontvanger August Lamiroy. ⁽⁹⁾

Ik vond ook een lid van de familie Lamiroy in Poeke. In Poeke woonde de bekende familie Van Doorne. Hendrik Van Doorne (°Poeke, 16.04.1841; +Poeke,13.09.1914) was priester en missionaris in Engeland van 1865 tot 1901. Hij was de kleinzoon van Joseph-Ivo Van Doorne afkomstig van Waregem, de laatste baljuw van Poeke en zoon van Jean Van Doorne, notaris te Poeke.

Toen priester Hendrik Van Doorne, ziek en oud, terugkwam naar zijn geboortedorp Poeke was Prudentia Lamiroy enkele jaren meid bij hem. Prudentia was geboren te Heurne op 25 oktober 1863 en was een jongere zus van Henri Lamiroy, vader van bisschop Lamiroy.

Henri Lamiroy, geboren te Mullem in 1854 en August Lamiroy, geboren te Zingem in 1857, hebben vermoedelijk dezelfde voorouders. Een onderzoek in het archief van Oudenaarde en Zingem zou dat kunnen bevestigen.

Hoe een doodsprentje een mooi verhaal vertelt.

Walter VERVALLE

Bronnen :

1. Gemeentearchief te Aalter
2. F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Bellem*, p.458.
3. idem, p.569
4. idem, p.612
5. idem, p.645
6. idem, p.542
7. Gesprekken met Angèle Lamiroy, woonachtig te St.-Denijs-Westrem.
8. F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Bellem*, p.559.
9. R. DEFRUYT en A. RYSERHOVE, *Het Aalterse van toen*, p.108.

TOERISTEN AAN DE KROMPOEL IN DE JAREN 1930

In 1980 verscheen binnen de reeks fotomappen van de Aalterse culturele raad een deel over *'het rijke leven in en om de Kraenepoel'*. Naast een zeer beknopte historiek lag de klemtoon vooral op de fauna en de flora in de omgeving van de Kraenepoel. De auteurs wezen terecht op dit uniek stukje natuurschoon. Het ecologische bewustzijn ging hand in hand met geschiedenis. Ook de oorsprong van de Kraenepoel (een van de vele overgebleven vijvers in een uitgestrekt heidegebied) en vooral de ingrepen van de 19^e-eeuwse eigenaar Jacob-Lieven Van Caneghem (vanaf 1808) werden in de verf gezet evenals de functie als visvijver. Die 'groene' invalshoek staat ook nu nog centraal bij de beleving rond de Kraenepoel. ⁽¹⁾

Een generatie eerder keek de Aalterse bevolking echter helemaal anders tegen de Kraenepoel aan. In 1965 wijdde de Vlaamse Toeristenbond (VTB) een nummer van zijn ledenblad *De Toerist* volledig aan Aalter. Op de voorkant van dit 'Aalternummer' stond een mooie afbeelding van de Kraenepoel. Amedee Laroy vermeldde in zijn bijdrage fijntjes dat de mensen uit de streek het nog steeds hadden over de 'Krompoel'. De schrijver somde gelijk ook de troeven op: "... met zijn drie schilderachtige eilandjes biedt hij alle mogelijkheden die men wensen kan: baden, varen, beoefenen van watersporten, vissen." In een adem voegt hij er evenwel aan toe dat de situatie de laatste jaren is veranderd en dat de Kraenepoel niet meer toegankelijk is voor het publiek. En dat was ooit wel anders geweest... ⁽²⁾

Iedereen wil zich wel eens wassen...

De Kraenepoel nodigde door zijn omvang altijd wel uit om er eens in te springen of te zwemmen. Maar halfweg de jaren 1930 koesterde het gemeentebestuur plannen om van de 'Krompoel' een heuse toeristische troef te maken. Na de verkiezingen van 1932 had Aalter een nieuw bestuur gekregen dat resoluut vooruit wilde. ⁽³⁾ Burgemeester Karel Bockaert en zijn schepen (en latere burgemeester) Raymond Van den Broecke gaven de voorzet voor tal van nieuwe initiatieven. De uitbouw van de Kraenepoel en omgeving als zomerse trekpleister,

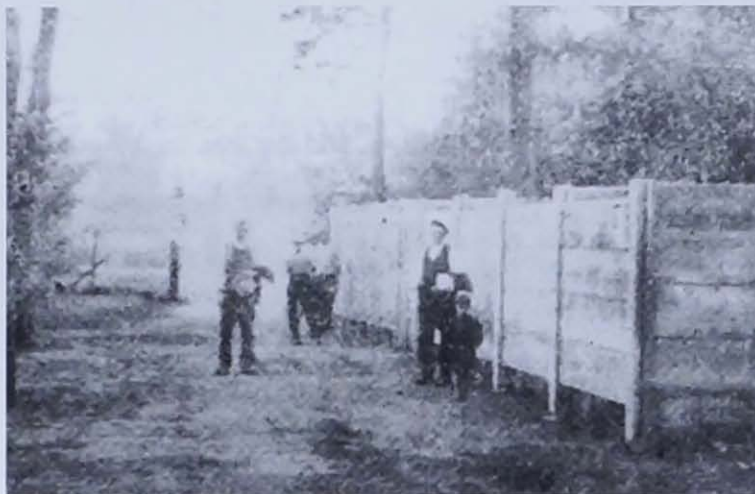
Postkaart uit de jaren 1930 met zicht op de Kraenepoel. De badhokjes zijn duidelijk zichtbaar.

hoorde daar blijkbaar ook bij. Dit diende uiteraard met de nodige omzichtigheid te gebeuren. De zedelijke normen lagen in die tijd nog bijzonder hoog.⁽⁴⁾ De plaatselijke geestelijkheid maar ook de katholieke burgerij hield nauwgezet alle evoluties in het oog die tot *'zedelijk verderf'* zouden kunnen leiden. Het bestuur diende daar terdege mee rekening te houden, en deed dat ook. Aan de hand van een aantal verslagen die verschenen in een lokaal weekblad, krijgen wij alvast een goed inzicht over de sfeer die in die jaren rond de *Krompoel* hing.⁽⁵⁾ *'Het strand der kleine mensen'*, zo omschreven sommigen het. Wie het zich niet kon veroorloven om naar zee te gaan, die vond aan de Kraenepoel wel dezelfde geneugten.

Het bestuur deed er alles aan om deze *'Aalter-Plage'* tot een topper te maken. Een eerste initiatief gold het plaatsen van *'omkleedkabinen'* in augustus 1933. De plaatselijke verslaggever kondigt het initiatief aan, juicht het toe en wijst meteen de moraalridders terecht: *"Wij vernemen uit goede bron dat ons gemeentebestuur met de eigenaars van den Craenepoel een overeenkomst gesloten heeft, die wellicht door eenieder met vreugde zal worden begroet. Er wordt namelijk overgegaan tot het oprichten van badhuisjes, waarvan het publiek kosteloos gebruik zal kunnen maken. Het zal dus in het ver-*

volg verboden zijn, zich in de omgevende bosschen te ontkleeden of te kleeden. Gezien hier niets anders beoogd wordt dan de algemene zedigheid, kan dergelijke maatregel niet genoeg geprezen worden. Wij loven hiervoor ons schepencollege, evenals de achtbare familie, die het publiek op zedige wijze laat genieten van haar prachtigen eigendom met zijn schilderachtige omgeving, en aldus veel zal bijdragen tot de zedelijke verheffing van ons Vlaamsche volk. Wij betreuren anderzijds dat dergelijke overeenkomst door zekere vooraanstaande katholieke personen uit een naburige gemeente erg wordt beknibbeld. Wij kunnen niet gelooven dat zulke maatregel zou kunnen bekampt worden door personen die zelf de zedelijke leiding van het volk in handen hebben.”⁽⁶⁾

Twee weken later brengt diezelfde verslaggever een nieuwe stand van zaken. Hij schrijft dat het lokale bestuur er goed heeft aan gedaan om kleedruimtes te maken. De zedenmeesters konden volgens hem geen verwijten meer maken over wat er zich aan de Kraenepoel afspeelde. Even belangrijk om zien is evenwel hoe dit ook als een daad van democratisering

De 'badinrichting' aan de 'Krompoel':
 "...om de menschen alle gemak te verschaffen wanneer ze een bad willen nemen in dezen vijver". Veel diende men er zich niet van voor te stellen. Maar toch waren deze betonplaten een noodzaak om de 'zedelijkheid' te handhaven.

Wie geen badkostuum heeft, neemt een voetbad.

Groepjes baders in de beek.

Het visbekken.

Talrijke bezoekers aan de badplaats voor vrouwen.

Een groepje plezierige toeristen trekt zingend door de dreven rond de Kraenepoel.

werd beschouwd. Het begrip 'vrije tijd' won steeds meer veld. Betaald verlof werd in die jaren een feit (1936). Ook 'gewone lieden' wilden in de warme zomermaanden wel leuke uitjes maken. En de Aalterse 'Krompoel' was bij warm zomerweer een leuk alternatief om te voet of met de fiets naartoe te gaan:

"Zondag bezochten wij de Craenepoel die in een kleine badplaats herschapen is. Het wemelde daar van baders en toeschouwers. Er werd reeds een goed gebruik gemaakt van de geplaatste cabienen. Wij zagen zelfs dat er menschen moesten wachten zoodat alles volzet was. Als het publiek de gegeven onderrichtingen volgt en de omliggende eigendommen eerbiedigt, mogen wij hopen dat er tegen toekomstige zomer nog wel eenige cabientjes zullen bijgebouwd worden. Wij hoorden dat het de ouders afgeraden wordt hunnen kinderen er nog te laten heengaan. Wat zou men denken bvb van eene moeder die, omdat een harer kinderen zich eens ziek heeft gegeten in fruit, aan

al hare kinderen zou verbieden nog ooit fruit te eten? Wij weten niet of er hier ooit iets gebeurd is wat niet mocht, doch indien zulks nog het geval ware geweest in 't verleden, is dit geen reden om er nog weg te blijven, nu er maatregelen getroffen zijn, die een zoo groot mogelijke waarborg bieden op zedelijk gebied. Men moet eens bedenken dat de kleine burgerij evenals de landelijke zwoegers en de werkmanskinderen zich na een lastigen zomerwerkdag, ook graag eens wasschen, zoowel

als Boyscouts en rijke lieden die de middelkens bezitten om een paar maanden naar zee te gaan.

Wij wenschen de inrichters geluk met hun werk, zij hebben een grooten zedelijke plicht vervuld en een daad van menschlievendheid gesteld. Zij halen er eere van, tot spijt van wie 't benijdt." ⁽⁷⁾

Toeristen uit Deinze luisteren aandachtig aan de rand van het water.

... ook al is het badkostuum verplicht

Een jaar later diende het Aalterse bestuur echter drastische maatregelen te nemen. De zomer zette warm aan. Steeds meer mensen

Fotoreportage met sfeerbeeld Kraenepoel (juli 1935).

kwamen verkoeling zoeken in het water. Er daagden ook meer bezoekers op van buiten de gemeente. En die hielden zich niet altijd aan de richtlijnen die het gemeentebestuur daar had laten aanplakken. Begin juni 1934 keurde de gemeenteraad een uitgebreid reglement goed dat de bezoekers in goede banen moest leiden:

- ”Art. 1 De toegang tot de Kraenepoel is gemachtigd alle dagen van 8 u ’s morgens tot 9 u ’s avonds gedurende de maanden Mei, Juni, Juli, Augustus en September.*
- Art. 2 De personen welke verlangen te baden in de Kraenepoel zijn verplicht zich uit- en aan te kleeden binnen de voor hen bestemde en aangeduide omheiningen.*
- Art. 3 Kinderen beneden de 12 jaar vergezeld van volwassen personen gaan in de omheiningen voor die volwassen personen bestemd.*
- Art. 4 Kinderen min 12 jaar oud, niet vergezeld van volwassen personen, worden tot het baden niet toegelaten.*
- Art. 5 De baders moeten zich rechtstreeks uit de omheining tot de badplaats begeven en omgekeerd.*
- Art. 6 De badplaatsen zijn afzonderlijk aangeduid voor de mannen en voor de vrouwen.*
- Art. 7 Het volledig en ordentelijk badkostuum is verplichtend.*
- Art. 8 Het is streng verboden:*
- a. Op de eilanden en in de bosschen te gaan*
  - b. Aan niet baders in de kleedingplaatsen te gaan*
  - c. In badkostuum te wandelen of zonnebaden te nemen*
  - d. De omheiningen te beschadigen, te bevuilen of door welkdanig geschriften, teekeningen of andere te ontsieren*
  - e. Welkdanige politieke voordrachten of vergaderingen te houden*
  - f. Autos, motos of andere voertuigen in de dreven rond de Kraenepoel te plaatsen*
  - g. Op velo te rijden tusschen de door de plankjes aangeduide plaatsen*
  - h. Tenten of dergelijke te plaatsen*
- Art. 9 De eigenaar noch de huurder van den Kraenepoel noch het gemeentebestuur zijn verantwoordelijk voor welkdanige ongevallen welke zich aldaar zouden kunnen voordoen.*
- Art. 10 Alle overtredingen aan vorenstaande bepalingen zullen gestraft worden met de straffen van enkele politie, ongeminderd het herstellen of betalen der gebeurlijk veroorzaakte schade.”*

Dit reglement maakt duidelijk dat het bestuur zeker de orde er wilde in houden. De verslaggever voegde er nog aan toe dat de politiek ook streng zou optreden tegen overtreders.⁽⁸⁾

Dit bleek wel nodig. In een volgende bijdrage meldt de man dat hij op 8 juli 1934 de 'Krompoel' had bezocht en er een massa volk had gezien. Volgens schattingen zouden er zich die dag meer dan 7000 mensen rond het water hebben begeven. Dit getal is ongeveer het totale bevolkingsaantal van Aalter in die tijd. Het betekent dus ongetwijfeld dat er heel wat mensen van buiten de gemeente kwamen baden, wandelen en verpozen. Een korte rondvraag leerde dat de mensen afkomstig waren uit nabijgelegen provinciesteden zoals Deinze en Tielt maar dat vooral de Gentenaars de weg naar de 'Krompoel' vonden. "*Gedurende de Gentsche feesten is de toeloop ongehoord geweest,*" zo meldt de verslaggever.⁽⁹⁾ In de volksmond durfde men bijgevolg '*het strand der kleine mensen*' ook wel eens herdopen in '*het strand der Gentenaars*'.⁽¹⁰⁾

Naast de hokjes om zich om te kleden, kwamen er ook geïmproviseerde bergruimtes voor kledingstukken en fietsen. Handige kerels sloegen munt uit andere behoeften van deze 'zoetwatertoeristen': "*Er zijn ook nog vliegende kramen met pruimen, peren, nootjes, koeken, sigaretten, bananen, ijskreeem en zoo meer*".⁽¹¹⁾

Deze gezellige drukte kon door de verslaggever (en door het gemeentebestuur) wel worden gesmaakt. Het ontlokte ruim halfweg de zomer van 1934 volgende ontboezeming: "*Het is er het strand der kleine mensen. En toch heeft men er bezoekers uit alle standen. Alles ravot, pletst en plast er door elkaar, 't is er gezellig en plezierig. Gezien het normaal en stipt politietoezicht, worden de reglementen nogal tamelijk goed nageleefd, zoodat we mogen zeggen dat de toestand er thans op zedelijk gebied zeer bevredigend is. Niettegenstaande dit alles wordt er toch nog soms op de deze zaak scherpe kritiek uitgeoefend. 't Zij dat de Kraenepoel zou uitgebaat worden, of dat hij kosteloos in het bereik van het publiek zou gesteld worden; altijd zal het voor de inrichters een lastige en moeilijke taak zijn, die steeds aan kritiek zal blootgesteld zijn. Thans weten we een ding zeker. En dat is dat in afwachting dat er op de een of andere wijze nog verbetering kome, er toch door de welwillendheid van de eigenaar en het gepast optreden van ons gemeentebestuur, een prachtig stuk natuurschoon en een aangename en verfrisschende*

badplaats, kosteloos in het bereik van het publiek is gesteld. En dat alleen mag reeds als een weldaad beschouwd worden.” ⁽¹²⁾

De oorlog zou een einde stellen aan het badplezier. In de jaren 1970 doken er nog wel eens plannen op om het toeristisch karakter te stimuleren. Uiteindelijk koos de overheid voor het ecologisch element. Winterpret aan de 'Kraenepoel' was een langer leven beschoren. Maar dat verhaal is voor een andere keer.

Peter LAROY

Bronnen:

1. I. HOSTE & L. GRAUMANN, *Het rijke leven in en om de Kraenepoel*, fotomap 4, Aalter, 1980. Wie tegenwoordig op internet 'googelt' naar het woord Kraenepoel vindt bijna uitsluitend uitleg over het 'ecologisch' of 'groen' aspect.
2. *De Toerist. Orgaan van de Vlaamse Toeristenbond vzw*, 12 augustus 1965. Naar het toeristisch aspect wordt wel kort verwezen in de interessante en bijzonder leesbare bijdrage van J. PAUWELS, 'De Kraenepoel en de Bellemse bossen' in *Het Meetjesland Natuurlijk*, Eeklo, 1995, p. 34-43. Ook R. DEFRUYT & A. RYSERHOVE, *Het Aalterse van toen*, Brugge, 1984, p. 70 hebben het over "het geliefkoosd oord voor pootje-baders, zwemmers en wandelaars" voor de Tweede Wereldoorlog. Zij maken ook melding van de bouw van badhokjes, zoals in deze bijdrage wordt verteld.
3. Over dit bestuur en de context ervan: P. LAROY, *Maurits Van Caeneghem. Petit vicair te Aalter*, Aalter, 1993.
4. Op een van de bijeenkomsten van de Heemkundige Kring Arthur Verhoustraete haalde bijvoorbeeld Robert Verhelst nog aan dat tijdens de lessen godsdienst in zijn jeugd er als een extra gebod duidelijk werd in gedramd: "gij zult niet naar de zwemmers kijken".
5. Het gaat om uittreksels uit het weekblad 't *Getrouwe Maldegem*. De Aalterse verslaggever op dat moment was wellicht René Lambrecht.
6. 't *Getrouwe Maldegem*, 20 augustus 1933. Het is niet duidelijk uit welke hoek de tegenkanting kwam. Wellicht de geestelijkheid van de kleinere omliggende plattelandsdorpen.
7. 't *Getrouwe Maldegem*, 3 september 1933.
8. Het verslag werd gestemd in de gemeenteraad van 9 juni 1934, en geciteerd in 't *Getrouwe Maldegem* van 15 juli 1934. Let ook op een ander aspect van de tijdgeest van de jaren 1930: het is verboden om politieke voordrachten te houden.
9. 't *Getrouwe Maldegem*, 5 augustus 1934.
10. Ook R. DEFRUYT & A. RYSERHOVE, *Op. cit.* wijzen erop dat het "vooral *Gentenaars*" zijn die in de jaren 1930 naar de Kraenepoel komen.
11. 't *Getrouwe Maldegem*, 12 augustus 1934.
12. 't *Getrouwe Maldegem*, 12 augustus 1934.

INHOUDSTAFEL

Jan CAMERLINCKX	Het eten is gereed. Geef ons heden onze dagelijkse aardappel – Deel 1.	3
Roger BAECKELANDT	De bende van Bakelandt ook actief in de omgeving van Aalter.	20
Peter LAROY	Française valt uit de hemel. Over een ballonlanding in de zomer van 1936.	39
Walter VERVALLE	De familie Lamiroy in Aalter.	43
Peter LAROY	<i>Het strand der kleine mensen</i> Toeristen aan de Krompoel in de jaren 1930.	49

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter, gesticht in 1977.

Verschijnt in maart, juni, september en december.

Uitgegeven met steun van het Gemeentebestuur van Aalter, het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en de Vlaamse Gemeenschap.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67, 9880 Aalter

Bankrekening: nr. 442-6594361-40 - Heemkundige Kring Aalter.

Lidmaatschapsbijdrage : gewone leden : € 12,50

steunende leden : € 25,00 of meer

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

BESTUUR

Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare
09 374 44 58 - willystevens1@skynet.be

Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter
09 375 14 86 - peter.laroy@pandora.be

Secretaris: Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12, 9880 Aalter
09 374 79 82 - jan.camerlinckx@skynet.be

Ledenbeheer: Eliane DE POORTER, Leurebroekdreef 1, 9880 Aalter
051 68 89 91 - arnelidepoorter@pandora.be

Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49, 9880 Aalter
09 374 23 60

Redactie en layout: Jan DEFRUYT, Kestelstraat 67, 9880 Aalter
09 374 65 81 - jan_defruyt@scarlet.be

LEDEN: Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter
09 374 41 36 - robert.verhelst@scarlet.be

Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter
09 375 13 77 - roger.baeckelandt@scarlet.be

Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter
09 374 54 63 - walter39be@yahoo.com

MEDEWERKERS: Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene
051 65 50 29 - erik.wille@skynet.be

Etienne VAN EEGHEM, Ter Weibroek 53, 9880 Aalter
09 374 76 81 - etienne.vaneeghem@scarlet.be

Rik CLAEYS, Kleine Weg 25, 8700 Tielt
051 40 63 20 - Rik.Claeys1@pandora.be

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” Aalter

30e jaargang - nr. 3 - 2007

HET ETEN IS GEREED...

GEEF ONS HEDEN ONZE DAGELIJKSE AARDAPPELEN - DEEL 2 EN EINDE

ONDANKS CRISSEN IN DE AARDAPPELTEELT BLEEF DE PATAT OP DE BORDEN KOMEN

Aardappelen werden en worden hoofdzakelijk voortgeplant door het poten van knollen. Men spreekt van ongeslachtelijke voortplanting, in tegenstelling tot de voortplanting door middel van zaden, die men als geslachtelijke voortplanting aanduidt. Aanvankelijk gebeurde dat door een deel van de oogst te bewaren tot het volgende voorjaar. Op termijn leidde zulks tot wat men destijds *veroudering* of *ontaarding* noemde. Er kwamen steeds meer minderwaardige planten voor en de opbrengst nam af. Pas veel later ontdekte men dat deze veroudering het gevolg was van het toenemen van virusziekten.

Al in de tweede helft van de achttiende eeuw traden in Vlaanderen problemen op. De planten vertoonden gekrulde bladeren, bleven klein en gaven geringe opbrengsten. De *krul*, zoals men de ziekte toen noemde, bedreigde de aardappelteelt. Op initiatief van het bestuur van de Kasselrij Oudenaarde schreef de Keizerlijke en Koninklijke Academie van Brussel in 1775 een prijsvraag uit om *den aert en oorspronk te verklaren van het kwaed, waer door het komt dat het loof van den aardappelpel zich inkrimpt en krult, dus voor 't meeste gedeelte den plant zijne waere geaertheid en vruchtbaerheid beneemt: en welk het hulpmiddel zoude zijn, om dit gebrek te verbeteren*. In 1779 bekroonde de academie Petrus van Bavegem, geneesheer te Baasrode. In zijn verhandeling betoogde deze dat de ziekte het gevolg was van de ontaarding van de aardappel. Als oorzaken noemde hij ondermeer een slechte keus van plantgoed (hij raadde aan plantgoed te nemen met diepe ogen) en het langdurig inkuilen gedurende de winter. Hij vond het verkeerd om aardappelen jaar na jaar op dezelfde grond te verbouwen en wees vooral op het feit dat de aardappel een vreemd gewas was dat regelmatig verjongd moest worden met zaad komende van het land van herkomst. Hij raadde dus aan zaad te betrekken uit Virginia. Zoals Petrus van Bavegem had aangeraden, liet het bestuur van de Kasselrij Oudenaarde zaad en ook plantgoed uit Noord-Amerika komen en verdeelde het aan de landbouwers. ⁽³³⁾

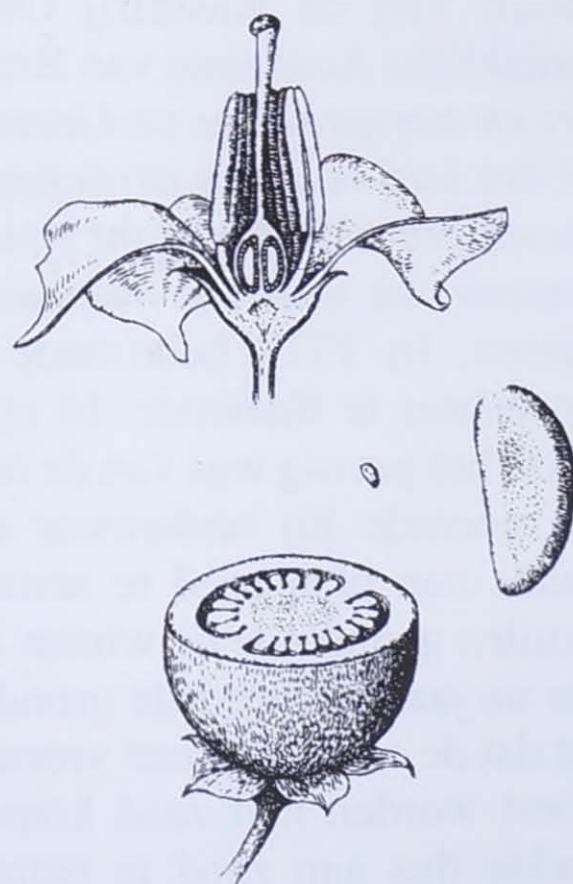
Op te merken valt dat Petrus van Bavegem blijkbaar ook meende dat de aardappelen afkomstig waren uit Virginia. Of dat een toen algemeen verspreide opvatting was, weten we niet. Zaad en plantgoed halen in het Noord-Amerikaanse Virginia was eind van de achttiende eeuw geen probleem, want ook daar was de aardappel al algemeen verspreid geraakt. Bovendien was het allicht niet zozeer de herkomst, maar vooral het kweken uit zaad dat uitkomst bracht voor het voorkomen van ontardingsverschijnselen.

In een monografie (1808) van Alexandre van der Fosse had de auteur het over het aanplanten van vijf verschillende variëteiten aardappelen die voortkwamen van zaaigoed uit 1770: *une époque ou la dégénération de l'espèce, envisagée comme une calamité publique, a été réparée moyennant les semis qui en ont été faits*. Die vijf variëteiten waren de *Witte-vroege*, de *Roze-kranzen* (vroeg variëteiten), de *Zaailingen* (vooral gebruikt door dorpingen), de *Bollen* (gegeerd door de gens aisés de la ville) en de *Zwarte* (*espèce de friandise que l'on ne peut trouver à acheter partout*).⁽³⁴⁾

In het begin van de negentiende eeuw nam de verspreiding van de aardappel nog toe. De gemiddelde opbrengsten stegen van 110 hl/ha in 1760 tot 195 hl/ha in 1840. De

Portret van de bekroonde Petrus van Bavegem.

Bloem, vrucht en zaad van de aardappelplant.

aardappel stond inmiddels op het dagelijks menu van de gewone man. Die afhankelijkheid van de aardappel had echter ook een schaduwzijde.

In 1841 signaleerde men op sommige plaatsen (onder andere Zedelgem, Moorslede en Klerken) problemen met de aardappelopbrengsten. ⁽³⁵⁾ Judocus Wille noteerde in 1845 te Ursel: *reeds vier jaren hebben wij gezien, op sommige plaatsen, dat er bij hele partijen aardappelen geplant, vele ten achter gebleven zijn.* ⁽³⁶⁾ Sommigen herinnerden zich blijkbaar de problemen van 1770 en al in 1843 waarschuwde de gouverneur van West-Vlaanderen voor de 'toenevende verbastering' van de aardappelplant, pleitte voor het kweken uit zaad en vroeg zich af of er niet gedacht moest worden aan het invoeren van plantgoed uit Amerika. ⁽³⁷⁾ Die waarschuwing - voor zover die zou geholpen hebben - kwam echter te laat. Overigens waren ziekteverschijnselen al in 1843 langs de oostkust van de Verenigde Staten vastgesteld.

De winter van 1844-1845 was streng geweest en nogal wat graanvelden waren verwoest door de vorst. Op die velden werden, zoals men gewoonlijk pleegde te doen, in het voorjaar nog aardappelen aangeplant. De laatste week van juni dook plots een nieuwe ziekte op, eerst in het Kortrijkse, weldra in heel het land. Het loof verkleurde en verwelkte, de knollen in de grond rotten. Tegen half oktober had de ziekte zich over bijna heel West-Europa verspreid.

Op de voorpagina van het Gentse dagblad *L'Organe des Flandres* verscheen een artikel van Edouard Van den Hecke, een uit Vlaanderen afkomstige vicaris-generaal van de bisschop van Versailles. Op reis in zijn geboorteland had deze amateur mycoloog het loof van de zieke aardappelplanten met de microscoop onderzocht en vond daarbij een schimmel die hij identificeerde als behorend tot de soort *botrytis*. Hij wees op het groot aantal sporen dat deze voorbracht en de wijze waarop deze in de lucht verspreid werden. Hij meende dan ook dat de aardappelziekte veroorzaakt werd door deze schimmel. Door gebrek aan tijd kon hij zijn opvatting niet experimenteel bevestigen. De in Gent geboren, maar in Luik docerende professor Charles Morren, bevestigde in een krantenartikel van *L'Indépendance Belge* van 18 augustus niet alleen de vaststellingen van Van den Hecke, maar toonde ook aan dat de schimmel de oorzaak was van de ziekte. Verder gaf hij ook de eerste aanwijzingen om de ziekte te bestrijden.

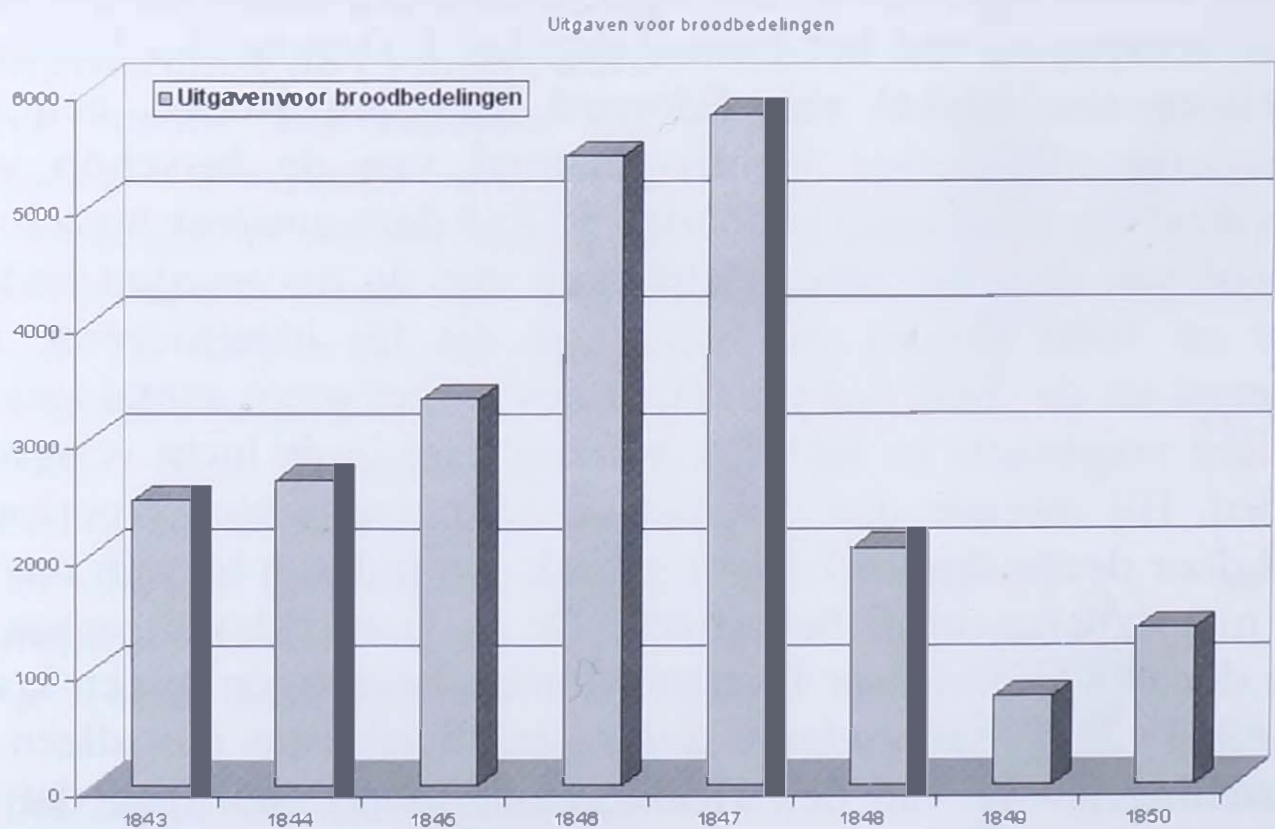
Desondanks bleven wetenschappers en deskundigen verdeeld over de oorzaak van de ziekte. Dat organismen ziekten konden veroorza-

ken, zoals Louis Pasteur enige jaren later zou bewijzen, strookte niet met de tot dan toe geldende theorieën. Volgens velen was de schimmel het gevolg van de ziekte en niet omgekeerd. Als mogelijke oorzaken voor de *plaag* verwees men toen naar de klimatologische omstandigheden (warm en vochtig), teveel stikstof bemesting, de rook van de stoomlocomotieven, vervuiling van de lucht, enzovoort. Een door de regering geïnstalleerde onderzoekscommissie somde alle mogelijke hypothesen op, maar bleef voor de rest op de vlakte voor wat betrof het aanwijzen van een oorzaak.

Eerst in 1860 bewees de Duitse botanicus de Bary dat de inmiddels tot *phytophthora infestans* omgedoopte schimmel wel degelijk de verwekker van de aardappelziekte was. ⁽³⁸⁾

In de daarop volgende jaren werd Bordeauxse pap, waarvan koper-sulfaat het actieve bestanddeel vormt, aangewend ter bestrijding van *phytophthora*.

Om het onheil af te wenden, werden zowat overal te lande bedevaarten georganiseerd, maar die brachten blijkbaar geen heil. De aardappelopbrengst in 1845 bedroeg nog geen 10% van de normale opbrengst. De opbrengst van rogge, het andere hoofdvoedsel van de gewone man, bleef ook onder de verwachtingen. Het jaar daarop bleef de plaag aanhouden, maar de opbrengst beliep toch 40 tot 50%

Evolutie van de uitgaven voor broodbedelingen in Aalter.

Naar cijfers van Luc Stockman. ⁽⁴⁰⁾

Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.

Afbeelding van de coloradokever.

In Aalter laat de omvang van de crisis zich meten aan de hand van de uitgaven van het armbestuur.

De crisis bereikte een hoogtepunt in 1847. Dat jaar moest het armbestuur van Aalter ook nog eens 6679 fr. uitgeven om bonen aan te kopen voor de behoeftige bevolking. Eén en ander belette echter niet dat de ondervoede bevolking ook nog getroffen werd door een uitbraak van tyfus. Daardoor stierven er in 1847 zo'n 361 mensen, dubbel zoveel als in het jaar daarvoor of daarna. ⁽⁴¹⁾

In die jaren trof de aardappelziekte heel Europa. De crisis trof vooral de armere regio's waar de werkloosheid ten gevolge van de linnen-crisis, ongekennde proporties aannam. Het duurde uiteindelijk tot 1850 alvorens opnieuw redelijke opbrengsten voor aardappelen genoteerd werden en de voedselprijzen weer normale waarden bereikten.

Een kwarteeuw later werd de aardappelteelt andermaal bedreigd. Omstreeks het midden van de negentiende eeuw werkte een kleurige kever, de *Leptinotarsa decemlineata*, zich in korte tijd in de belangstelling. Het beest dat van nature voorkwam op de oostelijke hellingen van het Rotsgebergte en daar leefde van het loof van wilde soorten van de nachtschadenfamilie, werd er halfweg de negentiende eeuw geconfronteerd met de zich in de Verenigde Staten steeds westelijker uitbreidende aardappelteelt. Het aardappelloof werd weldra het favoriete voedsel voor deze vraatzuchtige kever en voor de vele larven die elk wijfje jaarlijks voortbrengt. Hij dankt zijn naam aan de

plaats waar hij voor het eerst werd gevonden en beschreven, de Amerikaanse staat Colorado.

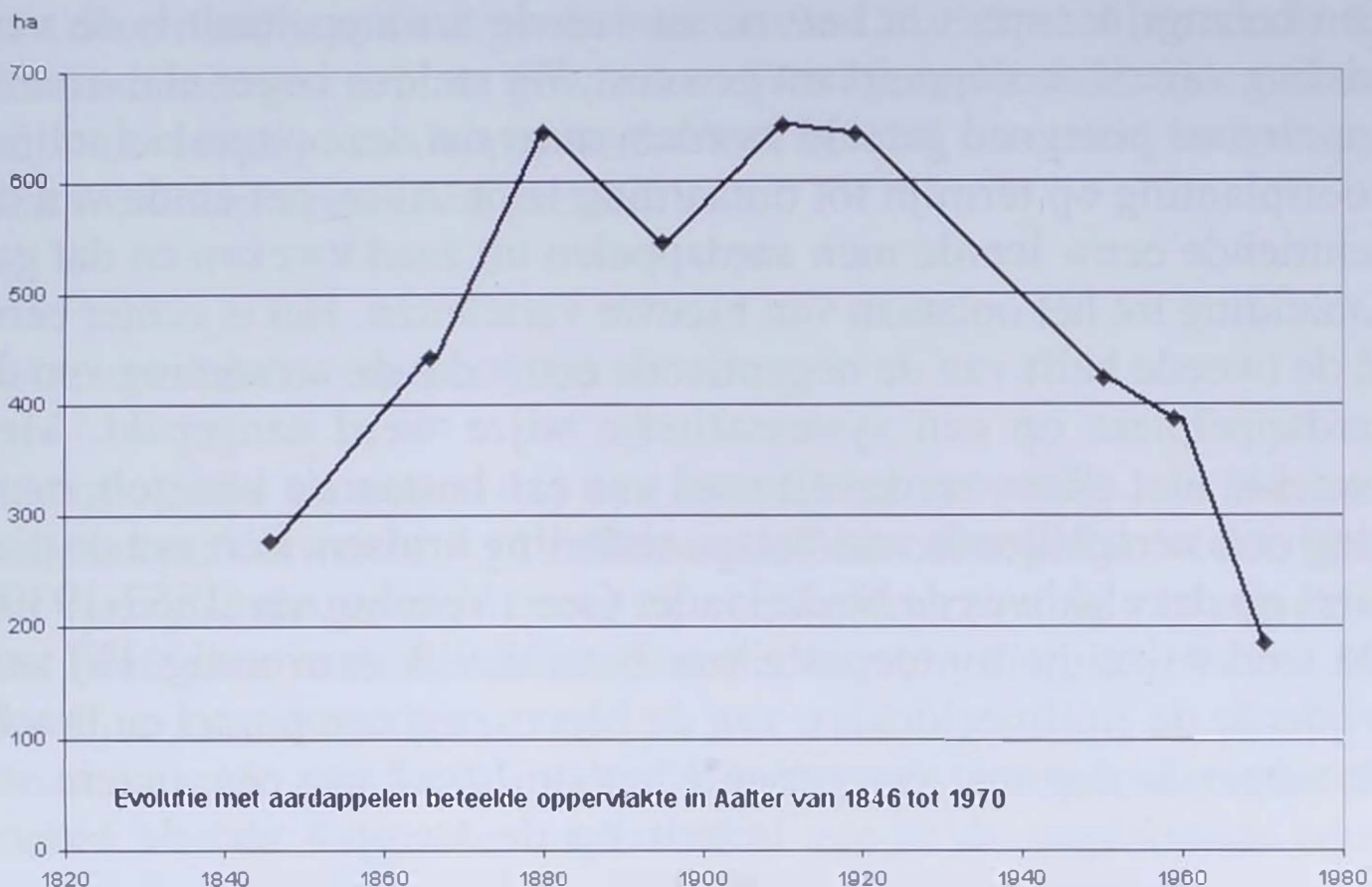
De verspreiding van de coloradokever ging onvoorstelbaar snel. In 1874, vijftien jaar nadat voor het eerst melding was gemaakt van schade aan de aardappelvelden, dook hij al op aan de Oostkust van Amerika. Hij had in die korte tijdspanne 2500 km afgelegd en zich verspreid over een gebied van enkele miljoenen vierkante kilometer. Het massaal voorkomen van de kevers aan de Oostkust en de overlast die ze veroorzaakten, zorgden voor sensationele verhalen in de Amerikaanse pers. Met enige vertraging bereikten de alarmerende berichten uit de States het Europese continent en maakten de coloradokever ook hier berucht. De kever werd voorpaginanieuws in de kranten. Daarbij werden vaak overdreven of onjuiste berichten op de goegemeente losgelaten. Een mogelijke invasie van de kever in Europa werd als nakend aangekondigd.

Het feit dat de Amerikaanse entomoloog Riley zijn Europese collega's in niet mis te verstane termen gewaarschuwd had voor het dreigend gevaar, maakte dat ook heel wat mensen die omwille van hun opleiding beter hadden moeten weten, mee huilden met de paniekzaaiers en de Europese bewindvoerders opriepen tot het nemen van maatregelen. Anderen zoals graaf Oswald de Kerchove de Denterghem, voorzitter van de *Société royale d'agriculture et de botanique*, keurden de stemmingmakerij af. Hij verwoordde het als volgt: *De drukpers van het oud vasteland heeft zekere geruchtmakende artikelen overgenomen van Amerikaanse nieuwsbladeren, en, ver van de vrees te bedaren, heeft zijn bijgedragen tot de overdrijving van de schrik.*

Een verbod op het invoeren van aardappelen uit Amerika leidde in die jaren tot heftige discussies tussen voor- en tegenstanders. Toch werd in de meeste Europese landen een invoerverbod afgekondigd of werden de regeringen in staat gesteld om een invoerverbod af te kondigen. Dat laatste was in België het geval met de wet van 21 februari 1875.

Uiteindelijk werden er tot de Eerste Wereldoorlog slechts enkele haarden vastgesteld in Duitsland en Engeland. Een verspreiding van de coloradokever kon telkens vermeden worden.

Tijdens de oorlog had men uiteraard minder aandacht voor de kever. Nochtans waren de massale transporten van troepen, wapens en goederen van Amerika naar Europa tijdens en ook onmiddellijk na de oorlog niet zonder risico. In 1922 werden in de omgeving van het Franse Bordeaux massale besmettingen geregistreerd. Meteen begon

Evolutie van de met aardappelen beteelde oppervlakte in Aalter.

Naar cijfers van Luc Stockman. ⁽⁴³⁾

Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.

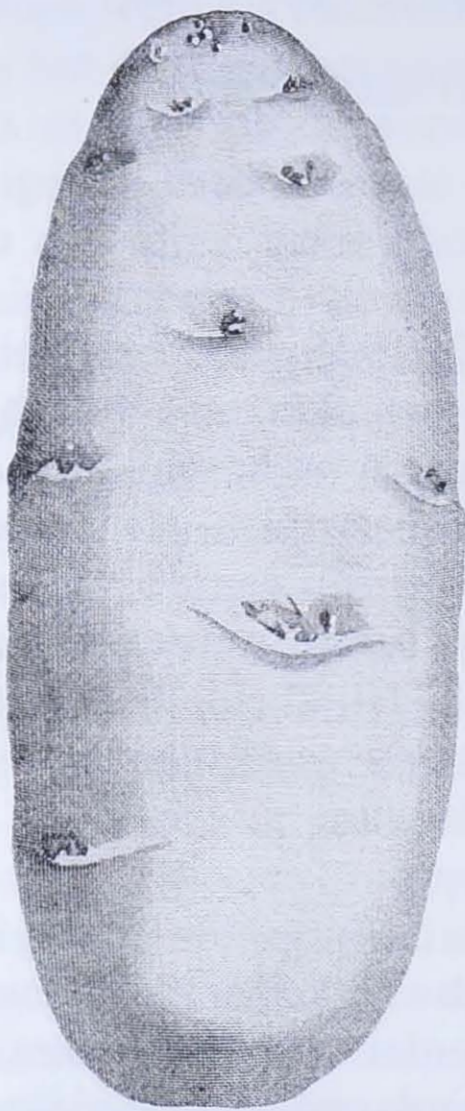
de coloradokever zijn opmars in Europa. In 1935 werd ook België geconfronteerd met de kever. Intussen had men al diverse maatregelen en middelen ter beschikking om het insect te bestrijden. Het insecticide DDT was één van de middelen die op grote schaal werden ingezet. Van de schadelijkheid ervan voor mens en milieu werd men zich pas jaren later bewust. ⁽⁴²⁾

Ondanks de crisis van de jaren 1840 ging de teelt van aardappelen onverminderd verder. In Aalter nam de teelt van aardappelen in de daarop volgende jaren toe. Eerst in recentere tijden is er een duidelijk afname van de met aardappelen beteelde oppervlakte. Aardappelen bleven overigens een belangrijke plaats innemen op het dagelijks menu van de mensen.

Geert Veenhuizen aan het werk bij veredeling van de aardappelplant.

Een belangrijk aspect in het succes van de aardappelteelt is de veredeling van de aardappelplant geweest. We stelden hoger al dat aardappelen uit pootgoed geteeld worden, maar dat deze ongeslachtelijke voortplanting op termijn tot ontarding leidt. Al op het einde van de achttiende eeuw leerde men aardappelen uit zaad kweken en dat gaf aanleiding tot het ontstaan van nieuwe variëteiten. Het is echter eerst in de tweede helft van de negentiende eeuw dat de veredeling van de aardappelplant op een systematische wijze werd aangepakt. Men kweekte niet alleen verder uit zaad van een bestaande variëteit, maar ging ook verschillende variëteiten onderling kruisen. Eén van de pioniers op dat vlak was de Nederlander Geert Veenhuizen (1857-1930). De werkwijze die hij toepaste was betrekkelijk eenvoudig. Hij verwijderde de stuifmeeldraden van de bloem met een pincet en bracht de volgende dag met een penseel het stuifmeel van een andere va-

De Early rose, een variëteit die eind van de negentiende eeuw in onze regio vrij geresommeerd was. Ze behoorde tot de vroege rassen en was bijzonder geschikt voor zandgronden. ⁽⁴⁴⁾

riëteit op de stempel van de bloem. Eens de bessen gevormd waren en rijp, werden deze uitgestreken op een dakpan of bloempot. Later werden de droog geworden zaadjes verzameld en bewaard. Het volgend voorjaar werd gezaaid in zaaipannen en werden de jonge plantjes verspeend in een koude bak. Deze zogenaamde 'eerstejaarszaailingen' werden op het veld gebracht en in de herfst hadden deze knolletjes gevormd. Dan begon een verschillende jaren durende uitlezing van de planten. Bij de uitlezing werd rekening gehouden met de opbrengst, de smaak, de geschiktheid voor een bepaalde bodem, resistentie tegen ziekten, enzovoort. Toen uiteindelijk een nieuwe variëteit was ontwikkeld, werd deze via pootgoed vermeerderd en te koop aangeboden.

De waardering werd verder voor een belangrijk deel aan de praktijk overgelaten. Op deze wijze zijn door Veenhuizen in zijn 40-jarige kwekersloopbaan niet minder dan 94 nieuwe rassen in de handel gebracht. Enkele

van deze rassen, zoals *Eigenheimer* en *Red Star* zijn tot in recente tijden in tuinen aangeplant geworden. Was Nederland destijds bekend omwille van zijn aardappelvariëteiten, ook bij ons en in andere landen werd aan veredeling gedaan.

AARDAPPELEN IN OORLOGSTIJD

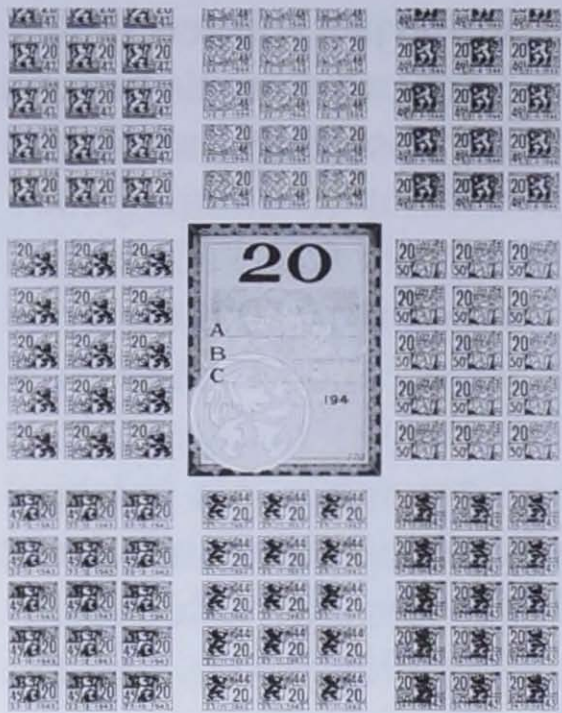
In oorlogstijd en vooral bij een langdurige bezetting, als het handelsverkeer ontwricht is of zelfs zo goed als onmogelijk wordt, heeft dat verregaande gevolgen voor de voedselvoorziening van een land. Dat heeft men in de Eerste en Tweede Wereldoorlog in ons land aan den lijve kunnen ervaren.

Ondanks een maximale bodembenutting en intensieve teelttechnieken kon de Belgische landbouw al van in de negentiende eeuw slechts gedeeltelijk instaan voor de voedselvoorziening van de bevolking. Vóór de Eerste Wereldoorlog konden de behoeften aan vlees, eieren, aardappelen, melk, fruit en groenten door de inlandse productie gedekt worden. Granen en vooral tarwe dienden ingevoerd uit het buitenland. Dat was driekwart van de behoeften. Door de oorlogsomstandigheden kon nog nauwelijks tarwe ingevoerd worden en dat betekende dat aardappelen een belangrijker aandeel kregen in de voeding van de bevolking, maar de productie ervan was ontoereikend om het tekort aan tarwe op te vangen. Bovendien daalde de productiviteit door gebrek aan kunstmest. Ook de bezetter eiste nog eens een deel van de productie op. Met het voortschrijden van de oorlog betekende dat stijgende prijzen, een steeds nijpender voedseltekort en voor steeds meer mensen honger.

1914	1915	1916	1917	1918
6	8	10	20	25

Evolutie van de aardappelprijs tijdens de oorlog in fr./100 kg. ⁽⁴⁵⁾

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog was de toestand niet anders dan in 1914. In 1938 werd 62,2% van de tarwe-, 34,2% van de rogge- en 81,8% van de gerstconsumptie ingevoerd uit het buitenland. Met een eigen productie van 3 258 433 ton aardappelen konden de behoeften aan aardappelen bijna volledig gedekt worden. De productie van vlees was bijna toereikend, maar was wel afhankelijk van

Rantsoeneringszegels.
Verzameling: Pierre De Wulf.

de invoer van 2 miljoen ton veevoeder uit het buitenland. In vreedstijd baarde die situatie geen zorgen, maar men was er zich van bewust dat een oorlog en een eventuele bezetting voor ernstige problemen zouden zorgen. Al in de jaren 1930 werd van overheidswege gedacht aan maatregelen om - eens het zover zou komen - de voedselvoorziening van het land te verzekeren. Er werden een aantal specifieke diensten opgericht en er werd een rantsoeneringsstelsel ontwikkeld dat moest zorgen voor een billijke verdeling van de schaarse voedselvoorraden.

Op 11 mei 1940, daags na het uitbreken van de vijandelijkheden, trad de rantsoenering in werking. Na het beëindigen van de vijandelijkheden liet de bezetter de voedselbevoorrading aan de Belgische administratie over, maar de *Militärverwaltung* hield een stevige vinger in de pap. Talrijke instellingen werden in het leven geroepen om in 'de ravitaillering van het land' te voorzien. Vanaf 27 augustus

117

KONINKRIJK BELGIË GEMEENTE LANSHOUTER N° C343274 Adres Hoogstraat Eenzelvigheidskaart * N° 839 Verblijfstoelating * N° Kind ** N° 399 Naam Soelaert Voornamen Albert Josef Burgerlijke Stand ouwt. Nationaliteit Bels Geboren te Lanshouten Den 23-4-1915 194 De Burgemeester, (of zijn afgevaardigde) Zegel van het Gemeentebestuur * Het overbodige doorhalen ** N° Eenzelvigheidskaart van de persoon die de rantsoeneringskaart afhaalt.		INSCHRIJVING BIJ DE KLEINHANDELAARS Producten : Kruidenierswaren Naam Coenen Hout of firma Feitken margerite Coenen Savorgnot STEMPEL DER GEMEENTE
	Product : Aardappelen Naam of firma STEMPEL DER GEMEENTE	
	Product : Boter Naam of firma STEMPEL DER GEMEENTE	

RANTSOENERINGSKAART

Rantsoeneringskaart. Verzameling: Pierre De Wulf.

viel de landbouwproductie onder de bevoegdheid van de *Nationale Landbouw- en voedselcorporatie (N.L.V.C.)*. Deze dienst was belast met de marktordening (regeling van de productie, de verwerking, de afzet en de handel, de voorraadvorming, het verbruik en de kwaliteit van de levensmiddelen). De op 29 oktober 1940 opgerichte *diensten voor voedselvoorziening* en rantsoenering waren belast met de uitvoering van wetten, besluiten en reglementen betreffende de ravitaillering en rantsoenering.

Naast broodgranen waren aardappelen een essentieel element in de voeding tijdens de oorlogsjaren. De overheid probeerde kost wat kost de productie van aardappelen op te voeren, maar planten, in casu aardappelen, groeien niet in functie van bureaucratische grillen, maar naargelang van de bodemgesteldheid, de bemesting en de klimaatsomstandigheden. Zo brachten de slechte oogsten van 1940 en 1941 de aardappelvoorziening tot midden 1942 in het gedrang. Om een dagelijks rantsoen van 500 gram per persoon te kunnen verzekeren, waren er 1 600 000 ton aardappelen nodig, maar de oogsten van 1940 en 1941 leverden onvoldoende op. Eerst vanaf 1942 slaagde men erin om de aardappelrantsoenen te dekken door de productie.⁽⁴⁶⁾

Teneinde een idee te krijgen van de te verwachten opbrengsten werden van overheidswege schattingen uitgevoerd. Zo werden in een omzendbrief van 20 augustus 1941 aan de burgemeesters de modaliteiten beschreven voor het schatten van de komende aardappeloogst:

De recapitulatieve lijsten (gemeentelijke schattingsstaten) der gemeenten, dienen ten laatste op 30 augustus 1941 in ons bezit te zijn. De recapitulatieve lijsten der aardappelen dienen opgemaakt als volgt: Naam en voornaam van den landbouwer - oppervlakte van elk geschat perceel, schattingscijfer door de schattingscommissie per Ha. Vastgesteld voor elk perceel, geraamde opbrengst volgens elk schattingscijfer per perceel.

Bij het afsluiten van de lijsten dient een totaal gemaakt van de bebouwde percelen, van de geraamde opbrengsten der percelen, voorkomende in de lijsten; op grond van de beide totalen dient de gemiddelde opbrengst per Ha. voor de gemeente uitgerekend te worden.⁽⁴⁷⁾

Blijkbaar werden de schattingen van de oogst nogal aan de lage kant gewaardeerd, om niet te zeggen zeer grof onderschat. Dat blijkt tenminste uit een nota van 29 augustus 1941 uitgaande van het hoofd van de *Inspectiediensten der Ravitailleering en Rantsoeneering te*

Gent en gericht aan de 'gewesthoofden'. Daaruit blijkt dat bij steekproeven van een 'Arrondissementscommissie' was vastgesteld dat op heel wat plaatsen de te verwachten opbrengsten met 50% en meer waren onderschat... ⁽⁴⁸⁾

MINISTERIE VAN LANDBOUW
EN VOEDSELVOORZIENING

-:-:-:-:-

Inspectiediensten der Ravitailleering
en Rantsoneering.

Gent, 29 OOGST 1941.
Kasteellaan, 52.

Distriet Gent-Deinze.

N° 3694.

A.VB/JVL.

NOTA AAN DE H.H. GEWESTHOOFDEN.

Ik zie mij genoodzaakt Uw gansch bijzondere aandacht te vestigen op punt 3 van de nota dd. 27 dezer, U toegestuurd onder N° 3653, betreffende de schatting der aardappelen.

Het blijkt meer en meer uit de gedane vaststellingen, dat de controleurs, in vele gevallen, hun rol, in de plaatselijke schattingscommissie, niet gewetensvol hebben vervuld.

De manier om de aardappelvoortbrengst te schatten moest hun uiteengezet worden door de Gewesthoofden. Het is klaar dat deze schatting moet geschieden op grond van de gegevens opgedaan bij de steekproeven.

In bovengemelde onderrichting werd U uiteengezet hoe de steekproeven volgens ons best geschieden. Hoofdzak is bij de ~~voorstelling~~ steekproeven een vaststelling te doen doen waarvan de gegevens/op heel het perceel toepasselijk zijn.

De Arrondissementscommissie die dagelijks verschillende gemeenten van het District bezoekt, is bij haar steekproeven tot uitalagen gekomen die vaak een opbrengst aangeven die het dubbel beloopt van deze door de lokale landbouwcommissie vastgesteld.

Vermits het advies van de plaatselijke controleur in deze schattingscommissie doorslaggevend is, moet de oorzaak der verkeerde vaststelling op de plaatselijke controleur geschoven worden.

Ik kan dergelijk tekortkomingen vanwege onze controleurs niet dulden !

In deze komt ook de verantwoordelijkheid der gewesthoofden in het gedrang. Ik verlang van de gewesthoofden dat ze inzake schatting een streng toezicht uitoefenen op hun ondergeschikten. Daarom raad ik hen aan onmiddellijk steekproeven te doen in verschillende gemeenten van hun gewest en mij dadelijk mede te deelen welke controleurs inzake schatting hun verplichtingen niet hebben nageleefd.

Ik weet dat in sommige gewesten de schatting goed is geschiedt en laat niet na, na deze harde woorden, deze gewesthoofden en controleurs voor hun ijver en toewijding van harte te danken.

. . . . .

Kopie van de geciteerde nota van het hoofd van de inspectiediensten.

Op 6 september volgde nog een nota betreffende de schatting van de aardappelopbrengsten. In verschillende gemeenten, onder andere in Poeke, zullen de controleurs van het ministerie 'tegen-schattingen' uitvoeren. Uit het document blijkt ook dat de *Militärverwaltung* nauwgezet de voedselvoorziening in de gaten hield: *De Duitse Overheid volgt met aandacht de manier waarop de schattingen geschieden, bij zoverre dat de Feldgendarmerie ermee belast wordt bij de tegenschattingen zelf tegenwoordig te zijn.*

Voor alle duidelijkheid werd ook de manier waarop de schatting moest gebeuren, nog eens toegelicht: *Er worden 10 struiken gerooid, 3 heele goede, 3 gewone en 3 slechte plus een tiende gewone struik. Het gemiddeld cijfer per struik wordt dan vermenigvuldigd met 28 of 30.000 struiken en soms meer per Ha. De bekomen uitslag wordt vergeleken met het schattingscijfer der plaatselijke commissie.* ⁽⁴⁹⁾

Andere documenten over de schattingsperikelen geven ons ook een idee over de variëteiten die er toen in de regio gekweekt werden. Voor de halfvroeger waren dat Krüger (eigenhemer), Bintjes (*Geldersche muizen*) en Odenwalderblauwe. Als late soorten teelde men *de industrie, de roode ster, de alfa's en alle Duitse soorten*. Blijkbaar werd toen Duits plantgoed ingevoerd en gebruikt.

Het valt te betwijfelen dat de schattingen van de aardappelopbrengsten de werkelijke opbrengsten ook maar benaderden. Toch dienden ze als basis voor de opgelegde leveringen van aardappelen.

In die jaren tierde ook de zwarte markt welig. Vooral stedelingen zagen zich verplicht om soms diep in de geldbeugel te tasten om hun

GEEN VROEGE AARDAPPELEN

Indien de officieele diensten falen in de mobilisatie van den oogst en in de verdeling.

Zij falen wanneer :

Gij, verbruiker, UZELF bij producent of smokkelaar bevoorraadt.

Zij slagen wanneer :

Gij, verbruiker, VERTROUWEN schenkt aan de diensten die zich oprecht voor uwe bevoorrading inspannen.

MEDEBURGERS,

BLIJFT THUIS.

De aardappelen die U vandaag tegen woekerprijzen bij den producent gaat afbedelen waren bestemd om U morgen door uw winkelier verkocht te worden tegen den officieelen prijs.

BLIJFT THUIS.

Waagt voor enkele kilogram aardappelen geen correctionneele veroordeeling.

Stuurt het raderwerk der ravitailleering niet in den war.

HET WERKT VOOR U!

GIJ KRIJGT VROEGE AARDAPPELEN!

HEBT VERTROUWEN!

Affiches van de overheid haalden weinig uit tegen de welig tierende zwarte markt...

Naar: Hennau en Van den Wijngaert.

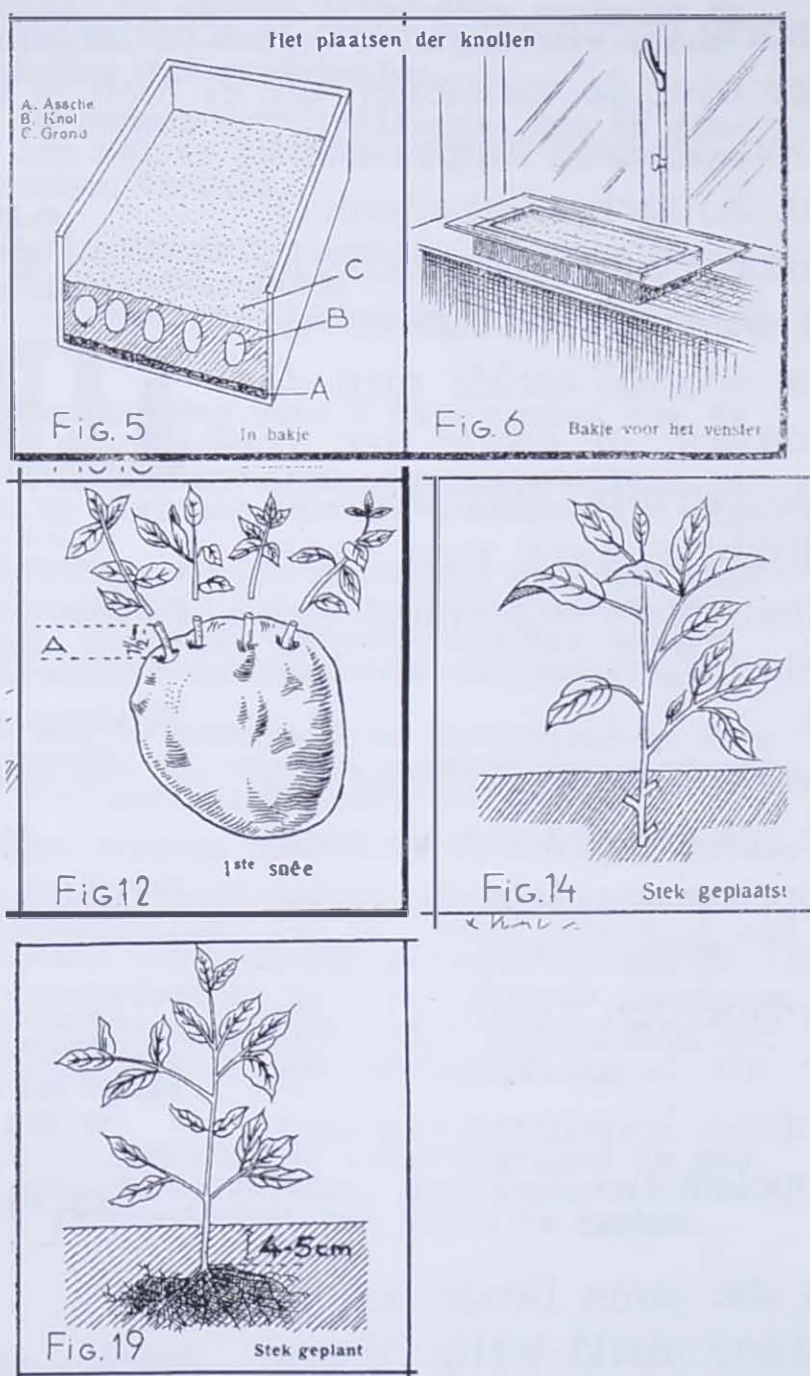

rantsoen aardappelen wat op te voeren. Vaak veel geld voor aardappelen van slechte kwaliteit, want weinig scrupuleuze handelaars en landbouwers maakten van de miserie van hun medemensen gretig gebruik om zich intussen te verrijken.

Diegenen die een lapje grond ter beschikking hadden, konden er aardappelen en groenten kweken en zo proberen om de dagelijkse menu's wat op te fleuren. Gebrek aan meststoffen en geschikt pootgoed zorgden aanvankelijk voor beperkte opbrengsten. De vindingrijkheid was echter groot en mettertijd verbeterden de resultaten. Zo propageerde men in 1941 het stekken van aardappelen om het gebrek aan pootgoed op te vangen. Daarbij werd het beschikbare pootgoed na het kiemen in een bak met aarde gebracht en op een warme plaats (binnen bij een raam) gezet. Als de eerste scheuten zo'n 10 cm bereikten, werden ze iets boven de grond afgesneden en op een beschutte plaats geplant. Daar konden ze wortel vormen en wanneer de stekken 15 cm hoog waren, werd de kop uitgenepen zodat de plant zich kon vertakken. Later, als er geen nachtvorst meer te vrezen viel, werden ze in de tuin uitgeplant en verder behandeld als uit pootgoed opgegroeide planten. ⁽⁵⁰⁾

TOT BESLUIT

Na de ontdekking van de Nieuwe Wereld werden in de loop van de zestiende eeuw nieuwe plantensoorten naar het

Belangrijkste bewerkingen bij het stekken van aardappelen.

oude continent gebracht. Daarbij hoorde ook de *Solanum tuberosum* of aardappel. Aanvankelijk reisde deze plant als curiositeit door Europa en kreeg als dusdanig her en der een plaats in tuinen van koningen, prinses, prelaten en kloosters.

Eerst tegen het einde van de zeventiende eeuw verscheen de aardappel in bepaalde regio's, onder andere in Vlaanderen, op de akkers en werd er gegeten. In de daarop volgende eeuw werd de aardappel naast brood zowat het belangrijkste voedingsmiddel van de bevolking. Dat had de patat te danken aan zijn hoge voedingswaarde en het gemak waarmee hij geteeld kon worden. Nogal wat onderzoekers stellen dat de opmerkelijke bevolkingsgroei in de loop van de achttiende eeuw hoofdzakelijk toe te schrijven is aan de beschikbaarheid van de aardappel als voedingsmiddel. Die afhankelijkheid van de aardappel had ook zijn schaduwzijde, zoals zou blijken toen in de jaren 1840 een aardappelziekte de opbrengsten decimeerde en voor een allang niet meer geziene hongersnood zorgde.

Het lijkt er dus op dat de aardappel mee bepalend is geweest voor de economische en sociale evolutie van de westerse maatschappij en daarmee ook voor een stuk het lot van onze soort heeft beïnvloed...

Jan CAMERLINCKX

Bronnen:

32. SMITH A., CANNAN E., *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 1904, Eerste uitgave 1776, heruitgave 1994.
33. LINDEMANS P., *Geschiedenis van de landbouw in België*, 2 delen, Antwerpen, 1952, deel II, p.182-197.
34. VAN DER FOSSE A.F.G., *Description d'une ferme de 28 Ha. située dans la commune de Ste.-Croix lez Bruges*, in Mémoires de la Société d'agriculture de Bruges, (1808).
35. SCHEPENS L., *Van vlaskutser tot franschman*, Brugge, 1973, p.38.
36. VIAENE A., *De ongelukkige jaren veertig*. Uit het handboek van Judocus Wille 1840-1845, in Biekorf nr. 57, 1956, p.42.
37. SCHEPENS L., a.w., p.38. Met verwijzing naar Mémorial administratif 1843, Conseil provincial, session 1843, p.313-314.
38. SEMAL J., *L'épopée du mildiou de la pomme de terre (1845-1995)*, in Cahiers Agricultures, 1995, nr. 4, p.287-298.
39. SCHEPENS L., a.w., p.40.
40. STOCKMAN L., *Geschiedenis van Aalter*, Aalter. 1979, p.532.
41. STOCKMAN L., a.w., p.220.
42. BOSTOEN TH., *De angst voor het onbekende: de coloradokever zaait paniek in Europa (1870-1914)*, in Jaarboek voor Ecologische Geschiedenis, 2002, p.67-89.
43. STOCKMAN L., a.w., p.371.

44. BURVENICH FR., *Culture potagère a la portée de tous*, Gand, 1877, p.259-266.
45. BUBLLOT G., *De periode van 1914 tot 1980*, in *De Belgische land- en tuinbouw/Verleden en heden*, Brussel, 1980, p.55-57.
46. HENAU A. en VAN DEN WIJNGAERT M., *België op de bon. Rantsoenering en voedselvoorziening onder de Duitse bezetting 1940-1944*, Leuven, 1986.
47. Arrondissementscommissariaat Gent-Eeklo, *Omzendbrief aan de Heeren Burgemeesters, 20 augustus 1941*. Archief Jan Camerlinckx.
48. Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening, Inspectiediensten, *Nota aan de H.H. gewesthoofden, 29 augustus 1941*. Archief Jan Camerlinckx.
49. Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening, District Gent-Deinze, *Nota aan de H.H. gewesthoofden en controleurs, 6 september 1941*. Archief Jan Camerlinckx.
50. DE BACKER P., *Het stekken der aardappelen in woord en beeld*, Brussel, 1941.

CAFE "DE OUDE SMISSE" TE MARIA-AALTER

Helena Vandebussche.

Sinds 2 april 2006 heeft Maria-Aalter een dorpsfiguur en een stukje nostalgie verloren. Op die dag overleed Helena Vandebussche die meer dan een halve eeuw het café "De Oude Smisse" uitbaatte.

Komende van de kerk van Maria-Aalter en gaande naar de dorpskom, staat langs de rechterkant op de Wingestraat een herberg met een pleintje er voor. Boven de deur prijkt in grote letters "DE OUDE SMISSE". Ooit werd mij verteld dat het gebouw dateert van de periode uit het midden van de jaren achttienhonderd. In hoeverre deze beweringen juist zijn,

heb ik niet kunnen achterhalen. Ingezetenen uit het dorp herinneren zich wel dat, toen Maurice Sierens en zijn echtgenote Madeleine Lanoye de herberg overnamen omstreeks 1930, het er voorheen reeds herbergier Emiel Herteleer was die met zijn vrouw Farilde (?) de zaak uitbaatte.

Emiel was herbergier, smid en voerman. Wellicht vond de naam "De Oude Smisse" omstreeks deze periode hier zijn oorsprong. De smidse bevond zich in het rechter gedeelte van het gebouw, gelegen langs de huidige Wingestraat waar nog steeds de grote smidsepoort te zien is. Toen Maurice Sierens de zaak overnam, werd de smidse gedurende de Tweede Wereldoorlog gebruikt als plaatselijke "melkerij" (verzamelpunt van melkkannen van de boerderijen), zodat Maurice behalve het beroep van herbergier ook voerman werd. Zijn grootse taak bestond er in om bij de plaatselijke boeren de melkkannen te gaan ophalen die netjes opgesteld stonden vóór het hek van de boerderij. Van daar vertrokken de melkkannen naar een melkerij te Oedelem. De "melkerij" verdween omstreeks eind jaren veertig.

Café "De Oude Smisse" was van oudsher een bepalend dorpsbeeld die tevens centraal stond bij het kermisgebeuren. Het was hier dat

jaar na jaar "Pantes Peirdemolen" stond; later vervangen door een autoscooter of een of andere "zwieremolen". En de aankomststreep voor een plaatselijke kermiskoers werd gegarandeerd voor "De Oude Smisse" gekalkt.

Wie het geluk had om tot het voorjaar 2006 aan "De Oude Smisse" een bezoek te brengen, waande zich in "de tijd van toen". Men kreeg de indruk dat de tijd hier had stil gestaan en van einde en verre kwamen wandelaars of fietsers om het bijna historische intérieu te bezichtigen. Hoe gezellig was het er niet rond de oude ronde kachel waarvan een lange kachelbuis langs het plafond tot helemaal achterin liep om zodoende alles te verwarmen. Met enkele houtblokken was het er knusjes warm voor een paar uurtjes. De blinkende toog stond er bij zoals jaren voorheen met het verschil dat de tapkraan niet meer liep en het pintje uit een of ander flesje geserveerd werd. Zelfs boven de geldlade van de toog kon men nog het gleufje zien waar men de kwartjes, halve *frankskes* of *frankskes* kon laten vallen. Maar het is best aan te nemen dat hier ooit nog stukjes van vijf centiemen of tien centiemen (een "kluit" of een "dikken") door gevallen zijn.

Het biljart (carambole) met telraam en de vogelpik waren attributen die in een dorpscafé als "De Oude Smisse" niet mochten ontbreken en het kaartspel was een der activiteiten die er 's zondags steevast beoefend werden.

Men zou bijna durven zeggen dat "De Oude Smisse" het Bokrijk van Maria-Aalter was. Tot die bepaalde 2 april 2006...

Op die dag overleed uitbaatster Helena Vandenbussche en de zaak werd gesloten. "De Oude Smisse" stond er verweesd bij en door velen werd met weemoed gekeken naar de gesloten deuren en vensters. Want "Lena" was er niet meer.

Met het sluiten van het dorpscafé "De Oude Smisse" ging niet alleen een stukje nostalgie verloren, maar verdween tevens een dorpsfiguur. De laatste uitbaatster Helena Vandenbussche heeft er meer dan zestig jaar achter de toog gestaan. Ze was er gelukkig maar heeft voorheen een bewogen en getormenteerd leven gekend waarbij armoede meer voor de deur stond dan rijkdom.

Helena (Lena in de volksmond) werd geboren te Maria-Aalter op 6 augustus 1917 in het huidig huisnummer 73 van de Blekkervijverstraat. Ze was de oudste van vier kinderen en vader Hector Vandenbussche (Torke Bussche) en moeder Mathilde Van De Putte hielden er ook oogluikend - wat men toen noemde - een "verdoken"

café. Om de eindjes aan elkaar te knopen, ging vader Hector als seizoenarbeider aan de kust een centje bij verdienen. De woning die ze huurden, was eigendom van Ferdinand Schepers, eigenaar van de toen van eind en ver gekende boomkwekerijen. Op 1 maart 1919 werd Modest Van Laere als hoofdonderwijzer van de Gemeentelijke Jongensschool op pensioen gesteld en werd hem de woning die bij de gemeenteschool hoorde, ontzegd. Samen met zijn twee broers en twee zussen kocht hij de woning in de Blekkervijverstraat en kwam het gezin Vandenbussche op straat te staan. Het gezin nam daarop zijn intrek bij de familie Petrus (Peet) Laseur in de huidige Planterijstraat en verhuisde nog later naar het dorp in Maria-Aalter (een huisje naast de winkel, vroeger uitgebaat door Judith Steyaert). In 1931 trok Helena op 14-jarige leeftijd naar Blankenberge waar ze in het Engels gesticht "Gotschalck" "diende". Maar toen in mei 1940 de Duitsers België binnenvielen, vluchtten de Engelse eigenaars en het personeel van de "Gotschalck" met de vissersboot O315 - een Oostendse vissersboot - naar Engeland en Helena kwam terug naar Maria-Aalter. Ze nam haar intrek bij Victor Houttekeete en Augusta Van De Putte, zuster van Helena's moeder.

Na het overlijden van Madeleine Lanoye, echtgenote van Michel Sierens (zie hiervoor), ging Helena met haar moeder in "De Oude Smisse" wonen waar ze zou blijven tot bij haar overlijden op 2 april 2006.

Als ik terugdenk aan onze jeugdjaren, komen - zoals Jef Geeraert ze noemt - de dekherrinneringen voor de geest. Een aarden pleintje voor "De Oude Smisse", Pantès paardenmolen met de immer bengelende "flosse" die, voor wie ze kon grijpen, een gratis ritje opleverde op de blinkende op- en neergaande paardjes. De reuk van het oliebollenkraam en van de droogvis van Maurice Van Acker (Saay). De ingesmeerde kuiten van de "coureurs" die hun rondjes reden langs 't Nieuw Dreefken of 't Schuurloo om hun sprint uit te vechten aan de streep, recht tegenover "De Oude Smisse".

Hoe de zaken later ook zullen draaien of keren: de tijd van toen, of het nu een goede of een slechte tijd was laten we in het midden, komt nooit meer terug. Maar ook zij die deze tijd beleefd hebben, zullen één voor één hun herinneringen meenemen en daarom deze bijdrage om een stukje verleden uit het Aalters Hoekske niet te laten verloren gaan.

Henri DE BAETS

DE JONGELINGSJAREN VAN DE GEZINSBOND TE KNESSELARE

Gezinsbond is de nieuwe benaming van de vroegere 'Bond der talrijke huisgezinnen', later de 'Bond der Kroostrijke gezinnen' en nog later de 'Bond van de grote en jonge gezinnen'. In onze gemeente zag deze vereniging op 15 juli 1928 het levenslicht. De heren Arnaut, Buyse, De Baets, Maegerman, Rodts, Spanhove, Speeckaert, Van de Castele, Vanden Heuvel en de onderpastoor lagen aan de basis van deze geboorte.

Op nationaal vlak werd de bond op 8 mei 1921, enkele jaren na de Eerste Wereldoorlog, opgericht. Tijdens de oorlogsjaren was het aantal geboorten flink geslonken, wat trouwens heel normaal was. Eens de oorlogsjaren voorbij, steeg het aantal geboorten niet meer zoals voorheen. We mogen zeggen dat tussen 1870 en 1914 het een uitzonderingseeuw was inzake de nieuwgeborenen.

Juist in die periode dat er nog weinig grote gezinnen waren, werd de Bond opgericht als reactie tegen de geboortedaling. Verschillende redenen hiervoor kunnen aangehaald worden zoals: het economisch belang dat de grote gezinnen met zich meebrengen want zij verbruiken meer; doen dus de handel en de nijverheid heropbloeien. Ook het binnenlands verbruik stijgt. Maar dan moeten deze gezinnen ook financieel ondersteund worden. Een gezin met één of twee kinderen met hetzelfde loon, heeft een hogere levensstandaard dan een groot gezin.

De sterkte van een land hangt af van het aantal mannen. Hiermee wordt ook op de verantwoordelijkheid van de staat gewezen om grote gezinnen te promoten en te steunen.

Hetgeen de Bond altijd beoogd heeft en nu ook nog angstvallig overwaakt, is het neutraliteitsprincipe, d.w.z. los staan van elke politieke beweging of invloed.

Het aantal aangesloten gezinnen steeg gestaag. In 1924 waren het er al 45 000 om in 1931 het getal van 150 000 gezinnen te overschrijden. Bij die 150 000 gezinnen waren er van onze gemeente een 180-tal aangesloten.

Bij de geboorte van 'de Bond' in 1928 waren meer dan 160 aanwezigen. De zaal van de patronage werd als kraamkliniek omge-

toverd. De twee peters waren de heer Van Outrive uit Zomergem en de provinciaal secretaris de heer Mercelot. In hun betoog benadrukten ze de waarde van het gezin. Het gezin is de ideale plaats om kinderen weerbaar te maken voor het latere leven, is de hoeksteen van de maatschappij en brengt de kinderen sociale vaardigheden bij. Soms denkt men dat deze waarden in onze huidige tijd niet meer aan bod komen... Niets is minder waar. De krant, De Standaard, wijdde er een artikel aan, wel niet zo omvangrijk maar toch de moeite waard om te vermelden. Van de 160 aanwezigen traden 101 huisgezinnen toe. Een week later, tijdens de algemene vergadering, schreven nog eens 17 nieuwe leden zich in.

Zoals nu nog het geval is, werd de gemeente in verscheidene sectoren ingedeeld. Voor elke sector werd een verantwoordelijke gekozen om het laatste nieuws en activiteiten kenbaar te maken. Ze werden *wijkmeesters* genoemd en traden vanzelfsprekend ook bij tot het bestuur. In het totaal waren er 13 wijkmeesters. Uit deze groep werd als eerste voorzitter de heer A. De Baets gekozen, en twee ondervoorzitters de heren A. Omelis en Gaston Van den heuvel. Onderpastoor H. De Sutter werd tot secretaris en schatbewaarder benoemd.

Zoals elke vereniging werden de notulen van huishoudelijk reglement opgesteld. Het doel van de vereniging is het uitbouwen en verbeteren van het lot van grote gezinnen over alle politieke, religieuze grenzen heen. Als pluralistische organisatie wordt dit nog steeds aangehouden.

Er waren drie categorieën van leden:

- de werkende leden of leden die minstens 4 kinderen hebben of hadden. Zij betaalden een jaarlijkse bijdrage van 10 frank (25c.).
- de gewone leden zijn diegenen die de doelstellingen van de Bond bijtraden zonder inachtnaam van het aantal kinderen. Zij leverden een jaarlijkse bijdrage van 20 frank (€0,50).
- de steunende of beschermleden die jaarlijks 100 frank (€2,48) betaalden.

Jaarlijks was men van plan om twee algemene vergaderingen te beleggen. Op die vergaderingen werden alle leden uitgenodigd op een gezellig samenzijn, kwestie van de gezinnen op een gezonde manier ontspanning aan te bieden.

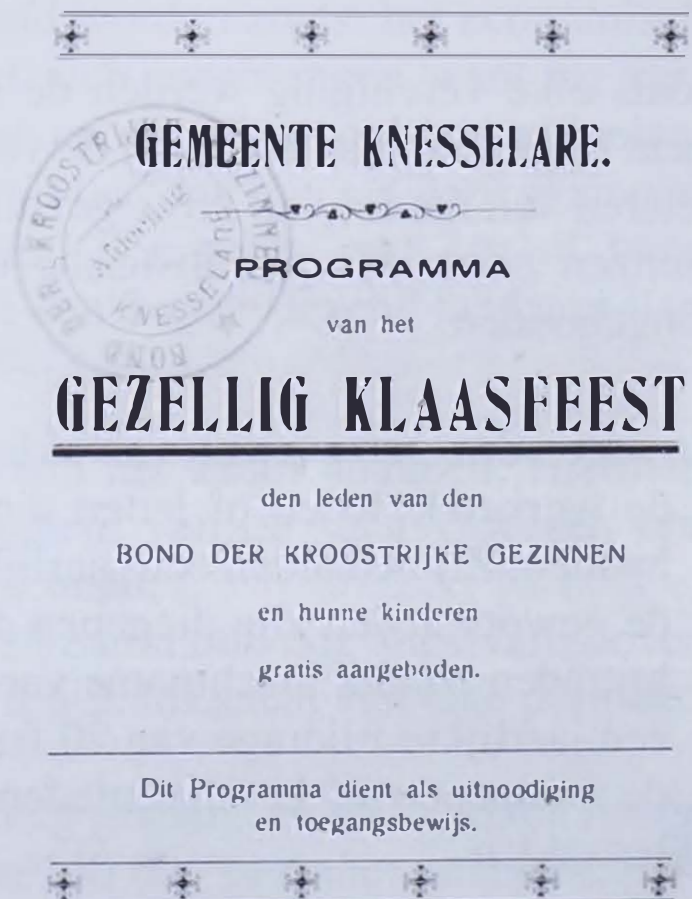

Zoals het spreekwoord zegt over nieuwe bezems, was dat ook het geval met de nieuwe vereniging. Bijna wekelijks werden vergaderingen belegd die talrijk door de bestuursleden werden bijgewoond. In het verslag van de gewestelijke vergadering te Zomergem lezen we dat de Bond zich inzet om volgende punten te verwezenlijken:

1. Vermindering van belasting voor auto's van meer dan vijf personen.
2. Aftrok van het belastbaar inkomen van het geld dat betaald werd voor het onderwijs van de kinderen.
3. Vrijstelling van legerdienst voor zonen van grote gezinnen waarvan reeds verscheidene zonen legerdienst hadden verricht.
4. Belastingsvermindering aan de gezinnen in verhouding van het aantal kinderen en hun ouderdom, zoals reeds in enkele buurgemeenten het geval was.

In een open brief van september 1928 werden de handelaars in onze gemeente aangespoord een prijsvermindering te geven aan de leden van de Bond. Op de vergadering van 14 oktober werd besloten inspanningen te leveren om het ledenaantal te verhogen. Via de wijkmeesters moest er nagegaan worden wie als werkend lid kon benaderd worden om bij de Bond aan te sluiten. Ook gezinnen met minder dan vier kinderen werden benaderd.

In november 1928 vond de eerste algemene vergadering plaats en op 2 december het eerste sinterklaasfeest voor de kinderen van drie tot 12 jaar. Er waren ongeveer een 250 rechthebbenden. Geen 250 maar wel 317 kinderen werden blij gemaakt. Elk rechthebbend kind kreeg een pakje ter waarde van 1 frank. Niet-leden van de Bond werden ook uitgenodigd maar

Deel van het programmablaadje dat toentertijd uitgegeven werd door de 'Bond der Kroostrijke gezinnen'.

die betaalden 2 frank (5c.) toegang. Het programma was de moeite waard.

Met de regelmaat van een klok werd in de Standaard over de Bond van Knesselare bericht. Tijdens de algemene vergadering die gehouden werd op zondag 25 november, werd een overzicht van vier maanden werking gegeven. Er werd gewezen op het voordeel dat de gemeente had bij het ontstaan van vele grote gezinnen. En om verder te gaan in de tijdsgeest, is het groot gezin een weldaad voor land en volk. Ook de economische kant van de zaak werd in de kijker gezet. Tot slot hield de heer J. Storme, advocaat, een pleidooi om de rangen te sluiten en zoveel mogelijk leden te werven om rechten en voordelen voor de grote gezinnen af te dwingen. De gezinsbond wordt een pressingsgroep.

De tweede algemene vergadering die zal plaats hebben op 19 mei 1929, stond in het teken van de nakende verkiezingen. In de Kamer, Senaat en de Provincie had de Bond reeds pionnen om de belangen van de grote gezinnen te verdedigen.

Op 11 augustus 1929 vond het moederfeest plaats. 's Morgens was er een korte academische zitting waarbij de heer R. De Wulf, provinciaal ondervoorzitter, het woord nam. Deze wees in zijn betoog op twee grote verwezenlijkingen van de Bond, namelijk het oprichten van het woning- en het studiefonds. Volgende te nemen stappen waren prijsverminderingen voor treinreizigers en een evenredige belastingsvermindering rekening houdend met het aantal kinderen ten laste. Een 120 van de 150 leden woonden deze zitting bij.

In de namiddag kwamen de moeders met hun kinderen aan de beurt.

Voorkant van het programmablaadje de dato 11 augustus 1929.

Een tweetal loten van de trekking op 20.04.1929.

De zaal van de patronage was afgeladen vol met een goede 400 aanwezigen. Van succes gesproken!

Om te koken, heeft men geld nodig, dus ook om een goede bondswerking te verzekeren. Van elke 10 frank (25c.) lidgeld, moest er 9 frank (22c.) afgestaan worden aan het hoger bestuur. Er restte dus 150 frank voor de werkingskosten. Het sinterklaas- en moederfeest kostten 400 frank (€9,92). En toch konden de eindjes aan elkaar geknoopt worden. Maar hoe? Wellicht door onbekende sponsers.

Tijdens de bestuursvergaderingen van eind 1929 werd beslist om in 1930 een tombola te organiseren. Met de opbrengst moest er een vlag voor de afdeling gekocht worden. De eerste loten zouden op zondag 1 december tijdens het *Klaasfeest* te koop aangeboden worden. Een onbekend sponsor gaf 100 frank (€2,48) om tijdens het feest verloot te worden. Alweer eens is het een onverhoopt succes

Heil onze Kroostrijke Gezinnen !

Aan de Bevolking !

KNESSELARE moet in **FEESTTOOL** zijn op
ZONDAG 28 SEPTEMBER !
DE VLAGGEN uitgestoken en de kransen uitgehangen.
ONZE KROOSTRIJKE GEZINNEN TER BERE !

DE PLAATSELIJKE AFDEELING VAN DEN BOND DER
KROOSTRIJKE GEZINNEN VIERT

De WIJDING en INHULDIGING

VAN HAAR

VAANDEL.

Hierna 't **PROGRAMMA** :

- Te 9.15 u. **Overhandiging** van het Vaandel en
Optocht naar de kerk van uit de patronagezaal.
- Te 9.30 u. **Wijding** van het Vaandel. **Plechtige Hoogmis**
waaronder **Gelegenheids-sermoen** door E. P. CELES-
TINUS, Oud-Provinciaal der Ongeschoeide Carmelieten.
Terugkeer naar de patronage waar
- Te 11 u. **Gewone Jaarlijkse Vergadering** voor de
leden, met **Algemeen Verslag** en **Gelegenheidsrede**.
- Te 12.30 u. **Gezamenlijk Vriendenmaal** den vreemden
deelnemers aangeboden.
- Te 2.30 u. **FEESTELIJKE OPTOCHT** van de deelne-
mende Maatschappijen en Afdeelingen van den Bond met Vaandels
en Muziek.
Kindergroepen en **PRAALWAGEN**
ter verheerlijking van de familie.
- Te 3.15 u. **OPENBARE FEESTVERGADERING**
in de patronagezaal
Spreekers : H. H. Graaf v' KINT DE ROODENBEKE, provinciale
voorzitter ;
R. DE WULF, provinciale ondervoorzitter ;
A. D'HAVÉ, volksvertegenwoordiger ;
E. H. C. VAN KERCKHOVE, diocesane proost.
- Te 5 u. **Muzikaal Kunstconcert** op de dorpsplaats door de
Koninklijke Kath. Fanfaren "TIJD EN VLIJT,, uit Waarschoot.

KOOPT HET FEESTBLOEMEKEN
DER KROOSTRIJKE GEZINNEN !

Het Kroostrijke Gezin verdient aller hoogachting en steun !

drukk. O. Arnaut-Goemaere, Knesselare.

Het Kroostrijke Gezin is de grondslag van 's Lands macht en grootheid !

Het Kroostrijke Gezin is de ware levenscel der samenleving !

Programma uitgegeven ter gelegenheid van de wijding en inhuldiging van het vaandel van Knesselare.

met 900 aanwezigen in de patronagezaal.

Het inrichten van de 'Grote Tombola' vergde heel wat mankracht en organisatie. Bestuursleden werden aangemaand om loten van huis tot huis te verkopen. Ook de winkeliers deden hun duit in het zakje. Zij boden de loten aan in hun winkel; boekjes van vijf loten aan 1 frank per lot. Wie een volledig boekje kocht, kon met de omslag aan een gratis trekking deelnemen.

De eerste prijs was een fiets van het merk Lea en had een waarde van 765 frank (€18,96). De tweede prijs was een wasmachine met een waarde van 450 frank (€11,16). Verder werd er uitgekeken naar nog een 200-tal prijzen. Op Pasen, 20 april, had de trekking plaats. De nummers 1571 en 2206 kaaptten de eerste en tweede prijs weg. Het werd een onverhoopt financieel succes. De vlag die 2535,25 frank kostte (€62,85), kon met de opbrengst van de tombola betaald worden.

De jaren 30 was een periode van nationaal en plaatselijk bewustzijn. Elke vereniging had zijn vlag of vaandel dat een symbool was voor zijn leden. In verscheidene afdelingen van het land werden dan ook vlaggenfeesten georganiseerd met muziek, optochten en grote en kleine vaandels. Met het rondschrijven van 24 juni 1929 werden de leden aangespoord om de *Vlaggefeesten* te Zomergem bij te wonen. In Waarschoot, Lovendegem, Zwevegem en Luik, werden inhuldigingen van de vlag gevierd. Ook de Knesselaarse afdeling kon niet achterwege blijven. Oorspronkelijk werd het feest op 6 juli gepland, maar algauw naar zondag 28 september 1930 verschoven omdat het provinciaal bestuur er aan hield aanwezig te zijn op deze plechtigheid. Een andere reden was ook dat de organisatie van het feest een langere tijd vergde dan voorzien. Daarom moest het nog grootser en beter zijn dan eerst gedacht. In september werd koortsachtig vergaderd om het feest in goede banen te leiden.

Als we het detailprogramma van de dag met opstelling van de stoet nazien, merkten we op dat heel het gebeuren een groot nationaal karakter kreeg.

- 1 drie ruiters.
- 2 jonge wacht met vaandel en banderolle met als opschrift "Kroostrijke Landen – Rijke Landen."
- 3 strijdbroeders met vaandel.
- 4 Boerenbond met vaandel.
- 5 soldaten met vaandel.
- 6 oud-strijders met vaandel gevolgd door werklieden met ban-

- derolle met als opschrift "de K.G. vragen een familiebestuur."
7 de fanfare "Tijd en Vlijt" uit Waarschoot.
8 vlaggen met afgevaardigden van Dinant, Verviers, Leuven, Tongeren en Sint Niklaas-Waas.

Het provinciaal bestuur met banderolle met als opschrift "Het KG vraagt veralgemeening van het Familieloon."

- 9 Ruiselede met 50 leden en Oedelem met vlag.

10 afdeling Sint-Joris.

11 afdeling Ertvelde met vlag (waren afwezig).

12 afdeling Zelzate.

13 afdeling Overmeire met vlag.

Hierachter volgden leden met een banderolle met volgende melding: "Leve Minister Heyman, beschermer van de KG."

14 afdeling Aalter met 50 leden.

15 afdeling Lovendegem met vlag.

19 afdeling *Meerendree*.

17 afdeling Hansbeke met 15 leden.

18 afdeling *Somergem* met vlag en 50 leden.

19 afdeling Ursel met 50 leden.

Hierachter volgden leden met een banderolle met volgende melding: "O Vlaanderen, hoe schoon is uw kinderkroon!"

20 een kindergroep jongens.

21 een kindergroep meisjes.

22 afdeling Knesselare met vlag.

23 een praalwagen uitbeeldend "de Verheerlijking van het gezin."

24 twee ruiters.

De zaal van de patronage was volledig bevlagd en werden volgende spreuken en gezegden aangebracht:

"Welkom!"

"Heil onze Kroostrijke Gezinnen."

"Een Kroostrijk Volk, een schoon Rijk Volk!"

"Het Gezin groot en krachtig, maakt het land sterk en machtig!"

Waar de stoet voorbijkwam, waren de huizen versierd en drie praalbogen met spreuken versierden de straten. Op de dorpsplaats stond een versierde en bevlagde kiosk.

Deze manifestatie is niet ongemerkt voorbijgegaan. Drie dagbladen vertelden in geuren en kleuren wat er die dag in Knesselare dorp had plaatsgevonden. Een schaduwzijde moeten we toch melden. Het

van NIET-LOONTREKKENDEN: "Mijnheer, waar kan ik mijn kindertoeslag gaan ont-
 linter: "De wet van 1930 kent ze alleen toe aan loontrekkenden."
 OND DER KROOSTRIJKE GEZINNEN IN BELGIË, zal er voor zorgen... en zal
 lers KINDERTOESLAG doen toekennen.
 lit te bespoedigen... WORD LID van den BOND (17, Voorloopig-Bewindstraat, Brussel)

bestuur hoopte op een massale aangroei van leden, doch het bleef bij een ijdele hoop. Het bestuur liet zich niet ontmoedigen en werkte verder.

Naast al dat feestgedruis, was er ook oog en oor voor de noden van de gezinnen. Denken we maar aan het Woningfonds dat opgericht werd ten voordele van de grote gezinnen. Het secretariaat van de Knesselaarse afdeling was eerder een vraagbaak. Problemen zoals het pensioen en de kindertoeslag kwamen aan bod. Een jaarlijks terugkerende gebeurtenis dat veel bijval genoot, was het sinterklaasfeest en de algemene vergadering voor de leden.

Een afvaardiging van Knesselare ging in 1931 naar de vlaggenfeesten te Oostende, Namen, Ruiselede en Wijtschate.

Alleen loontrekkenden hadden recht op kinderbijslag; een onrechtvaardigheid waar het algemeen bondsbestuur zich tegen verzette.

De volgende jaren verminderde het ledenaantal. Een eerste bestuurswissel vond plaats in 1933. De heer Raymond Stock kwam in de plaats van de heer Jos van Hooreweghe die ontslag nam. In 1934 kwam de heer Victor Wittevrongel in de plaats van de heer A. Ornelis.

Op 4 November 1934
GROOTE BETOOGING
der Kroostrijke Gezinnen te Brussel

Voor 13 jaar werd de Bond der Kroostrijke Gezinnen gesticht, met het doel de levensvoorwaarden voor onze kroostrijke gezinnen te verbeteren, zoowel op zedelijk als op stoffelijk gebied. Door het onvermoeid en offervaardig werken der propagandisten, plaatselijke besturen en wijkmeesters is de Bond gegroeid tot een machtige organisatie met 165.000 leden.

Nu lacht of spot men niet meer met den Bond der K. G. maar er wordt nu in het geniep gewerkt om zijn invloed en macht te verminderen en stilaan te niet te doen, wat wij met zooveel moeite verkreegen hebben.

De kroostrijke gezinnen hebben veel vijanden vooral te Brussel in de ministeries, waar duizenden kinderbeperkers en kinderarme gehuwden zitten, die niet kunnen verkroppen dat wij stilaan, stuk voor stuk onze rechten veroveren; ook rondom ons zien wij samenspannen tegen onze rechten door die kinderbeperkers! Aan die heeren tegenwerkers moeten wij laten zien dat wij, kroostrijke gezinnen, eensgezind vooruitrukken en dat wij kost wat kost ONS VOLLE RECHT willen bekomen OP ALLE GEBIED en BINNEN AFZIENBAREN TIJD.

De tijd van smeken en bedelen is voorbij!!

Wij eischen ons recht en op de eerste plaats:

1. — Dat de familievergoeding gehandhaafd blijve en uitgebreid worde tot de niet loontrekkenden: namelijk thuiswerkende melmannen, neeringdoeners, kleine landbouwers, enz.
2. — Dat de prijsvermindering op het spoor toegestaan blijve aan de ouders van kroostrijke gezinnen levenslang, en alle kinderen van kroostrijke gezinnen tot zij 21 jaar zijn geworden.
3. — Dat de legerlasten gelijkmatig gedragen worden door alle gehuwden; zoowel door de kinderbeperkers en kinderarme gehuwden als door de K. G.
4. — Dat voor alle ingevoerde belastingen er ontlastingen worden toegepast naar evenredigheid der gezinslasten.

Dit willen wij aan het verstand brengen van de heeren Ministers, Senatoren en Volksvertegenwoordigers! Dit moeten ook de Brusselsche vijanden en tegenwerkers der kroostrijke gezinnen weten!

En daarom gaan we op 4 November met 100.000 vaders van K. G. naar Brussel! Alle kroostrijke gezinnen willen van de verbeteringen genieten en moeten dan ook zonder uitzondering medewerken om ons recht te veroveren.

Al wie kan gaat mee naar Brussel op 4 November! En al wie niet kan meegaan, betale een steungeld om de reiskosten van onze 'min begoede K. G. te helpen dekken.

Binnen eenige dagen komen de wijkmeesters ten huize om de namen der betoogers op te nemen en het steungeld te ontvangen.

De reiskosten bedragen 20 fr. (heen en terug). Men gaat met speciale treinen. Een buitenkansje om een goedkope reis naar Brussel. Na den middag is men vrij.

Wij willen wat is recht en zullen winnen wat wij willen, als ieder medewerkt! — Wie nog geen lid is, wordt het zonder uitstel!

ALLEN NAAR BRUSSEL OP 4 NOVEMBER!!!

Het Bestuur.

Pamflet om leden naar de grote betoging van 4 november 1934 te halen in Brussel. In het pamflet zijn de eisen te lezen.

Het algemeen bondsbestuur riep op tot een grote betoging te Brussel. Om de kas te spijzen, werd besloten om op 18 november het toneelstukje Duimpje in drie bedrijven, door de kinderen te laten opvoeren. Het financieel plaatje was teleurstellend. Slechts een netto-opbrengst van 394,35 frank (€9,78) voor twee voorstellingen is wat weinig.

Op 29 september 1935 was het de beurt aan onze buurgemeente Aalter om het vlaggenfeest in te richten. Er werd door het bestuur van Knesselare opgeroepen om massaal achter onze vlag mee op te stappen. Er werd verzameld aan de tramstatie aan de herberg van De Grauwe.

Stilaan begon een moeilijke tijd voor de prille Knesselaarse vereniging. Was het de voorbode van de crisis die zich liet voelen? Het ledenaantal ging zonder reden achteruit. De boni getrokken uit de georganiseerde feesten, waren matig bevredigend. Tenslotte dienden die gelden voor het sinterklaasfeest. In 1937 gaf de gemeente een financieel steuntje van 300 frank (€7,44).

De gezinsbond was amper 12 jaar oud toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Vanzelfsprekend werden de activiteiten terugschroefd. Enkel het kasboek werd nauwkeurig bijgehouden. In 1944 werd voor het eerst terug een sinterklaasfeest ingericht.

In 1959 overleed H. Van de Castele, voorzitter van de Bond.

Willy STEVENS

Het heeft de Heer behaagd tot Zich te roepen de ziel van zijn trouwe dienaar

Mijnheer

Herman, Petrus Van de Casteele

echtgenoot van Mevrouw

Leonie Veevaete

geboren te Knesselare op 1 juni 1884 en aldaar godvruchtig overleden op 26 mei 1959, gesterkt door al de Troostmiddelen van onze Moeder de H. Kerk.

Erelid van de Bond van het H. Hart en van verscheidene godvruchtige genootschappen.

Oud-Bestuurder van N. V. Cogétama - Néron Knesselare.

Voorzitter van de Bond der Grote Gezinnen. - Ondervoorzitter van de Christelijke Mutualiteit. - Schatbewaarder van de Muziekmaatschappij „Willen is Kunnen“.

Ridder in de Leopoldsorde.

Vereerd met het nijverheidsereteken 1e en 2de klas; met het ereteken van de Mutualiteit en van het Belgisch Muziekverbond.

Dit melden U, diep ontroerd, maar in volle overgave aan Gods heilige Wil :

Mevrouw H. VAN DE CASTEELE, geboren Leonie VEEVAETE ;

zijn echtgenote.

Juffrouw Martha VAN DE CASTEELE ;

Heer en Mevrouw Hilaire VAN DE CASTEELE-CORIJN en kinderen : Francine en Greta ;

Heer en Mevrouw Jeroom VAN DE CASTEELE-GOEMAERE en kinderen : Frans, Lea en Rositta ;

Heer en Mevrouw Gerard VAN DE CASTEELE-COOREMAN en kinderen : Jan, Annemie en Katrien ;

Heer Edgard VAN DE CASTEELE ;

zijn kinderen en kleinkinderen.

Heer en Mevrouw Leon VAN DE CASTEELE-MORET ;

Heer Adolf VEEVAETE-†VAN DER MEIREN ;

Mevrouw Weduwe Alfons DE VliegHER-VEEVAETE ;

zijn broers, schoonbroers en schoonzusters.

De familiën VAN DE CASTEELE, VEEVAETE en MONTMORENCY.

De Eerw. Zusters van het Wit-Gele Kruis.

De plechtige begrafenisdienst, gevolgd van de teraardebestelling, waartoe Ued. vriendelijk uitgenodigd wordt, zal plaats hebben in de Sint-Willibrorduskerk te Knesselare,

op zaterdag 30 mei 1959, te 10.30 h.

De dertig Gregoriaanse missen zullen gelezen worden bij de Eerw. Paters Missionarissen van het H. Hart te Beernem.

De Rozenkrans zal gebeden worden in de kerk te Knesselare, op vrijdag 29 mei te 13 h.

Vergadering aan het sterfhuis, Nieuwstraat, 4, te 10.15 h.

Gedenk zijn ziel in uw godvruchtige gebeden.

Knesselare, 26 mei 1959.

Uitg. Hubert Buyse-Verplaetse Knesselare

Overlijdensbericht van Herman, Petrus van de Casteele.

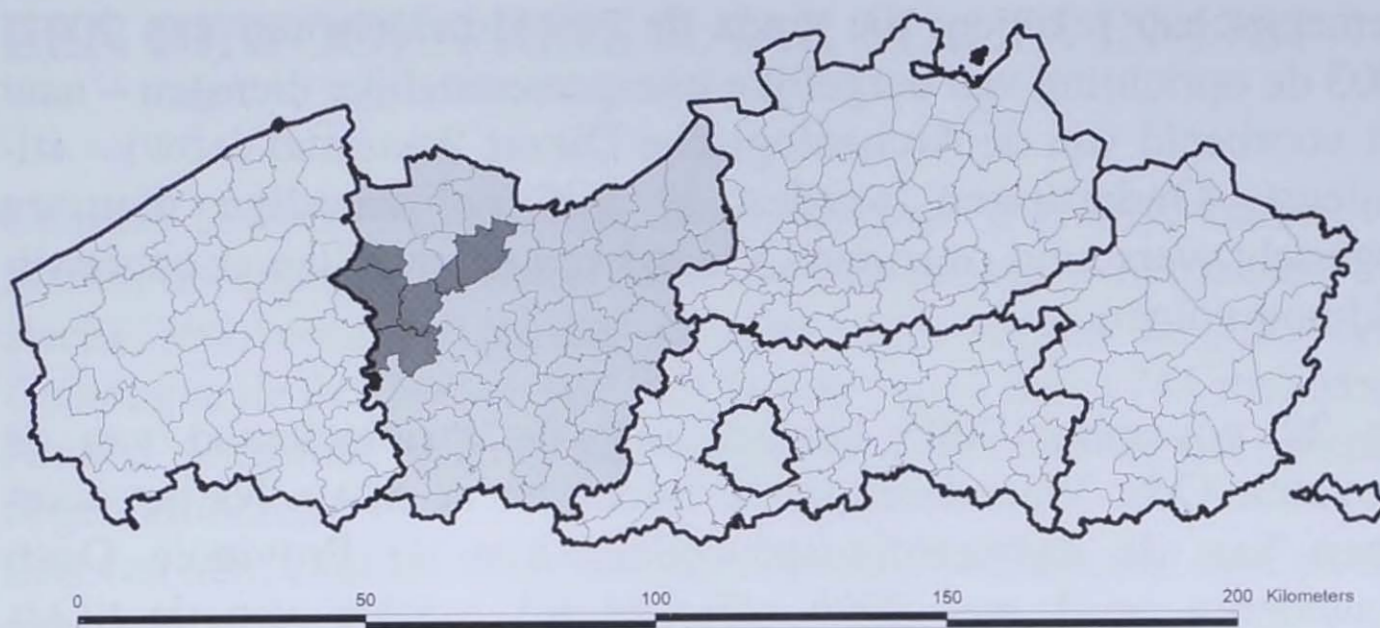
KALE–LEIE ARCHEOLOGISCHE DIENST (KLAD) ⁽¹⁾ EEN GEMEENSCHAPPELIJK ARCHEOLOGISCH ERFGOEDBELEID VOOR ZES OOST-VLAAMSE GEMEENTEN.

Op 5 mei 2003 werd de nieuwe intergemeentelijke projectvereniging Kale-Leie Archeologische Dienst (KLAD) door de gemeenten Aalter, Deinze, Knesselare en Nevele boven de doopvont gehouden. Nog datzelfde jaar trad de gemeente Evergem toe en in 2004 sloot ook de gemeente Lovendegem zich aan. Met deze nieuwe archeologische dienst creëerden de zes gemeenten een instrument om hun archeologisch erfgoed te beheren. Noodzakelijk daar de snelle ontwikkeling van de regio wegens de vele infrastructuurwerken een immense druk veroorzaakt op het ondergronds patrimonium. Net omdat de KLAD zo dicht bij het lokaal (bestuurs)vlak staat is de dienst veel vroeger via allerhande kanalen op de hoogte van de geplande grote werkzaamheden. Een goede relatie met de gemeentelijke besturen en de diensten stedenbouw en ruimtelijk ordening is dan ook een must.

Tot de werking van deze dienst behoren het organiseren en promoten van een duurzame archeologische monumentenzorg op dat lokaal vlak. Daarbij ligt de klemtoon op het behoud en het beheer van het archeologisch patrimonium, al dan niet in situ.

Om dit te verwezenlijken koppelt de KLAD een archeologisch advies aan de gemeentelijke ruimtelijke structuurplannen en aan de stedenbouwkundige aanvragen van grote werkzaamheden. Dit gebeurt telkens in samenspraak met de Afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse Gemeenschap, bevoegd voor het beheer van het archeologisch patrimonium.

Dergelijk archeologisch advies kan de voorwaarde stellen dat er een werfcontrole of een vooronderzoek met proefsleuven moet plaatsvinden voor de aanvang van de werkzaamheden. Op die manier kunnen eventueel aanwezige archeologische sites snel opgespoord worden en kan er een archeologisch (nood)onderzoek op uitgevoerd worden.

Het werkgebied van de KLAD.

Naast de adviserende en archeologisch uitvoerende taak investeert de KLAD zoveel mogelijk in publiekswerking. Daarom worden bijdrages geleverd aan Vlaamse initiatieven zoals Erfgoeddag, Open Monumentendag en Nacht van de Geschiedenis, maar ook aan lokale initiatieven. De KLAD is dan ook actief betrokken bij de werking van heemkundige kringen en lokale en interlokale erfgoedcellen.

Om de werking van de KLAD te financieren, betalen de deelnemende gemeenten een jaarlijkse bijdrage. Deze bestaat uit een vast bedrag aangevuld met een variabel bedrag gebaseerd op het aantal inwoners en de oppervlakte. Deze formule is gebaseerd op de impact die een gemeente kan hebben op het archeologisch patrimonium. In totaal wordt zo een pot van ongeveer € 40 000 aangelegd.

Positief proefsleuvenonderzoek leidt tot de ontdekking en het onderzoek van de site van Knesselare Kouter, voorafgaand aan de ontwikkeling door Veneco ⁽²⁾.

Daarnaast kan de KLAD al sinds zijn oprichting op een jaarlijkse subsidie van € 50 000 van de Afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse

Gemeenschap rekenen, die sinds de beleidsprioriteiten van 2002-2003 de oprichting van dergelijke intergemeentelijke diensten – naar het voorbeeld van de Archeologische Dienst Waasland (ADW) – stimuleert. Ondertussen werden al vijf gelijkaardige diensten opgericht, verspreid over gans Vlaanderen en er zullen er ongetwijfeld nog volgen.

Op 22 november 2005 besliste ook de Provincieraad van de Provincie Oost-Vlaanderen toe te treden tot de KLAD. Na het doorlopen van de aanvaardingsprocedure kon de Provincie Oost-Vlaanderen op 1 mei 2006 officieel lid worden van de KLAD. Daarmee kan de dienst, naast de inbreng van provinciaal archeoloog Luc Bauters in de Raad van Bestuur en de hulp van provinciaal archeoloog Bart Cherreté, bij de onderhandelingen over het integreren en uitvoeren van archeologisch (voor)onderzoek bij projecten, vanaf nu ook rekenen op een financiële injectie van € 10 000 op jaarbasis.

De krijtlijnen voor de werking van de KLAD worden uitgezet door de Raad van Bestuur waarin gemeenteraadsleden van de toegetroden gemeenten en de provincie zetelen. Zo zijn de participanten verzekerd van hun eigen accenten binnen de werking van de KLAD. Zij worden bij het besturen van de KLAD bijgestaan door een team van administratieve en archeologische adviseurs.

De dagdagelijkse werking is in handen van de intergemeentelijke archeologen David Vanhee en Johan Hoorne. Zij zijn gehuisvest in de maatschappelijke zetel van de KLAD in het koetshuis van het kasteel van Poeke ⁽²⁾ waar een werkruimte, een bureau en een loods zijn ingericht.

David VANHEE & Johan HOORNE

1. www.deklad.be
2. KLAD, Kasteelstraat 26, 9880 Aalter, tel + fax 051 636 136, info@deklad.be

EEN BEWOGEN REIS NAAR MALTA IN 1781

Charles Florent Idesbald de Preud'homme d'Hailly, baron van Poeke, liet rond het midden van de achttiende eeuw het kasteel van Poeke renoveren en maakte er naar zijn zeggen *la plus belle Campagne de la Flandre* van. Hij huwde op 13 mei 1741 met Marie Anne d'Alegambe en in de daarop volgende jaren kreeg het echtpaar negen kinderen.

Eén van hen, Charles François, geboren in 1746, werd al kort na zijn geboorte ingeschreven in de orde van Malta. ⁽¹⁾ Later zou hij *commandeur* van de orde worden, eerst in Moisy-le-Temple, later in Vaillanpont nabij Nijvel. Hij werd zelfs vertegenwoordiger van de Orde bij het Oostenrijkse hof in Brussel.

Charles François ging naar school in het Louis-le Grand college in Parijs en op achttienjarige leeftijd nam hij dienst in het Oostenrijkse leger als luitenant van de genie. In 1777 werd hij opgenomen in de *Academie Impériale et Royale* te Brussel. Hij publiceerde er verschillende wiskundige studies. In de Franse Tijd was hij actief in diverse wetenschappelijke instituten en toen Willem I de Academie in 1816 in eer herstelde, werd hij er niet alleen lid maar ook directeur van. Na een rijk gevuld leven overleed hij in 1827.

Van hem is in de archieven een brief bewaard van een reis naar het eiland Malta in de nazomer van 1781. ⁽²⁾ De reis kaderde in zijn functie van Ridder van de Orde van Malta. De brief, die we hierna in een vrije vertaling uit het Frans weergeven, werd op 12 september 1781 in Malta geschreven en was gericht aan zijn moeder die toen al in Doornik in een klooster verbleef, in de buurt van haar twee zoons die er priester waren.

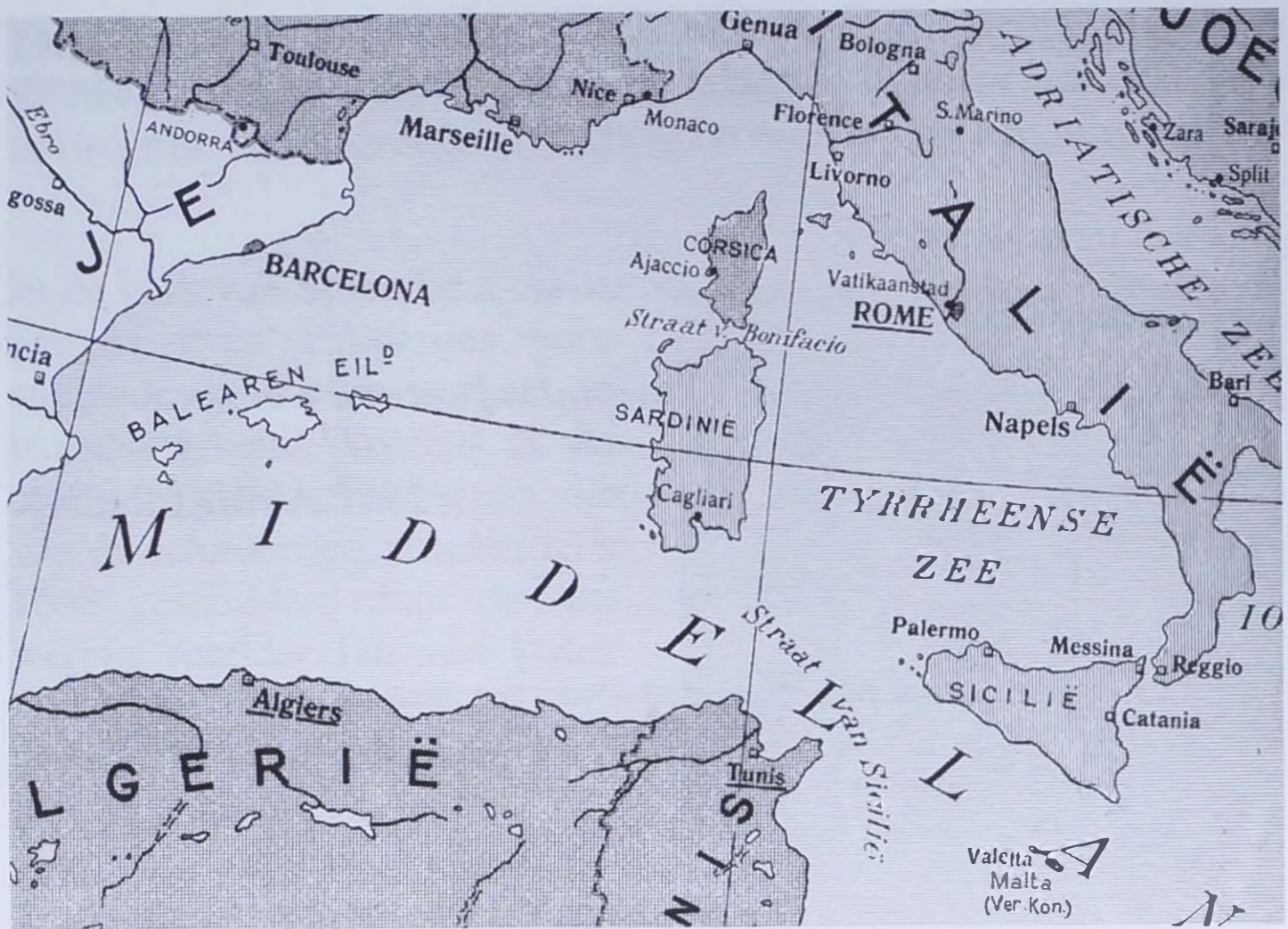
Het achtpuntige ridderkruis van Malta.

Lieve moeder,

Eindelijk ben ik ter bestemming gekomen. Dat gebeurde niet zonder moeite en gevaar, zoals u zal zien in het hierna volgende relaas.

Op 6 augustus ben ik ingescheept op een afschuwelijk Venetiaans schip dat een Turkse ambassadeur van Marokko naar Malta bracht.⁽³⁾ Naast de Turk waren er vijf ridders, ikzelf en een veertigtal rekruten aan boord. De eerste vijf dagen ging alles naar wens, maar de zesde dag begonnen de tegenslagen. Eerst ontstond er brand aan boord, maar daar er geen gebrek aan water was kon die vlug geblust worden. 's Avonds kruisten we een kaperschip. Met een schot voor de boeg werden we aangemaand om langszij van het schip te gaan liggen en ons te laten controleren. Als neutraal schip hadden we geen andere keus. Ons schip werd geïnspecteerd en onze patentbrieven werden nagezien. Alles bleek in orde, maar we hadden toch geluk dat de kaper al een ander schip opbracht, want anders hadden ze ons ook verplicht om mee te gaan naar Mahon.⁽⁴⁾ Gelukkig konden we onze reis verder zetten.

We hoopten dat daarmee de tegenslagen voorbij waren, maar de achtste dag bleek dat de kapitein de vaarroute kwijt geraakt was en het ontbrak ons aan drinkwater. Hij besloot terug te keren naar Sardinië dat we op dertig mijlen voorbij gevaren waren. Ofschoon we in het zicht van de haven waren, konden we er niet aanleggen en we moesten vijf mijl van de haven voor de kust aanleggen. We hadden gedacht daar drinkwater te kunnen indoen, maar op die plaats waren al vier schepen gestrand waarvan de bemanning besmet was met de pest. Een vijfde schip dat van Malta kwam had nog maar drie man aan boord. Dat schip had men in brand gestoken en de toegang tot de haven werd geblokkeerd. Dat bracht ons in een benarde situatie daar er nog hoogstens voor twee dagen water was en het verbruik was al gerantsoeneerd op een halve liter per man en per dag. Eén van de ridders besloot om met enkele mannen met een sloep naar de haven te roeien, maar een hevige wind wierp hen op de kust en ze dienden tot 's anderdaags morgens te wachten alvorens terug te kunnen keren. Voor enkele lous' hadden ze nochtans een vat water kunnen bekomen, maar dat volstond niet. Dezelfde avond nog ondernam de kapitein een nieuwe poging om de haven te bereiken. 's Nachts stak andermaal hevige wind op en het duurde drie dagen voor die ging liggen. Na vier dagen was de kapitein nog altijd niet terug en we besloten om te trachten de haven te bereiken. Daarbij raakte het schip vast op een zandbank en het was een mirakel dat we

Detail uit kaart Middellands zeegebied. De reisroute liep van Marseille naar Sardinië, Sicilië en Malta.

door manoeuvreren los konden komen en terug voor anker konden gaan op onze oorspronkelijke plaats. Daarbij kwam nog dat men ons van op een toren op de kust toeriep dat we moesten vertrekken. We konden echter niet vertrekken en om ons te dwingen, werd het geschut ingezet. Een kanonskogel viel vlakbij het schip. We bleven echter ter plaatse. Kort daarna kwam de kapitein met de sloep, samen met een ander schip terug. Het had drinkwater aan boord en na het overladen konden we vertrekken.

Zes dagen later bereikten we Sicilië en omdat het aan voedsel ontbrak, werden daar de voorraden aangevuld. Uiteindelijk kwamen we op 6 september op Malta aan. Daar we onderweg bezoek gehad hadden van kapers werden we voor twintig dagen in quarantaine geplaatst.

De zeereis heeft mij niet veel last bezorgd. Alleen de tweede dag ben ik ziek geweest en heb moeten braken.

Omhels mijn dierbare broers en doe de groeten aan mijnheer de Witry. ⁽⁵⁾ Hij zal waarschijnlijk al een brief ontvangen hebben van

zijn neef die ik in Marseille ontmoet heb. Ik kan je nog niets zeggen over het land waar ik aangekomen ben, want ik kan het voorlopig alleen maar zien met een verrekijker.

*Vaarwel lieve moeder.
Uw 'konijn' omhelst u.*

Brieven kunnen via Marseille naar Malta gestuurd worden.

Jan CAMERLINCKX

Bronnen:

1. De Souvereine Militaire Hospitaal Orde van Sint-Jan-van-Jeruzalem, van Rhodos en van Malta, ook wel Maltezer Orde of Orde van Malta genoemd, is een Rooms-katholieke ridderorde.
Ze werd opgericht als Kruisvaardersorde en is genoemd naar hun beschermheilige Johannes de Doper. De ridders, die geloften van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid moesten afleggen, richtten zich vooral op de verzorging van zieken en werden daarom ook wel Hospitaalridders genoemd. Toch had de orde ook een militaire taak en stond onder andere in voor het beschermen van pelgrims en ziekenhuizen. Door de oprukkende Turken en de val van de door de Kruisvaarders gestichte landen, zag de orde zich enkele keren genoodzaakt te verhuizen, achtereenvolgens naar Akko, Cyprus en Rhodos. Uiteindelijk ging ook Rhodos verloren. In 1530 beleende keizer Karel V de Ridderorde met het graafschap Mergentheim in Duitsland en het eiland Malta. De Orde verdedigde Malta tegen verschillende Turkse invasies en leverde honderden galeien die bijdroegen aan het afslaan van de Turkse poging om de Middellandse Zee, en daarmee Europa, te veroveren. Ten tijde van de Napoleontische oorlogen gingen deze bezittingen verloren.
2. RAG, *Archief van de familie de Preud'homme*, nr.4, correspondentie.
3. Zoals uit het verdere relaas blijkt, scheepte commandeur de Preud'homme waarschijnlijk te Marseille in.
4. Mahon is een havenstadje op het eiland Minorque (Balearen).
5. Waarschijnlijk gaat het hier om Louis d'Everlange-Witry (1719-1791), fysi-cus en mineraloog, kanunnik in Doornik en directeur van het Cabinet de curiosités van Karel van Lorreinen.

DE ZEVEN WERKEN VAN BARMHARTIGHEID

ZEVEN MERKWAARDIGE SCHILDERIJEN VAN JAN VAN BALEN
IN DE KERK VAN SINT-MARIA-AALTER.

In de kerk van Sint-Maria-Aalter hangen zeven schilderijen, voorstellende de 'Zeven werken van barmhartigheid'. Volgens de datering en handtekening op één van de schilderijen, werden ze in 1648 geschilderd door de Antwerpse schilder Jan van Balen. Was deze niet zo bekend, zijn vader, Hendrik van Balen, was dat des te meer.

Omdat de schilderijen aan een grondige restauratie toe waren werd in 2001, naar aanleiding van de viering van 150 jaar parochie St.-Maria-Aalter, bij de

overheid aangedrongen om de werken te laten restaureren. Inmiddels is met de restauratiewerken begonnen en zijn al twee schilderijen hersteld. Een derde schilderij komt dit jaar aan de beurt.

In een poging om de werken in de belangstelling van het groot publiek te brengen, organiseerde onze heemkundige kring op 8 december 2006, een historische evocatie rond de 'Zeven werken van barmhartigheid'. Dat gebeurde in samenwerking met de kerkraad en de pastoor. Daarbij kwamen diverse aspecten aan bod: het christelijk thema van de 'werken van barmhartigheid', de herkomst van de schilderijen, schilder Jan van Balen en de restauratie van de schilderijen. In onderhavige publicatie willen we ook onze lezers kennis laten maken met de merkwaardige schilderijen van Jan van Balen in de kerk van Sint-Maria-Aalter.

EEN KERK OP 'T HOEKSKE

In het westen van het uitgestrekte Aalter ligt Sint-Maria-Aalter of 't *Hoekske* zoals men het dorp daar nog altijd graag noemt. Vanaf het einde van de zeventiende eeuw werden de uitgestrekte velden die er lagen geleidelijk omgezet tot bossen en her en der verschenen ook

enkele landbouwbedrijven. Eerst in de eerste helft van de negentiende eeuw ontstond er een woonkern. Het waren mensen uit Aalter en omliggende dorpen die zich hier kwamen vestigen en hoopten om ondanks de slabakkende economische conjunctuur, toch nog een bestaan te kunnen opbouwen. In 1811 stonden er op het Hoekske 69 woningen, waarvan er 24 gesitueerd waren ten oosten van de *Zoutweg*, de huidige Wingenestraat. Rekening houdend met een gemiddelde gezinsgrootte van 5 personen zouden er toen ongeveer 345 mensen gewoond hebben. In 1846 telde het Hoeksken al 174 huizen en 905 inwoners. In vijfendertig jaar was het aantal inwoners bijna verdrievoudigd.

Nadat er in 1840 in Aalter al een derde onderpastoor was bijgekomen omwille van het stijgend aantal inwoners, onder andere op *den Aelterschen* hoek, dacht men enkele jaren later aan de oprichting van een kerk op het Aaltershoekske.

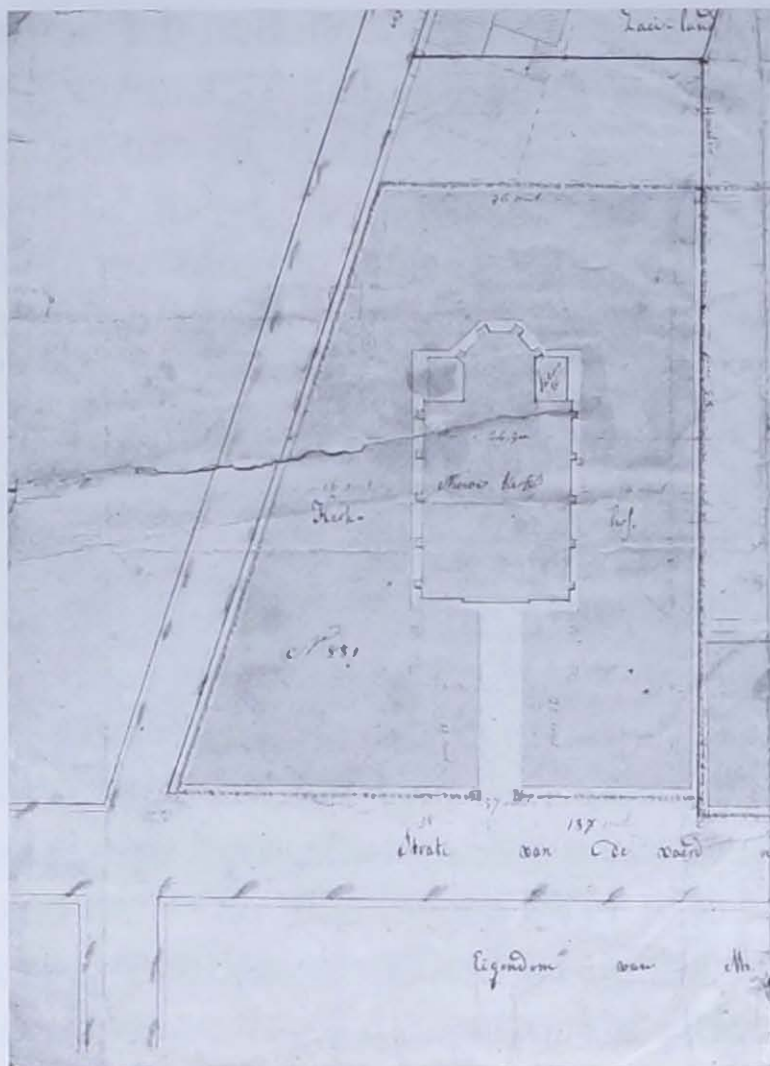
In 1844 was onderpastoor Van der Veken al volop bezig met het laten opmaken van plannen voor de kerk en het inzamelen van gelden. Op 14 augustus 1844 schonken Alexander Jullien en zijn echtgenote Camille Van Cutsem aan Franciscus Van der Veken, *eene partye land en bosch gelegen binnen de gemeente van aeltre wijk aeltrehoeksken, abouteerende oost en zuyd den heer verkooper, west de straete van wyngene nae de vaerd en noord de straete leydende van het hoeksken nae aeltre dorp... groot een hectare zesendertig aren dertig centiaren.*

Ofschoon er een stuk grond ter beschikking stond en verschillende eigenaars geld toegezegd hadden, beschikte men over onvoldoende middelen om een kerk te bouwen. Algauw bleek dat ook de gemeente Aalter niet financieel kon of wilde bijspringen.

Intussen circuleerden plannen op de provincie en op het departement van Openbare Werken, werden deze bijgewerkt, maakte men opmerkingen over de prijzen die in de bestekken waren opgegeven. Bij herhaling sommeerde de Bestendige Deputatie het gemeentebestuur van Aalter om zich uit te spreken over de realisatie van het project, maar het bestuur bleef weigeren om bij te dragen in de kosten of zelfs maar een subsidie aan te vragen. Inmiddels waren we al eind 1846 en het leek erop dat er geen parochiekerk zou komen op het Hoekske.

Uiteindelijk was het een beslissing van de regering van begin 1848 die het project een nieuwe kans bood. Men stelde immers middelen ter beschikking om kapellen en scholen te bouwen daar waar de eigenaars er zouden in toestemmen om hun bossen in akkerland om te zetten en er woningen en hoeven op te richten.

Onderpastoor Charles Louis Vanhoute, die de taak van de in november 1847 overleden Franciscus Van der Veken had overgenomen, de inwoners en vooral de grote eigenaars van het Hoekske grepen die nieuwe kans onmiddellijk aan. Jean-August Clarysse, priester en bouwkundige te Wingene werd aangesproken om nieuwe plannen en een bestek te maken voor de kerk. Op 24 juli 1848 en op 29 januari 1849 richtten verschillende eigenaars verzoekschriften aan de Minister van Binnenlandse Zaken teneinde een toelage van de staat te bekommen voor het bouwen van een kerk, een pastorie en een school.

Plan met de inplanting van de nieuwe kerk. Archief Kerkraad Sint-Maria-Aalter.

Uiteindelijk verklaarde ook de kerkfabriek van Aalter zich op 7 juni bereid om de gebouwen van de kerk en de pastorie in eigendom te aanvaarden. Zo kon de koning op 21 juli 1849 zijn goedkeuring geven voor de bouw van de kerk en de pastorie en mocht eindelijk gedacht worden aan de aanbesteding van de werken.

Bijna zeven jaar nadat onderpastoor Franciscus Van der Veken begonnen was met het inzamelen van fondsen, kon in het voorjaar van 1850 met de bouw van de kerk begonnen worden. De bisschop van Gent kwam in april naar het Aaltershoekske voor *het leggen van den eersten steen* en op 15 september 1851 was de kerk al voldoende afgewerkt, zodat ze ingewijd kon worden.⁽¹⁾

DE MEUBELERING VAN DE KERK

Zorgde de bouw van de kerk al voor financiële problemen, de aankoop van kerkmeubilair vroeg nog grotere inspanningen en men was daarvoor hoofdzakelijk aangewezen op de welwillendheid van schenkers.

We mogen veronderstellen dat het altaar, althans de onderbouw, al bij de wijding van de kerk aanwezig was. In de kerkrekeningen werd van 1854 tot 1862 jaarlijks een bedrag ingeschreven voor een tabernakel (een totaal bedrag van 1078 frank). Wanneer het tabernakel werd geplaatst, staat nergens vermeld.

Volgens het Liber Memorialis werd de biechtstoel te *Wynghene onder het toezigt van den eerw. Heer Clarysse bouwmeester der kerk* gemaakt. De koorzittingen kwamen uit de kerk van Hansbeke en waren betaald met een gift van 200 frank. De predikstoel werd in 1853 voor 130 frank aangeschaft. Voordien had hij *voorlopiglijk gediend* in de St.-Michielskerk te Gent. Pastoor De Rijck vond hem *voldoende, maar buiten den stijl der kerk*. Nog in 1853 werd beslist een orgel aan te schaffen. Op 12 mei 1854 sloot pastoor Van Haute een overeenkomst met de Gentse orgelbouwer Maximilianus Van Peteghem. Basis voor het orgel werd het oude orgel van de kerk van Beernem. Dat instrument was in 1784 aangekocht en oorspronkelijk afkomstig uit de kapel van de abdij van St.-Trudo in Brugge. Het was in 1711 gebouwd door de bekende Ieperse orgelbouwer Jacob van den Eynde.

Volgens de mededeling van Pastoor De Rijck in het Liber Memorialis werd de kruisweg op 12 december 1852 *kanonicklijk ingericht door den eerw. Pater Alfons Cartuyvels, recolet*. Die kruisweg was een schenking van ridder Camerlinck d'Amougie, burgemeester van Pepingen bij Halle. Deze was eigenaar van de Zouters. Wie de kruisweg schilderde, is onbekend.

Al vrij vroeg werd de kerk opgefleurd met enkele schilderijen. Twee schilderijen hingen oorspronkelijk in het koor. Het ene, voorstellende Onze-Lieve-Vrouw van Altijddurende Bijstand, was een *gifte van het Gouvernement*. Ze werd geschilderd door Jan Swerts in 1853. Het tweede schilderij, eveneens Onze-Lieve-Vrouw afbeeldende, kwam, samen met zeven andere schilderijen, voorstellende de 'zeven lichamelijke werken van barmhartigheid', van het klooster der broeders Alexianen in Antwerpen. Die schilderijen waren een gift van Alexander Jullien en zijn vrouw Camille Van Cutsem. ⁽²⁾

DE FAMILIE JULIEN VAN CUTSEM

De familie Jullien, die toen op het domein Blekkervijver woonde, speelde een belangrijke rol om op het Hoekske een kerk, een pastorij en een school op te richten. Ze stelden niet alleen de grond ter beschikking, maar kwamen ook herhaaldelijk tussenbeide bij de overheid om het project gerealiseerd te krijgen. Eens de kerk er

Het goed Blekkervijver, destijds het verblijf van de familie Jullien.

stond, droegen zij bij tot de meubilering ervan. Volledigheidshalve moet hier ook de hulp die de familie bracht voor heel wat behoeftige inwoners van Sint-Maria-Aalter vermeld worden. De lijkrede die naar aanleiding van het overlijden van Alexander Jullien werd uitgesproken, was op dat vlak veelzeggend.

Alexander Jullien, was geboren te Brugge op 24.12.1801 en stamde uit een Franse adellijke familie. Zijn vader, Christophe Isidore Jullien (°Caudebec, 15.11.1773), vestigde zich omstreeks 1800 als ambtenaar van de Franse administratie te Brugge. Van 1800 tot 1816 was Isidore Jullien secretaris van het 'Conseil de Préfecture du Département de la Lys'. In 1829 was hij mede-inrichter van het 'Constitutioneel Banket' te Brugge en in 1830 werd hij verkozen tot afgevaardigde van het Nationaal Congres, maar hij verzaakte aan dit mandaat. Bij de parlementsverkiezingen van 1833 stelde hij zich kandidaat als liberaal-democraat. Als volksvertegenwoordiger was hij vrij actief in de discussies rond de toen in de maak zijnde provincie- en gemeentewetten. Alexander Jullien, die een advocatenpraktijk had te Brugge, zou na de dood van zijn vader ook actief deelnemen aan het politieke leven. Eerst werd hij gemeenteraadslid te Brugge en in 1848 werd hij verkozen tot liberaal provincieraadslid voor het kieskanton Brugge. Bij de verkiezingen van 1852 zou hij echter niet herkozen worden. Daarmee kwam blijkbaar een einde aan de politieke loopbaan van Alexander Jullien, die op dat vlak blijkbaar niet uit hetzelfde hout was gesneden als zijn vader.

In 1823 was Alexander Jullien gehuwd met Camille Van Cutsem

DISCOURS

PRONONCÉ SUR LA TOMBE DE

Monsieur A. Jullien-Van Cutsem,

d'AELTRE-Ste MARIE,

LE 22 DÉCEMBRE 1885,

par Monsieur GROEVEN,

au nom de la Société des Fanfares «ST.-CÉCILE»

D'AELTRE.

Messieurs,

AU NOM DE LA SOCIÉTÉ DE MUSIQUE «ST.-CÉCILE» D'AELTRE, dont Monsieur JULLIEN était Membre protecteur depuis 1838, il m'échoit le triste et pénible devoir d'adresser un dernier adieu à celui que la mort vient de nous ravir, à la noble existence qui vient de s'éteindre...

Permettez-moi, Messieurs, de vous rappeler en quelques mots la vie de l'homme de bien, que tous nous pleurons amèrement.

Monsieur JULLIEN naquit à Bruges en 1801. Il était le vénérable chef d'une des plus honorables familles du pays.

Il était décoré de la CROIX COMMÉMORATIVE de 1830, pour des services rendus à son pays lors de cette mémorable époque. Il était en outre ancien conseiller provincial du canton de Bruges.

Lijkrede uitgesproken naar aanleiding van de uitvaart van Alexander Jullien op 22 december 1885. Document uit verzameling Maurice Thys.

(°Assebroek, 26.03.1805), dochter van Nicolas Van Cutsem en van Beatrix Roelandts. Haar vader was rechter te Antwerpen en haar moeder was de dochter van Jean Baptist Roelandts, griffier van het Land van de Woestijne en van Woeste, tevens notaris te Aalter. Bij het kinderloos overlijden van Jean Baptist Roelandts junior in 1839

- zijn echtgenote Lucie Van Cutsem was reeds in 1825 overleden - werden zijn goederen geërfd door de familie Jullien-Van Cutsem. Zo kwam onder andere het domein Blekkervijver op het Aaltershoeksken in haar bezit. Het buitenverblijf dat Jean Baptist Roelandts junior er had opgericht, werd aangepast en Alexander Jullien zou er geregeld met zijn gezin verblijven. Het echtpaar Jullien-Van Cutsem had tien kinderen. ^{(3) (4)}

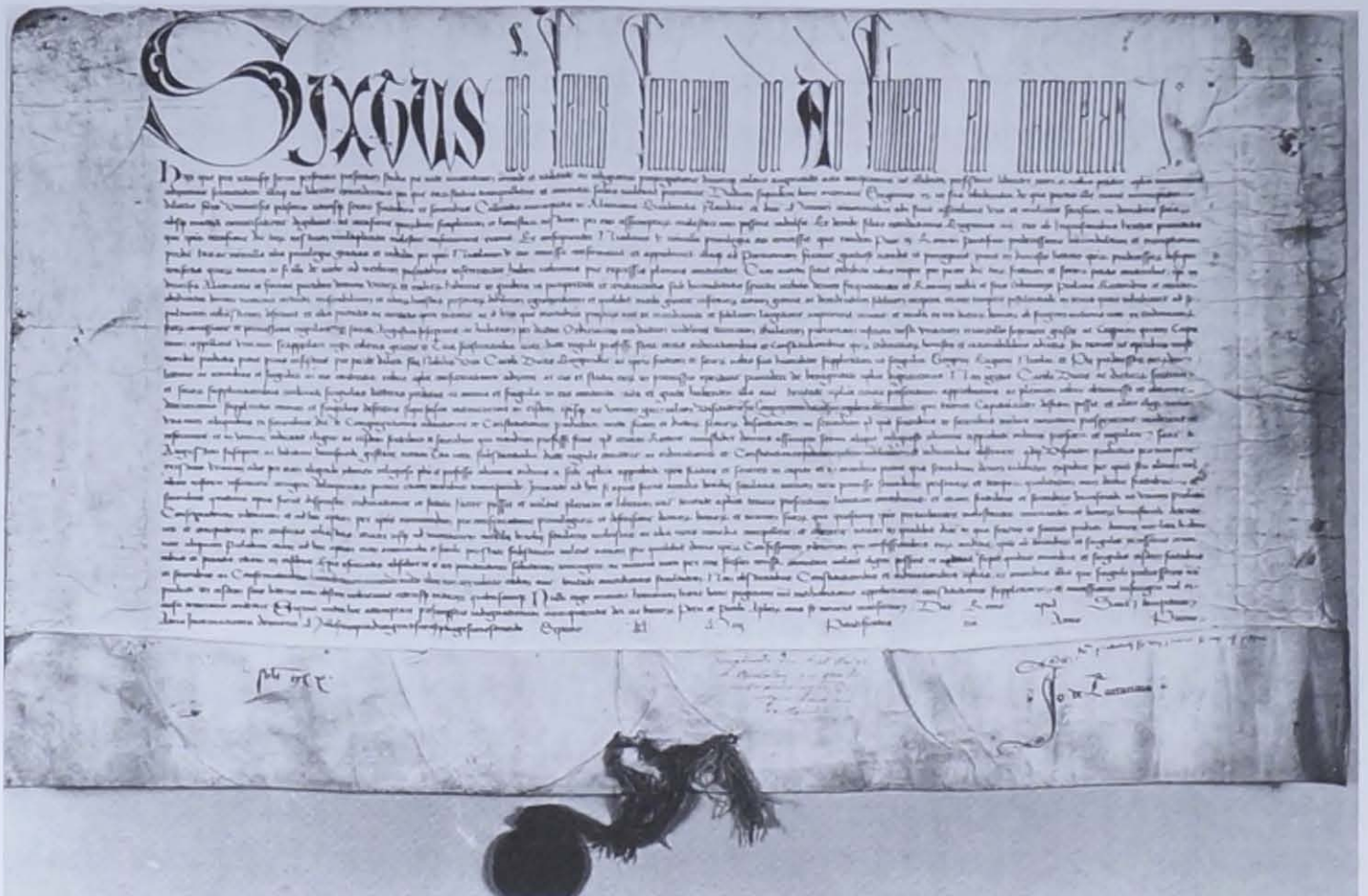
VAN DE BROEDERS ALEXIANEN IN ANTWERPEN NAAR SINT-MARIA-AALTER

Zoals we hoger al stelden, was het de familie Jullien die een aantal schilderijen schonk voor de nieuwe kerk. Daaronder zeven schilderijen voorstellende 'de Zeven werken van barmhartigheid'. Eén van de werken is gesigneerd door *J. van Baelen* en gedateerd in 1648. Ook de andere werken zijn duidelijk van dezelfde hand. Deze *J. Van Baelen* identificeert zich als Jan van Balen, zoon van Antwerpse meester Hendrik van Balen. Waarschijnlijk werden de schilderijen toen in opdracht gemaakt. Wie de opdrachtgever was, weten we niet. Daar de schilderijen uit het klooster van de broeders Alexianen in Antwerpen afkomstig waren, lijkt het plausibel dat ofwel de broeders zelf ofwel een weldoener van de orde, de 'Zeven werken van barmhartigheid' lieten schilderen door Jan Van Balen.

Dat als thema voor de schilderijen de 'Werken van barmhartigheid' werden afgebeeld, zal wel geen toeval geweest zijn. Mensen helpen, zieken verzorgen en doden begraven, behoorden immers tot de dagelijkse inzet van de broeders Alexianen. Uit dezelfde periode zijn overigens meer schilderijen uit de bezittingen van de broeders Alexianen bekend die de 'Werken van barmhartigheid' als onderwerp hebben.

Het ontstaan van de '*Congregatio Fratrum Alexianorum Cellitarum*' is onduidelijk en er kan geen stichter, stichtingsplaats of -datum aangeduid worden. De oorsprong van de broeders Alexianen gaat vermoedelijk terug tot het begin van de veertiende eeuw als groepen vrome leken zich gingen bezig houden met het verzorgen van zieken en het begraven van doden. Zo berichtte een kroniekschrijver in 1342 dat in Antwerpen vrome mannen samen kwamen *die de zieken bijstonden en de doden begroeven, en vele werken van naastenliefde tegenover hun burens uitoefenden. Dit waren de cellebroeders.* ⁽⁵⁾ Vooral als de pest in de periode 1348 tot 1352 in Europa woedde,

Confirmatie van de orde der cellebroeders door paus Sixtus IV. Bulle 1472. Archief Broeders Alexianen.

hebben die mensen een belangrijke taak vervuld. Zij waren de enigen die zich om de zieken bekommerden en de vele doden tengevolge van de pest ten grave droegen. Toch werd dat blijkbaar niet door iedereen geapprecieerd bij zoverre dat paus Gregorius XI in 1377 een bulle uitvaardigde om hen als extra-reguliere beweging te erkennen en te beschermen.^{(6) (7)} Van Alexianen is eerst in de vijftiende eeuw sprake als de broeders de heilige Alexius als patroon kozen. Volgens de legende ontvluchtte deze rijke jonge Romein zijn bruid om in het Syrische Edessa een bedelaarsbestaan te leiden. Nog steeds volgens de legende keerde hij na 17 jaar terug, om vervolgens de laatste 17 jaar van zijn leven als een onbekende onder de trap van zijn ouderlijk huis door te brengen. Hij werd pas na zijn dood herkend. Als beschermer van pelgrims, bedelaars en vagebonden en als patroon van de hospitalen was de cultus van de heilige Alexius op relatief ruime schaal verspreid.

In 1458 erkende paus Pius II de cellebroeders als orde. Ze zouden de drie geloften afleggen en de regel van St.-Augustinus volgen. Het feit dat dit op verschillende plaatsen op verschillende tijdstippen gebeurde, laat vermoeden dat de gemeenschappen over een grote zelfstandigheid beschikten. Een eerste vorm van duidelijke organisatie werd vastgelegd op het eerst generaal kapittel dat in 1468 te

Situering van het klooster van de Alexianen in het oude Antwerpen.

Luik plaats had. Daar werd een eerste algemene overste gekozen en werden vijf provincies opgericht: Holland, Vlaanderen, Brabant (met inbegrip van het Land van Luik), Rijnland en Saksen. In heel wat steden hadden de broeders een vestiging. Doorgaans hadden zij goede verhoudingen met het stadsmagistraat. De taken die ze vervulden: pestlijders verzorgen, stervenden begeleiden, doden begraven, geestelijke of lichamelijke mindervaliden huisvesten, verzorging ten huize, bejaardenzorg en ziekenhuiswerkzaamheden, waren essentieel en de stadsbesturen waren niet weinig blij dat de broeders die op zich namen. In veel steden waren ze door de magistraten zelf uitgenodigd. De broeders werden voor hun bezigheden vergoed in natura of geld en genoten ook allerlei voordelen zoals vrijstelling van accijnzen en taksen op bier en wijn, aalmoezen uit de

stadskas, toelagen voor herstellingen aan gebouwen, enzovoort. Daartegenover stond dat ze vooral in tijden van epidemieën aan strenge regels werden onderworpen en zo goed als aan de rand van de maatschappij leefden. Het omgaan met zieken was niet zonder risico en menig cellebroeder heeft de inzet voor zijn medemensen met zijn leven betaald. Door hun ervaring waren de Alexianen zowat de toenmalige experts geworden voor het herkennen van ziekten en het verzorgen van zieken. In Antwerpen was Jan Vander Linden, hoofd van het klooster van 1618 tot 1638, de auteur van een boek over de behandeling slachtoffers van de pest.

In Gent werden de cellebroeders al in het begin van de veertiende eeuw vermeld als *schokkebroeders*. Ze hadden een woning in de buurt van het huidig Groot Vleeshuis. In Antwerpen was er in 1342 sprake van *lollarden* die zieken verzorgden en doden begroeven. De gemeenschap van Antwerpen was in 1461 de eerste die geloften aflegde. Eerst in 1495 kregen ze toelating om een kapel op te richten. In 1527 kochten ze een stuk grond op het einde van de Lange Nieuwstraat en bouwden er een nieuw klooster. In 1548 namen ze er hun intrek.

Ze zouden er blijven tot de inlijving van onze gewesten bij Frankrijk. In 1797 werden ze uit hun klooster gezet en de gebouwen werden aangeslagen. Na het concordaat konden ze naar hun klooster terugkeren, maar moesten de aangeslagen gebouwen wel terugkopen. Tot overmaat van ramp ontnam de stad hen in 1804 de begrafenisrechten waarover ze tijdens het Ancien Régime beschikten. Daardoor hadden ze bijna geen inkomsten meer en waren ze verplicht het klooster opnieuw te verkopen. Dat lag toen aan de oostzijde van de huidige Cellebroedersstraat en bestond uit verschillende woningen, het eigenlijke klooster en de kerk. Ten gevolge van die verkoop en ook interne problemen vestigden enkele broeders zich in 1817 in de Jesusstraat. In 1848 konden ze het huis en het bijhorende stuk grond, dat ze tot dan toe huurden, kopen. Enkele jaren later konden ze daar dertig geesteszieken opvangen. Gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden bracht hen ertoe om in 1874 in Boechout grond aan te kopen en er een nieuwe instelling te bouwen. Twaalf broeders, één novice en achtentwintig patiënten namen er in 1876 hun intrek. Het huis zou evolueren tot een hedendaags nog bestaande psychiatrische instelling.

In tegenstelling tot veel andere kloosterorden waren de Alexianen arme broeders. Hun verdiensten in de toenmalige maatschappij des te groter. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de 'Werken van barmhartigheid' die ze beoefenden (de hongerigen spijzen, de dorsti-

gen laven, de naakten kleden, de vreemdelingen herbergen, de zieken bezoeken, de gevangenen verlossen, de doden begraven) regelmatig in beeld werden gebracht. Soms werden ze naast elkaar afgebeeld, zoals op een waarschijnlijk van Gent afkomstig schilderij van 1615. Soms ook als aparte schilderijen zoals deze in de kerk van Sint-Maria-Aalter. Soms zijn het iconografische werken die één bepaald aspect van de 'Werken van barmhartigheid' voorstellen.

Sporen van de laatste 'opknopbeurt' van de schilderijen van Jan van Balen.

Wie in 1648 aan Jan Van Balen de opdracht gaf om de 'Zeven werken van barmhartigheid' te schilderen, weten we niet. Dat de opdracht aan Jan Van Balen gegeven werd, is misschien geen toeval als we weten

dat de familie Van Balen in de Lange Nieuwstraat woonde, in de onmiddellijke omgeving van het klooster van de Alexianen. In de kerk van Sint-Jacobs werd de familie Van Balen begraven en diezelfde kerk was ook de patroonkerk van de cellebroeders. In de archieven van de broeders Alexianen vonden we voorlopig geen spoor dat verwijst naar die schilderijen.^{(8) (9)}

Waarschijnlijk in 1853 of 1854 kwamen de zeven schilderijen door toedoen van Alexander Jullien en zijn vrouw Camille van Cutsem naar Sint-Maria-Aalter. We veronderstellen dat men via in Antwerpen wonende familieleden van Camille van Cutsem de nodige contacten legde en zo in het bezit raakte van de schilderijen.

Vanaf de Franse tijd was het klooster van de Alexianen erg verarmd. Gebrek aan plaats en financiële middelen noopten hen allicht om een deel van hun bezittingen op te offeren. Van de transactie vonden we, behalve de vermelding in het Liber Memorialis van de kerk van Maria-Aalter, voorlopig geen sporen terug in de bronnen.

Sinds de schilderijen in Maria-Aalter kwamen, zijn ze al enkele keren gerestaureerd geworden. In 1899 waren de schilderijen in zo'n slechte staat dat de Koninklijke commissie van Monumenten, die op 7 november ter plaatse geweest was aandrong op een spoedige herstelling.

Leon Bressers (1865-1947), een Gents kunstenaar verbonden aan de St.-Lucasschool, die door het bisdom was aangewezen om de herstellingen te doen, legde een kostenraming voor van 250 frank. Daar de *kerkfabriek* beweerde niet over voldoende middelen te beschikken, werd op 11 februari 1900 een aanvraag gedaan om die kosten door de overheid te laten betalen. Dat lukte blijkbaar want al op 16 juli zou met de uitvoering van de herstellingen begonnen zijn.⁽¹⁰⁾ Als in 1957 het interieur van de kerk grondig gerenoveerd werd, wilde men van de gelegenheid gebruik maken om ook de schilderijen van Jan van Balen op te knappen. Voor een restauratie waren blijkbaar geen financiële middelen meer beschikbaar en derhalve bleef het bij een weinig deskundige 'opknapbeurt', waarvan de sporen duidelijk aan het licht zijn gekomen bij het huidige restauratiewerk.

HISTORISCHE SITUERING VAN JAN VAN BALEN.

WIE IS J. VAN BALEN?

In 'Le dictionnaire des peintres Belges du XIVE siècle à nos jours'⁽¹¹⁾ komt meerdere keren de naam *van Balen* voor:

Hendrik van Balen

Jan van Balen

Gaspard van Balen (of Kasper van Balen)

Hendrik II van Balen

Diverse andere geraadpleegde bronnen, bevestigen bovenstaand overzicht.

De schrijfwijze *van Baelen* is echter in de geraadpleegde werken niet terug te vinden. Als echter alle gevonden objectieve elementen (geboortejaar, jaar van overlijden...) bij elkaar gebracht worden, dan kan duidelijk geconcludeerd worden: het gaat hier over Antwerpeenaar Jan van Balen geboren in 1611 en overleden in 1654.

Dat de schrijfwijze *van Baelen* in bovengenoemde 'dictionnaire' niet voorkomt, hoeft, gezien de periode waarover het hier gaat (17^e eeuw) niet te verbazen: blijkbaar werden op dat ogenblik, zeker bij bekende schilders en schrijvers, verschillende schrijfwijzen door elkaar gebruikt, en was er van een echte standaardisatie van schrijfwijzen van namen, nog geen sprake.

De verschillende spelling van de naam is het meest duidelijk in de inventarisatielijst opgemaakt door notaris H. van Cantelbelck na het overlijden van Jan van Balen.⁽¹²⁾ In deze inventarisatielijst, die ruim 500 voorwerpen en schilderijen vermeldt, komen veel verschillende

schrijfwijzen, afkortingen en initialen voor, zowel voor Hendrik van Balen als voor Jan van Balen.

JAN VAN BALEN

Geboren op: 21.07.1611.

Als zoon van: Hendrik van Balen.

Gehuwd op 31.05.1642 met Joanna Van Weerden.

Kind: Peter (Pieter?), geboren op 06.04.1643. Jan is overleden op 14.03.1654.

Zijn vrouw Joanna van Weerden overleed op 06.04.1643, bij de geboorte van hun eerste kind.

Alle bronnen leggen de link tussen Jan van Balen en zijn vader Hendrik van Balen, tijdgenoot en medewerker van Pieter Paul Rubens (1577-1640) en tevens zelf bekend schilder, kunsthandelaar en diplomaat uit de 17^e eeuw.

De grafzerken van zowel Hendrik van Balen, als van Jan van Balen en zijn vrouw Joanna van Weerden zijn te vinden in de St.-Jacobskerk in Antwerpen (Lange Nieuwstraat). Hendrik van Balen heeft hier een merkwaardige herdenkingsplaat, met een door hemzelf op arduin geschilderde 'Verrijzenis van Christus' en daarboven een portret van zichzelf en zijn vrouw Margareta Briers. De familie van Balen had een eigen grafsteen in dezelfde kerk, waarvan de tekst te vinden is in het boek 'Verzameling der Graftschriften en Gedenkschriften van de Provincie Antwerpen'.⁽¹³⁾ Volgens de conservator van de St.-Jacobskerk is deze grafzerk, zoals vele andere, omstreeks 1900, na een zoveelste overstroming van de Antwerpse binnenstad, gebruikt geworden voor het vernieuwen van de vloer van de St.-Jacobskerk. De tekst van het verdwenen graftschrift luidde:

*Sepulture van den eersamen
Hendrick van Balen sterft den
17 July A.° 1632
ende de eerbare Margarita Briers sijn huysvrouwe sterft
den 23 October A.° 1638 ende JAN VAN BALEN
haerlieder sone
sterft den 14 Meert 1654
ende JOANNA VAN WEERDEN sijn huysvrouwe sterft
den 6 April A.° 1643
Bidt voor de sielen*

ZIJN VADER, HENDRIK VAN BALEN

Geboren 1575 (of 1577?).

Als zoon van: Guillaume van Balen en Mechtilde van Alten.

Gehuwd met:

Margareta Briers (1589-1638).

Overleden op 17.07.1632.

Hendrik van Balen en Margareta Briers hebben 11 kinderen gehad, 7 ervan zijn echter zeer jong overleden. Volgens de parochieregisters van de St.-Jacobskerk ⁽¹⁴⁾ zijn hun naam en doopjaar:

Gaspard 1606; Madeleine 1607 (peter: Jan Breughel de Oude); Guillaume 1609; Jan 1611; Pieter 1613 (meter: vrouw van Jan Breughel de Oude); Gaspard 1615 (meter: Catherine Moerentorf, Moretus); Maria 1618 (peter: Pieter Paul Rubens); Hendrik (II) 1620; Hendrik(III) 1623–1661; Jeanne 1626 en Marguerite 1628.

Van deze 11 kinderen overleefden alleen Jan (1611-1654), Gaspard (1615-1642), Maria (1618-?) en Hendrik (1623-1661). Alle andere kinderen zijn zeer jong gestorven.

In de registers zijn ook de 'dooppeters' en 'doopmeters' vermeld. Zo staan onder andere Jan Breughel de Oude (de 'Fluwelen Breugel') vermeld als dooppeter van Madeleine, zijn vrouw als doopmeter van Pieter. Pieter Paul Rubens staat vermeld als dooppeter van Maria. In hetzelfde doopregister staat Hendrik Van Balen vermeld als dooppeter van het jongste kind van P.P. Rubens.

Hoe dan ook, uit deze gegevens blijkt duidelijk dat Hendrik van Balen actief was in dezelfde periode als P.P. Rubens en dat er nauwe vriendschaps- en allicht ook samenwerkingsverbanden geweest zijn tussen Hendrik van Balen en verschillende andere schilders van de Antwerpse School. Bovendien is Hendrik van Balen ook in 1609 en 1610 decaan geweest van de 'St.-Lukasgilde' in Antwerpen, wat aan toont dat Hendrik van Balen in het begin van de 17^e eeuw een gewaardeerd schilder moet geweest zijn. Als decaan van de St.-

Grafmonument van de familie van Balen in de St.-Jacobskerk.

Lukasgilde werd hij opgevolgd door Rubens.

Ook op andere gebieden heeft Hendrik van Balen samengewerkt met Rubens. Zo zijn ze bijvoorbeeld samen verschillende keren op diplomatieke missie geweest. Ze zijn onder andere in opdracht van Filips IV naar de Noordelijke Nederlanden geweest.

Jan van Balen is uiteraard in de leer geweest bij zijn vader Hendrik en uit de analyse die van hun werken gemaakt is, blijkt steevast dat Jan schilderde in de stijl van zijn vader. Een andere, door meerdere bronnen geciteerde leerling van Hendrik van Balen was Antoon van Dijck (1599-1641), één van de 26 leerlingen die op een bepaald ogenblik bij Hendrik van Balen in de leer waren.

De stijl van Hendrik van Balen is momenteel het meest zichtbaar in verschillende werken in de St.-Jacobskerk in Antwerpen, waarvan we hier enkel de 'Kruisafneming' vermelden. Dit werk ademt de stijl van Rubens uit: barokke figuren, felle kleuren, veel symbolisme... Kortom een werk dat onder de populaire term *Jezuietenkunst* kan gezien worden, in een tijdsperiode waarin de Kerk haar 'trionfalisme' terug toonde na de moeilijkheden tijdens de godsdienstoorlogen.

BEKENDE WERKEN VAN JAN VAN BALEN

In 1883 schreef F.J. Van Den Branden: *Jan van Balen schilderde in de trant zijns vaders, en ook als deze behandelde hij onderwerpen uit de fabelleer en de gewijde geschiedenis. Echter maalde hij ook landschappen en zedenstukken.*⁽¹⁵⁾ Bekend is ook dat hij zich samen met zijn broer Gaspard heeft bijgeschoold in Italië bij Albanis (1639). Gaspard is in 1641 in Italië gestorven.

Hedendaags zijn er slechts weinig werken beschikbaar van Jan van Balen. In België zijn bekend:

Hendrik van Balen. Ets van Paul Pontius, naar een tekening van Antoon van Dyck.

'Dooop van Christus in de Jordaan' (K.M.S.K. Antwerpen)
'Hemelvaart van Maria' (St.-Salvatorskathedraal Brugge)
'Bezoek van Christus aan Nikodemus' (abdij van Westmalle).

Opmerkelijk is de gelijkenis in stijl, kleur en figuren van het schilderij in Westmalle met deze van de schilderijen in de kerk van St.-Maria-Aalter. Ook interessant is de vergelijking van de handtekeningen die op beide schilderijen voorkomen: naast een aantal opmerkelijke verschillen, zijn er ook gelijkenissen.

In de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Dendermonde wordt het schilderij de 'H. Familie' aan Jan van Balen toegeschreven en in de abdij van Westmalle is dat het geval voor het 'Laatste avondmaal'.

In verscheidene musea in Oostenrijk zijn wel meerdere van zijn werken nog te zien.

Historisch is zijn naam ook duidelijk verbonden aan de triomfbogen die in Antwerpen opgericht werden, ter gelegenheid van de blijde intrede van Ferdinand van Oostenrijk, broer van de Spaanse koning Filips IV en opvolger van Albrecht en Isabella als landvoogd voor onze gebieden in 1635. ⁽¹⁶⁾ Ondanks het feit dat de economische

Hemelvaart van Maria door Jan van Balen. St.-Salvatorskathedraal Brugge.

Hemelvaart van Maria door Hendrik van Balen. St.-Michielskerk Gent.

achteruitgang van Antwerpen ten overstaande van Amsterdam zich al aftekende, had het stadsbestuur geld noch moeite gespaard, om deze 'Blijde Intrede' met pracht en praal te organiseren. Het was vooral de bedoeling om de nieuwe landvoogd te overtuigen om geld en middelen ter beschikking te stellen teneinde de Scheldemonding te heroveren op de Hollanders.

*Doop van Christus in de Jordaan.
K.M.S.K. Antwerpen.*

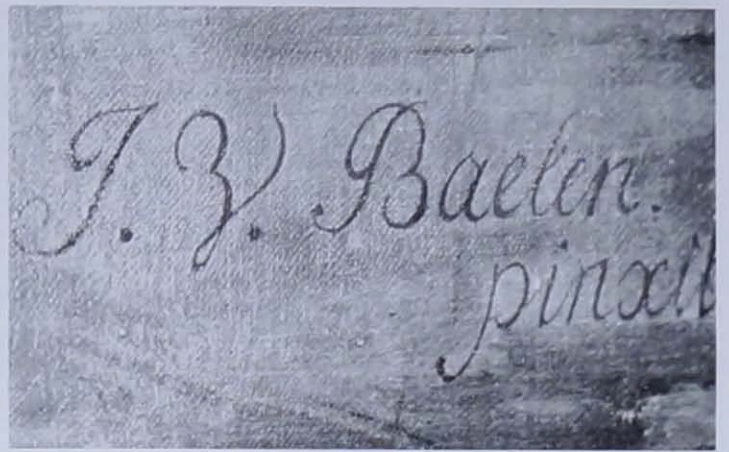
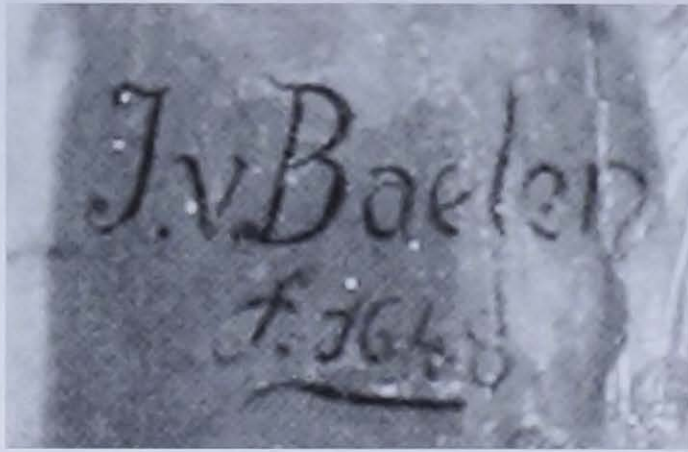
Daartoe werden onder algemene leiding van P.P. Rubens, een twaalf-tal triomfbogen in Antwerpen vervaardigd door alle bekende Antwerpse schilders, beeldhouwers en ambachtslieden. Jan van Balen en zijn broer Gaspard, worden in de rekeninguittreksels omtrent deze 'Blijde Intrede' vermeld als *onderaannemer* voor zo'n triomfboog. Zijn schoonbroer Theodoor van Thulden werkte zelfs mee aan verschillende triomfbogen.

De betreffende triomfboog noemde 'Armoede en Rijkdom'. Jan en Gaspard van Balen realiseerden het stuk 'Armoede'. Van dit werk is bekend dat het in 1698 aangekocht is door het 'kasteel van Tervuren'.

Jan van Balen werd ook vermeld in het werk 'het gulden cabinet', uitgegeven in 1662 door Cornelius De Bie.⁽¹⁷⁾ Dit boek, dat volgens het titelblad een overzicht wil geven van de *vermaerste Costminnende Geesten ende Schilders van deze Eeuw* en gedrukt is op de persen van Plantijn Moretus, biedt ons niet alleen een zelfportret van de schilder, maar ook een tekst van zijn hand die de onsterfelijkheid van de schil-

*Bezoek van Christus aan Nikodemus.
Abdij van Westmalle.*

Signatuur van Jan van Balen op één van de 'Zeven werken van Barmhartigheid'. *Signatuur van Jan van Balen op doek van 'Bezoek van Christus aan Nikodemus'.*

ders roemt. Vooral zijn bewondering voor zijn vader en voor Italiaanse schilders blijkt hieruit. Het gepubliceerde zelfportret is door Jan van Balen gemaakt op een koperplaat, zodat het als gravure in het boek terug te vinden is.

DE 'ZEVEN WERKEN VAN BARMHARTIGHEID'

Deze zeven schilderijen in de kerk van St.-Maria-Aalter zijn blijkbaar allemaal in dezelfde tijd gerealiseerd en waren dus duidelijk bedoeld om één geheel te vormen, wellicht ook om op een vooraf bekende plaats (kerk of klooster?) opgehangen te worden. Opvallend is wel dat deze werken niet aansluiten bij de bekende barokstijl van Rubens of van vader Hendrik van Balen. Zij vertonen wel veel gelijkenissen met zijn werk dat aanwezig is in de abdij van Westmalle.

Opvallend is de compositie: een 'verhaalgedeelte' en een 'decor-gedeelte', die elk ongeveer 50 % van het schilderij innemen. In het verhaalgedeelte is er altijd een centrale persoon (typerend uiteraard voor een 'werk van barmhartigheid') en een aantal toegevoegde figuren, overwegend

Het 'Laatste avondmaal', in de abdij van Westmalle, toegeschreven aan Jan van Balen.

met exotisch karakter (opvallend veel tulbanden). Ook de afgebeelde 'kameel' is een exotisch element. Het dier is nochtans niet waarheidsgetrouw geschilderd.

In het decorgedeelte zijn opvallend veel zuilen, gordijnen, ... aanwezig. We dienen echter op verdere restauratie te wachten om alle details zowel van figuren als van het decor goed te kunnen beoordelen.

In tegenstelling tot de klassieke barokstijl zijn de gebruikte kleuren zeer sober, worden de figuren eerder stilistisch en zonder beweging weergegeven en de gezichten zijn relatief expressieloos.

Tenslotte is er de goedkope uitvoering van het kader (eenvoudig raamwerk van vlakke planken), enkel de aangebrachte versiering op het kader, uitgevoerd in goudkleur, is een duidelijk barok element.

HOE KUNNEN DEZE SCHILDERIEN TOT STAND ZIJN GEKOMEN?

De schilderijen zijn gedateerd in 1648, jaar van de Vrede van Westfalen. Praktisch betekende dit het einde van de godsdienstoorlogen, maar tevens de definitieve splitsing van de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden. De Schelde bleef dicht, wat impliceerde dat Antwerpen economisch gezien, verder achterop geraakt.

Rijke mecenasen boden zich ongetwijfeld veel minder aan dan vroeger.

De triomfboog waar Jan en Gaspar van Balen aan meewerkten.

Zelfportret van Jan van Balen.

Anderzijds kwamen de kloosterorden weer volop aan bod, waaronder ook de Alexianen. Maar deze Alexianen zijn een 'dienende orde', die de 'werken van barmhartigheid' beoefenen en slechts over een bescheiden inkomen beschikken. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Jezuïeten, die een meer 'triumfalistische' kerk naar voor brachten. Dat een minder gerenommeerde schilder als Jan van Balen opdracht kreeg om de 'Zeven werken van barmhartigheid' te schilderen en dat hij dat deed in een sobere stijl, heeft mogelijks te maken met de specifieke rol die de Alexianen als kloosterorde in het maatschappelijk leven speelden. Bij ontstentenis van bronnen die ons zouden kunnen inlichten over de omstandigheden waarin de schilderijen werden vervaardigd, zal dat wel een hypothese blijven.

De doden begraven...

De 'Zeven werken van barmhartigheid' gerestaureerd onder de deskundige handen van de familie Verbeke.

DE WAARDE VAN DEZE SCHILDERIJEN

De besproken 'Zeven werken van barmhartigheid' zijn zeker geen 'toppunten' van de 17^e eeuwse schilderkunst. Anderzijds zijn ze wel authentiek en hebben als dusdanig zeker een waarde als cultureel erfgoed. Zij beelden op unieke wijze het eeuwenlange bezig-zijn van de Broeders Alexianen uit. In de kerk van Sint-Maria-Aalter zijn ze stille getuigen van de precaire omstandigheden waarin de kerk in het midden van de 19^e eeuw werd gebouwd, gemeubeld en versierd. Voor de parochiekerk van Sint-Maria-Aalter blijven zij hoe dan ook een zeer waardevol deel van het patrimonium. Redenen te over om deze schilderijen in ere te houden en ze te laten restaureren.

Jan CAMERLINCKX en Georges SCHOONAERT

Bronnen:

1. CAMERLINCKX J., *Van Velt Houck tot parochie Sint-Maria-Aalter*, Aalter, 2001.
2. Ibidem.
3. Ibidem.
4. CAMERLINCKX J., *Mijmeringen bij een grafsteen. De grafsteen van de familie Jullien Van Cutsem te Maria-Aalter*, in *Land van de Woestijne*, 1979, nr.1, p.35-37.
5. BERTIYN G., *Chronijck der Stadt Antwerpen*, Antwerpen, 1879, p.19.
6. Stadsarchief Antwerpen, K 525, *Privilegien vande orden der Cellebroeders*, drukwerk, Godtgaf Verhulst, Antwerpen, 1637.
7. Stadsarchief Antwerpen, A 522, *Authentieke copij van notaris Wouter Coelzaet van Brussel, van een bulle van 2 december 1377 waarbij paus Gregorius XI de bisschoppen van Duitsland, Brabant en Vlaanderen gebiedt alle straffen in te trekken, uitgevaardigd tegen armen van beider kunne (Cellebroeders en -zusters)*.
8. KADOC, *Archief van de broeders Alexianen*.
9. Stedelijk Museum Vander Kelen-Mertens, *Werken van Barmhartigheid. 650 jaar Alexianen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven 1985.
10. CAMERLINCKX J., a.w.
11. ROBERTS-JONES Ph., *Dictionnaire des peintres belges du XIVE sci cle nos jours*, Bruxelles, 1994.
12. DUVERGER E., *Antwerpse kunstinventarissen uit de XVIIde eeuw*, band 1, Brussel, 1984.
13. *Verzameling van de Graf- en Gedenkschriften van de Provincie Antwerpen*, Antwerpen, 1863.
14. VAN LERIUS Th., *Biographies d'Artistes Anversois*, Antwerpen/Gent, 1881.
15. VAN DEN BRANDEN F.J., *Geschiedenis van de Antwerpse Schilderschool*, Anvers, 1883.
16. MARTIN J.R., *The Decorations for the Pompa Introitus Fernandi*, Bruxelles, 1972.
17. DE BIE C., *Het Gulden Cabinet*, Lier, 1662.

DE TIJD VAN TOEN

Kermiszondag 17 september 1972.

V.l.n.r. vooraan: Tillo De Deyne, Roger Van Laere (plaatselijk reporter), E.H. Jozef Ryckaert, Jan De Crem (toenmalig burgemeester), Lieven De Muynck, Georges Haeck (toenmalig voorzitter van Eendracht Aalter), Gerard Wyckstandt (schepen), Robert Verhelst (schepen) en Frans De Meyer (gemeentesecretaris).

Bij de fanfare op de achtergrond herkennen we uiterst links Roger Defruyt (bugel) met daarachter Marcel De Craemer (trompet) en trommelaar Carlos Vriendt. Links van de onderpastoor staat Jan Defruyt en rechts ervan Roland De Craene.

EEN HISTORISCHE DAG VOOR V.V.E.-AALTER

In 1971 werd in Aalter-Centrum begonnen met de aanleg van twee voetbalvelden en het bouwen van een tribune met daaronder de kleedkamers. In 1972 volgde dan de aanleg van een derde veld. Voor de supporters bouwde men toen ook een kantine langs het veld gelegen langs de Lindestraat. Zo kon *Eendracht Aalter* trainen en spelen in heel gunstige omstandigheden.

Op zondag 17 september 1972 werd het nieuwe voetbalstadion van voetbalclub V.V.E.-Aalter ingehuldigd. Toenmalig tweede onderpastoor van de St.-Corneliusparochie en proost van de voetbalvereniging E.H. Jozef Ryckaert wijdt hier het nieuwe stadion in in aan-

wezigheid van talrijke prominenten en veel Aalternaren. Toenmalig burgemeester Jan De Crem, het schepencollege, de gemeentesecretaris en enkele beheerders van V.V.E. zijn aandachtige toeschouwers. Het hele gebeuren werd tussendoor opgeluisterd door de Katholieke Fanfare Eendracht.

Jan DEFRUYT

WERKEN ROND DE VILLA KRANEPOEL

Op de achtergrond herkennen we de villa Kranepoel; op de voorgrond een groep arbeiders belast met graafwerken. Bij het leeglopen van de Kranepoel moesten ze graafwerken uitvoeren voor het aanleggen van een zwembad aan de villa.

V.l.n.r.: André Van Maldeghem, Henri Van Maldeghem, Valère Hallaert, Charles Nieuwlandt, ? en Alfons Van Maldeghem.

Roger BAECKELANDT

EEN PRACHTIG BOEK VOOR "HET MOOISTE LANDGOED VAN VLAANDEREN"

Op 9 september 2007, de dag dat Vlaanderen met zijn monumenten pronkt, werd het boek van Jan Camerlinckx, secretaris van onze heemkundige kring aan het publiek voorgesteld. De voorstelling van zijn boek: "HET KASTEEL VAN POEKE, HET MOOISTE LANDGOED VAN VLAANDEREN" greep plaats, daar waar het hoort... op het kasteel van Poeke.

De vele prachtige folders hadden hun weg gevonden, dat bewezen de inschrijvingen vooraf; bijna 700.

We willen het niet verbergen, we waren nieuwsgierig, en we waren niet alleen, alle genodigden waren er, de zaal zat vol.

De openingsrede werd uitgesproken door de heer Robert Ruys, voorzitter van Heemkunde Oost-Vlaanderen. Zoals altijd stak hij zijn passie voor heemkunde niet onder stoelen of banken. Telkens weer breekt hij een lans om ons intensief om ons verleden te bekommeren. Hij trekt er onze aandacht op dat heden ook verleden wordt en we er dus zorg moeten voor dragen, onze getuigenissen goed te bewaren voor de toekomst. Hij betrok ons in de vreugde die ervaren wordt wanneer na lang zoeken alle gevonden stukjes, als het ware van een puzzel, bij elkaar aansluiten, en een mooi geheel vormen; zijn beeldspraak sprak boekdelen. En... een voorbeeld daarvan, was het boek dat vandaag werd voorgesteld, aldus de spreker.

Jan Camerlinckx, ook auteur van vele artikels in ons tijdschrift, schetste het ontstaan van het boek. Hij beklemtoonde andermaal om het kasteel vooralsnog een zinvolle bestemming te geven. Hij schetste o.a. de mogelijkheden om daarvoor, zonder daarom het kasteel uit handen te geven, hulp te zoeken bij gespecialiseerde verenigingen.

Hans de Preud'homme d'Hailly, erfgenaam van een familie die bijna 300 jaar eigenaar was van het kasteel, vertelde ons hoe hij zich nog altijd verbonden voelde met het domein.

De uitgever overhandigde dan de eerste exemplaren aan de auteur en de prominenten, de burgemeester en de schepenen van cultuur van de gemeente Aalter.

Pieter De Crem, burgemeester van Aalter, verzorgde het slotwoord. In 't kort vertelde hij hoe de gemeente het kasteel verwierf. Het was

blijkbaar niet zo eenvoudig het kasteel gedurende de voorbije 30 jaar toch nog van de vernieling te redden.

Tussen de verschillende sprekers werden we vergast op originele intermezzo's. Muziek uit de 16^e eeuw gespeeld op een luit, een replica uit dezelfde periode; dit alles dank zij de medewerking van de Academie voor muziek, woord en dans van Aalter.

Deze zeer geslaagde voormiddag werd afgerond met een receptie aangeboden door het gemeentebestuur van Aalter. Ondertussen konden de aanwezigen hun boek afhalen.

Het is een prachtig boek geworden, dat door vele mensen die geïnteresseerd zijn in onze streek, ter hand zal kunnen genomen worden. Immers, het beperkt zich niet alleen tot beschrijving van families en gebouwen. Het geeft ons zeer concrete informatie over het leven van alle bewoners op het domein; de kosten van het dagelijkse leven in de verschillende periodes. We kunnen ons kleurrijke figuren zoals Charles Florent Idesbald de Preud'homme d'Hailly, en eigenaars met een hart voor het domein van zodra ze het verwierven, zoals Victor Pycke de Peteghem, voor de geest halen. Maar ook het leven in de kelderverdieping, het kloppend hart dat de huishouding laat functioneren, wordt besproken.

Niet alleen zijn er de talrijke afbeeldingen, waarvan sommigen voor het eerst gepubliceerd worden, maar ook de prachtige foto's, door de auteur zelf gefotografeerd, zijn meer dan het bekijken waard.

We weten van Jan Camerlinckx dat hij aanvankelijk dacht, een artikel te laten verschijnen in ons tijdschrift. Naarmate de onderzoeken vorderden, werd er al gedacht aan een extra nummer, dat als een soort jubileumuitgave van onze kring kon fungeren: immers we bestaan dit jaar 30 jaar. Toevallig evenlang dus als het kasteel eigendom is van de gemeente Aalter. Hij kreeg echter ook toegang tot de persoonlijke archieven van de familie de Preud'homme d'Hailly en van Georges de Formanoir de la Cazerie. Daarenboven vond hij, samen met Willy Stevens onze voorzitter, in een aantal overheidsarchieven belangrijke documenten. Er was dus meer dan materiaal genoeg om van het aanvankelijke artikeltje een boek te maken.

We willen, als vereniging, dan ook Jan Camerlinckx, ons bestuurslid en secretaris, hartelijk proficiat wensen met dit werk van formaat. Dat Jan een groot hart heeft voor onze vereniging bewijst hij door op de titelpagina onze kring te vermelden.

Wij willen ook van de gelegenheid gebruik maken om ons aan te sluiten bij het dankwoord in het boek aan de voorzitter van onze vereniging, Willy Stevens. Wij wensen hem proficiat voor de resultaten van zijn vele opzoekingswerk en de vaardigheid die hij zich eigen heeft gemaakt om deze oude handschriften te lezen. Niet alleen te lezen, maar ook in de tijdsgeest te interpreteren. Ik denk dat we vermogen zoeken om iemand met zijn kunde op dat vlak te vinden. Daarenboven is hij steeds bereid te helpen wanneer hij daarom gevraagd wordt, wat een onmiskenbare hulp is voor de auteurs van onze vereniging.

Dat ook onze andere bestuursleden, ieder met hun specifieke interesses, zich voortdurend inzetten om het verleden van onze streek levendig te houden, kunt u telkens weer in ons tijdschrift ervaren, aan de hand van de vele degelijke artikels.

We mogen dan ook als vereniging terecht fier zijn op onze actieve leden en vooral op onze competente bestuursleden.

Eliane DE POORTER

INHOUDSTAFEL

Jan CAMERLINCKX	Het eten is gereed... Geef ons heden onze dagelijkse aardappel – Einde.	3
Henri DE BAETS	Café 'De oude smisse' te Maria-Aalter.	19
Willy STEVENS	De jongelingsjaren van de gezinsbond te Knesselare.	22
David VANHEE & Johan HOORNE	Een gemeenschappelijk archeologisch erfgoedbeleid voor zes Oost-Vlaamse gemeenten.	34
Jan CAMERLINCKX	Een bewogen reis naar Malta in 1781.	37
Jan CAMERLINCKX & Georges SCHOONAERT	Zeven merkwaardige schilderijen van Jan van Balen in de kerk van Sint-Maria-Aalter.	41
Jan DEFRUYT	Tijd van toen: een historische dag voor V.V.E.-Aalter.	62
Roger BAECKELANDT	Werken rond de villa Kranepoel	63
Eliane DE POORTER	Een prachtig boek voor "Het mooiste landgoed van Vlaanderen"	64

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter, gesticht in 1977.

Verschijnt in maart, juni, september en december.

Uitgegeven met steun van het Gemeentebestuur van Aalter, het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en de Vlaamse Gemeenschap.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67, 9880 Aalter

Bankrekening : nr. 442-6594361-40 - Heemkundige Kring Aalter.

Lidmaatschapsbijdrage : gewone leden : € 12,50

steunende leden : € 25,00 of meer

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

BESTUUR

Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare
09 374 44 58 - willystevens1@skynet.be

Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter
09 375 14 86 - peter.laroy@pandora.be

Secretaris: Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12, 9880 Aalter
09 374 79 82 - jan.camerlinckx@skynet.be

Ledenbeheer: Eliane DE POORTER, Leurebroekdreef 1, 9880 Aalter
051 68 89 91 - arnelidepoorter@pandora.be

Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49, 9880 Aalter
09 374 23 60

Redactie en layout: Jan DEFRUYT, Kestelstraat 67, 9880 Aalter
09 374 65 81 - jan_defruyt@scarlet.be

LEDEN: Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter
09 374 41 36 - robert.verhelst@scarlet.be

Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter
09 375 13 77 - roger.baeckelandt@scarlet.be

Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter
09 374 54 63 - walter39be@yahoo.com

MEDEWERKERS: Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene
051 65 50 29 - erik.wille@skynet.be

Etienne VAN EEGHEM, Ter Weibroek 53, 9880 Aalter
09 374 76 81 - etienne.vaneeghem@scarlet.be

Rik CLAEYS, Kleine Weg 25, 8700 Tielt
051 40 63 20 - Rik.Claeys1@pandora.be

Provincie
Costa Rica
Centrale Bibliotheek

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” Aalter

30e jaargang - nr. 4 - 2007

CAMIEL XAVIER BULTINCK

EREGRIFFIER BIJ DE KOOPHANDELSRECHTBANK TE GENT

Veel mensen van Bellem en vooral de bewoners aan Bellebrug herinneren zich nog levendig de persoon met zijn mooie baard die tussen 1908 en 1943 (jaar van zijn overlijden) in het statige herenhuis langs het kanaal woonde. Griffier Bultinck woonde voor 1908 in de Korte Meirestraat te Gent.

De mensen van Bellem spraken vroeger van 'het kasteeltje' aan de brug met zijn mooie grote tuin voor het huis, die volstond met seringen. Alzo kreeg deze villa de naam van '*Seringenoord*'. Het huis was, net zoals vele herenhuizen uit die tijd, volledig onderkelderd. Het is van het type met anderhalve bouwlaag onder zadeldak (pannen) en beide zijgevels met jaarankers gedateerd 1859.

De tuin voor het huis is in 1978 verdwenen met de verbreding van het kanaal. Alzo verdween eveneens de prachtige doolhof met busstruiken naast het huis. Nu is het huis bewoond door de familie Collin-Paco.

Camiel Xavier Bultinck (°Zomergem, 21.12.1863; +Bellem, 21.03.1943) is afkomstig van Zomergem. Zijn ouders waren: Eduard Bultinck en Pauline De Neve. Hij trad in het huwelijksbootje te Gent op 10 augustus 1893 met Maria Mathilde Dhanis (°Brugge,

Villa "Seringenoord" gebouwd in 1859.

21.04.1867; +Bellem, 16.07.1939).

Als eregriffier van de Koophandelsrechtbank van Gent werd hij Ridder in de Leopoldsorde.

De familie Bultinck was een gekende en voorname familie te Zomergem. Een jongere broer van de vader van Camiel, namelijk Jan-Baptist Bultinck (°Zomergem, 24.11.1818; +Bellem, 28.12.1899) was schepen van Bellem van 1855 tot 1866 en burgemeester van deze gemeente van 1867 tot 1878 ⁽¹⁾. Hij was ook griffier bij de rechtbank te Gent.

Camiel was griffier bij de Koophandelsrechtbank te Gent. In 1908 kwam het koppel te Bellem wonen, meer bepaald aan de zuidkant van de vaart in de herenwoning van zijn oom Jan-Baptist Bultinck. Deze woning werd gebouwd in 1859 (zie ingemetselde steen rechts van de deur). Naast het huis met een hoge omheiningsmuur stond vroeger een typisch, achthoekige duiventoren met beneden een hondenhok.

Camiel Xavier liep in Bellem altijd rond in sportieve kledij, zoals de jagers vroeger in speciale kledij gekleed waren: hoge schoenen, geruite sportkousen, een groene Beierse broek en een zwarte of bruine gilet. Hij had ook een klein jachtgebied in het verdwenen bosje langs het kanaal richting Zwitten: het bosje van de Bultincks. Cyriel Taghon, de vader van Jozef Taghon- bekend figuur van de waterfeesten aan Bellebrug, was er wildoppasser.

Flora De Vuyst van Bellem, de grootmoeder van Maria Eelbode langs moederszijde, was een vertrouwd persoon ten huize van de familie Bultinck. Ze mocht haar schapen laten grazen op de weide achteraan het huis en hielp soms bij het huishouden.

Onze griffier was ook sterk geïnteresseerd in de nationale politiek, meer bepaald in de liberale partij. Door zijn toedoen werden er, weken voor de nationale verkiezingen, meetings gehouden in het café 'In de Casino' aan de overkant van de vaart bij het echtpaar Theofiel De Vreese – Elodie Sucaet (de laatste tapper in dit café was Cyriel Lemey, die dezelfde politieke vrienden ontving).

Tussen de twee oorlogen in vertrok Camiel met zijn vrouw tijdens de wintermaanden, naar de Godshuizenlaan te Gent waar ze een huis hadden naast de familie René Maraite en zijn vrouw Madeleine Hocq. René Maraite was voorzitter van het Hof van Beroep te Gent. Hij had slechts een kind, zijn dochter Ghislaine die onlangs overleden is te Bellem.

Ghislaine kwam reeds zeer vroeg, vooral tussen beide wereldoorlogen, op vakantie naar Bellem bij de familie Bultinck. Deze vriendschap tussen beide families en het feit dat onze griffier jarenlang gewerkt had bij Mr. Maraite, hebben er toe geleid dat ook de familie Maraite zich later kwam vestigen in Bellem.

De vrouw van Camiel Xavier Bultinck, namelijk Maria Mathilde Dhanis, was een dame die graag contact zocht met de plaatselijke bevolking. Niettegenstaande ze van huis uit Franssprekend was, sprak ze in de gewone omgang met de bevolking graag Bellems. Dat blijkt voornamelijk uit haar boekje 'Gust en Deesken'. Dit werkje is geen hoogstaand letterkundig werk, veeleer een eenvoudig verha-

lend proza. Uit de losse verhaaltjes van dit werkje blijkt duidelijk dat ze het dorp en zijn inwoners goed kende en het plaatselijk dialect de voorkeur gaf op het beschaafd Nederlands. Ze ging graag wandelen met haar mooie wandelstok om contact te zoeken met de volksmens⁽²⁾.

Het echtpaar had slechts een kind, namelijk hun zoon Paul, geboren te Gent op 25 juli 1899. Hij had hogere studies gevolgd en werd bestuurder der 'Maatschappij voor Katoenteelt in Oost-Afrika'. Deze maatschappij had haar zetel in Usumbura, de toenmalige hoofdstad van het Belgische Urundi (nu Burundi). Hij verbleef ook veelvuldig in onze kolonie, Belgisch Kongo. Hij reisde de eerste keer naar Kongo in 1923. Tijdens een terugvaart naar België is hij ziek geworden en gestorven op het stoomschip 'Grandidier' op 8 mei 1931. Hij werd, zoals het toen gebruikelijk was, op zee begraven.

Zijn ouders wisten natuurlijk van het verlof en de komst van hun zoon. Ze hadden een groot feest opgezet. Maar het werd een afscheidsfeest. Mr. Bultinck heeft dagenlang deze droeve mare verzwegen voor zijn vrouw. Uiteindelijk heeft ook zij de ware toedracht van het wegblijven van haar zoon vernomen. Ze heeft het overlijden van haar zoon moeilijk kunnen verwerken.

Paul had reeds min of meer kennis

*Maria Mathilde Dhanis
° Brugge, 21 april 1867
+ Bellem, 16 juli 1939*

*V.l.n.r.: boven: Suzanna Melanie
Nys en Paul Bultinck;
onder: Rose Marguerite Nys en
Joanna Marguerite Nys.*

Hoe goed is God voor dezen die recht van harte zijn.

†

BID VOOR DE ZIEL
VAN MIJNHEER

Camiel Xavier BULTINCK

WEDUWNAAR VAN

Mevrouw Marie Mathilde D'hanis

Eere-Griffier bij de Koophandelsrechtbank te Gent, Ridder in de Leopoldsorde; Ridder in de Kroonorde; vereerd met de Medalie en het Burgerkruis van Eerste Klas en de Herinneringsmedalie geboren te Zomergem den 21 December 1863 en godvruchtig overleden te Bellem den 21 Maart 1943, versterkt door de troostmiddelen der H. Kerk.

Een eerekroon zijn de hooge jaren die op de wegen der gerechtigheid gevonden worden.

De duurzame overledene was een toonbeeld van rechtvaardigheid en eenvoud. Hij is altijd en ten alle tijde tot dienst van iedereen geweest en niemand is ongehouden teruggezonden; daarom zal zijn gedachtenis in eere blijven onder de menschen.

Met een stillen glimlach, en zonder klagen, heeft hij zijn diep lijden gedragen. God schenke hem de eeuwige rust.

Vaartwel, duurzame bloedverwanten en vrienden, tot weerziens in den Hemel, en gij mijn goede verpleegster, ik dank u voor alles wat gij voor mij gedaan hebt. God loone het u. Ondertusschen vergeet mij niet in uwe gebeden.

Mijn Jezus barmhartigheid. (300 d. afl.)

Druk. A. Van Lantschoot-Van Praet, Bellem

Wees mijn oordeel indachtig, want zoo ook zal het uwe zijn; gisteren was 't mijne beurt, morgen is 't de uwe. (Eccell. 38, 23)

†

BID VOOR DE ZIEL
van

Mevrouw Maria Mathilde Dhanis

echtgenoot van

MIJNHEER CAMIEL XAVIER BULTINCK

geboren te Brugge den 21 April 1867
en godvruchtig overleden te Bellem den 16 Juli 1939,
gesterkt door de H. H. Sacramenten.

Hoe gelukkig en hoe voorzichtig handelt de mensch, die nu tracht zoodanig te wezen in het leven, als hij wenschte gevonden te worden in den dood. Daarom, wees immer bereid en leef zoo dat de dood u nooit in ongereedheid vinde. (Nav. Christi 1-23)

Allen, die arme menschen helpen, zullen bij God barmhartigheid verwerven; want de almoes redt van den dood en reinigt van de zonde. Welwillend ziet God neder op hem die barmhartigheid oefent en Hij vergeet zijne goede werken niet.

Goede Jezus, Gij die uit liefde tot ons op het Kruis gestorven zijt, ontferm U over mijne ziel voor dewelke Gij zooveel geleden hebt; handel niet met mij volgens uwe strenge rechtvaardigheid, maar volgens uwe oneindige goedheid.

Vaarwel, dierbare echtgenoot, weldra zien wij elkander weder in den Hemel; vergeet mij niet in uwe gebeden.

Barmhartige Jezus, geef haar de eeuwige rust. (300 d.)
Zoet Hart van Maria, wees haren toevlucht. (300 d.)

druk. Claus-De Schuyter, Bellem

met een meisje aan de overkant van de vaart, namelijk met Suzanna-Melanie Nys, een van de dochters van het echtpaar Norbert Nys-Baltus, dat in 1905 eigenaar werd van de zeildoekweverij. Vanaf toen veranderde de naam van de fabriek in 'Tissage Mécanique de Bellem'.

Onze griffier werd de laatste jaren van zijn leven bijgestaan door zijn gouvernante, namelijk Irma-Elisabeth Lievens (°Kaprijke, 03.10.1915). Na de dood van Camiel trouwde deze gouvernante te Bellem op 12 december 1943 met Eduard Van Heirreweghe van Zwijnaarde. Er werd toen geopperd dat zij de enige erfgename was. Immers het koppel Bultinck-

De rechtvaardige vindt de eeuwige rust, zelfs wanneer hij ons, op het onverwachts ontruikt wordt door de onverbiddelijke dood.

(Sap. IV. 7).

†

DUURBARE HERINNERING AAN
den Heer

**PAUL-CLEMENT-VICTOR-MARIE
BULTINCK**

Bestuurder der Maatschappij voor Katoenteelt in
Oost-Afrika te Usumbura,

geboren te Gent 25 Juli 1899 en overleden aan
boord van het stoomschip Grandidier den
8 Mei 1931.

Hij is uit het leven getreden, maar niet uit ons leven; zouden wij hem kunnen dood wanen, wanneer hij zoo levend in ons hert rust?

(St. Augustinus).

Bewaar hem een aandenken
Geef hem een gebed.

R. I. P.

Sauer, Gent

Dhanis had geen rechtstreekse erfgenamen.

Woonden eveneens onder hetzelfde dak: Yvonne D'Hooge van Zomergem als meid en Martha Locy (°Bellem, 15.02.1914), als werkvrouw. Martha trouwde in 1944 te Aalter met Maurice Van Damme (°Aalter, 23.11.1907 - wagenmaker).

Camiel Xavier Bultinck, zijn vrouw en hun zoon liggen allen begraven te Bellem.

Ik had gehoopt een foto van onze griffier te kunnen aantreffen bij juffrouw Ghislaine Maraite. Door haar plots overlijden begin dit jaar, moet ik het helaas stellen zonder foto van onze eregriffier.

Walter VERVALLE

Bronnen:

1. Geschiedenis van Bellem, p.423.
2. Tijdschrift van Heemkring E. Mettenanxt en D F Bellem 'De Belle', jgr.3, nr.4.
3. Groot-Aalter in oude foto's, deel 2 van F. Bastiaen, foto p.173

AALTER EN DE 'VRIJWILLIGE' AANHECHTING BIJ DE FRANSE REPUBLIEK (1793)

Historici hebben nogal eens de neiging om gebeurtenissen netjes op een rij te zetten en een mooi verhaal neer te poten. Uiteraard zijn dit constructies, achteraf gemaakt, met kennis die tijdgenoten niet altijd hadden. In ons verleden zijn sommige periodes zo chaotisch dat rechtlijnigheid niet altijd van tel is. Neem nu de tijd van de Franse Revolutie (eind 18^e eeuw). Spontaan roept dit het beeld op van de bestorming van de Bastille, van de guillotine, van Napoleon wellicht, de verovering door de Fransen van onze gewesten, de brigands, enz. Vaak vergeten wij daarbij dat voor de mensen die dit aan den lijve meemaakten, deze revolutieperiode een bijzonder chaotische wirwar was van allerlei gebeurtenissen. Pas achteraf werd duidelijk wat er allemaal aan de hand was en bakende men alles (soms kunstmatig) netjes af.

De eerste bezetting door de Franse revolutionairen van de Belgische gebieden - of van de Zuidelijke Nederlanden zo men wil - is zo'n vrij complex gebeuren. In realiteit vond de Franse annexatie immers in twee schuifjes plaats. Een eerste keer bezetten de Franse legers de Oostenrijkse Nederlanden in het najaar van 1792 (na de slag bij Jemappes, 6 november 1792). Enkele maanden later, op 18 maart 1793, leed het leger van de Franse generaal Dumoriez een nederlaag bij Neerwinden. De Oostenrijkers kwamen terug. Ruim een jaar later haalden de Fransen andermaal de bovenhand (slag bij Fleurus, 26 juni 1794). Deze keer duurde de Franse bezetting tot 1814-1815 en drukten de Fransen zwaar hun stempel op het maatschappelijk, politiek, cultureel en sociaal leven in onze streken. Deze korte kroniek toont aan hoe de kansen soms vlug kunnen keren.

Reeds in die eerste periode van de Franse bezetting (dus november 1792-maart 1793) ondernamen de Franse revolutionairen pogingen om de plaatselijke bevolking voor zich te winnen. In het chaotische verloop van de revolutieperiode bevinden wij ons in de zogenaamde *Convention Nationale* (1792-1795). In december 1792 schafte de Conventie bij decreet de instellingen van het Ancien Regime af, proclameerde de volkssoevereiniteit en wilde de kiezers bijeenbrengen in zogenaamde primaire vergaderingen. Democratie troef, zo lijkt het. Een van de meeste sprekende daden onder dit regime was

evenwel het naar het schavot brengen van de Franse koning Louis XVI (21 januari 1793) en de uitbouw van het leger om de revolutiegedachte ver buiten de Franse grenzen te brengen.

Vanaf begin 1793 ondernam de Franse bezetter stappen om 'spontane annexatie' uit te lokken in onze gewesten. De Fransen probeerden 'gelijkgezinden' in plaatselijke comités bijeen te brengen. Deze zouden hun geloof in de revolutie moeten verkondigen en tegelijkertijd concreet maken door zelf de aansluiting bij Frankrijk te vragen. Uiteraard was het, om maar in de Franse sfeer te blijven, een 'farce'. Historicus H.J. Elias omschrijft het in zijn *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte* iets wetenschappelijker als 'de parodie van de volksstemmingen voor annexatie' ⁽¹⁾. Hij verwijst ook naar Beyts, die in 1797 reeds dit bestempelde als 'jongleries'. Concreet trommelden de Fransen enkele 'bestuurders' op en verplichtten hen, al dan niet met zachte dwang, een document te tekenen dat de annexatie bij Frankrijk vraagt.

Per toeval stootten wij op een (gedrukt) Frans decreet dat dateert van 19 maart 1793. Daarin staat dat het souvereine volk van *Nerel* (?), *Aëltre* (Aalter), *Thoroult* (Torhout), *Blankenberg* (Blankenberge), *Ecloc* (Eeklo), *Damme* (Damme) en de '*banlieu de Bruges*' (omgeving Brugge, wellicht omschrijving in de zin van Brugse Vrije) heeft gevraagd om vrijwillig te mogen aansluiten bij de Franse republiek ⁽²⁾. De Franse zetter die het document diende klaar te maken, raakte blijkbaar niet wijs uit de schrijfwijze van die gemeenten in die rare taal en maakte er maar een potje van.

Wat wel duidelijk is: de burgers zelf (!) hebben gevraagd of zij mogen aansluiten. Dit decreet bepaalt in navolging van dit verzoek, dat de bestuurders (de Franse *Convention Nationale* dus) 'deze wens aanvaarden' en dat deze gemeenten vanaf heden deel kunnen uitmaken van de republiek. Net zoals op andere plaatsen intussen gebeurt, krijgen de commissarissen die door de Nationale Conventie naar België worden gestuurd, de opdracht om in deze gemeenten de wetten van de Franse republiek te doen gelden. Het lijkt dus een typisch voorbeeld van die hogergenoemde 'jongleries'. Op een bepaald moment zijn wellicht te Aalter enkele mensen aangesproken door de Franse bezetter. Kiezend voor de weg van het minste kwaad, al dan niet met financiële of materiële voordelen in het vooruitzicht, hebben zij een dergelijke vraag op papier gezet. Dit verzoek is dan via de normale administratieve weg tot in Parijs geraakt.

D É C R E T

N.º 615.

D E L A

CONVENTION NATIONALE,

Du 19 Mars 1793, l'an second de la république Française ;

Qui réunit à la république Française les communes de Nerel, d'Aëltre, de Thourout, de Blankenberg, d'Ecloc, de Damne & de la banlieue de Bruges.

LA CONVENTION NATIONALE, après avoir entendu le rapport de son comité diplomatique, sur le vœu librement émis par le peuple souverain de Nerel, d'Aëltre, de Thourout, de Blankenberg, d'Ecloc, de Damne & de la banlieue de Bruges, dans leurs assemblées primaires, pour leur réunion à la république Française, déclare au nom du peuple François, qu'elle accepte ce vœu, & qu'en conséquence les communes formant les assemblées primaires de Nerel, d'Aëltre, de Thourout, de Blankenberg, d'Ecloc, de Damne & de la banlieue de Bruges, font partie intégrante du territoire de la république.

Fragment van het decreet waarvan sprake, gedrukt in Parijs.

In de *Geschiedenis van Aalter* wijst Luc Stockman erop dat onder de Fransen op 15 december 1792 een eerste verkiezing werd georganiseerd. Begin maart van het jaar daarop, zo schrijft Stockman nog, *'kwamen de voorlopige vertegenwoordigers van Bellem, Ruiselede, Lotenhulle en Knesselare naar Aalter voor het maken van 'den keus van reunie' met Frankrijk'* ⁽³⁾. Twee weken later zit dit verzoek dus reeds in Parijs en wordt het goedgekeurd.

Op zich een decreet zoals er op dat moment ongetwijfeld veel worden uitgevaardigd. Tegelijkertijd toont het aan dat zeker in die tijd mensen zich niet altijd bewust zijn van wat zich op andere plaatsen afspeelt of wat de impact van sommige gebeurtenissen is. Want dit decreet, waarin o.a. Aalter aansluiting vraagt bij de Franse republiek,

is immers gedateerd op 19 maart. En laat dit dus net de dag zijn na de nederlaag van de Franse troepen van generaal Dumoriez in Neerwinden. Ofwel heeft men dus in Parijs nog geen weet van deze nederlaag, ofwel beseffen de Franse gezagsdragers nog niet ten volle wat deze nederlaag zal betekenen. Of is het misschien de administratieve molen die in gang is gezet? Een andere mogelijkheid is overigens ook dat de datering niet juist is, wat gezien het sterk administratief karakter van dit bewind evenwel niet zo waarschijnlijk is.

Duidelijk is dat het overheidsapparaat in Parijs zijn werk blijft doen. Het decreet gaat immers zonder problemen verder langs de gebruikelijke weg. Op 23 maart 1793 (dus nog enkele dagen na de slag bij Neerwinden, het nieuws moet in Parijs zeker bekend zijn) wordt er een uitvoeringsbesluit aan gekoppeld. Dit betekent dat '*au nom de la république*' het decreet officieel toepasbaar wordt gemaakt. De tekst gaat in druk en wordt officieel afgekondigd, zij het dat wij dan reeds in april van datzelfde jaar zijn.

Al bij al bleef het document voor de Aalterse bestuurders van dat moment niet meer dan '*een vodje papier*' en een gemakkelijke manier om aan de eisen van de kortstondige Franse bezetting tegemoet te komen. Luc Stockman wijst er terecht op dat in dergelijke periodes de baljuw, burgemeester en schepenen meestal aanbleven en enkel van naam of van petje veranderden ⁽⁴⁾. Op 28 april 1793 was het Oostenrijkse bestuur terug in Brussel. Net in die maand machtsvacuüm ging het Aalterse aanhechtingsdecreet door de Franse ambtelijke machine. Maar eenmaal gedrukt, was het meteen goed voor de papiermand.

Peter LAROY

Bronnen:

1. H.J. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte. Deel I*, Antwerpen, 1963, p.24.
2. *Pour la petite histoire*: op die dag veranderde de *Convention Nationale* bij decreet ook de naam van het Franse eiland *Bourbon* in *Réunion*.
3. L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p.278.
4. *Ibid.*

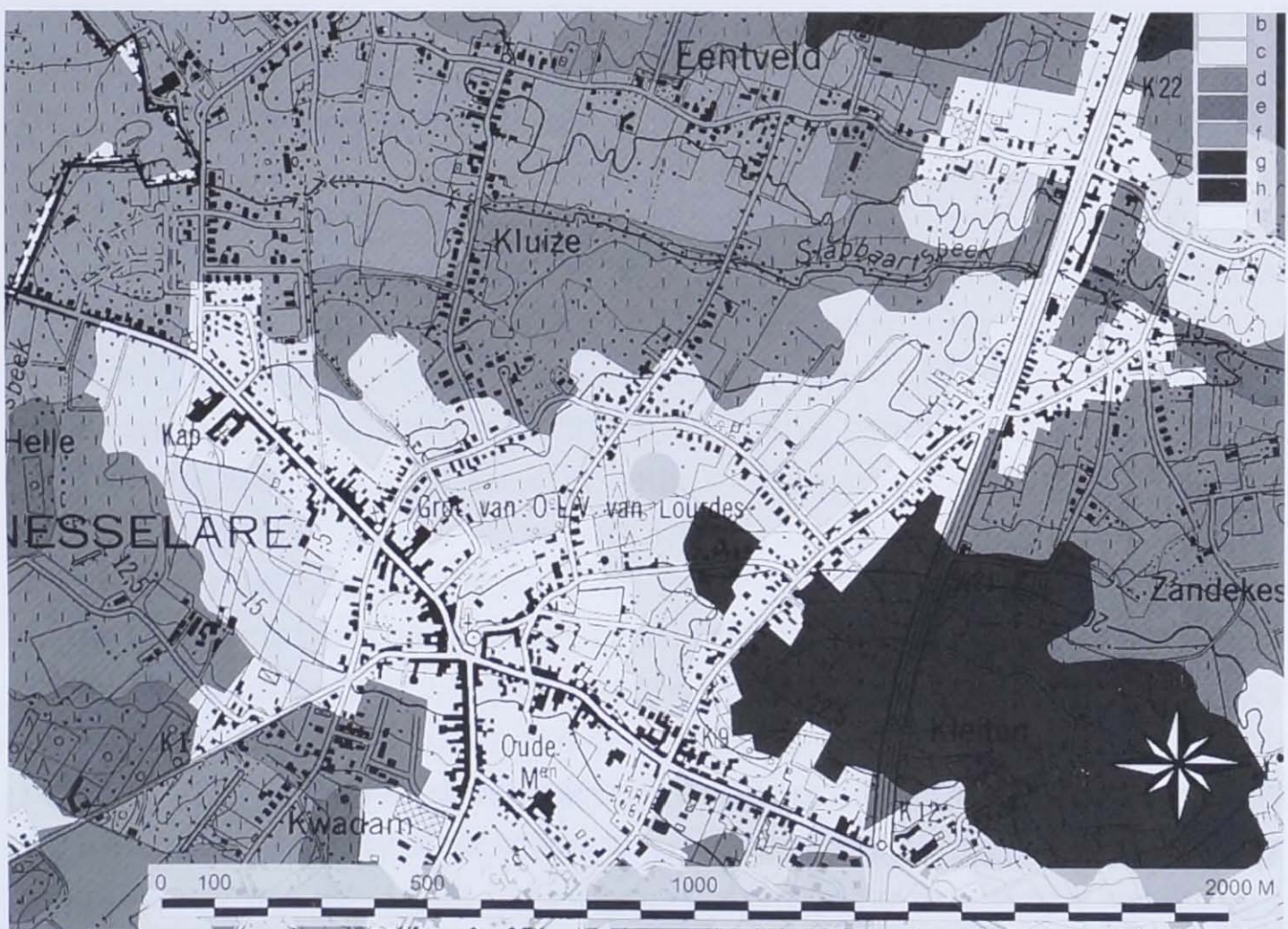
KNESSELARE...

GALLO-ROMEINSE NEDERZETTING EN VERSTERKING TE KNESSELARE – KOUTER

Toen tijdens de zomer van 2005 gestart werd met de proefsleuven-campagne, kon niet vermoed worden dat er op de inbreidingsverkaveling een uitzonderlijke vondst gedaan zou worden. Niet enkel hadden Gallo-Romeinse boeren hun erf langs een wegtracé geïnstalleerd, maar bovendien was er verderop een versterking opgetrokken; de eerste in zijn soort in Zandig-Vlaanderen.

EEN VERKAVELING OP DE KOUTER TE KNESSELARE

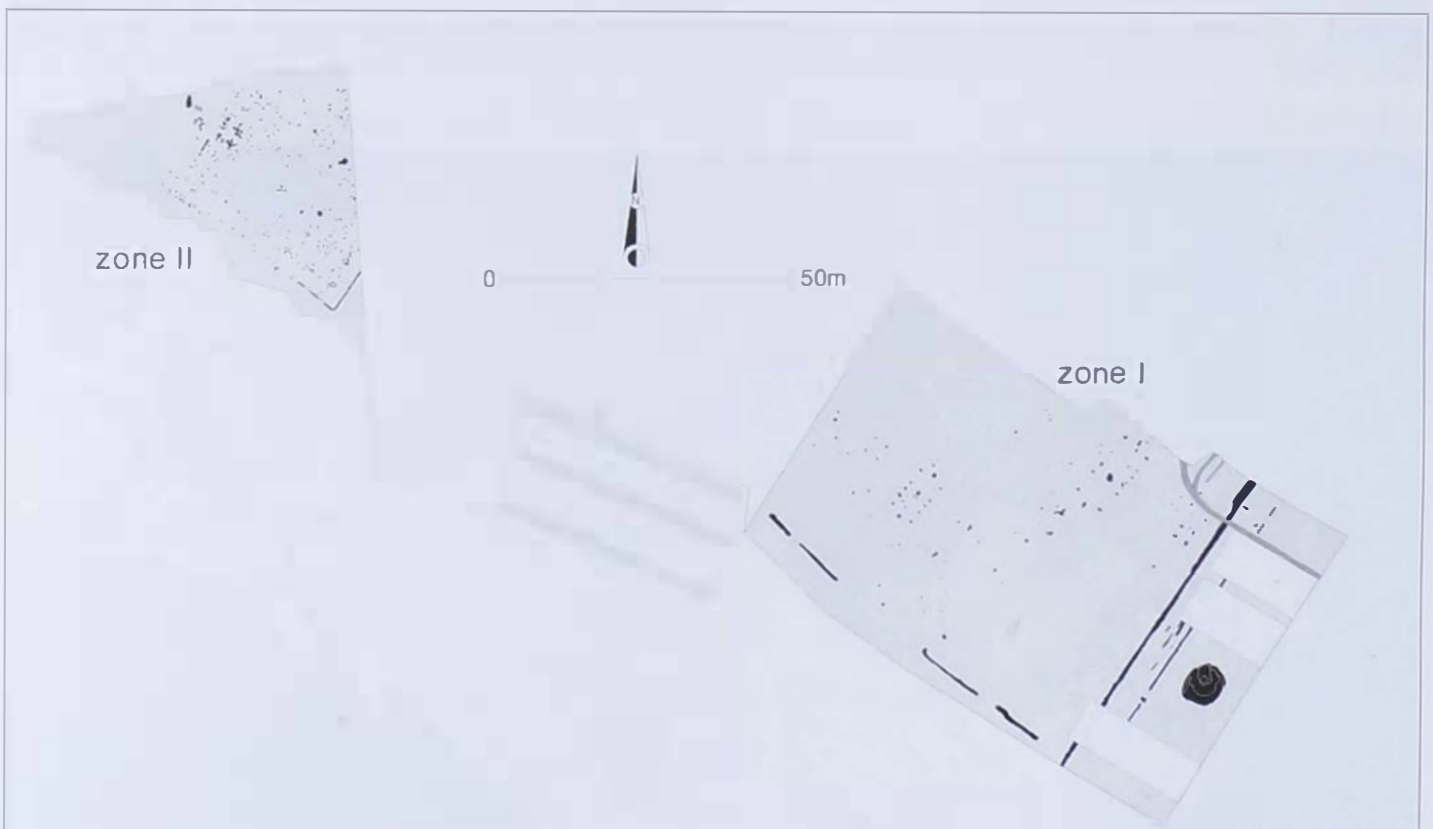
Een deel van de ingesloten percelen tussen de Heilig Sakramentstraat, de Nieuwstraat en de Kouter worden heringericht als inbreidingsverkaveling door ontwikkelaar Veneco. De zone, toch goed voor ongeveer 4ha, werd voorafgaandelijk aan de werken

Ligging van het terrein op de topografische kaart met als onderlaag de drainageklasse van de bodem.

*Luchtopname van het onderzochte gebied.
(B. Stichelbaut & H. Leurquain)*

Grondplan van zone I en zone II.

onderworpen aan een archeologische terreinverkenning. Daarbij werden twee zones aangetroffen waarin er archeologische sporen aanwezig waren, en waarbij een opgraving aangewezen was. Terwijl de kraankosten door de verkavelaar gedragen werden, sloegen de Kale-Leie Archeologische Dienst (KLAD) en de Universiteit Gent de handen in elkaar om dit onderzoek mogelijk te maken. Uiteindelijk

werd er met onderbrekingen door andere acutere werven gewerkt tot het begin van de winter.

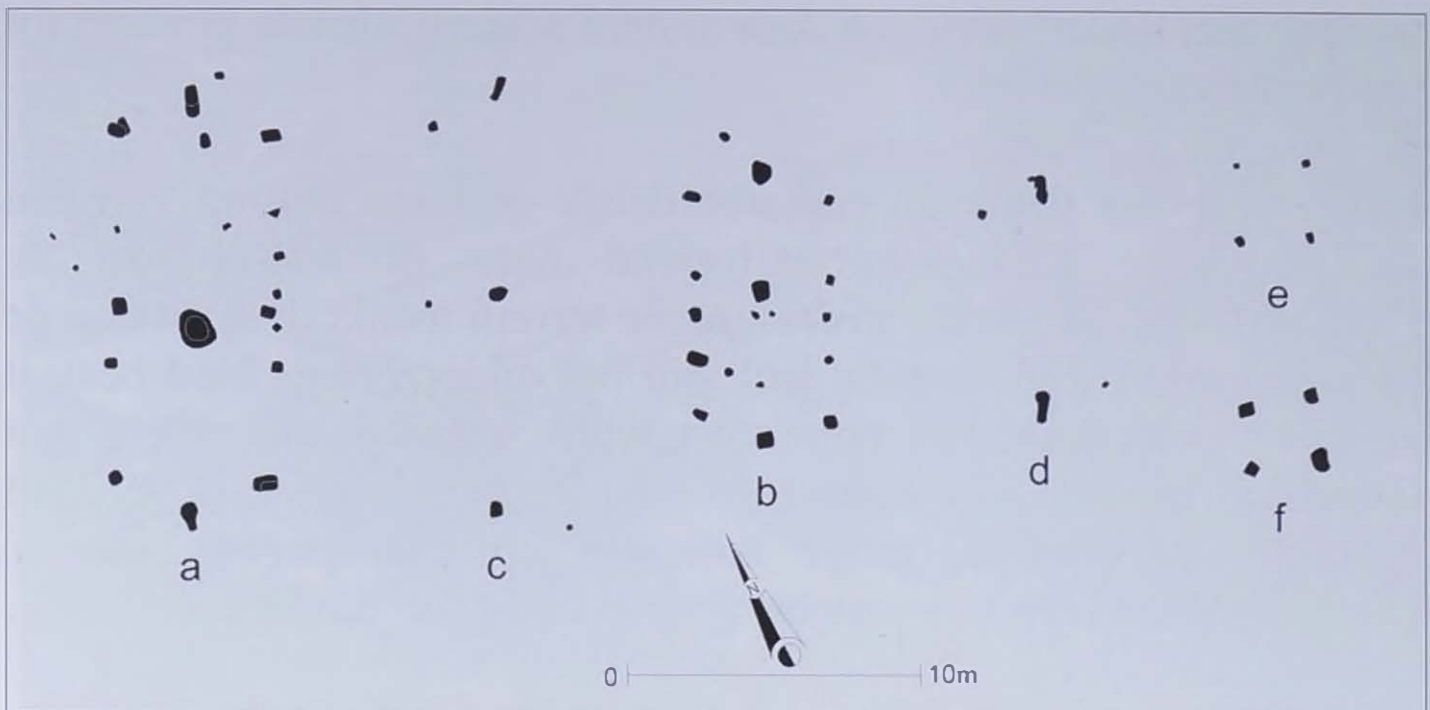
Het terrein ligt deels op een noordelijk gerichte helling van een 18,75m hoge kleiheuvel, aflopend naar de vallei van de Flabbaertbeek. Dit slecht gedraineerde terrein maakt deel uit van de tertiaire cuesta. Het laagste deel van het onderzoeksgebied bestaat uit een zandbodem. Het oppervlak werd volledig onderzocht met lange doorlopende proefsleuven om de 20m, onmiddellijk verdicht naar om de 10m bij enige indicatie van antropogene sporen. Uiteindelijk werden twee zones afgebakend voor verder onderzoek.

EEN GALLO-ROMEINS BOERENERF LANGS DE WEG

Het eerste vlakdekkend stuk dat volledig werd opgegraven, bestond uit een zone met verschillende bewoningssporen. Twee parallelle grachten die op ongeveer 6,5m van elkaar verwijderd lagen en de karrensporen die zich ertussen bevonden doen vermoeden dat een NO-ZW georiënteerd wegtracé de site doorsnijdt. De westelijke gracht was duidelijk breder en dieper aangelegd wat mogelijk verband houdt met de sporencluster vlakbij. Bijna haaks op deze gracht vertrekt er een derde exemplaar – vrij ondiep bewaard – die blijkbaar de zone met paalsporen afbakent.

Uit de vele paalsporen konden een viertal duidelijke en een tweetal minder duidelijke constructies afgeleid worden. De eerste bouwplattegrond (gebouw A) betrof een groot tweeschepig gebouw met buitenstaande nokstaanders, en een vrij diep gefundeerde midden-nokstaander. De afmeting bedroeg 15,25 bij 6m, waarbij de lange zijden bestonden uit vierhoekige palen. Een even mooi uitgewerkte, maar kleinere structuur was gebouw B. Deze mat 10 bij 5m en had eveneens nokstaanders die uit de korte zijde sprongen. Van gebouw C en D waren blijkbaar enkel de diepste sporen – de nokstaanders – bewaard, eveneens was er een groot en een kleiner gebouw. De overbrugde noklengtes bedroegen respectievelijk 16 en 8m, met hier en daar een bijkomend paalspoor. Structuren E en F zijn vierpalige spiekers – of opslagplaatsen – van beide 3 bij 2,75m.

Terwijl gebouwen A en B min of meer parallel aan het wegtracé liggen, zijn gebouwen C en D lichtjes gedraaid ten opzichte van die as. Wordt de bewaringstoestand eveneens in acht genomen, dan lijkt

De structuren aangetroffen op de nederzetting.

het waarschijnlijk dat er twee fasen aanwezig zijn, waarbij gebouwplattegronden A en B, en C en D elk een aparte fase vormen. Vermoedelijk zijn gebouwen C en D iets ouder dan A en B, het is opvallend dat er telkens een groot en een kleiner gebouw gelijktijdig voorkomen.

Langs de oostelijke kant van de weg bevond zich een grote ronde verkleuring met een doorsnede tussen 6,5 en 8m. Deze kuil werd met behulp van de kraan onderzocht gezien de diepte ervan en de hoge grondwaterstand. Tijdens het onderzoek werd duidelijk dat er een heraanleg had plaatsgevonden. Het oorspronkelijk spoor had een trechtervormige doorsnede die eindigde in een schacht zonder beschoeiing met een maximale diepte van 4,2m onder het opgraafvlak, het leidt geen twijfel dat het om een waterput gaat. Het uitblijven van een typische beschoeiing is wellicht te verklaren door het niet noodzakelijk zijn ervan, de tertiaire klei is stevig genoeg om als wand te dienen. In een tweede fase werd de waterput heruitgegraven om een 2,7m diepe kuil te bekomen.

De vondsten uit de nederzettingssporen zijn erg schaars. In een van de paalsporen van gebouw A bevond zich een bijna volledige handgemaakte pot, wellicht een verlatingsoffer. De andere vondsten zijn meer fragmentarisch van aard. Het bijna uitsluitend handgemaakt aardewerk zou kunnen stammen uit de 3^e eeuw, de vondst van enkele scherfjes terra nigra zou dit kunnen bevestigen. Al bij al zal er voor zekerheid moeten afgewacht worden tot er enkele ¹⁴C-dateringen voor handen zijn.

De aangetroffen sporen maken duidelijk onderdeel uit van een landelijke omgrachte nederzetting gelegen langs een wegtracé. De laatste jaren zijn bij noodonderzoek in het zandige deel van de civitas Menapiorum reeds meerdere vergelijkbare sites aan het licht gekomen. Zo vond men te Brugge-Sint-Andries – Refuge (HOLLEVOET & HILLEWAERT 1997-1998), Beernem – Sluis (Yann HOLLEVOET), Knesselare – Flabbaert (DE CLERCQ & THOEN 1998) en Oostwinkel – Leischoot (DE CLERCQ 2005) fragmenten van omgrepelde sites met houtbouw. Vooral de parallel met de circa 1km verderopgelegen nederzetting van Knesselare – Flabbaert is opvallend.

DE VERSTERKING

De tweede aangetroffen zone bevatte een 300-tal sporen die bijzonder uniform zijn: vierkante paalsporen met zijden rond de 20cm en dieptes tussen 10 en 20cm. Daarnaast kwam er ook een standgreppel, enkele kuilen en een brandrestengraf aan het licht. De structuur ligt nog deels onder tuinen langs noordelijke en oostelijke zijde, vandaar dat de precieze afmetingen nog niet gekend zijn.

Zicht op het opgravingsvlak van zone II, duidelijk zichtbaar is de standgreppel.

Grondplan van zone II.

Het lijkt er echter op dat het om een vierhoekige afbakening gaat, waarbij de enige volledig opgegraven zijde 35,5m lang is – wat wellicht niet toevallig overeenkomt met één Romeinse actus. De omheining zelf bestond langs westelijke kant uit twee rijen met paalsporen die op erg regelmatige afstanden geschrinkt stonden, de ruimte tussen deze twee rijen – ongeveer 2,5m – bevat geen enkel spoor en doet vermoeden dat er ofwel een berm ofwel een platform tussen zat. In de zuidelijke hoek was de gepalisadeerde structuur anders en

zwaarder uitgebouwd. De buitenste rij paalsporen werd vervangen door een standgreppel die aanvankelijk nog onderbroken werd door paalsporen om de 2,5m in de zuidwestelijke wand, maar in de zuidoostelijke wand ononderbroken doorloopt. De greppel is 20cm breed en 50cm diep, waarbij er vage afdrukken van planken in werden waargenomen. Ook de tweede rij is anders geconstrueerd, blijkbaar werden er groepjes 4 tot 8 paalsporen aangelegd.

Terreinopname van het poortgebouw.

In de noordwestelijke zijde zit een constructie opgebouwd uit verschillende zware paalsporen in de palissade. Vier kruisvormige vlekken waren op het terrein duidelijk, bij couperen bleek dat elk van deze vlekken een diep centraal paalspoor bevatte, met er rond nog flankerende paalsporen. Het heeft alle eigenschappen van een klein poortgebouw, met een 1 m smalle en gemakkelijk verdedigbare doorgang. Net voor de poort buiten de palissade bevinden zich twee kuilen die mogelijk de functie van titulum vervulden.

Binnen het gepalissadeerde areaal werden geen herkenbare constructies aangetroffen. In de westelijke hoek bleek geen enkel spoor aanwezig te zijn. Vlakbij die westelijke hoek was een vierpalige constructie tegen de palissade gezet, mogelijk gaat het om een soort torentje of uitkijkpost. Vlakbij de ingang werd een brandrestengraf ontdekt. De structuur bleef zonder vondsten maar vertoonde wel de typische inzakkingslaag van houtskool en de rechthoekige vorm die zo vaak voorkomen bij dit type begraving. Een tweede brandrestengraf werd opgemerkt tegen de sleufwand.

Vondsten waren in zone II erg schaars, slechts uit de kuilen van het poortgebouw kwamen wat sterk gefragmenteerde scherven Gallo-Romeins aardewerk, een fragment gegladde veldsteen en een nagel. Het aardewerk is meestal handgemaakt met enkele randen van kookpotten met vingertopindrukken, een kom en enkele wandscherven met ingegladde versiering. Het materiaal vertoont technisch overeenkomsten met de vondsten op zone I. Een datering in de 3^e eeuw lijkt aangewezen. Houtskool was eveneens schaars, toch konden er vier ¹⁴C-dateringen uitgevoerd worden. Twee stalen leverden een middeleeuwse en een vroegromeinse datering op, terwijl de twee anderen 1765 ±25BP en 1775 ±25BP opleverden, wat gekalibreerd tussen 225 en 325 oplevert.

Aangezien deze site een unicum blijkt te zijn, is de exacte functionele interpretatie niet gemakkelijk te bepalen. Er zijn enkele argumenten die een licht op de zaak kunnen werpen. Men is vrij systematisch te werk gegaan, en heeft gebruik gemaakt van officiële Romeinse maateenheden terwijl dit normaal niet gebeurt in deze regio. Daarnaast duiden de dubbele palissade, de extra verzwaring langs de zijde van het wegtracé en de onmiskenbare verwantschap met titulum en toegangsgebouwen van Romeinse castella er op dat deze versterking op Romeinse voorbeelden is geïnspireerd. Het ontbreken van barakken en een omringende spitsgracht tonen echter aan

dat het niet om een regulier kamp gaat. Enkele voorzichtig geponeerde stellingen als zou het om een rituele plaats, een graanopslagplaats of een versterkte veekraal gaan, worden stuk voor stuk ontkracht door de materiële feiten (DE CLERCQ et al. 2006: 32-33). De interpretatie moet zich voorlopig beperken tot een versterking uit het tweede kwart derde tot eerste kwart vierde eeuw.

Het wie en waarom blijven moeilijk beantwoordbare vragen. De periode valt binnen de troebele overgang van Hoge naar Late Keizertijd. Waar talrijke landelijke nederzettingen verlaten werden, was langs dit wegtracé toch nog activiteit. Daarnaast is het construeren van een versterking een zaak die officiële toestemming van de Romeinse gezag impliceert, tenzij deze te erg verzwakt was. In het eerste geval verleent het leger ten minste passieve ondersteuning aan lokale milities, in het tweede geval kan zo'n versterking door de lokale bendes zelf zijn opgericht. In deze verwarrende tijden lijkt het niet onwaarschijnlijk dat een van de twee opties hier te Knesselare werd verwezenlijkt.

GALLO-ROMEINS KNESSELARE – KOUTER

Een landelijke nederzetting langs een wegtracé vormt geen bijzondere vondst. De 3e-eeuwse tweefasige nederzetting bestond telkens uit een groot en een iets kleiner tweeschepig gebouw, een waterput die op een bepaald moment heraangelegd werd en enkele kleinere spiekertjes. Een ondiep bewaarde gracht bakende het terrein langs zuidelijke zijde af, terwijl een Romeinse weg langs oostelijke kant hetzelfde deed.

De aangetroffen structuur in zone II sloeg de archeologen wel even met verstomming. Een constructie bestaande uit een dubbele palissade – langs één zijde erg zwaar uitgebouwd door middel van een standgreppel – en een duidelijk poortgebouw met voorliggend titulum duidde de plaats aan van een 3e-eeuwse versterking. Een ongeziene structuur in Vlaanderen, stammend uit troebele tijden waarin lokale boeren mogelijk met hulp van het Romeinse gezag terug instonden voor hun eigen veiligheid? Het blijft voorlopig een open vraag, waarop na verder onderzoek hopelijk een antwoord kan worden geformuleerd.

Wim DE CLERCQ, Johan HOORNE & David VANHEE

Bronnen:

DE CLERCQ W., 2005. Een Gallo-Romeinse nederzetting te Oostwinkel-Leischoot (gem. Zomergem, prov. Oost-Vlaanderen. In: IN 'T VEN I. & DE CLERCQ W. (eds.), 2005. Een lijn door het landschap. Archeologie en het vTn project 1997-1998. deel II, p.127-134. (= *Archeologie in Vlaanderen, Monografie 5*)

DE CLERCQ W., HOORNE J. & VANHEE D., 2006. Boeren & krijgers op het menapische platteland. Een inheemse nederzetting en een versterking te Knesselare-Kouter. *Romeinendag – Journée d'archéologie Romaine 2006*, p.27-35.

DE CLERCQ W. & THOEN H., 1998. Enkele aspecten van de Gallo-Romeinse samenleving in het Meetjesland. Status Quaestionis en recent Romeins archeologisch onderzoek in het gebied ten NW van Gent. In: *Vriendenboek L. Stockman*, Aalter, p.51-62.

HOLLEVOET Y. & HILLEWAERT B., 1997-1998 (2002). Het archeologisch onderzoek achter de voormalige vrouwengevangenis Refuge te Sint-Andries-Brugge (prov. West-Vlaanderen). Nederzettingssporen uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen. *Archeologie in Vlaanderen VI*, p.191-207.

VAKANTIEHERINNERINGEN AALTERSE 'ROOTS' IN AMERIKA

Na een acht uur durende vlucht van Brussel naar Washington en een daarop aansluitende verbinding kwamen we aan op Tacoma International Airport te Seattle, gelegen aan de noord-westkust van Amerika in de Staat Washington.

Deze luchthaven verschilt in niets met een andere internationale vlieghaven: de tientallen souvenirwinkeltjes, de vele eet- en drinkgelegenheden, de nodige krantenkiosken, de tientallen inlichtingsbureeltjes van allerlei luchtvaartmaatschappijen en vooral de wisselkantoorjes om je eigen euro's om te ruilen tegen dollars.

Wat doet een eenzame Belg die enkele uren moet wachten op een aansluiting naar Anchorage in het verre en uiterste hoekje van Amerika, bijna 2500 kilometer verder gelegen in de Staat Alaska waar Amerika en het Russische Siberië slechts gescheiden zijn door de Beringstraat?

Onwillekeurig zat ik te denken aan mijn tante Emma De Baets die als kersverse bruid van René Vermeire in 1914 uitweek naar Amerika. Ik had sedert mijn vertrek uit Brussel ongeveer 18 uur achter de rug en ik vroeg mij af hoe lang in 1914 een reis van Maria-Aalter naar Seattle zou geduurd hebben.

Seattle was immers de nieuwe thuishaven van tante Emma en ik kan me voorstellen dat de reis destijds enkele maanden zal geduurd hebben. Een zeereis vanuit België naar New York duurde al vlug enkele weken maar voor het dwarsen van de oost- naar de westkust van Amerika had ik het raden.

Mijmerend over het verre verleden dacht ik terug aan een brief die we, juist na de Tweede Wereldoorlog, vanuit Amerika ontvingen. Ginds hadden ze weinig gezien van de oorlog maar toch was het met een zekere 'tristesse' dat tante Emma schreef dat ze het erg vond dat haar zoon Maurice (mijn kozijn) als sergeant in het Amerikaans Leger gevochten had in Europa tegen 'The Germans' om haar geboorteland Belgium te bevrijden van het juk der nazi's. Hij had met weemoed zijn vrouw en zoontje Jerry moeten achterlaten om naar het verre 'Europe' te gaan vechten. De naam van deze Jerry die

een achterneef was, bleef jarenlang in mijn geheugen gegrift. Toevallig viel mijn oog op een telefooncel, enkele meters verder. Mijn aandacht werd getrokken door een dik, oud, versleten en half gescheurd telefoonboek dat ondanks zijn lamentabele toestand toch nog met een kettinkje vastgebonden was. Kwestie van niet te verdwijnen.

Zou er in dit telefoonboek van de stad Seattle met meer dan een half miljoen inwoners nog een 'De Baets' of een 'Vermeire' te vinden zijn. Wie weet?

Met de kennis dat in Amerika een gehuwde vrouw haar familienaam verliest, diende ik dus niet te zoeken naar een 'De Baets'. Tante Emma was daar dus een Emma Vermeire geworden. Ondertussen zou ze ook reeds 104 jaar geworden zijn. Dus niet evident maar toch eens zoeken. Speurend tussen de namen met de letter 'V' stond inderdaad een eenzame 'Vermeire' met als voornaam 'J'. Aangezien men in Maria-Aalter sedert meer dan een halve eeuw geen contact meer had met de uitgeweken familie in Amerika, was het raden of deze 'J' Vermeire de zoon van mijn neef zou zijn.

Met nog meer dan een half uur wachten alvorens we verder zouden vliegen naar het hoge noorden, kocht ik een telefoonkaart en waagde mijn kans op het eindeloos lang telefoonnummer van onze geheimzinnige 'J'.
En het was bingo!

'Are you the son of Maurice Vermeire?'

'Yes, I am.'

'Was René Vermeire your grandfather?'

'Yes, he was.'

Na meer dan zestig jaar had ik onze verloren gewaande Amerikanen terug gevonden. Het werd een geanimeerd gesprek en het was slechts nadat het telefoontoestel aantoonde dat mijn kaart bijna leeg was, dat ons gesprek een einde nam. Ten andere, juist op tijd want door de vertrekhal weerklonk de stem van een vriendelijke hostess *'Passengers for the flight to Anchorage, please board at gate number sixteen'*.

Onmiddellijk na het opstijgen, zag ik onder ons de enorme vliegtuigfabrieken van Boeing. Het was in deze onmiddellijke omgeving dat het jonge koppel Vermeire-De Baets zich in 1914 gevestigd had.

Na mijn thuiskomst kwam een duchtig e-mailverkeer tot stand waarbij we vernamen dat de familie uit Maria-Aalter zich na bijna een halve eeuw reeds verspreid had over de Staten Washington, New Jersey en zelfs tot in Hawaï.

De naam 'Vermeire' leeft dus verder in Amerika.

Henri DE BAETS

RENE VERMEIRE (°Knesselare, 06.04.1883; +Seattle (Staat Washington - USA), 05.02.1978) bereikte de ouderdom van 95 jaar.

EMMA DE BAETS (°de wijk Overleie (langs de vaart) te Knesselare, 11.02.1887; +Seattle (Staat Washington - USA), 01.09.1958) werd 71 jaar oud.

De kinderen van het echtpaar:

MAURICE VERMEIRE (°Seattle, 1919; +Seattle, 1992) werd 73 jaar oud.

MARIE VERMEIRE (°Seattle, 1915; +Seattle, 1995) werd 80 jaar oud.

P.S. Met dank aan Roger Baeckelandt die me enkele geboortedata uit het bevolkingsregister van Knesselare bezorgde.

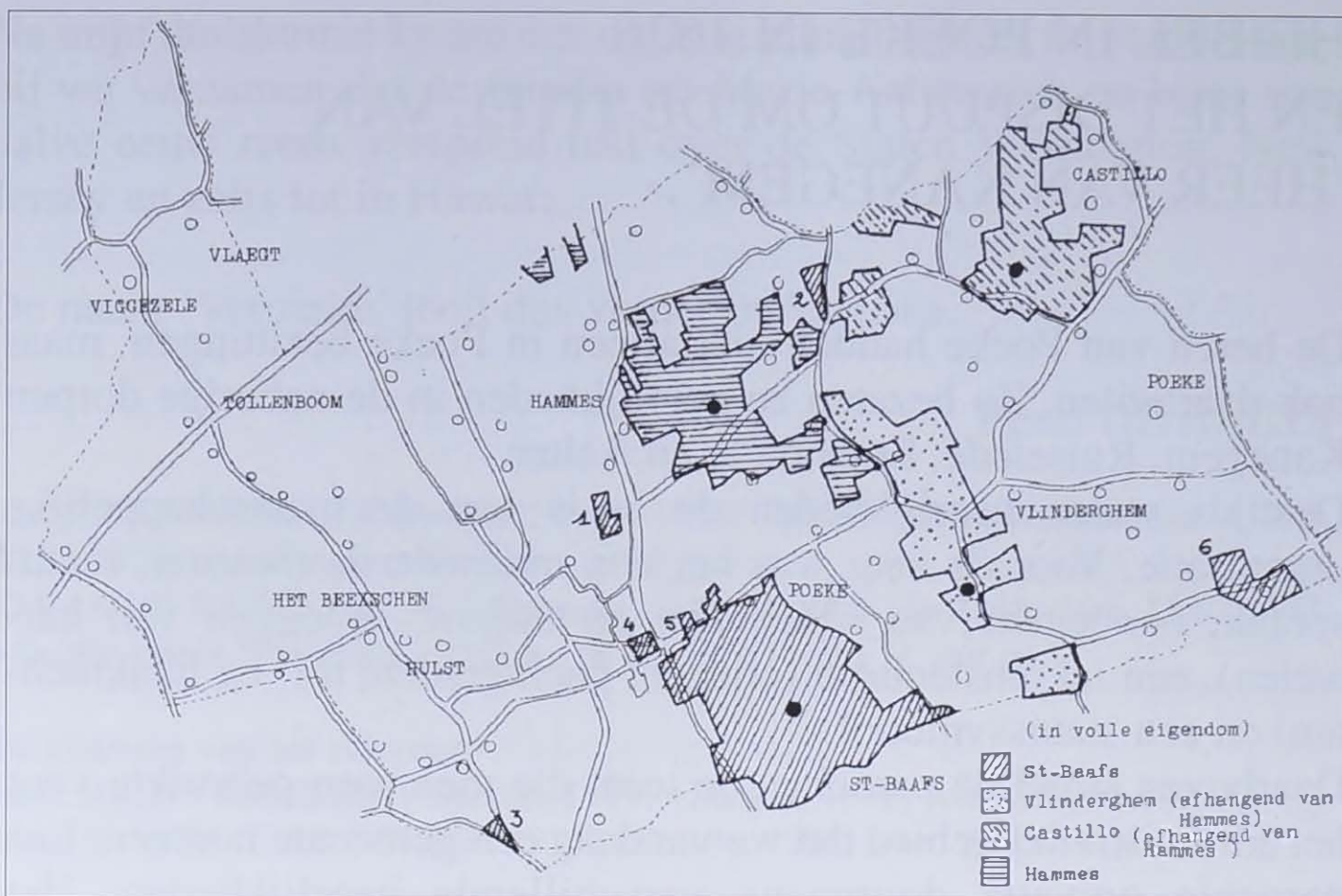
HEIBEL IN POEKE IN 1626 EN HET DISPUUT OM DE TITEL VAN 'HEER VAN KANEGEM'.

De heren van Poeke hadden niet alleen in Poeke bezittingen, maar ook daarbuiten. Zo bezaten ze heerlijkheden in de naburige dorpen Kanegem, Ruiselede, Lotenhulle en Aalter.

Destijds waren heerlijkheden de basis van de maatschappelijke organisatie. Voor de heer was het een machtsbasis (bestuur, rechtspraak, benoemen van schepenen en baljuw, opleggen van karweien), een inkomstenbron (cijnzen, pachtgelden, tol- en bankrechten) en een statussymbool.

Daarboven stond de parochie, de term die men toen gebruikte voor het administratief gebied dat we vandaag een gemeente noemen. Een parochie omvatte doorgaans verschillende heerlijkheden. Het parochie- of dorpsbestuur werd waargenomen door de dorpsheer. Dit was in principe de heer van de heerlijkheid waarop de kerk stond. In de praktijk werd het bestuur uitgeoefend door de schepenen. De bevoegdheden van de schepenen van de parochie behelsden voornamelijk het beheer van *pointingen* en *settingen* (rechtstreekse belastingen), de openbare orde en veiligheid, de inkwartiering van en leveringen aan troepen en de publicatie van ordonnanties en plakkaaten van het centraal bestuur. Eén van de schepenen werd aangewezen als burgemeester. De centrale persoon in het dorpsbestuur was evenwel de baljuw van de dorpsheer, die meestal jarenlang zijn ambt uitoefende. Hij was de schakel tussen de parochianen en de centrale overheid. Naast deze ambten waren er ook nog de griffier, die alle schrijfwerk verrichtte en de officieren, die van de baljuw afhankelijk waren en een soort politionele bevoegdheid hadden. Het ganse dorpsbestuur werd echter door de dorpsheer of door de baljuw - de plaatselijke vertegenwoordiger en vertrouwensman van de heer aangesteld. Op die manier had de heer een belangrijke vinger in de spreekwoordelijke 'dorpspap'.⁽¹⁾

In Kanegem waren er verschillende heerlijkheden. De drie belangrijkste waren evenwel het Beexschen, Hammes en Sint-Baafs. De heerlijkheid het Beexschen was in het bezit van de heer van Poeke en lag in het westen van het dorp. Bovendien telde deze heerlijkheid nog twee achterlenen (Hulst en het Goed 't Olsene). Sinds 1597 was de heerlijkheid in handen van de familie de Preud'homme d'Hailly.

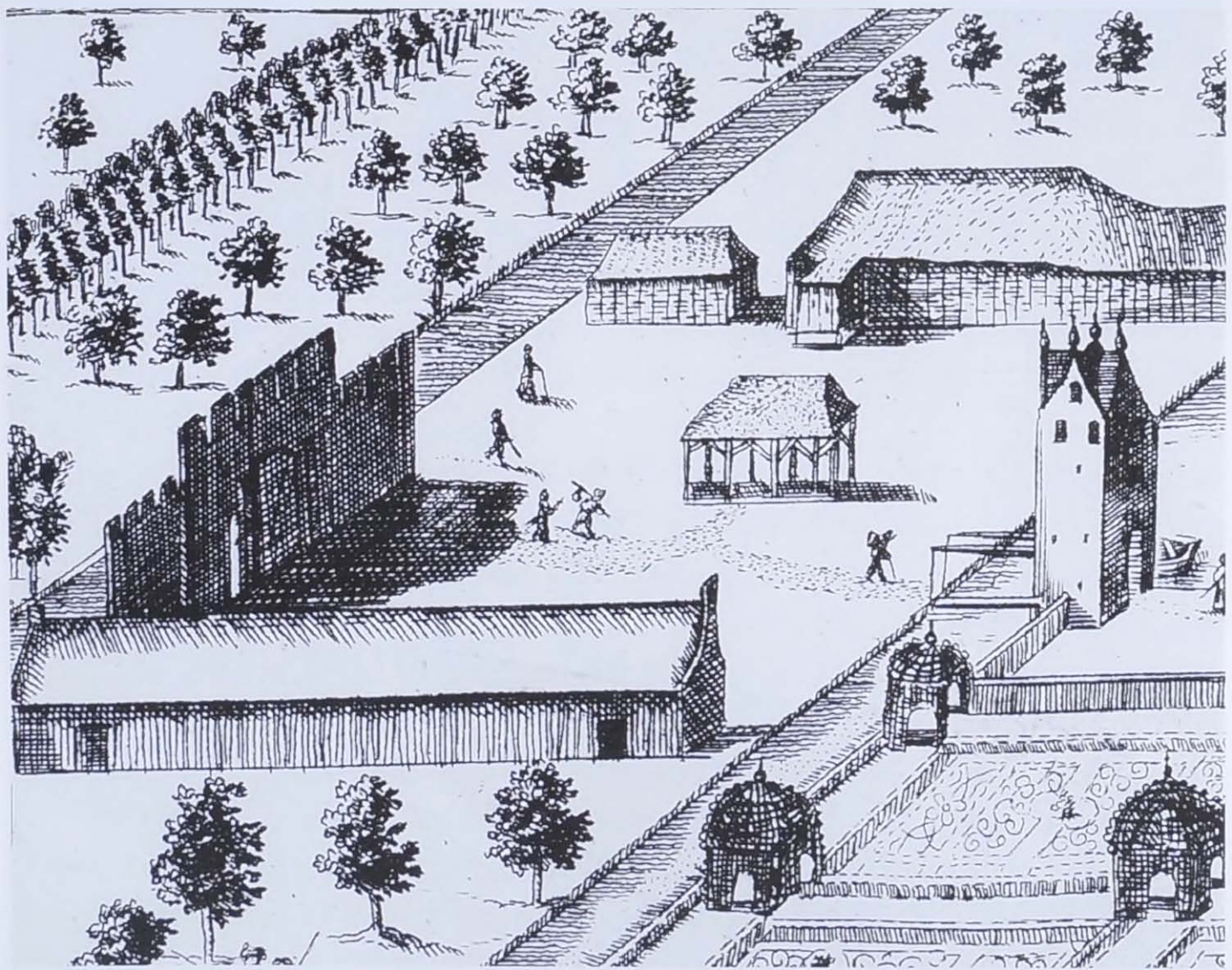

Kaart van Kanegem met situering van de bijzonderste heerlijkheden. Naar R. De Brabandere. ⁽²⁾

Hammes lag in het noorden van Kanegem. Het centrum was het 'Kasteelhof van Hammes'. Daarnaast behoorden nog twee achterlenen tot deze heerlijkheid, met name Castello en Vlinderghem. Hammes was in het bezit van de familie de Hane. De heerlijkheid Sint-Baafs situeerde zich voornamelijk in het zuiden van de parochie, waar tevens het centrum van de heerlijkheid te vinden was, het Goed ten Broucken. Daar lagen ook de kerk en de pastorie. Sint-Baafs maakte echter deel uit van een groter geheel dat verspreid lag over Kanegem, Aarsele, Oostrozebeke en Lendeledede en dat oorspronkelijk aan de Gentse Sint-Baafsabdij toebehoorde. Na de hervorming van de bisdommen in 1559 ging heerlijkheid Sint-Baafs over naar het kapittel van Gent en in feite was de bisschop van Gent heer van de heerlijkheid. Deze liet het dorpsbestuur blijkbaar over aan de schepenbanken van de heerlijkheden Beexschen en Hammes. ⁽³⁾ Tot het begin van de 17e eeuw stelden zich, zo ver gekend, geen problemen bij het bestuur van de parochie. In die tijd was het Andries Van Hecke, baljuw van Poeke die de kerkrekeningen ondertekende en afsloot. Daarmee vervulde hij blijkbaar één van de prerogatieven van de dorpsheer. Na zijn overlijden in 1619 was het *Franchois de Timmerman* baljuw van Hammes die deze taak overnam en later was het de heer van Hammes zelf die de rekeningen ondertekende en afsloot.

Omstreeks 1620 was Jan de Hane de nieuwe heer van Hammes geworden en deze had blijkbaar ambities om heer van Kanegem te worden. Daar waar hij in 1620 de rekeningen nog ondertekende met *heere van hamme*, deed hij dat in 1622 met *heere van Caneghem*. Waarschijnlijk was dat het begin van een jarenlang dispuut tussen de families de Preud'homme en de Hane, met als inzet de titel van dorpsheer. Het bleef daarbij niet alleen bij processen, maar soms probeerde men op een meer doorslaggevende wijze gelijk te halen.

In de vroege morgen van 16 april 1626 trok Jan de Hane, heer van Hammes, vergezeld van *jonker Jacques de Velare heere van Noortvelde eertydts capiteyn ten dienste van zyne maiesteyt ende eenighe soldaten musquettiers boven huerlieder respectieve dienaers ende knechten*, naar Poeke. Het gezelschap was gewapend en ze hadden een ladder bij. Doel was het domein van de heer van Poeke, Jean Baptist de Preud'homme. Zonder al te veel moeite forceerden ze *deerste poorte* en in de schuur van het neerhof zochten ze naar ladders. Waarschijnlijk was het instrument dat ze zelf meegebracht had-

Misschien was dat de poort waar Jan de Hane in 1626 het wapen van Jean Baptist de Preud'homme vernielde. Detail uit de tekening van Sanderus anno 1641.⁽⁵⁾

den niet lang genoeg om hun geplande vernielingswerk uit te voeren. Ze hadden het blijkbaar gemunt op het wapen van de heer van Poeke dat boven op poort van het domein aangebracht was. Bij gebrek aan beters plaatsten ze de meegebrachte ladder op een kar en slaagden er op die manier in om tot bij het wapen te komen. Het werd *met instrumenten afghesteken ghebroken ende gheschonden*. Vandaar ging het naar *de plaetse* van Poeke waar de vierschaar stond, een ander symbool van het heerlijke gezag. Beschermd door soldaten met *musquetten* (geweren) in aanslag ging men de vierschaar met bijlen te lijf, sloeg ze in stukken en wierp ze op de grond. Nog niet afgekoeld, trokken de amokmakers naar het naburige Ruiselede om er het *piloryn staende up de plaetse vereert ende verciert met eenen vergulden leeuw haudende sheesschers wapenen* te vernielen en de stukken *inde vier quartieren van de plaetse* te werpen. Dat er daarbij ook nog heel wat kabaal werd gemaakt en gescholden (*vele iniurieuse propoosten ende diversche dreeghementen*) aan het adres van Jean Baptist de Preud'homme, zal allicht niemand verwonderen.

Dat is tenminste wat een processtuk van 1628 ons leert. Daarin wordt verwezen naar een gebeurtenis die zich in 1626 in Poeke afspeelde. ⁽⁴⁾

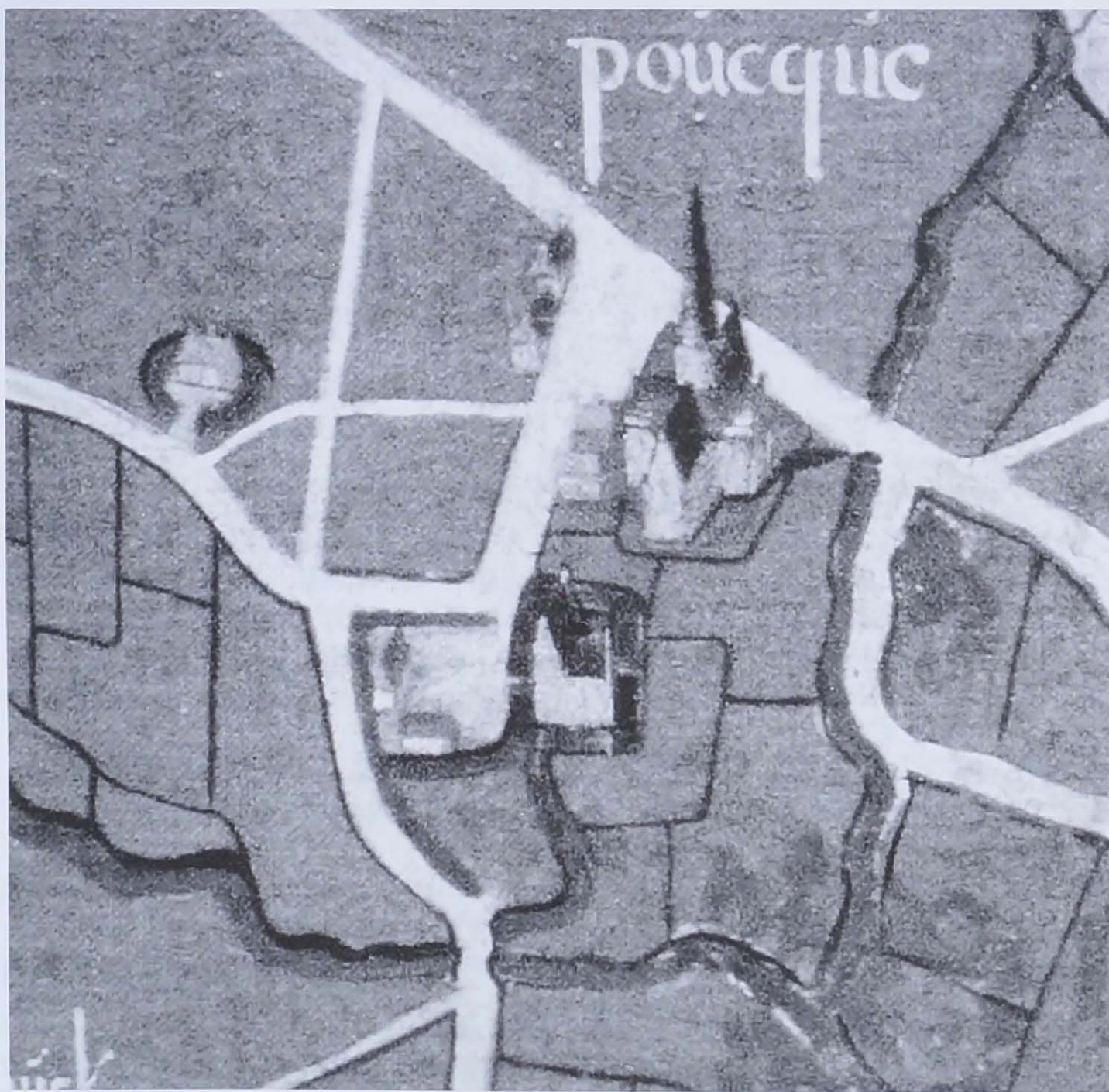
Jan de Hane had zijn 'colère' uitgewerkt op de symbolen van de heer van Poeke, maar deze laatste deed zijn beklag bij de Geheime raad van *zyne Maiesteyt* en die stuurde de zaak door naar de Raad van Vlaanderen in Gent. Die zou uiteindelijk in 1628 beslissen dat Jan de Hane alle aangerichte schade moest herstellen en dat alle geschillen tussen beide heren voor de rechtbank moesten beslecht worden.

Intussen had Jan de Hane in 1627 de Raad van Vlaanderen verzocht om de heerlijkheid van Hammes *Caneghem* te mogen noemen. ⁽⁶⁾ In 1628 liet hij in de kerk van Kanegem glasramen aanbrengen met zijn wapen en in het koor van de kerk liet hij de *schepenbanck van hamme* plaatsen. ⁽⁷⁾ In 1629 vocht hij tegenover het Kapittel van Sint-Baafs zelfs het patronaatschap over de kerk aan. ⁽⁸⁾ Duidelijker kon hij zijn ambities van dorpsheer niet in de verf zetten. Uiteindelijk besliste de Raad van Vlaanderen in 1632 dat *niemant is geoorloofd te qualifieren en te intituleren heere van Caneghem*. De raad stelde daarbij dat de schepenbank van Hammes alleen in de betreffende heerlijkheid recht mocht spreken. De schepenbank van Hammes mocht echter wel samen met deze van Beexschen het bestuur van de parochie uitoefenen. ⁽⁹⁾ Deze uitspraak werd in 1636 nog eens bevestigd door de Grote raad in Mechelen.

Toch betekende dat niet het einde van de vete tussen de familie de Preud'homme en de familie de Hane. Twistappel bleef het recht om de kerk- en disrekeningen af te sluiten. In oktober 1650 kwam het daarbij tot een vechtpartij in de kerk van Kanegem tussen Ferdinand de Hane en Marc Antoine de Preud'homme d'Hailly. Opnieuw werden processen gevoerd en weer stond de titel 'heer van Kanegem' ter discussie. In 1688 bevestigde de Raad van Vlaanderen de uitspraak die ze meer dan een halve eeuw eerder al had geveld.

Het dispuut doofde toch stilaan uit en werd in 1713 definitief uit de wereld geholpen door het huwelijk tussen Marc Antoine Albert de Preud'homme, broer van de baron van Poeke en Antoinette Alexandrine d'Oignies, dame van Hammes. Toen Marc Antoine Albert in 1721 zijn broer opvolgde als heer van Poeke, kwamen Beexschen en Hammes en daarmee ook het dorpsbestuur van Kanegem in handen van één en dezelfde persoon. ⁽¹⁰⁾

Detail uit de kaart van Loys de Bersaques met de ruïnes van het kasteel.

Tot slot willen we nog eens terug komen op de incidenten in Poeke in 1626. Het procesdocument heeft het over *deerste poorte van sheessers huys*, wat laat veronderstellen dat er nog een tweede poort was. Over wat er voorbij die tweede poort lag, wordt evenwel niets gezegd. Lag het kasteel nog in ruïne, zoals de kaart die Loys de Bersaques in 1627 maakte van het grensgebied tussen de Oudburg en de Kasselrij van Kortrijk ons toont.⁽¹¹⁾ Opmerkelijk is, dat er blijkbaar niemand aanwezig was om de indringers weerwerk te bieden. Iets wat onwaarschijnlijk lijkt als het kasteel bewoond zou geweest zijn. Ook dat zou er kunnen op wijzen dat er anno 1626 nog altijd niet begonnen was met de wederopbouw van het kasteel van Poeke. De indringers zochten naar ladders in de schuur. Waarschijnlijk behoorde die schuur tot het neerhof dat volgens vermeldingen in zowel 15^e als 18^e-eeuwse documenten tussen de eerste en tweede omwalling van het kasteel lag.⁽¹²⁾

Jan CAMERLINCKX

Bronnen:

1. CLOET M., *Het kerkelijk leven in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw. Tielt van 1609 tot 1700*, Leuven-Gent, 1968, p.83-87.
2. DE BRABANDERE R., *De kathedraal te lande*, Tielt, 1990, p.16.
3. DE BRABANDERE R., *De strijd om de titel Heer van Kanegem*, in 'De Roede van Tielt', XXIII, 1992, nr.4, p.130-149.
4. Rijksarchief Gent (R.A.G.), *Raad van Vlaanderen*, sententies februari 1628, reg. 7591, f° 49. Transcripte van de tekst ter beschikking gesteld door Willy Stevens.
5. SANDERUS A., *Flandria Illustrata*, deel 2, 1641, p.414-415.
6. R.A.G., Raad van Vlaanderen - Proces heer van Kanegem, nr.22064.
7. Bisschoppelijk Archief Brugge (B.A.B.), Brieven van pastoor de Maître. F181.
8. R.A.G., K 9848, *Jan de Hane vecht patronaatschap van kerk aan*, 1629.
9. R.A.G., *Fonds de Preud'homme d'Hailly*, nrs.691-692.
10. DE BRABANDERE R., *De strijd om de titel Heer van Kanegem*, in 'De Roede van Tielt', XXIII, 1992, nr.4, p.130-149.
11. DE BERGSAQUES L., *Grenskaart tussen de kasselrijen Kortrijk en de Oudburg*, Bijlokemuseum, 1627. Zie ook 'Het Land van de Woestijne', nr.3, 1985.
12. CAMERLINCKX J. *Het kasteel van Poeke. Het mooiste landgoed van Vlaanderen*, Eeklo, 2007. Met verwijzing naar du Clercq J., *Memoires de Jacques du Clercq sur le regne de Philippe le Bon*, publiés par le Baron Reiffenberg, Tome II, 1835, p.76-77 en Archief familie de Preud'homme d'Hailly, *Staet ende inventaris van alle de goederen soo mevibele als immevibele, baeten ende crediten mitsgaders commeren ende lasten als er ghebleven ende bevonden zijn naer de doodt ende overlijden van den heer M'her marcq anthone albert de preudhomme d'hailly*, handschrift, 1730.

DE TORENS VAN ST.-PIETERSVELD

'Aaltershoekskén en Doomkerke zullen ferme steden worden, een flinke statie zal gebouwd worden, op den ijzerenweg van Brussel-Oostende, en moderne hotels zullen uit de dreven oprijzen.'

Dit was een voorspelling die het weekblad *'t Getrouwe Maldegem* in februari 1921 deed ⁽¹⁾. De bewering was niet zomaar uit de lucht gegrepen. Kort daarvoor raakte immers bekend dat er op Sint-Pietersveld een aantal hoge radiotorens zouden gebouwd worden. De bouw van deze torens was duidelijk een teken van vooruitgang. Zij zouden immers dienen voor een van de meest tot de verbeelding sprekende uitvindingen van de decennia ervoor, met name de draadloze radioverbinding.

Bovendien zouden zij specifiek dienen om radiocontact tot stand te brengen met Kongo. Leopold II was kort na de eeuwwisseling reeds overtuigd van het nut van deze uitvinding voor het contact met de kolonie ⁽²⁾. Alles wat met het Belgische overzeese gebied te maken had, beroerde de mensen in die jaren bijzonder sterk. Verbind deze gegevens met de geest van de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog en men begrijpt perfect het enthousiasme van de journalist.

Want inderdaad: St.-Maria-Aalter (*Aaltershoekskén*) noch Doomkerke groeiden uit tot wereldsteden. En ook de tewerkstelling en de daarmee gepaard gaande huisvesting en ruimtelijke ontwikkeling bleef alvast beperkt. Maar het blijft interessant na te gaan wat er vooraan in die jaren 1920 zich daar dan juist allemaal afspeelde op St.-Pietersveld.

Zoals de naam het zegt ('veld'), was het St.-Pietersveld lange tijd een vrij schaars bewoond, zandig en onvruchtbaar gebied op het grondgebied Ruiselede, gelegen tussen Wingene en de uiterste grens van Aalter-St.Maria-Aalter. In de jaren 1830, de eerste jaren van de Belgische onafhankelijkheid, ondernam een Brugse ondernemer, met de steun van de overheid, een poging om er een suikerfabriek op te richten. Het initiatief faalde. De crisis van de jaren 1840 verhinderde dat er zich daarna nieuwe nijverheid kwam vestigen. Het was ten slotte de overheid die in 1849 de uitdaging opnam en op het St.-

Pietersveld een 'hervormingsschool' vestigde. Ondanks enkele gedaantewisselingen en uitbreidingen (o.a. een matrozenschool) bleef deze instelling tot op heden aanwezig ⁽³⁾.

Kort na de Eerste Wereldoorlog stimuleerde de overheid een aantal initiatieven die de communicatie binnen maar ook buiten het land dienden te verbeteren. De uitbouw van een goed radiotelegrafisch net hoorde daar bij. In vakjargon had men het over T.S.F (*Télégraphie Sans Fil* ofte draadloze telegrafie). De betrokken diensten lieten daarbij hun oog vallen op het St.-Pietersveld. Tijdens de Eerste Wereldoorlog had de Duitse bezetter er een vliegveld gebouwd en wellicht was op die manier deze locatie in de kijker gekomen. Eenmaal de voorbereidende werkzaamheden waren begonnen, deed het nieuws al vlug de ronde in de streek. Er zouden acht torens worden gebouwd (twee rijen van vier), met een hoogte van maar liefst 284 meter. Om de geesten te prikkelen vergeleken sommigen het met de Eiffeltoren, die 300 m hoog was ⁽⁴⁾. Er zouden dus 8 van die torens worden gebouwd. Als dat niet tot de verbeelding sprak! Op 19 december 1923 kwam koning Albert I de eerste steen leggen van het nieuwe radiotelegrafisch station. Hieruit blijkt de interesse van de overheid in het algemeen maar ook van koning Albert I in het bijzonder.

Eenmaal de werken goed van start waren gegaan, ondervond de bevolking van St.-Maria-Aalter dat onmiddellijk. Het grootste deel van het materiaal nodig voor de bouw van de torens kwam immers via het treinspoor. Het kleine station kon met moeite de stroom goederen aan: *'Het was er zo druk dat er geregeld een telegram diende gestuurd met de melding, dat de loskaai volzet was en er dus voorlopig geen wagens konden bijgezet worden.'* ⁽⁵⁾ Het leek er in die dagen wel sterk op dat de voorspelling van 't *Getrouwe* zou uitkomen.

In de hele streek was er een levendige belangstelling voor deze toch wel uitzonderlijke werken. Zeker toen een deel van de torens rechtstond, werd het St.-Pietersveld een geliefkoosde uitstap op zondagnamiddag ⁽⁶⁾. Omdat de bouw van de torens zo uitzonderlijk was, belichtte ook Jozef De Lille een en ander in zijn rubriek *'Nieuwigheden uit de Mekanieke Wereld'*, die verscheen in het weekblad dat maanden voordien reeds de bouw had aangekondigd.

Jozef De Lille was de zoon van Victor De Lille en een van de meest betekenisvolle figuren uit het Maldegem van de jaren 1920-1930.

Als journalist voor het door zijn vader opgerichte en ook in Aalter veel gelezen *'t Getrouwe Maldegem* ontwikkelde hij onder andere een bijzondere interesse voor *'techniek, uitvindingen en nieuwigheden'* ⁽⁷⁾. Onder het pseudoniem JYM schreef De Lille over technische zaken die het publiek konden interesseren. Hij hanteerde daarbij steeds een begrijpelijke taal. Er is nooit onderzocht in welke mate dit effect had, maar het feit dat *'t Getrouwe* deze stukken bleef publiceren wijst toch wel op enig succes.

HALVE SIGARENBAKJES...

Onder de titel *'De Eerste Steen voor de Draadloze Post te Sint Pietersveld'* beschrijft JYM de technische details van het gebeuren in zijn aflevering 200, eind december 1923 ⁽⁸⁾.

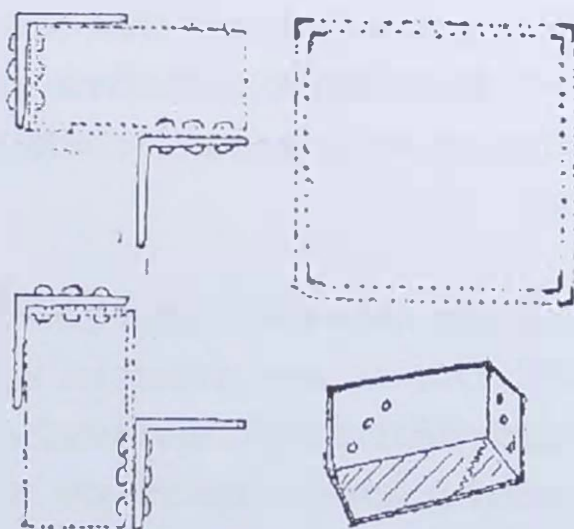
'Er liggen wel duizenden tonnen grint om cimentvouteeringen mee te maken. Er loopt naar drie-vier zijden een treintje aan een kleine locomotief om met kipkarretjes materiaal naar den put van de torens te brengen.

Van een enkelen toren, die bij het kerkhof, staan reeds de vier onderste pooten recht, 20 meter hoog, en aan den straatweg vindt men de ijzergebinten, om den toren nog tien meter bij te zetten. Twee Fordson-tractors worden daar klaar gesteld om machines aan te drijven, en de kabels op te winden. Een groote locomobiel maalt de cementmortel.

Tien minuten vandaar, in het braakliggend land naar Wildenburg toe, komen de eigenlijke gebouwen; het paleis der draadloze en het werkhuis. En daar liggen honderdduizenden kleine roode bakstenen, want het wordt een zesdubbele kerk, zoo groot.' ⁽⁹⁾

De bouw van de torens zelf bestudeert De Lille uitvoerig. Hij begeeft zich ter plekke en op basis van wat hij ziet en hoort geeft hij een zeer technische beschrijving van de bouwwerken.

'De torens zijn vierhoekig, hebben dus vier pooten gelijk een gewone tafel. Iedere poot

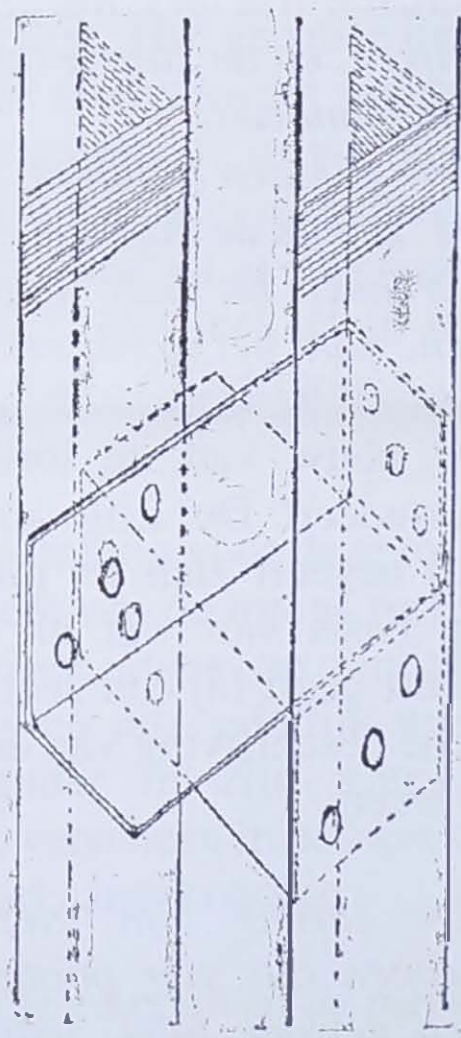
bestaat uit twee hoekijzers. Op de schets ziet men hoe de twee hoekijzers binnen elkaar zitten. Het is op die manier gelijk een dubbelen toren of een toren met dubbele wanden.

Uit zulke nieuwe constructie is voor ons veel te leeren. Met minder verstand zouden we een gewonen ijzeren toren (als voor een Amerikaansche windroos, of voor een gaaipers of telefoonpaal) maken uit vier hoekijzers. Die zouden we schoon verbinden met streepijzers of met plaat samenklinken. Maar wat een zware hoekijzer zouden wij niet moeten nemen om een toren van 280 meter hoog te moeten optrekken? Veel sterker en veel lichter is een geconstrueerde poot of balk, dat wil zeggen uit meer ribben bestaande en te samen genageld of gevezen met bouten.

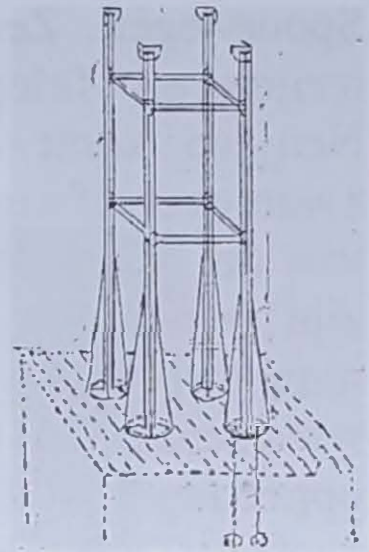
Hier staan dus twee hoekijzers van slechts 14 en 16 centimeter zijde met hun hoek in elkaar gericht. Het groote vraagstuk was van die fatsoenlijk te verbinden. Daar is men meesterlijk in gelukt met halve sigarenbakjes te nemen. Neem een sigarenkist van een dubbelen kubus, dus tweemaal zo lang als het hoog en breed is. Dat sigarenkistje bezit 6 zijden. Snijden wij het open aan den naad dan hebben we twee helften van elk drie zijden. In ijzer heeft men de halve sigarenbakken kunnen maken uit hetzelfde hoekijzer als waaruit de pooten bestaan. Uit een zijde is een stevige wig gesneden en daarop de hoek toegeplooid en te samen gelascht. Let nu goed op de schetsen; men bemerkt algauw dat men daarmede telkens fatsoenlijk eene zijde van een der pooten aan eene andere zijde kan vlak vastnagelen.

Dit systeem is weer een ei van Columbus. We hebben het getracht perspectief te teekenen zooals hieronder, doch vreezen dat wij hiermee te technisch ingewikkeld worden en weinigen de schets zullen verstaan.

Hoe krijgt men den toren zoo hoog in de lucht? Dat is een vraagje weerd. Men handelt juist gelijk een metser die een steenen schouw bouwt en steen voor steen hooger komt.

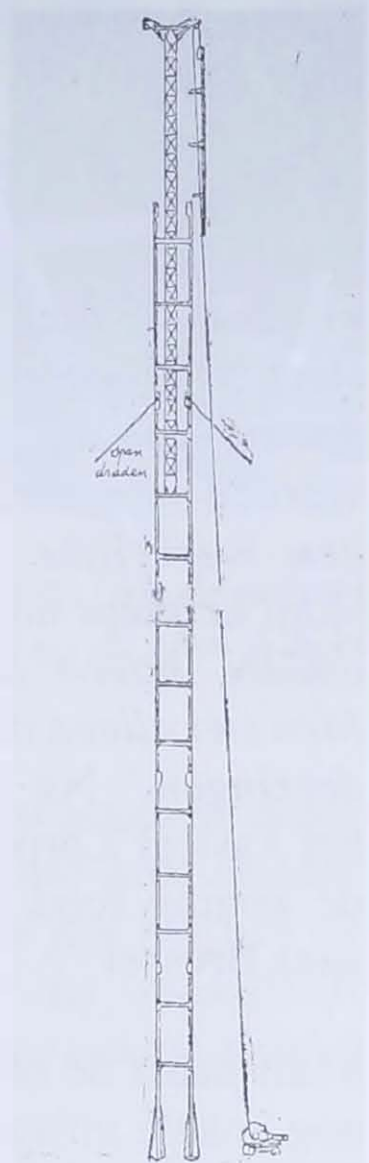
Dit is een schets van hetgeen er op het ogenblik recht staat: juist maar vier pooten, een beetje verzwaaard van onder, om ze met deugdelijke fundatiebouten te kunnen vastvrijzen aan het cementen blok in den grond.

Hier ziet men hoe men poot voor poot zal optrekken en samenvrijzen. Men stelt een mast binnen de vier pikkels op. Aan den mast zijn er twee uitstekende katrollen en met een lange reep naar beneden, zal een motorwinde iedere nieuwe poot genoegzaam van hoogte trekken. Als men weer tien meter heeft bijgevezen wordt de mast zelf weer verhoogd, en opnieuw vier pikkels opgewonden.

Men zou op die manier tot aan de maan kunnen bouwen, voor zover de onderste ribben niet door het gewicht der bovenste in elkaar zakken.

Natuurlijk zou een dergelijken toren, die geen drie meter breedte heeft beneden, ogenblikkelijk omver waaien, moest hij op zijn eigen macht rekenen. Doch daar is geen gevaar voor. Want onderwege wordt hij door verscheidene spandraden op verschillende hoogten in de lijn gehouden. Die draden liggen op honderdtallen meters rond den mast aan zware betonnen fundaties vast.'

Het is alvast een indrukwekkende beschrijving van hoe alles in zijn werk gaat. Wellicht zal niet iedereen alles tot in de finesses begrepen hebben, maar zeker met de tekeningen erbij geeft het geheel toch wel de basisprincipes van de bouw van de toren.

CETTE PIERRE A ÉTÉ POSÉE PAR S.M. LE ROI ALBERT...

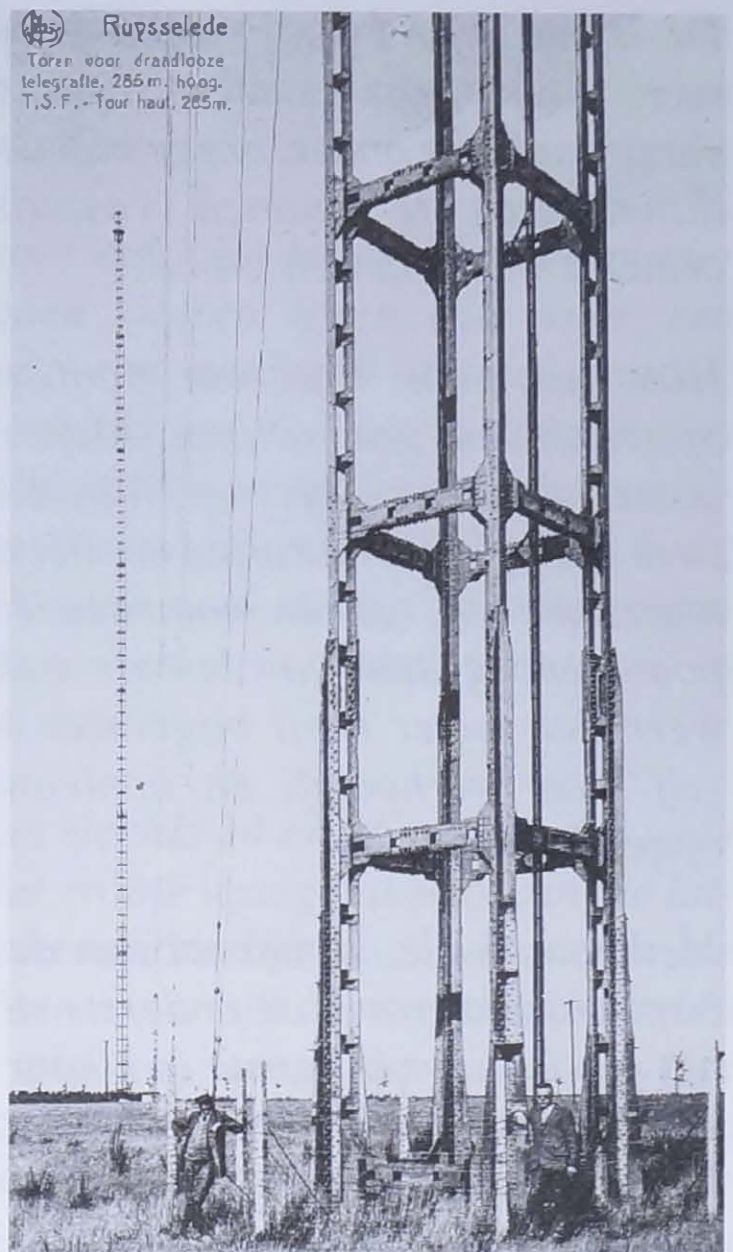
Wij hadden het hoger reeds over het bezoek van Koning Albert op 19 december 1923. Jozef De Lille is er bij en geeft een uitgebreide beschrijving van het gebeuren. In gezelschap van minister van

Spoorwegen, Zeewegen, Posterijen en Telegraaf Xavier Neujean komt Albert I om kwart over elf aan. De kinderen van de *'Weldadigheidsschool'* zijn gemobiliseerd om de koning te verwelkomen. Ook heel wat mensen uit de streek zijn opgedaagd. Er is een tent geplaatst *'met zeil en trouwversiersels'*.

Toespraken worden gehouden door baron Henri Lambert en door koning Albert I zelf. Vervolgens laat men de arduinsteen van een paar honderd kilo met een takel zakken. De steen wordt geplaatst voor de gebouwen die nog moeten worden opgericht: *'Het was een werkelijke eerste steen, want er piept nog geen enkele andere boven de grond uit. Men ziet alleen de gegoten funderingen.'* Na een lunch op het kasteel Carpentier vertrekt de koning rond een uur terug naar Brussel ⁽¹⁰⁾.

Maar naast de objectieve beschrijving van het bezoek volgen er nu nog enkele giftige paragrafen. Het is wel typerend voor de vroegere journalistiek en ook niet zo uitzonderlijk dat naast de objectieve beschrijving van de feiten er wat persoonlijk *peper en zout* werd gestrooid. Meestal deed de journalist dit door middel van een naschrift, dat ook typografisch (bijvoorbeeld een ander lettertype) afweek van de rest van de krant. In dit geval klonk het als volgt:

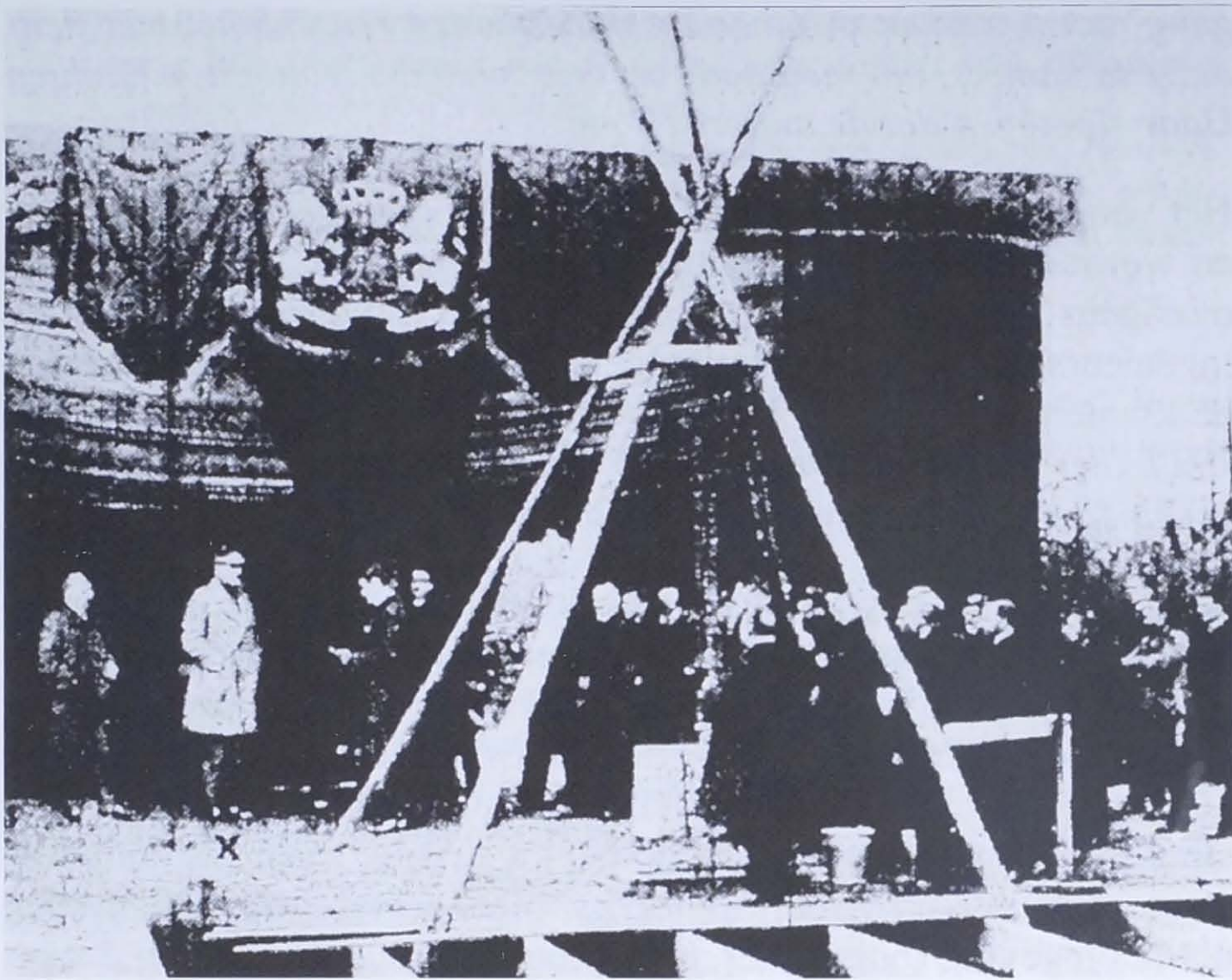
'We moeten hier een opmerking maken: Toen we in den namiddag, wanneer de plechtigheid was afgelopen en de koning reeds naar Brussel was gereden, eenige potloodschetsen gingen maken om ons vlaamsche menschen een klein gedacht te geven van het draadlooze station en den torenbouw, toen verscheen een grijze menheer uit het

De torens na het afronden van de bouwwerken.

(Postkaart uitgegeven door Cesar Standaert, Ruiselede.)

De 'toeren van St.-Pietersveld' zijn wereldnieuws. Deze foto van de eerste-steenlegging verscheen in de Britse krant The Times. Let op de tent, Albert I en de 'eerste steen' die aan een takel hangt.

kasteel Carpentier bij onze auto en maakte zich boos tegen de dame die daarbij wachtte, omdat wij even op staatsgrond halt hadden gehouden. Ook nadat het heerschap vernomen had dat wij van de pers waren (...) verschoonde hij zich niet en beval dat we dadelijk moesten vertrekken als we van onze voetstappen terug daar zouden zijn.'

Deze handelwijze schiet wel degelijk in het verkeerde keelgat. Naast al het enthousiasme voor de oprichting van het station en de bouw van de toeren komt nu alle gramschap naar boven: 'Wij zullen het dan maar oogenblikkelijk opmerken dat het opschrift op den eersten steen door den koning gelegd, alleen fransch was en dat in het hartje van Vlaanderen! Dat het station reeds een jaar geleden had moeten klaar zijn en nu nog geen paar steenen boven den grond steken! Eer het helemaal hier klaar zal zijn, is het misschien geld in 't water gesmeten, daar de draadlooze stations niet mogen slenteren, maar met de vlugheid van den wind naar iedere nieuwe en betere uitvinding moeten veranderd worden. Als men met zulk een slakken-

gang moest werken in Amerika, dan zou een reuzenhotel met tien-duizend kamers, dat men daar op drie maanden voltooit, misschien klaar zijn tegen dat de anticrist komt!'

Het vooruitgangdenken krijgt met deze woorden een flinke knauw en wordt met een flamingantisch sausje overgoten. De Lille kreeg overigens gelijk ook: het zou nog een hele tijd duren vooraleer de ingenieurs alles aan de praat kregen. In de herfst van 1926 maakten de kranten bijvoorbeeld gewag van het feit dat in het voorjaar van 1927 *'het groote rijksstation (...) ieder oogenblik van den dag in verbinding ... zou komen met de Congo-kolonie'* ⁽¹¹⁾.

Toch duurde het nog tot eind 1927 vooraleer alles lukte. Bovendien kwamen de zenders niet in contact met Congo, maar wel met ... de Verenigde Staten ⁽¹²⁾. Intussen was door stormwind ook nog eens een van de torens omver gewaaid (1926) en vloog rond de jaarwisseling 1933-1934 een Brits passagiersvliegtuig tegen een van de torens. Het stortte neer, met verscheidene doden tot gevolg. Maar het enthousiasme en de interesse voor *'de torens'* bleef echter groot. De mensen uit de omgeving (ook Aalter, Knesselare,...) zouden zich nog decennia lang vergapen aan deze constructies die hen deden dromen van verre landen.

Peter LAROY

Bronnen:

1. *'t Getrouwe Maldegem*, 6 februari 1921: *'t Getrouwe had nog maar zoo gauw verklapt van de groote torens die op St.-Pietersveld gingen gebouwd worden of verleden week zagen de menschen al het materiaal toekomen, voor de nieuwe werken.*
De grootste der torens zal 250 meters hoog zijn. Maar eerst gaat men een put boren van 170 meters diep, om een goed aardsluiting te zoeken. Vermoedelijk zullen de kwajongens van St.-Pietersveld uit het gesticht gezet worden, omdat men er een kazerne van soldaten zal houden.'
2. W. VANOBBERGHEN, *'Het nieuwe wereldwonder van onze tijd': toekomstvisies over de radio-omroep in het tijdschrift 'Radio' (1923-1928)*, paper voorgesteld op het Etmaal van de Communicatiewetenschap 2007, 8-9 februari 2007, Antwerpen.
3. M. BRAET, Families Bake en Perneel en het Sint-Pietersveld (1759-1849) in *Oud Ruysselede*, 2004, 1, p.3-9.
4. M. BRAET, Omtrent 75 jaar radio(elektrisch) zendstation te Wingene-Ruiselede in *Oud Ruysselede*, 2002, 4, p.169-171.
5. M. THYS, Maria-Aalter – Aeltre-Ste-Marie, een station in de Krakkepays in *Land van de Woestijne*, 1988, jg.11 (1-4), (gelegenheidsuitgave 150-jarig bestaan van de spoorweg), p.223-287, cit. p.268.

6. D. BAELDE, De torens van Ruiselede in *Oud Ruysselede*, 1988, 5, p.116-124, citaat p.121: *'Het bouwen van de torens lokte destijds veel kijklustigen. 's Zondags kwam er volk van dicht en ver.'*
7. H. NOTTEBOOM, Radio: het manna uit den hemel in *Jaarboek Heemkundige Kring Ambacht Maldegem*, 1998, p.7-50, cit. p.7. Voor een levensschets in een ruimer kader, zie B. DE WEVER, Lille, Jozef de, in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, p.1892-1893.
8. *'t Getrouwe Maldegem*, 23 december 1923.
9. Bemerkt dat men het heeft over het *'paleis'*, voor de gebouwen.
10. Sinds 1880 is de familie Carpentier eigenaar van een *'kasteeltje'*. Nogal poëtisch heeft De Lille het er ook over dat de koning naar Brussel is terug *'getuft'*.
11. NRC, 24 september 1926.
12. NRC, 20 oktober 1927: *'Tusschen België en Belgisch-Congo (Ruysselede-Elisabethville) is thans ook wederzijdsche draadlooze telegraafgemeenschap gevestigd geworden. Tusschen de minister van Koloniën te Brussel en den gouverneur-generaal van de Congo zijn ter zake gelukwenschtelegrammen gewisseld. Bij opening van het groote draadlooze station van Ruysselede werd wel gemeenschap met Amerika, doch niet met Congo verkregen.'* Zie voor de verdere jaren ook de bijdrage van J. CAMERLINCKX in dit tijdschrift over de naamgever van de kring Arthur Verhoustraete, die geruime tijd werkte in het zendstation Ruiselede (*Land van de Woestijne*, 2001, jg. 24 (1), p.6-7).

INDEX OP DE JAARGANGEN 26 tot 30 (2003 – 2007)

Hier vindt u de klapper van de auteurs, in alfabetische volgorde, van hun bijdragen in de jaargangen 26 tot 30, samengevat door Jan Defruyt.

AUTEURS - ONDERWERPEN	jrg.	nr.	pag.
BAECKELANDT ROGER			
* Gesprek met een verzetsman uit het nabije Sint-Pietersveld.	26	2	12
* Ridder Marc Sleen, een bekende Vlaming met voorouders te Bellem.	26	3	3
* Aanvulling bij een artikel (schietstand).	26	3	20
* Een merkwaardig document uit de Tweede Wereldoorlog.	26	4	12
* Eerbetoon aan onze Poolse bevrijders.	27	1	3
* Stropersdrama te Bellem.	27	2	32
* Lezers schrijven ons (liberator).	27	2	71
* Emigratie naar Amerika: 1905-1906.	27	4	9
* René François – soldaat 1914-1918.	28	1	34
* Overlijden van een Aalternaar op zee.	28	2	49
* Aalternaren overleden tijdens de vroege onafhankelijkheidsjaren.	28	2	51
* Oorlogsslachtoffers.	28	2	53
* Belevissen van weggevoerden van 1940-1945.	28	3	8
* Waterellende.	29	1	32
* Herberg in Stratem.	29	1	56
* De familie Camiel Spanhove x Julia De Cocker.	29	1	58
* De Familie Achiël Bral x Augusta Maes.	29	1	60
* Geschiedenis van het sluikblad 'Klaroen'.	29	2	3
* Emigratie naar Amerika 1907-1908.	29	2	13
* Landbouwschool ca. 1933.	29	3	46
* Huldiging Ernest Ornelis.	29	3	47
* Emigratie naar Amerika in 1909.	29	4	11
* Bekende figuren in Aalter.	29	4	42
* Comité Hispano-Néerlandais pour la protection du Ravitaillement te Aalter.	29	4	43

* August Van Oyen overleden in Frankrijk.	30	1	3
* De bende van Bakelandt ook actief in de omgeving van Aalter.	30	2	20
* Werken rond de villa Kranepoel.	30	3	63

CAMERLINCKX JAN

* Van vastenavond tot Pasen.	26	1	3
* Het gebeurde vijftig jaar geleden.	26	1	36
* Bladerend in het album van het Aalters cultureel erfgoed – deel 1.	26	1	39
* Een vliegtuig in Aalter in 1918.	26	3	43
* Bladerend in het album van het Aalters cultureel erfgoed.	26	4	36
* Erfgenamen van het verleden.	27	2	3
* Glasramen van César Vanhevele in de kapel van het St.-Stanislasnoviciaat te Maria-Aalter.	27	3	17
* Van camera obscura tot fotografie.	28	1	3
* Boekbespreking:			
• <i>De laatste zomer. Waarom de wereld in 1914 ten oorlog trok.</i>	28	1	52
• <i>De verkrachting van België. Het verzwegen verhaal over W.O. I.</i>	28	1	53
* Café Chicago, een verdwenen herberg in Sint-Maria-Aalter.	28	2	3
* Bouwstenen voor een familiegeschiedenis.	28	3	35
* Eten is gereed (1).	28	3	39
* Verkoop van bomen in Poeke in 1745.	28	3	53
* Een fietspad in Aalter rond 1900.	28	4	29
* Het eten is gereed (2).	29	1	21
* Het eten is gereed:			
Aan tafel op het kasteel van Poeke.	29	3	3
* Rondvaart met de 'barge'.	29	3	32
* Jonker Karel van Sint-Omaars een tijdje heer van Biesem.	29	3	35
* Onderpastoor Van Der Veken en de tyfusepidemie in 1847.	29	3	42
* Een processie.	29	4	40
* Het leven van een arbeidersgezin in 1910.	30	1	15
* Het eten is gereed (3):			
Geef ons heden onze dagelijkse aardappel – Deel 1.	30	2	3
* Het eten is gereed (4):			
Geef ons heden onze dagelijkse aardappel – Einde.	30	3	3

* Een bewogen reis naar Malta in 1781.	30	3	37
* Zeven merkwaardige schilderijen van Jan van Balen in de kerk van Maria-Aalter.	30	3	41
* Heibel in Poeke in 1626.	30	4	25

DE BAETS HENRI

* De Italiaanse luchtmacht op het vliegveld van Ursel.	26	1	32
* 60 jaar geleden werd Aalter bevrijd door Poolse troepen.	27	2	27
* Gebeurtenissen om en rond het Duitse vliegveld te Maria-Aalter (1917-1918).	28	1	29
* Café 'De oude smisse' te Maria-Aalter.	30	3	19
* Aalterse roots in Amerika.	30	4	22

DE CLERCQ WIM & STEVEN MORTIER

* Archeologische waarnemingen en noodonderzoek in het kasteel van Poeke.	26	3	11
* Klad, de Kale-Leie Archeologische Dienst.	26	4	31

DE DONCKER JOS

* De 'ciesen' te Aalter en hun Lourdesbedevaart.	26	4	19
* Dwaalden er geesten boven de 'mostaardput'?	28	3	3

DEFRUYT JAN

* Index op de jaargangen 21 tot 25.	26	1	46
* Een historische dag voor V.V.E.-Aalter.	30	3	62
* Index op de jaargangen 26 tot 30.	30	4	40

DE KÉ ANDRÉ

* De achteruitkijkspiegel: historisch cursiefje.	28	1	45
* De achteruitkijkspiegel: bibliotheek.	28	3	33
* De achteruitkijkspiegel: het circus.	28	4	27
* De achteruitkijkspiegel: de kermis.	29	1	50
* De achteruitkijkspiegel: verkiezingen.	29	3	40
* De achteruitkijkspiegel: de autostrade.	29	4	49

DE POORTER ELIANE

* Een prachtig boek voor 'Het mooiste landgoed van Vlaanderen'.	30	3	64
--	----	---	----

DE WULF PIERRE

- * Herinneringen aan de meidagen van 1940. 28 2 8

DE ZUTTER CHARLES

- * Dokter Jan De Zutter in het begin van de 19^e eeuw te Aalter. 28 4 3
- * Schoolstrijd te Aalter (1811-1815). 29 1 14

HET BESTUUR

- * Voetbal te Aalter anno 1918. 26 3 42
- * Recupereren van oude nummers. 27 4 57
- * Rechtzetting. 29 2 11
- * Met dank. 30 1 39

LAROY PETER

- * Messentrekkerij te Aalter in 1897. 26 1 11
- * 'De Vrijheid' te Aalter – geïllustreerd weekblad voor Vlaanderen. 26 3 21
- * Op zoek naar een liedjeszanger. 26 3 41
- * Boekbesprekingen:
- *Onder de toren.* 26 3 47
  - *Beroerten om het Fruythof.* 26 3 48
- * Het geld der gemeente wordt dus wel besteed. 27 2 60
- * Zonder bon noch geld. 27 3 3
- * Sterke sigaren en fijne vleeswaren. 27 3 42
- * Kermisklok, doodsklok. 28 2 17
- * Verhalen en geruchten rond zeppelin LZ 35. 29 1 3
- * Terugkeer verplicht tewerkgestelden (mei 1945). 29 4 20
- * Een landbouwtentoonstelling. 29 4 45
- * Onverwacht hoog bezoek in 1906. 30 1 31
- * Misdaad op het platteland. 30 1 52
- * Française valt uit de hemel:
Over een ballonlanding in de zomer van 1936. 30 2 39
- * Toeristen aan de Krompoel in de jaren 1930. 30 2 49
- * Aalter en de 'vrijwillige' aanhechting bij de Franse Republiek (1793). 30 4 9
- * De torens van St.-Pietersveld. 30 4 31

MARTENS ALBERT

- * Mijmeringen bij een grafsteen:
Carel Martens, landbouwer te Bellem. 26 2 43

STEVENS WILLY

* De bende van Jan Corijn.	26	2	3
* Open monumentendag 2002 te Knesselare – Symbolen.	26	2	20
* De pot verwijt de ketel...	26	3	17
* Jonker Loys Stalins als baljuw van Ursel.	26	3	36
* En toen... begon de schelling te rollen. (deel 1)	27	1	19
* En toen... begon de schelling te rollen. (einde)	27	2	38
* De waarheid over het leen van de Woestijne.	29	2	7
* Een nieuwjaarsbrief.	29	4	3
* Een vreselijke moord.	30	1	40
* De jongelingsjaren van de gezinsbond te Knesselare.	30	3	22

STRIJPENS HENDRIK

* De conscience-vrienden te Aalter (1890-1896) en de Vlaamse christen democratie.	28	2	38
--	----	---	----

VAN EEGHEM ETIENNE

* Market Garden te Bellem en Aalter.	27	3	23
* Ons tijdschrift in het buitenland.	28	2	34

VANHEE DAVID & HOORNE JOHAN

* Een gemeenschappelijk archeologisch erfgoedbeleid voor zes Oost-Vlaamse gemeenten.	30	3	34
* Knesselare – Gallo-Romeinse nederzetting.	30	4	13

VERHELST ROBERT

* Tekst uit het schrijfboek van tante Alida.	26	3	16
--	----	---	----

VERVALLE WALTER

* Brouwerij De Vliegheer te Aalter.	26	1	22
* Edouardus van Severen, burgemeester van Poeke.	26	4	3
* Camille Persyn – fotograaf te Maria-Aalter.	28	1	21
* Consul Edward Coryn – Lotenhulle 1857.	29	1	35
* Vlaams-Amerikaanse verbroedering te Lotenhulle.	29	1	41
* De moto van Achiël.	29	1	52
* Jean-Ferdinand Goethals.	29	4	26
* Uit een oorlogskrant.	29	4	41
* Landverhuizerslied.	30	1	34

* De familie Lamiroy in Aalter.	30	2	43
* Camiel Xavier Bultinck van Bellem.	30	4	3

WILLE ERIK

* Haleftra of Halestra?	27	4	3
* Brasserie Lakeland.	28	1	47
* Garage Johan De Vlieger.	28	3	49
* Slagerij Vrient.	29	1	45

INHOUDSTAFEL

Walter VERVALLE	Camiel Xavier Bultinck van Bellem.	3
Peter LAROY	Aalter en de 'vrijwillige' aanhechting bij de Franse Republiek.	9
Wim DE CLERCQ, Johan HOORNE & David VANHEE	Knesselare – Gallo-Romeinse nederzetting.	13
Henri DE BAETS	Aalterse roots in Amerika.	22
Jan CAMERLINCKX	Heibel in Poeke in 1626 en het dispuut om de titel van 'Heer van Kanegem'.	25
Peter LAROY	De torens van St.-Pietersveld.	31
Jan DEFBUYT	Index op de jaargangen 26-30. (2003 – 2007)	40

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter, gesticht in 1977.

Verschijnt in maart, juni, september en december.

Uitgegeven met steun van het Gemeentebestuur van Aalter, het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en de Vlaamse Gemeenschap.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67, 9880 Aalter

Bankrekening : nr. 442-6594361-40 - Heemkundige Kring Aalter.

Lidmaatschapsbijdrage : gewone leden : € 12,50

steunende leden : € 25,00 of meer

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

BESTUUR

Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare
09 374 44 58 - willystevens1@skynet.be

Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter
09 375 14 86 - peter.laroy@pandora.be

Secretaris: Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12, 9880 Aalter
09 374 79 82 - jan.camerlinckx@skynet.be

Ledenbeheer: Eliane DE POORTER, Leurebroekdreef 1, 9880 Aalter
051 68 89 91 - arnelidepoorter@pandora.be

Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49, 9880 Aalter
09 374 23 60

Redactie en layout: Jan DEFRUYT, Kestelstraat 67, 9880 Aalter
09 374 65 81 - jan_defruyt@scarlet.be

LEDEN: Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter
09 374 41 36 - robert.verhelst@scarlet.be

Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter
09 375 13 77 - roger.baeckelandt@scarlet.be

Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter
09 374 54 63 - walter39be@yahoo.com

MEDEWERKERS: Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene
051 65 50 29 - erik.wille@skynet.be

Etienne VAN EEGHEM, Ter Weibroek 53, 9880 Aalter
09 374 76 81 - etienne.vaneeghem@scarlet.be

Rik CLAEYS, Kleine Weg 25, 8700 Tielt
051 40 63 20 - Rik.Claeys1@pandora.be